

หัวข้อทำการวิจัย “ สถาปัตยกรรมภูมิสงฆ์ วัดกลางวรวิหาร ”

ผู้ทำการวิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วชิร วีชรสินธุ์

บทคัดย่อ

ในการศึกษาเรื่อง ภูมิสงฆ์ ณ. วัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ และภูมิสงฆ์ ณ. วัดหลวงในเขตพื้นที่บริเวณ 2 ผังแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงในจังหวัดสมุทรปราการ ได้พบพัฒนาการในการจัดวางผังฆราวาส พัฒนาการในการออกแบบภูมิสงฆ์ ตลอดจนนัยสำคัญของการจัดองค์ประกอบภูมิ และ การประพันธ์พื้นที่เว้นว่างทางสถาปัตยกรรม ซึ่งยังไม่มีผู้เผยแพร่สู่สาธารณะอย่างกว้างขวางมาก่อน

พัฒนาการในการจัดวางผังฆราวาส

สถาปัตยกรรมภูมิสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสมของสภาพการณ์สังคม เริ่มจากภูมิเล็กๆหลังคามุงด้วยใบจากเพียงหลังเดียวตั้งอยู่ริมคลอง ต่อมาเมื่อมีจำนวนพระเณรมากขึ้น จำนวนภูมิค่อยๆมากขึ้นตามลำดับ ตั้งอยู่เรียงรายไปตามแนวชายคลองซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรในขณะนั้น ท้ายที่สุดอย่างปัจจุบันเป็นการแยกเขตสังฆาวาสออกจากเขตพุทธาวาสอย่างเด็ดขาด โดยใช้วิธีการจัดวางภูมิแบบมีเส้นทางสัญจรล้อมรอบภูมิทุกด้านเหมือนตารางหมากรุก

พัฒนาการในการออกแบบภูมิ

ในช่วงแรกรูปแบบภูมิเป็นแบบประเพณีโบราณที่นิยมแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ในช่วงหลังสถาปัตยกรรมแบบยุโรปได้แพร่เข้ามา สมัยรัชกาลที่ 4-5 ลักษณะอาคารที่เป็นทรงไทยแบบประเพณี ได้ถูกประยุกต์เป็นแบบผสมยุโรป เสาเรือนที่มีลักษณะสอบล้มเข้าหากันเปลี่ยนเป็นเสาดังฉากกับแนวนอน รูปแบบในการจัดวางห้องพักสงฆ์ และองค์ประกอบจำเป็นตามประโยชน์ใช้สอยสามารถทำได้ดังตัวกับรูปแบบในการจัดวางองค์ประกอบแบบไทยอย่างน่ายกย่อง

นัยสำคัญของจัดองค์ประกอบภูมิ และ การประพันธ์พื้นที่เว้นว่างทางสถาปัตยกรรม

สาระสำคัญในงานออกแบบสถาปัตยกรรมภูมิสงฆ์ ที่สัมพันธ์ระหว่างวิถีวัตรกับรูปแบบอาคารแบบประเพณีแสดงออกด้วย พื้นที่เว้นว่างทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเรือนโถงมีหลังคาคลุม (สถานที่อันควรแก่วิจิตร) และพื้นที่ที่เปิดโล่งไม่มีหลังคาคลุม (นอกชาน) , พื้นที่ที่ต้องกำบัง (ที่สำหรับสงฆ์อยู่ปริวาส) , พื้นเรือนที่ยกระดับ (ที่นั่งอันสมควรแก่วิจิตร) ฯ ล้วนเป็นนัยยะอันสำคัญของหลักวิชาการทางสถาปัตยกรรมแบบประเพณีเนื่องในพระพุทธศาสนา ที่ชนรุ่นหลังที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้.

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้าได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยเรื่องกุฎิสงฆ์ในครั้งนี้ และได้ให้โอกาสแก่ข้าพเจ้าในการใช้เวลาอย่างเต็มที่ในการทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกทราบบ้างในนโยบายของการได้มาซึ่งผลงานวิจัย อันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติเป็นที่ตั้ง

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณท่านเจ้าคุณประภัส วุฒิมกร เจ้ากุฎิคณะ ๖ ผู้เมตตาให้สำเนาหนังสือซึ่งหาอ่านยาก "ตำนานวัดกลางวรวิหาร" ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลหลักเบื้องต้นเกี่ยวกับบุคคลวัตถุและสถานที่ที่กระจ่างชัดแก่งานวิจัย

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณท่านพระครูปลัดสุจิน ติปสีโล เจ้ากุฎิคณะ ๕ ผู้เมตตาให้สำเนาภาพถ่ายกุฎิคณะ ๕ เมื่อยังคงสภาพเดิมก่อนการต่อเติมแก้ไข

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณท่านพระครูปัญญา ธิประคุณ เจ้ากุฎิคณะ ๕ ต่อจากท่านพระครูปลัดสุจิน ผู้เมตตาให้สำเนาหนังสือประวัติพระสมุทรเจดีย์และวัดกลาง และอนุญาตให้สำเนาภาพถ่ายคณะลูกศิษย์กุฎิคณะ ๕ เมื่อยังมิได้บูรณะยกกระดานพื้นลานโถง

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณท่านเจ้าคณะต่างๆ ที่มีได้กล่าวนามมา ณ โอกาสนี้ ที่ท่านได้อำนวยความสะดวกด้านข้อมูลตลอดจนได้มีเมตตาให้อาหารกันบาตร แก่ข้าพเจ้าและผู้ร่วมงานเพื่อเป็นอาหารมื้อกลางวันให้มีกำลังปฏิบัติงานภาคบ่ายต่อไป

ข้าพเจ้าขอขอบคุณ กองผังเมือง กรุงเทพมหานคร ในความอนุเคราะห์ให้สำเนาภาพถ่ายทางอากาศ และสำเนาแผนที่แสดงที่ตั้งวัดต่างๆเพื่อใช้ในรายงานการวิจัย

ข้าพเจ้าขอขอบคุณ คุณกฤษณะ กิจเจริญลาภ ผู้ช่วยในการออกสำรวจและรังวัดภาคสนามด้วยความศรัทธาในงานสถาปัตยกรรมกุฎิสงฆ์ โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย

ข้าพเจ้าขอขอบคุณ คุณสุเทพ ธรเจริญศรี ผู้ช่วยเขียนแบบด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อทำให้งานเขียนแบบออกมาเป็นมาตรฐานสากล

ข้าพเจ้าขอขอบคุณ คุณวิเชียร ปานฉิม เจ้าหน้าที่ฝ่ายโสตประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผู้ช่วยล้างฟิล์ม สำเนาฟิล์ม ที่ใช้เป็นข้อมูลสำคัญส่วนหนึ่งสำหรับงานวิจัยฉบับนี้

วัชรีย์ วัชรสินธุ์

บทคัดย่อ

กิตติกรรมประกาศ

สารบัญ

บทที่ 1	บทนำ	1
บทที่ 2	วัดกลางวรวิหาร	9
	2.1 กุฏิสงฆ์คณะ 2	19
	2.2 กุฏิสงฆ์คณะ 4	33
	2.3 กุฏิสงฆ์คณะ 5	49
	2.4 กุฏิสงฆ์คณะ 6	61
	2.5 กุฏิสงฆ์คณะ 7	77
	2.6 กุฏิสงฆ์คณะ 8	87
บทที่ 3	วัดทองธรรมวรวิหาร	111
	3.1 กุฏิสงฆ์หมู่ใหญ่	113
บทที่ 4	วัดไพชยนต์พลเสพราชวรวิหาร	128
	4.1 กุฏิทรงไทยประยุกต์	131
	4.2 กุฏิใหญ่แผนผังรูปตัวยู (U Shape)	137
บทที่ 5	วัดโปรดเกศเชษฐาราม	143
	5.1 กุฏิสงฆ์หมู่ใหญ่	144
บทที่ 6	บทวิเคราะห์	149
บทที่ 7	บทสรุปผลงานวิจัย	163
	บรรณานุกรม	166
	ประวัติย่อผู้ทำวิจัย	167

บทที่ 1. บทนำ

ความเป็นมาของโครงการและความมุ่งหมายของการวิจัย

ปฏิสังขรณ์นับเป็นงานสถาปัตยกรรมที่พุกอาศัยแบบประเพณีไทย ที่ได้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของชาติด้านสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะไทย ที่ดีที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญและสืบทอด แต่ทว่าในปัจจุบันการสำรวจจริงวัดอาคารเพื่อเก็บไว้เป็นข้อมูลขั้นต้นสำหรับการศึกษาค้นคว้าทางด้านวิชาการยังคงอยู่ในวงแคบไม่กว้างขวางพอให้ได้พัฒนาสืบต่อไปได้ นับวันเรือนพุกอาศัยชนิดนี้ได้ทวีความเสื่อมสภาพลงตามกาลเวลา หากไม่รีบสำรวจศึกษารูปแบบเสียแต่วันนี้ คาดว่าในระยะเวลาอีกไม่ถึง 10 ปีข้างหน้า หลักฐานสำคัญเหล่านี้คงจะเสื่อมสลายหายไปจนหมดในที่สุดเป็นที่น่าเสียดายยิ่ง

กลุ่มปฏิสังขรณ์ ณ วัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ เป็นกลุ่มอาคารพุกอาศัยของสงฆ์ที่ยังคงสภาพและใช้งานต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน นับตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้การสร้างอาคารเพิ่มเติมในเวลาต่อมาเป็นระยะ ได้แสดงให้เห็นวิวัฒนาการของงานออกแบบสถาปัตยกรรมที่พุกอาศัยแบบไทยประเพณีได้อย่างชัดเจน ปฏิสังขรณ์ ณ วัดกลางวรวิหาร แห่งนี้นับได้ว่าเป็นตัวอย่างผลงานอันดียิ่ง สำหรับการศึกษางานออกแบบอาคารที่พุกอาศัยเนื่องในพระพุทธศาสนา ตลอดจนงานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเป็นการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรม ปฏิสังขรณ์
2. เพื่อเป็นการศึกษาเนื้อที่การใช้สอยอาคารกับวิถีชีวิตสังฆ
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรม
4. เพื่อเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อที่การใช้สอยอาคารกับสภาพแวดล้อมบริเวณวัด

ความสำคัญของปัญหาที่ทำการวิจัย

การเลือกทำการศึกษาเรื่องสถาปัตยกรรมปฏิสังขรณ์ในครั้งนี้เนื่องจาก สถาปัตยกรรมปฏิสังขรณ์ถือเป็นตัวแทนของงานสถาปัตยกรรมประเภทที่พุกอาศัยรุ่งสุดท้ายของไทย ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนที่น่าภาคภูมิใจยิ่ง หากแต่มีได้รับความสนใจศึกษาและพัฒนาต่อเนื่องอย่างดึกขี้ ถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะไทยในงานสถาปัตยกรรม ที่มีไ้เพียงการแสดงออกด้วยรูปลักษณะภายนอกที่เป็นเครื่องตกแต่งภายนอกอาคาร อันได้แก่ บันลม ตัวเหงา หรือแบบต่างๆแต่เพียงเท่านั้น

และการที่เลือกศึกษา ณ วัดกลางวรวิหารแห่งนี้ก่อนตัวอย่างการศึกษาอื่นที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้น เนื่องจากปฏิสังขรณ์เรือนหมู่ที่นี่มีความสมบูรณ์ของของความเป็นข้อมูลขั้นต้นที่ดี ด้วยเหตุที่สถานะภาพของวัดเองเป็นวัดหลวง แม้จะอยู่ชานเมืองออกไปแต่ก็ได้รับการดูแลเอาใจใส่ค่อนข้างพิเศษกว่าวัดอื่นๆ และเป็นเพียงวัดเดียวในจังหวัดสมุทรปราการที่ยังคงเหลือปฏิสังขรณ์แบบเรือนไม้ในสภาพสมบูรณ์ ในขณะที่วัดอื่นๆในจังหวัดสมุทรปราการได้รื้อทิ้งสร้างใหม่เสียเป็นส่วนใหญ่

ขอบเขตของการวิจัย

เป็นการศึกษาการออกแบบปฏิสังขรณ์ เฉพาะที่เป็นอาคารกลุ่มเรือนไม้ที่ยังคงสภาพสมบูรณ์ ในเขตสังฆาวาส วัดกลางวรวิหาร อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการเป็นหลัก จำนวน 6 กลุ่ม ได้แก่ ปฏิสังขรณ์คณะต่างๆดังต่อไปนี้

ปฏิสังขรณ์คณะ 2

ปฏิสังขรณ์คณะ 4

ปฏิสังขรณ์คณะ 5

ปฏิสังขรณ์คณะ 6

ปฏิสังขรณ์คณะ 7

ปฏิสังขรณ์คณะ 8

และเป็นการศึกษาแบบปฏิสังขรณ์ ณ.วัดหลวง ในเขตพื้นที่บริเวณ ๒ ผังแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตพื้นที่อำเภอใกล้เคียงในจังหวัดสมุทรปราการ เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ในการศึกษาการออกแบบปฏิสังขรณ์ ให้ได้รูปแบบที่หลากหลายมากขึ้นสำหรับการบันทึกไว้เป็นหลักหลักฐาน ได้แก่

ปฏิสังขรณ์วัดทรงธรรม

ปฏิสังขรณ์วัดไพศยนต์พลเสพ

ปฏิสังขรณ์วัดโปรดเกศเชษฐาราม

เหตุผลในการเลือกสถานที่และลักษณะอาคาร

การเลือกศึกษาเฉพาะอาคารเรือนไม้ก็เพราะ กลุ่มอาคารที่ประกอบขึ้นเป็นเรือนแต่ละกลุ่มนั้น เป็นตัวอย่างที่สำคัญของ งานออกแบบที่พักอาศัยแบบประเพณี (เรือนไทย) อันเป็นเอกลักษณ์ในงานสถาปัตยกรรมไทยที่ทรงคุณค่ายิ่ง ซึ่งกำลังจะเสื่อมสลายไปอันเนื่องจากการเวลาและการปฏิสังขรณ์ โดยปราศจากความเข้าใจบางประการที่เกี่ยวกับคุณค่าของงานออกแบบอาคารแบบประเพณีไทย

การเลือกศึกษาหมู่กุฏิ ณ. วัดกลางเป็นหลัก เนื่องจากวัดกลางมีหมู่กุฏิที่สร้างขึ้นในช่วงระยะเวลาอันยาวนานติดต่อกันมาโดยตลอด แต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งถือได้ว่าหมู่กุฏิเหล่านี้เป็นหลักฐานที่สำคัญเหมาะแก่การศึกษาวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีจำนวนตัวอย่างกุฏิพอเพียงที่จะแสดงให้เห็นวิวัฒนาการในการออกแบบเป็นประการสำคัญ

วิธีดำเนินการวิจัยและการนำเสนองานวิจัย

เป็นการศึกษาภาคสนามเป็นหลัก โดยการสำรวจ, รั้งวัด, และถ่ายภาพ นำมาบันทึกเป็นภาพถ่ายเส้นประกอบการค้นคว้าภาคเอกสารจาก หนังสือตำรา, ภาพถ่ายโบราณ, ตำนาน, และบทความที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องหรือผู้ใช้งานอาคาร

ผลที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทำการบันทึกรูปแบบของอาคารไว้เป็นหลักฐาน
2. ได้ทราบถึงระเบียบวิธีการวางผังอาคารแบบประเพณีโบราณ
3. ได้ทราบถึงกลวิธีในการจัดวางกลุ่มอาคารแบบประเพณีไทยโบราณที่หลากหลาย
4. สามารถนำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในการออกแบบอาคารร่วมสมัยต่อไป
5. เป็นประโยชน์ต่องานสอนในวิชาออกแบบสถาปัตยกรรม สาขาสถาปัตยกรรมได้อย่างดีเยี่ยม

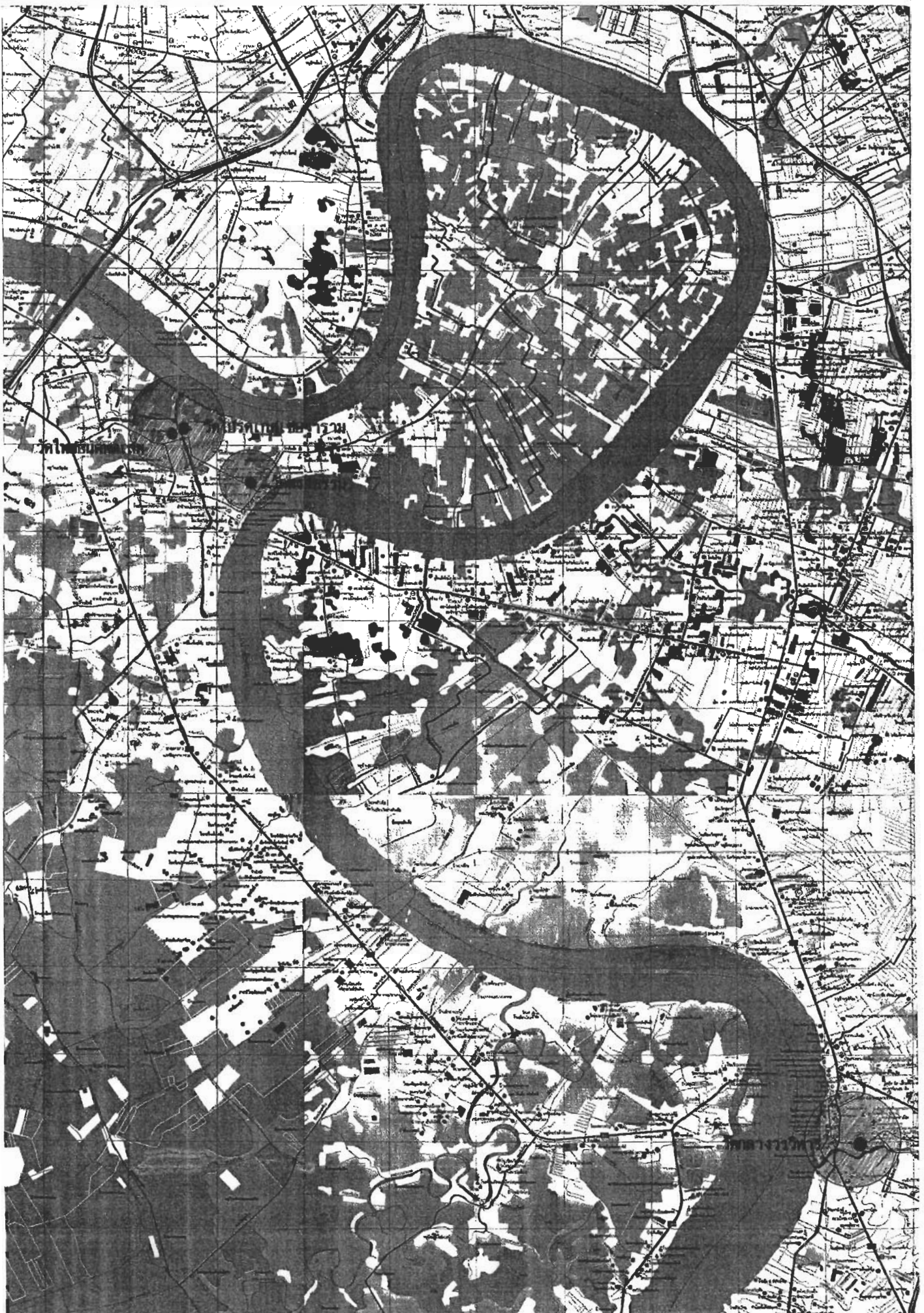
อุปสรรคในการดำเนินงาน

การศึกษาเนื้อหาที่ใช้สอยภายในห้องที่ใช้เป็นที่จำวัดของสงฆ์ไม่สามารถกระทำได้ ด้วยเป็นการไม่สมควรของนักวิจัยเพศหญิงที่จะเข้าทำการสำรวจหรือซักถามเรื่องอันเป็นกิจส่วนตัวของสงฆ์ ดังนั้นความตั้งใจที่จะศึกษาเรื่องเนื้อหาที่ใช้สอยภายในอาคารอันเนื่องจากกิจและวินัยของสงฆ์ จึงกระทำได้เพียงบริเวณโถงอเนกประสงค์นอกห้องเท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

พระสงฆ์ผู้ซึ่งอยู่อาศัยกุฏิสงฆ์ในยุคปัจจุบันส่วนใหญ่ไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ในคุณค่าของงานสถาปัตยกรรมแบบประเพณีไทยที่ตนเองได้อยู่อาศัย มักจะเห่อเหิมกับค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย คอยแต่จะรื้อสร้างใหม่โดยไม่คิดที่จะอนุรักษ์รักษาให้คงไว้ด้วยเห็นว่าเป็นสิ่งล้าสมัย ยิ่งวัดใดที่มีประชาชนนับถือธรรมาภิบาลมากเท่าใดก็ยิ่งได้รับการรื้อสร้างใหม่เร็วเท่านั้น งานที่สร้างใหม่ก็สูงเอาเผากินมองไม่เห็นคุณค่าของงานสถาปัตยกรรมที่ควรมีพัฒนาการไปตามยุคสมัย ผิดกับบรรพบุรุษสงฆ์ในอดีตที่เป็นทั้งผู้สร้างและอยู่อาศัยตลอดจนเป็นผู้ทำนุบำรุง การรื้อกุฏิโบราณที่มีอายุใช้งานกว่าร้อยปีที่ยังคงเหลืออยู่มาจนถึงปัจจุบันจึงเป็นสัญญาณอันตรายที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องพึงตระหนักและต้องรีบเร่งดำเนินการประการใดประการหนึ่ง เพื่อยับยั้งการทำลายหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของชาติรุ่นสุดท้ายเอาไว้ การให้ความรู้ความเข้าใจในหมู่สงฆ์ผู้ซึ่งกำเอาเอกลักษณ์สำคัญของชาติไว้ในมือเป็นหนทางหนึ่งที่ควรปฏิบัติเป็นประการแรก

หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องควรจะเล็งเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยแบบไทยให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ด้วยการให้การสนับสนุนงานสำรวจรังวัดและศึกษาวิจัยในโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมทั้งแบบประเพณีและแบบพื้นถิ่นให้มากเท่าที่รัฐจะกระทำได้ โดยถือเป็นกรณีค่อนข้างเร่งด่วนก่อนที่จะไม่เหลือข้อมูลชั้นต้นคือตวงานสถาปัตยกรรมให้ได้ทำการศึกษาอีกต่อไป.

แผนที่สังเขป แสดงตำแหน่งวัดหลวงในบริเวณสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ

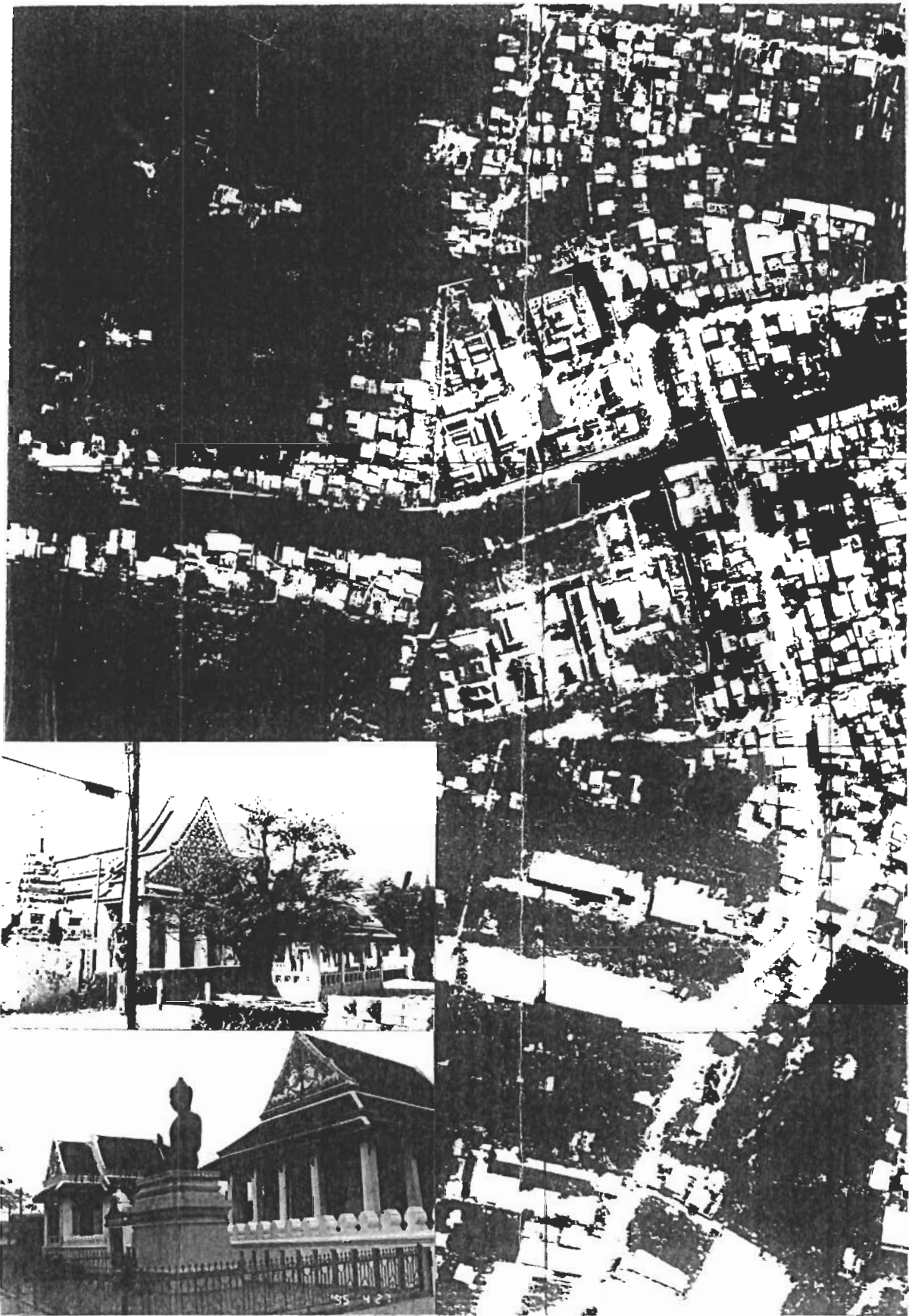
ภาพถ่ายทางอากาศแสดงบริเวณที่ตั้งวัดกลางวรวิหาร
(สำนักผังเมือง พ.ศ. 2534)

มาตราส่วน 1 : 15000

ภาพถ่ายทางอากาศแสดงบริเวณที่ตั้งวัดทรงธรรม
(สำนักผังเมือง พ.ศ. 2534)

มาตราส่วน 1 : 15000

ภาพถ่ายทางอากาศแสดงบริเวณที่ตั้งวัดโปรดเกศเชษฐาราม และวัดไพชยนต์

มาตราส่วน 1 : 15,000

(จากตำหนักผังเมือง พ.ศ. 2534)

บทที่ 2
วัดกลางวรวิหาร

ภาพที่ [2.0.1] พระอุโบสถวัดกลางวรวิหารด้านทิศตะวันตก มองจากระแนงกลางวัด (เมื่อ พ.ศ.2491)

ประวัติความเป็นมาของวัดกลางวรวิหาร¹

“วัดกลาง” เดิมชื่อ “วัดตะโกทอง” ตั้งอยู่ระหว่างบริเวณชุมชนวัดใน (วัดในเดิมสองวิหาร)² และชุมชนวัดนอก (วัดพิไชยสงคราม) ได้สร้างขึ้นแล้วแต่ก่อนกรุงรัตนโกสินทร์ ปัจจุบันจัดอยู่ในเขตเทศบาลเมืองสมุทรปราการ เลขที่ 10 ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ 10270 ในปีพุทธศักราช 2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ยกฐานะวัดกลางขึ้นเป็นพระอารามหลวง ชั้นโท ชนิดวรวิหาร ทรงพระราชทานนามว่า วัดกลางวรวิหาร อาณาเขตของวัดมีเนื้อที่ทั้งหมด 25 ไร่ (ไม่นับรวมที่ธรณีสงฆ์ 49 ไร่)

แนวเขตที่ดิน

ด้านทิศเหนือยาว 3 เส้น 17 วา ติดกับที่ดินเอกชน

ด้านทิศใต้ยาว 3 เส้น 11 วา จรดแนวคลองปากน้ำ

ด้านทิศตะวันออกยาว 7 เส้น 7 วา จรดคลองตะเภา

ด้านทิศตะวันตกยาว 7 เส้น 7 วา จรดคลองหลักเมือง

ก่อนที่จะมาเป็นวัดโดยสมบูรณ์นั้น ตามตำนานของวัดกลาง³กล่าวว่า เมื่อแรกสร้างขึ้นนั้น เป็นเพียงกุฏิหลังเล็กๆหลังคามุงด้วยใบจากของภิกษุรูปหนึ่ง ด้วยเหตุที่อุบาสกเฒ่าผู้หนึ่งได้ชักชวนให้ชาวบ้านผู้มีใจเลื่อมใสศรัทธาช่วยกันปลูกถวายพระภิกษุที่ล่องเรือจากวัดเชิงหวายเพื่อมาหาเสนาสนะอันสมควรแก่วัตรปฏิบัติ ภิกษุรูปนั้นมีนามว่า “พระอาจารย์ชู” ซึ่งต่อมาภายหลังเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่ชาวบ้านแถบนั้นมาก ประกอบกับการที่ชาวบ้านเห็นว่าจะเป็นการสะดวกในการประกอบกิจการบุญการกุศลสำหรับชุมชนใน ละแวกกลางที่อยู่ระหว่างวัดในและวัดนอก ชาวบ้านจึงได้พร้อมใจกันสร้างวัดอันถาวรถวายแด่พระอาจารย์องค์นั้น ในการสร้างวัดครั้งแรกนี้ได้มีอุบาสกเฒ่าสามคนเป็นธุระในเรื่องจัดหาที่ดินสร้างวัด ด้วยการสระที่ดินของตนที่เป็นใบจวงสวนซึ่งมากกว่าที่ดินทั้งสองฝั่งคลองบางซ้องที่เห็นพ้องต้องกันว่าควรจะเป็นที่สร้างวัด นำไปขอแลกกับเจ้าของที่ดินดังกล่าว นอกจากนั้นชาวบ้านก็ได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์อีกเป็นอันมาก ระหว่างการก่อสร้างทำการปรับพื้นขุดดินได้พบแหวนทองโบราณวงหนึ่งได้ค้นตะโกจึงกล่าวกันว่า ชื่อวัดตะโกทองที่เรียกชื่อวัดมาแต่ครั้งโบราณนั้นมีมูลเหตุจากการพบแหวนทองคำได้ค้นตะโกนั่นเอง การสร้างวัดได้ใช้เวลาประมาณ 4 - 5 ปี อยู่ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 (พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) ระยะเวลาราวๆช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาเมื่อเป็นราชธานีก่อนกรุงรัตนโกสินทร์

¹ เพื่อเป็นการกระชับแก่นงานวิจัยว่าด้วยเรื่องกุฏิเป็นสำคัญ ข้าพเจ้าจึงได้เรียบเรียงประวัติความเป็นมาของวัดกลางจากหนังสือตำนานวัดกลางเฉพาะในแง่มุมที่เกี่ยวข้อกับเรื่องการสร้างกุฏิสงฆ์เท่านั้น

² “ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่ม 4 วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์” กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525 หน้า 67.

³ “ตำนานวัดกลางวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ” พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานประจำปีวัดพระยอดพระพุทธรูปปากน้ำ ประจำปี 2508

ชาวบ้านได้อาราธนาพระอาจารย์ผู้ให้เป็นเจ้าของอาวาสองค์แรกของวัด ซึ่งนอกจากพระอาจารย์ผู้ท่านนี้จะได้ รับความเลื่อมใสศรัทธาจากชาวบ้านแถบนั้นสมัครเข้าบวชเรียนเป็นภิกษุสามเณรมากขึ้นตามลำดับแล้ว ยังได้มีพระภิกษุสองพี่น้องจากเมืองนครเขื่อนขันธ์ ชื่อพระชีและพระดาได้มาเป็นศิษย์เล่าเรียนสมณะและ วิปัสสนาธุระ และภิกษุทั้งสองนี้ต่อมาได้เป็นกำลังสำคัญของวัดทั้งในด้านการศึกษาเล่าเรียนและในการ ทะนุบำรุงวัด

สิ่งก่อสร้างที่ได้สร้างขึ้นในสมัยที่พระอาจารย์ผู้เป็นเจ้าของอาวาสนี้ ตามตำนานว่าได้แก่ พระ อุโบสถ โรงธรรม สระน้ำ และได้ปลูกกุฏิหมู่เล็ก ๆ ขึ้นอีกใกล้ ๆ สระน้ำนั้น พระอาจารย์ผู้ได้ปกครองวัด กลางอยู่นานเท่าใด อีกทั้งอาหารลงถึงแก่ภรรยาเมื่อใดไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ว่าพระชีที่มาจากเมือง นครเขื่อนขันธ์พร้อมพระดาได้ปกครองวัดต่อจากพระอาจารย์ผู้ในเวลาต่อมา

ครั้นเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า วัดกลางถูกทิ้งร้างไปเพราะผู้คนต่างพลัดพรากไปคนละทิศ คนละทาง พระอาจารย์ผู้ได้หายสาบสูญไปตั้งแต่พม่าเข้ามากวาดต้อนผู้คนและทำลายทรัพย์สินแล้ว ภายหลังเมื่อสงครามได้สงบลงแล้ว พระเจ้ากรุงธนบุรีได้เสด็จขึ้นครองราช ตั้งกรุงธนบุรีขึ้นเป็นเมืองหลวง แล้ว พระอาจารย์ดา ฉายา มหาอินทโชติ ซึ่งเป็นน้องพระอาจารย์ผู้ได้กลับมาเป็นผู้นำในการทะนุบำรุงวัด ให้กลับคืนสู่สภาพเดิมอีกครั้ง โดยได้อาราธนาพระพุทธรูปที่ได้หล่อขึ้นใหม่ จากการรวบรวมภาชนะทอง เพลียงจากชาวบ้านคาครูดหมู่บ้านซึ่งท่านได้หนีภัยไปพำนักอยู่ในครั้งสงครามพม่า กลับมายังวัดกลางใน คราวเดียวกันนั้น ได้ซ่อมแซมสิ่งสลักหักพังเมื่อครั้งที่พม่าได้เข้ามากวาดต้อนผู้คนในครั้งนั้น ได้ปลูกกุฏิ ขึ้นใหม่ทางทิศเหนือข้างพระอุโบสถ (ตรงข้างศาลาติน)

ความน่าสนใจของงานสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมที่เป็นของคู่กันในการสร้าง กุฏิสงฆ์ในช่วงเวลาที่บ้านเมืองอยู่ในสภาวะที่เป็นปกติสุขนี้ ตำนานวัดกลาง บันทึกไว้ว่า " ได้มีการก่อสร้างกุฏิสงฆ์ขึ้นใหม่คณะหนึ่ง และก่อเขาหน้ากุฏิปลูกไม้ดัด ตกแต่งงามเป็นที่น่าชมยิ่งนัก " ต้นมะสังัดด คู่หนึ่งงามมากขนาดที่กรมหลวงเจ้าฟ้าเสด็จมาส่งเรือลำภาหลวงที่จะไปค้าขายต่างประเทศทรงเห็นคุณค่า ขนาดปวาราณาตัวว่าจะช่วยอุดหนุนอิฐ ปูน และไม่ทุกอย่างสำหรับซ่อมพระอุโบสถที่ชำรุดทรุดโทรมเสีย ใหม่ เพื่อถวายแด่กับต้นมะสังัดดคู่หนึ่ง และเป็นที่น่ายินดีอย่างยิ่งว่าพระอุโบสถเก่าที่สลักหักพังอยู่นั้น ได้รื้อก่อใหม่ขยายออกเป็นสองเท่า เมื่อเริ่มก่ออุโบสถนั้นประมาณปี พุทธศักราช 2345 อยู่ในช่วงปลาย สมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ความในตำนานได้ระบุว่า ภิกษุผู้มีฝีมือในการช่างชำนาญการแกะ สลักและปั้นทุกอย่าง เป็นผู้สร้างกุฏิหลังดังกล่าวปลูกต้นไม้ดัด ท่านมีนามว่า "พระอาจารย์แดง " เป็น ภิกษุชาวสมุทรปราการ เชื้อสายจีน และมีตำแหน่งเป็นรองเจ้าอาวาสในขณะนั้น ซึ่งต่อมาก็ได้เป็นเจ้า อาวาสองค์ที่ 4 ต่อจากพระอาจารย์ดาเจ้าอาวาสองค์ที่ 3

ตามลำดับที่ได้เรียบเรียงมาแต่ต้นจนถึงเจ้าอาวาสองค์ที่ 4 นี้ จะเห็นได้ว่า ตำแหน่ง แห่งที่ในการปลูกสร้างกุฏิแต่ละครั้ง เลือกตามที่ได้เห็นว่าเป็นการสะดวกในการปฏิบัติศาสนกิจเป็นหลัก ดังตำนานว่า ใกล้สระน้ำบ้าง ใกล้อุโบสถบ้าง ไม่เป็นระเบียบอย่างที่เห็นในปัจจุบัน

มาถึงช่วงเจ้าอาวาสองค์ที่ 5 พระอาจารย์สวด (ฉายา ธรรมทีระ) เป็นเจ้าอาวาสองค์แรก
ของวัดกลางที่รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระครูสุนทรสมุท พระอาจารย์สวดมีศักดิ์เป็นหลานของ
พระอาจารย์เส็ง เมื่ออุปสมบทแล้วได้ขึ้นไปศึกษาเล่าเรียนอยู่ ณ. วัดจักรวรรดิราชาวาส กรุงเทพฯ สอบ
ไล่ได้พระปริยัติธรรมประโยค 3 ได้กลับมาเป็นเจ้าอาวาสวัดกลางเมื่อพระอาจารย์เส็งมรณะภาพแล้ว ใน
ปีพุทธศักราช 2374 อยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อกลับมาขึ้นนอกจากจะได้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วย
การสั่งสอนพระปริยัติธรรมแก่ภิกษุสามเณรจนเป็นที่เลื่องลือไปทั่วแล้ว ยังได้ทะนุบำรุงเอาคารสถาน
ต่างๆภายในวัดให้กว้างขวางสะอาดตาเป็นระเบียบขึ้นกว่าเดิม ได้สร้างศาลาการเปรียญลงแทนที่หมู่กุฏิ
เดิมที่ย้ายลงไปปลูกที่ริมคลอง ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าเหตุที่ย้ายกุฏิลงไปทางด้านใต้พระอาจารย์สวดน่าจะ
ได้แบบอย่างจากวัดในกรุงเทพฯ ซึ่งท่านได้เคยศึกษาเล่าเรียนอยู่เป็นเวลานาน นอกจากนี้พระอาจารย์สวด
ยังได้สร้างเสนาสนะอีกหลายแห่ง ทั้งเจดีย์ ศาลาทรงน้ำปากสระ ปรางค์สำหรับอุปวิสากรรม รวมทั้ง
ศาลาทำน้ำหนึ่งหลัง ด้วยมีผู้มีจิตศรัทธาบริจาคทรัพย์ให้เป็นอันมากเพื่อใช้ในการทะนุบำรุงวัด

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เคยเสด็จมาพระราชดำเนินทางชลมารค ลง
มาพระราชทานพระกฐินเป็นครั้งแรก เมื่อพุทธศักราช 2400 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานเงิน
40 บาท ให้แก่พระอาจารย์สวดที่ได้ลาสิกขาบทเพราะอาพาธหนักและรักษาตัวอยู่ในเวลานั้น

พระปลัดเงิน ผู้ได้รับสัญญาบัตรเป็นพระครูสุนทรสมุท (เงิน) มีศักดิ์เป็นหลานลุงของพระ
อาจารย์สวด ได้เป็นเจ้าอาวาสองค์ที่ 6 ต่อจากพระอาจารย์สวด ในช่วงนี้วัดกลางดูจะได้รับความศรัทธาจาก
ผู้มีอันจะกิน ทั้งทายกทายิกาไทย-จีน, พ่อค้าและบรรดาข้าราชการทหารในเมือง พวกนักบริจาคต์เพื่อ
ทะนุบำรุงวัด สร้างพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ในพระวิหาร สร้างสร้างถนน สร้างศาลา สร้างพุทธเจดีย์
ธรรมเจดีย์ ฯลฯ ความในตำนานได้กล่าวถึง “ การสร้างเรือนปั้นหยาลงตรงหน้าศาลาดินของพระ
ปลัดทองดี และการบริจาคเรือนของพระยาอรรคมหาภิรมย์เพื่ออุทิศถวายเป็นกุฏิพระปลัดทองดี
และพระสมุห์เถื่อน ตลอดจนปฏิสังขรณ์กุฏิเก่าที่ชำรุดหักพังอีกหลายแห่ง ” ความในตำนานยังได้
แสดงให้เห็นพระราชศรัทธาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯอาราธนาพระครูสุนทร
สมุท (เงิน) ขึ้นไปรับบิณฑบาตในพระบรมมหาราชวัง และครั้งที่ได้ทรงพระราชทานเงินนิตยภัตรให้เดือน
ละ 6 บาท

ในช่วงเวลาที่พระครูสุนทรสมุท (เงิน) เป็นเจ้าอาวาสนี้ได้มีการสร้างกุฏิสงฆ์ขึ้นหลาย
หลัง แต่ในตำนานไม่บอกชัดเจนว่าลักษณะเป็นอย่างไรและตั้งอยู่ตรงไหน บอกแต่เพียงว่าพระสงฆ์นาม
โตเป็นผู้สร้างเท่านั้น เช่น “ พระสุวรรณณสร (จ้อย) ได้ชักชวนพระอาจารย์อ่ำ (ที่พระอุปมาย์) ให้สร้าง
ตึกสำหรับอุปวิสาหลังหนึ่ง, จินกวาง อ่างแดงฆ่า สร้างกุฏิหนึ่ง, พระปลัดทอง สร้างกุฏิหนึ่ง, พระแสง
สร้างกุฏิหนึ่ง, สัปบุษย์ทั้งหลาย สร้างกุฏิหนึ่ง ” กุฏิทั้ง 5 หลังนี้สร้างไว้ในที่ปรกใหม่ นอกพระอาราม
สำหรับอุปวิสากรรม ทางทิศอีสานของวัด และไม่มีบันทึกว่าได้สร้างกุฏิเพิ่มขึ้นอีกเลย จนกระทั่งพระครู
สุนทรสมุท (เงิน) อาพาธหนักและมรณะภาพลงในปีพุทธศักราช 2422

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมา พระราชทานพระกรุณินที่พระอาราม
แห่งนี้ครั้งหนึ่ง แม้ว่าในระหว่างเวลาที่ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดกลางได้ว่างลง หลังจากที่พระครูสุนทร
สมุทร (เงิน) ได้ถึงแก่มรณะภาพแล้วก็ตาม

ในปีพุทธศักราช 2425 พระดิศ (น้อย) ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรสมณะศักดิ์ เป็นพระครู
สุนทรสมุทร (น้อย) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ลงมาเป็นเจ้าอาวาสวัดกลางองค์ที่ 7 และเจ้าคณะเมือง
สมุทรปราการ

ในปีพุทธศักราช 2426 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ครั้ง
ดำรงพระยศเป็นพระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ได้เสด็จลงมาตั้งโรงเรียนหนังสือไทยขึ้นที่วัดกลางแห่งนี้ ใช้
ศาลาทำบุญกลางวัดเป็นสถานที่เรียนในตอนแรก และอยู่ในการอุปการะดูแลของพระครูสุนทรสมุทร
(น้อย) ส่วนในด้านการสั่งสอนพระปริยัติธรรมก็ได้เจริญก้าวหน้ามากขึ้นตามลำดับ แต่เป็นที่น่าเสียดาย
ว่าพระครูสุนทรสมุทร (น้อย) มรณะภาพด้วยโรคธาตุพิการภายหลังที่ครองเจ้าอาวาสได้เพียง 4 ปี

ในปีพุทธศักราช 2432 พระมหานุกูญ เปรี๊ยะญ 3 ประโยค จากวัดจักรวรรดิราชาวาส
กรุงเทพฯ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรสมณะศักดิ์ เป็นพระครูสุนทรสมุทร (นุกูญ) ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าให้ลงมาเป็นเจ้าอาวาสวัดกลางองค์ที่ 8

ในปีพุทธศักราช 2433 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯพระ
ราชทานพระไตรปิฎกแก่พระอารามต่างๆ ซึ่งวัดกลางก็ได้รับพระราชทานด้วยเช่นกัน

ในปีพุทธศักราช 2442 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราช
ดำเนินพร้อมด้วยพระสงฆ์เถระและพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย เสด็จเข้าประทับใน
พระอุโบสถ ทอดพระเนตรพระบรมสารีริกธาตุ ที่พระยาสุมนนัยวินิจ เจ้าพระยายมราช (บั่น ลุขุม) ได้
อัญเชิญเข้าจากประเทศอินเดีย มาตั้งประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ

ในปีพุทธศักราช 2444 พระปลัดจ้อย รักษาการเจ้าอาวาสแทนพระครูสุนทรสมุทร
(นุกูญ) ซึ่งอาพาธด้วยเป็นไข้ใหญ่อยู่ 12 วันถึงแก่มรณะภาพเมื่อปีพุทธศักราช 2443 ได้จัดสร้างโรงเรียน
สอนหนังสือไทยขึ้นทางด้านทิศตะวันออกของอาวาส ในการนี้พระสาสนโสภณ (อ่อน) เจ้าคณะมณฑล
กรุงเทพฯ ให้นามว่า " โรงเรียนสุนทรสมุทร 5 "

ในปีพุทธศักราช 2445 พระปลัดจ้อย ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรสมณะศักดิ์ เป็นพระครู
สุนทรสมุทร (จ้อย) ที่ตั้งมาปราโมทย์ เจ้าคณะเมืองสมุทรปราการ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ลงมา
เป็นเจ้าอาวาสวัดกลางองค์ที่ 9 พระครูสุนทรสมุทร (จ้อย) นับได้ว่าเป็นพระนักพัฒนาท่านหนึ่ง ท่าน
ได้สร้างความเจริญให้แก่วัดเป็นอย่างมาก มรณะภาพด้วยโรคฉี่หนู ปีพุทธศักราช 2461 อายุ 74 ปี
ผลงานที่สำคัญๆควรกล่าวถึง ได้แก่

การจัดสร้างโรงเรียนสมุทรสตรี ในปีพุทธศักราช 2446 เป็นโรงเรียนสำหรับสตรีถาวร การหล่อจำลองพระพุทธรบาทสี่รอย ในปีพุทธศักราช 2446 และการก่อสร้างมณฑปขึ้น เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรบาท ในเวลาอีก 2 ปี ต่อมา (ดูภาพที่ [2.1.10])

จัดให้มีการประชุมสงฆ์ เพื่อสอบข้ออมพระธรรมวินัยในเวลากลางคืน เดือนละ 4 ครั้ง ตลอดจนถึงเวลาออกพรรษา

จัดตั้งโรงเรียนนักธรรมขึ้น ในปีพุทธศักราช 2457 โดยใช้กุฏิว่างหลังหนึ่งเป็นสถานที่ในการศึกษาเล่าเรียน

วัดกลางได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ในปีพุทธศักราช 2459 ปีพุทธศักราช 2461 พระครูสุนทรสมุทร (เล็ก) ผู้เคยเป็นพระฐานานุกรมของพระครูสุนทรสมุทร (จ้อย) ได้รับแต่งตั้งขึ้นเป็นรักษาการตำแหน่งเจ้าอาวาสองค์ที่ 10 ได้บูรณะวัดต่อจากเจ้าอาวาสองค์ก่อน เนื่องจากท่านเป็นเจ้าอาวาสที่มีอายุยืนยาวถึง 87 ปี จึงได้มีระยะเวลาในการปกครองวัดและได้บูรณะอาคารต่างๆ ที่ชำรุดทรุดโทรมมากมาย มณฑปพระพุทธรบาทที่ค้างอยู่ก็ได้ดำเนินการต่อจนแล้วเสร็จ ได้สร้างเขื่อนคอนกรีตกันดินทางเขตที่ดินทิศตะวันตกและทางคลองด้านใต้ ตลอดจนได้สร้างถนนหนทางสายหลักกลางวัดที่ใช้เป็นเส้นทางสัญจรกันมาแต่ต้นให้เป็นถนนคอนกรีต ฯลฯ ผลงานการสร้างกุฏิที่ยังคงสภาพอยู่ถึงปัจจุบันนี้เท่าที่สอบค้นได้ ตามลำดับเวลา ได้แก่

ปีพุทธศักราช 2464 ได้สร้างโรงเรียนปริยัติธรรมขึ้น ใช้ชื่อว่า “ โรงเรียนสุนทราคาร ”⁴

ปีพุทธศักราช 2467 ได้สร้าง กุฏิใหญ่⁵ ขึ้นหลังหนึ่งเป็นที่อยู่ ด้วยเงินส่วนตัว

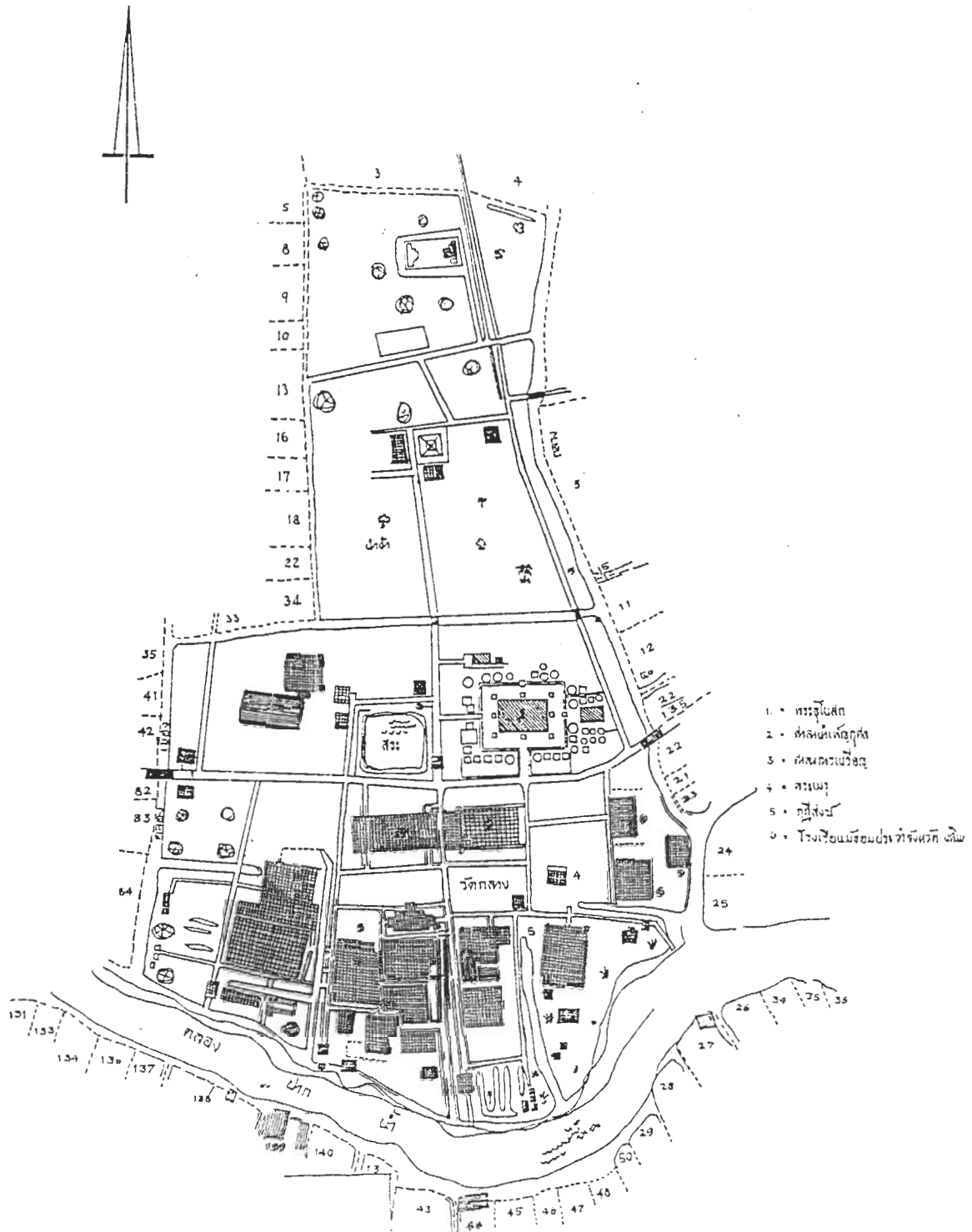
ตามตำนานต่อจากนี้ไป จนถึงเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ไม่มีเรื่องการสร้างกุฏิสงฆ์อีกเลย เข้าใจว่าไม่มีการสร้างเพิ่มอีกเพราะจากการสำรวจจริงวัด ไม่มีที่ในเขตสังฆาวาสให้สร้างกุฏิสงฆ์ได้อีกต่อไปแล้ว

ตั้งแต่เริ่มสร้างวัดจนกระทั่งบัดนี้ วัดกลางวรวิหารมีอายุประมาณ 300 ปี มีเจ้าอาวาสถึงปัจจุบันนับรวมได้ 14 องค์ กุฏิสงฆ์แต่ละหมู่ได้ใช้งานเต็มที่บ้านไม่เต็มที่บ้าน กุฏิบางกุฏิก็ถูกต่อเติมเสียจนรูปแบบอันสวยงามไปแล้ว บางกุฏิก็ยังคงได้รับการรักษาสภาพไว้ได้อย่างน่าชมเชยยิ่ง รายละเอียดกุฏิสงฆ์หมู่ต่างๆที่ยังคงสภาพควรแก่การศึกษาได้มีดังนี้ คือ กุฏิสงฆ์คณะ 2 , กุฏิสงฆ์คณะ 4, กุฏิสงฆ์คณะ 5, กุฏิสงฆ์คณะ 6, กุฏิสงฆ์คณะ 7, และ กุฏิสงฆ์คณะ 8 กุฏิสงฆ์ทั้ง 6 หลังเหล่านี้ล้วนเป็นอาคารที่จัดเป็น “ เรือนหมู่ ” ทั้งสิ้น แสดงให้เห็นความพร้อมในเรื่องของปัจจัยตลอดจนความรู้ความสามารถของช่างทำเรือนที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ดังรายละเอียดที่จะได้กล่าวในบทต่อไป.

⁴ ปัจจุบันคือ กุฏิคณะ 6 ที่ด้านหน้ากุฏิมีอีกมรอยู่ในกรอบไม้ คำว่า “ ร.ร. สุนทราคาร ”

⁵ ปัจจุบันคือ กุฏิคณะ 2 ท่านพระครูสุนทรสมุทรคุณ (คิวแห่งเจ้าคณะ 2) ได้ให้สัมภรณ์เมื่อ 16 ม.ค. 2535.

มาตราส่วน 1/2,000
 9 ก } 10
 6 0 }
 9 ค } 13
 6 8 }
 กรมแผนที่ทหารบก สังกัด ร.ศ. 121

ผังบริเวณ วัดกลางและที่ดินข้างเคียง

มาตราส่วน 1:2,000

(กรมแผนที่ทหารบกสำรวจเมื่อ ร.ศ. 121 เพื่อประกอบการพิจารณาเขตวัด^๑)

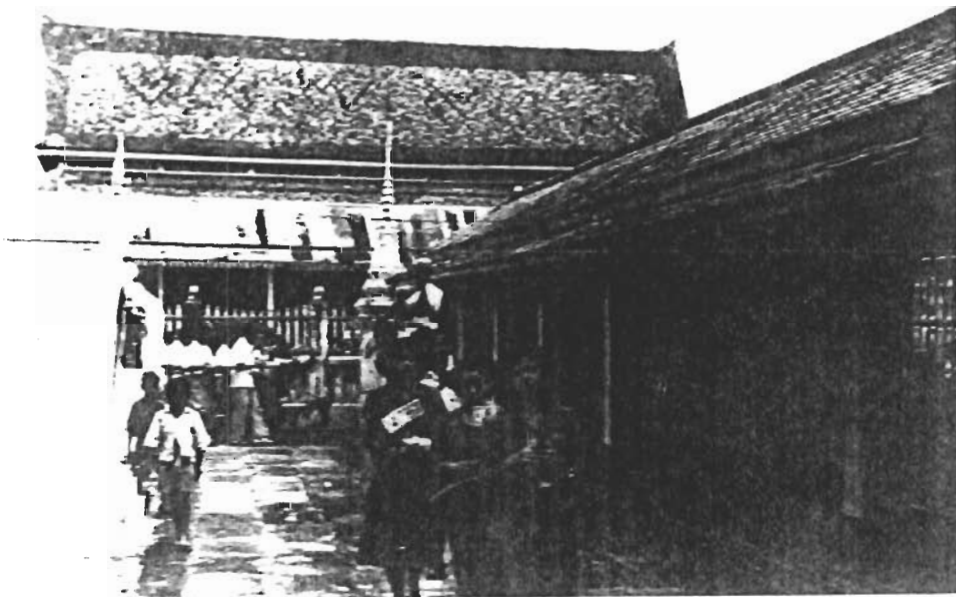
^๑ “ประวัติพระสมุทรเจดีย์ และ วัดกลางวรวิหาร” พิมพ์ในงานพระราชพิธีฉลองสมณ แฉกษัตริย์ บรมครู สิบเจ็ด รัชกาลที่ ๖๖๖, พระนคร : วันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2508.

ภาพที่ [2.0.2]
ถนนสายหลักที่ผ่านกลางวัด⁷

ภาพที่ [2.0.3]
ชาวบ้านแห่มาเดินผ่านศาลาดิน

ภาพที่ [2.0.4] ลานภายในระหว่างพระอุโบสถ - พระระเบียง

⁷ ภาพถ่ายที่ถัดมา 10 ภาพ ต่อไปนี้เป็นภาพถ่ายในพิธีบวชนาคของ พ.ส.ท. ดร.ลี้ตรี เอี่ยมโอภาส ผู้เป็นบิดาของ ข้าพเจ้า เมื่อครั้งบวชจำพรรษาอยู่ ณ วัดกลางวรวิหาร ในปี พ.ศ. 2491 ข้าพเจ้านำเสนอภาพเหล่านี้เพื่อประกอบคำบรรยายให้ท่านผู้อ่านได้มองเห็นบรรยากาศตลอดจนโบราณวัตถุสถานของวัดกลาง ในอดีตผ่านมา

ภาพที่ [2.0.5]

ขบวนแห่ภาคเวียงรอบพระอุโบสถ

ภาพที่ [2.0.6]

ขบวนแห่ภาคเวียงครบ ๓ รอบ

ภาพที่ [2.0.7]

นาคสวดมนต์หน้าสีมามาก่อนเข้าพิธี

ภาพที่ [2.0.8]
พิธีบวชภายในพระอุโบสถ

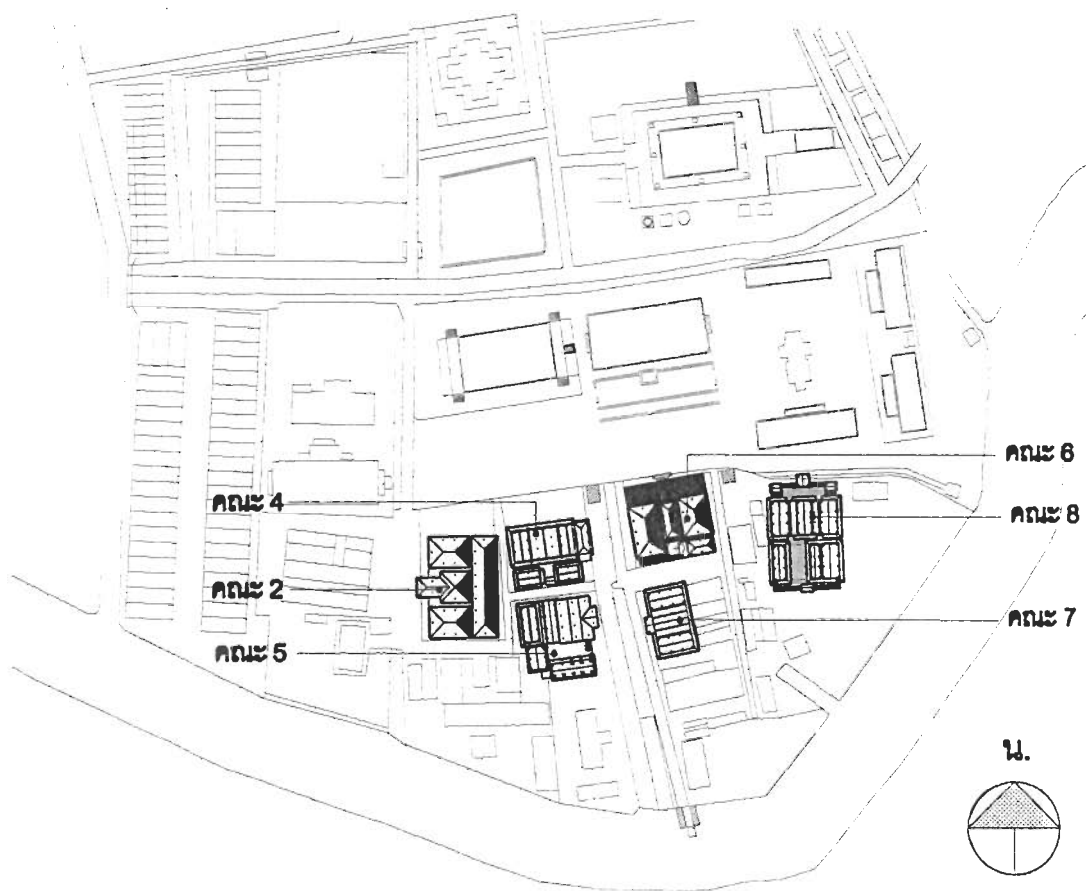
ภาพที่ [2.0.9]
บริเวณพระอุโบสถด้านใต้

ภาพที่ [2.0.10]
มณฑปพระพุทธบาท 4 รอย มุมมอง
จากด้านทิศใต้ผ่านสระน้ำใหญ่ของวัด

กลุ่มเรือนไม้ที่ยังคงสภาพสมบูรณ์พอที่จะเป็นต้นแบบ ในการศึกษาการออกแบบภูมิสงฆ์ในครั้ง
นี้ มีจำนวน 6 กลุ่ม เรียกชื่อเป็น คณะต่างๆ ตามสายงานการปกครองสงฆ์ คือ

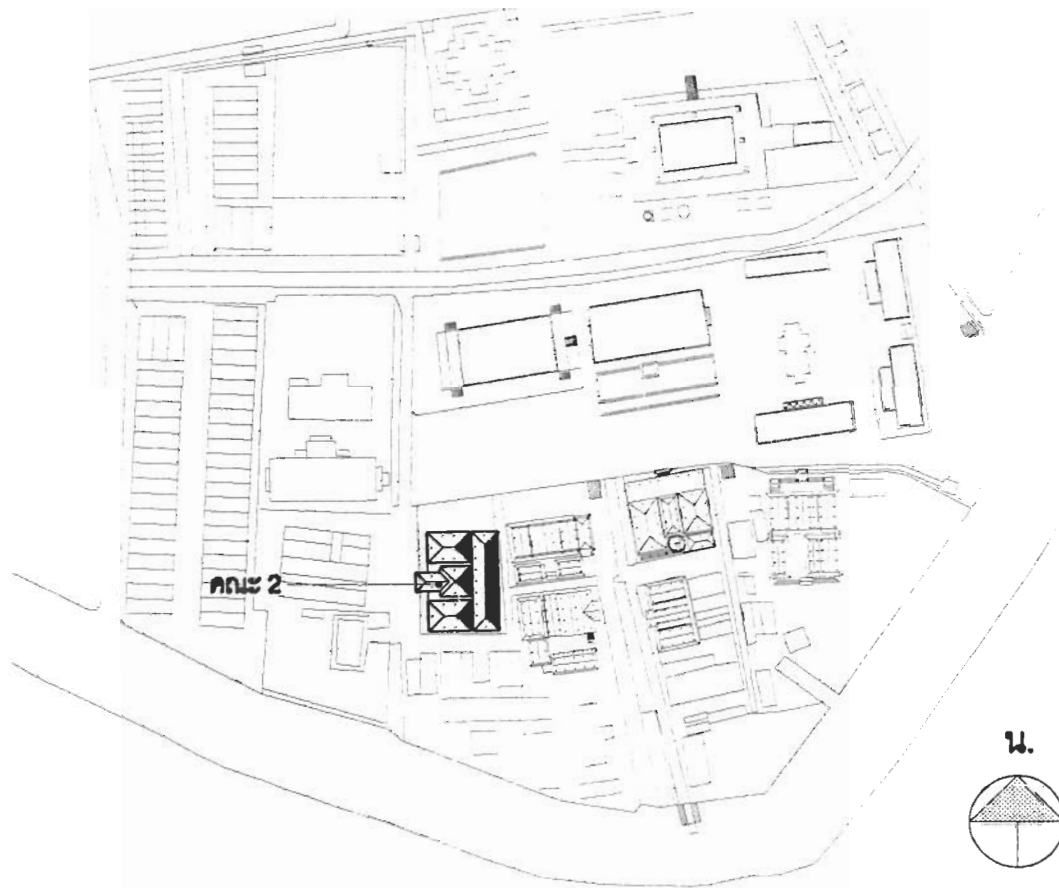
- 2.1 ภูมิสงฆ์คณะ 2
- 2.2 ภูมิสงฆ์คณะ 4
- 2.3 ภูมิสงฆ์คณะ 5
- 2.4 ภูมิสงฆ์คณะ 6
- 2.5 ภูมิสงฆ์คณะ 7
- 2.6 ภูมิสงฆ์คณะ 8

แผนผัง^๑ วัดกลางวรวิหาร แสดงตำแหน่งที่ตั้งภูมิคณะต่างๆ

มาตราส่วน 1 : 500

^๑ ท่านเจ้าคุณประภัทร วุฒิกุล เมตตาให้ข้าพเจ้าได้สำเนาไว้ เมื่อครั้งที่ข้าพเจ้าทำรายงานเรื่อง “ภูมิคณะ 8” เสนอต่อ รศ. สมใจ นิ่มเล็ก ในวิชาเทคโนโลยีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมไทย สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ม.ศิลปากร วังท่าพระ เมื่อ พ.ศ. 2530

ผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้ง คณะ 2

2.1 ภูมิทัศน์คณะ 2

ภาพที่ [2.1.1] ชุมบันไดทางขึ้นภูมิทัศน์คณะ 2

กฎีสงฆ์คณะ 2

กฎีสงฆ์คณะใหญ่หลังนี้ที่ผนังด้านซ้ายหน้าบันโดทางชั้นมีเขียนว่า “ คณะ 2 ” ท่านเจ้าคณะที่เป็นเจ้ากฎีสงฆ์ในขณะที่ย้ายไปสำรวจนั้น คือ ท่านพระครูอุดมสมุทรรคุณ⁹ อายุ 73 ปี ท่านได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องกฎีสงฆ์ที่ล้าคณุสรูปได้ว่า ผู้สร้างกฎีสงฆ์หลังนี้คือท่านพระครูสุนทรสมุทรร (เล็ก) เจ้าอาวาสองค์ที่ 10 เมื่อสอบดูในตำนานวัดกลางก็พบว่า “ ในปีพุทธศักราช 2467 ท่านพระครูสุนทรสมุทรร (เล็ก) ได้สร้างกฎีสงฆ์ที่อยู่ด้วยเงินส่วนตัว¹⁰ (กฎีสงฆ์ใหญ่) สิ้นเงิน 18,000 บาท ” และได้ให้รายละเอียดในเรื่องสภาพแวดล้อมตัวอาคารแต่เดิมว่า ทางเดินหน้าบันโดทางชั้นในปัจจุบันที่เป็นถนนคอนกรีตนี้แต่เดิมเป็นแนวคูน้ำ การสัญจรใช้เรือพายขึ้นทำที่หน้าหน้าบันโดเดี่ยวนั้น หากเราย้อนกลับไปดูแผนที่ของกรมแผนที่ทหารบก¹¹ ที่ได้ทำการสำรวจไว้ในปี ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2446) ซึ่งเป็นผังบริเวณวัดกลาง และพื้นที่ข้างเคียงรอบๆวัด ที่จัดทำขึ้นเพื่อประกอบการพิจารณาเขตวัด (ดูในแผนที่หน้า 14) จะเห็นความเป็นไปได้ของแนวคูน้ำที่ขุดจากคลองปากน้ำทางด้านทิศใต้ เข้ามาในเขตสังฆาวาสของวัดเพื่อใช้เป็นเส้นทางสัญจรของพระเณรตลอดจนผู้คนที่มาทำกิจธุระที่วัด

ที่ตั้งอาคาร

อาคารตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ของเขตสังฆาวาส

ตัวอาคารโดยรวมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านยาววางอยู่ในแนวแกนเหนือใต้ หันด้านหน้าซึ่งเป็นด้านยาวที่ทำเป็นหน้ามุขยื่นออกจากตัวอาคารไปทางทิศตะวันตก ซึ่งแต่เดิมมีคลองแยกขุดเข้ามาจากคลองปากน้ำทางด้านทิศใต้

ลักษณะอาคาร

เป็นอาคารสองชั้น

ชั้นล่างเดิมเป็นใต้ถุนโล่ง โครงสร้างเป็นเสาคอนกรีตเสริมเหล็ก¹² ปัจจุบันนี้ก่อผนังคอนกรีตบล็อกด้านตะวันออกและด้านใต้เพื่อเพิ่มจำนวนห้องพักสำหรับพระเณรและศิษย์วัดอีก 8 ห้อง

ชั้นบนใช้เป็นกฎีสงฆ์สำหรับจำวัดเป็นโครงสร้างไม้ เนื้อที่ใช้สอยประมาณ 430 ตร.ม.

⁹ สัมภาษณ์เมื่อ 16 ม.ค. 2535 “ เดิมอยู่วัดทองกุ่ม อ.พระประแดง ย้ายตามท่านเจ้าคณะใหญ่มา เมื่อ 2509 ”

¹⁰ “ ตำนานวัดกลางวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ” พิมพ์เป็นอนุสรณ์ งานเปิดทองรอยพระพุทธรูปจำลอง ประจำปี 2508 หน้า 48

¹¹ “ ประวัติพระสมุทรเจดีย์ และ วัดกลางวรวิหาร ” พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ แม่ศรี บุศยศิริ ณ วัดธาตุทอง จังหวัดพระนคร วันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2508 หน้า 15.

¹² สัมภาษณ์ ท่านพระครูอุดม สมุทรรคุณ อ้างแล้ว

หลังคา

โครงสร้างไม้ทรงปั้นหยา แบ่งย่อยออกเป็น 4 หลัง มุงกระเบื้องคอนกรีตรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รอยต่อระหว่างชายคาแต่ละเรือนเชื่อมด้วยรางน้ำสังกะสีทำกรวยสังกะสีรับน้ำจากชายคาแล้วต่อท่อทิ้งลงใต้ถุนเรือนอย่างง่าย

ที่ชายคาด้านหลังโถงกลางเปิดช่องแสงกระจกติดตายจากหลังคาลงสู่บริเวณกลางอาคารตรงช่องบันไดขึ้น-ลงระหว่างบนเรือนและใต้ถุนเรือน ซึ่งอยู่ติดกับด้านหลังผนังห้องอเนกประสงค์ (ดูภาพที่ [2.1.12])

ขนาดอาคาร

เนื้อที่อาคารโดยรวมขนาด ประมาณ 16.65 X 24.40 ต.ร.ม. (430 ต.ร.ม.)

อาคารด้านยาว แบ่งออกเป็น 8 ห้อง (8 ช่วงเสา) ระยะห่างระหว่างกึ่งกลางเสาถึงกึ่งกลางเสาวัดได้ช่วงละ 3.05 เมตร

อาคารด้านกว้าง แบ่งออกเป็น 6 ห้อง (6 ช่วงเสา) ระยะห่างระหว่างกึ่งกลางเสาถึงกึ่งกลางเสาวัดได้ 2 ขนาด คือ ด้านหลังอาคารช่วงละ 2.50 เมตร จำนวน 3ห้อง (3 ช่วงเสา) และด้านหน้าอาคารช่วงละ 3.05 เมตร จำนวน 3ห้อง (3 ช่วงเสา) ดูแบบแปลนประกอบในหน้า 25

โถงบันไดทางขึ้นหลัก

บันไดทางขึ้นใหญ่ที่ด้านทิศตะวันตก ตัวบันไดขึ้นลงเป็นคอนกรีต เหนือบันไดทำเป็นซุ้มหลังคาทรงปั้นหยาขึ้นออกมาคลุมโถงบันไดไว้ เพื่อช่วยกำบังแดดจัดในตอนบ่ายและกำบังฝนที่สาดเข้าประตูใหญ่ที่อยู่ด้านนี้

เนื้อที่ที่ใส่สอยภายในอาคาร ทำเป็นพื้นต่างระดับตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

เรือนโถงกลาง (เรือน 1) สำหรับรับแขกและทำกิจกรรมอเนกประสงค์ ขนาด 2 ช่วงเสา (6.10 X 6.10 ต.ร.ม.) แบ่งเป็นแท่นยกระดับสูง 20 ซม. ขนาดพื้นที่ 3.05 X 6.10 ต.ร.ม. สำหรับพระสงฆ์นั่ง มีผนังล้อมแท่นที่ยกขึ้นนี้ 3 ด้าน ส่วนพื้นที่ที่เหลือ 3.05 X 6.10 ต.ร.ม. ลดพื้นที่ต่ำกว่านั้นสำหรับรับรองผู้ที่มาบวญญู ดูรูปตัดอาคารในแบบหน้า 25

เรือนใหญ่ด้านตะวันออก (เรือน 2) ขนาดกว้าง 1 ช่วงเสา ยาว 8 ช่วงเสาวางอยู่ในแนวยาวของตัวเรือนใหญ่ชิดด้านตะวันออก ผนังด้านยาวติดด้านนอกอาคาร ผนังด้านยาวภายในทำเป็นฝาบานเพื่อยกกันยาวตลอด 8 ช่วงเสา ผนังด้านกว้างแบ่งห้องพักได้จำนวน 4 ห้อง ขนาดกว้าง 1 ช่วงเสา ยาว 2 ช่วงเสา (3.05 X 6.10 ต.ร.ม.) ดูแบบแปลนประกอบในหน้า 25

เรือนเล็กขนานโถงกลางด้านเหนือและด้านใต้ (เรือน 3, เรือน 4) ขนาด กว้าง 1 ช่วงเสา ยาว 3 ช่วงเสา (3.05 X 9.15 ต.ร.ม.) ดูแบบแปลนประกอบ ในหน้า 25

ทางเดินที่เป็นโถงโล่งมีหลังคาคลุม สำหรับบริเวณหน้าห้องของเรือนพัก 3 เรือน ที่จัดแผนผังให้วางตัวเรือนขนานเรือนโถงกลางอยู่ทั้งด้านซ้ายด้านขวาและด้านหลังนั้น ออกแบบเป็นพื้นระดับเดียวกับพื้นห้องพัก ส่วนที่เป็นทางเดินรอบเรือนโถงอเนกประสงค์นั้นลดระดับลงประมาณ 30 ซม. (ดูภาพที่ 2.1.11 และแบบแปลนในหน้า 25)

ฝาผนังภายนอก

ฝาเรือนโดยทั่วไป

เป็นฝาไม้สักตีตามแนวนอนโดยรอบอาคาร ช่วงบนใต้หลังคาลงมาประมาณ 50 ซม. ทำช่องระบายลมเป็นไม้ฉลุแผ่นยาวประมาณ 50 ซม.วางตามแนวตั้งส่วนบนของผนังอาคาร ระหว่างแนวหัวไม้ต่อชนปิดทับด้วยไม้ฝาตามแนวตั้ง (ดูภาพที่ 2.1.2, 2.1.3)

ฝาเรือนที่ออกแบบเป็นพิเศษ

ได้แก่ฝาผนังด้านทิศตะวันตก ซึ่งเป็นฝาผนังที่รับแสงแดดยามบ่ายมากเป็นพิเศษ ออกแบบเป็นแผ่นไม้ฉลุลวดลายในแผ่นไม้รูปสี่เหลี่ยมจตุรัสหลายรูปร่างมาปะติดปะต่อกันเป็นผืนใหญ่ วางไว้เหนือช่องผนังที่เจาะเอาลูกกรงไม้กลึงใส่เข้าไป ลูกกรงไม้นี้ทำให้ผนังด้านนี้โปร่งตามองเห็นผู้คนด้านหน้าอาคารได้ และลดแสงแดดที่แรงกล้าในตอนบ่ายไม่ให้ผ่านเข้ามามากเกินไป ในขณะเดียวกันก็ทำให้พื้นที่ภายในสว่างไสวด้วยแสงธรรมชาติ (ภาพที่ 2.1.5 - 2.1.12)

ฝาผนังภายใน

ทำเป็นประตูบานพับติดต่อกันหลายบาน หรือที่เรียกว่า "ฝาเพี้ยม" ทำลดความยาวของห้องไม่ว่าห้องใหญ่หรือห้องเล็ก ตอนบนเหนือบานประตูคั่นด้วยบัวไม้ชิ้นใหญ่(บัวหงาย) ก่อนจะทำเป็นไม้ฉลุลวดลายตามนิยม ขนาดความสูงประมาณ 50 ซม. ความยาวตลอดแนวผนังใช้เป็นช่องแสงและช่องระบายลม (ดูภาพที่ [2.1.11]) ฝาเพี้ยมนี้ใช้ประโยชน์เป็นบานประตูไปในคราวเดียวกัน บานประตูแต่ละบานขนาดประมาณ .40 X 2.00 ม. ออกแบบให้เป็นลูกพับติดตาย 3 ช่วงล่าง ส่วนช่วงบนทำคล้ายบานเกล็ดไม้ติดตาย (ดูภาพที่ [2.1.12]) ที่ธรณีประตูมีไม้บัวชิ้นใหญ่ (บัวคว่ำ) คาดแบ่งพื้นที่ภายในและระเบียงภายนอกห้อง บัวนี้ทำหน้าที่เป็นวงกบล่างของประตูบังคับให้เปิดบานประตูเข้าภายในเท่านั้น

ช่องหน้าต่าง

เป็นหน้าต่างบานเปิดคู่อยู่ในระหว่างช่วงเสาทุกช่วงบานหน้าต่างเป็นลูกพับไม้ฉลุแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ออกแบบให้ช่วงบนของบานสูงกว่าช่วงล่าง (ดูภาพที่ [2.1.2, 2.1.3]) แกะไม้เป็นลายดูเรียบง่ายแบบบานเกล็ดไม้ติดตาย ช่วงล่างเป็นลูกพับไม้ติดตาย เหนือวงกบหน้าต่างทำไม้ฉลุลวดลายอ่อนช้อยงดงามตามธรรมเนียม ลายฉลุเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นทั้งช่องแสงและช่องลมได้ดีในขณะเดียวกัน

พื้นเรือน

เป็นไม้พื้นขนาดใหญ่แบบโบราณส่วนใหญ่ ขนาดหน้าไม้กว้าง 40 -50 ซม. มีบางส่วนที่เป็นไม้แผ่นเล็ก ดูเหมือนจะเป็นไม้ที่เปลี่ยนซ่อมมากกว่าจะเป็นไม้ที่ติดมากับเรือนแต่เดิม

เสาเรือน

เสาเรือนทั้งชั้นล่างและชั้นบนวางตั้งฉากกับพื้นดินตามแบบนิยมตะวันตก ไม่ได้ตั้งสอบเข้าแบบไทยโบราณ ในขณะที่ใช้วิธีการจัดกลุ่มผังเรือนแบบไทยโบราณ

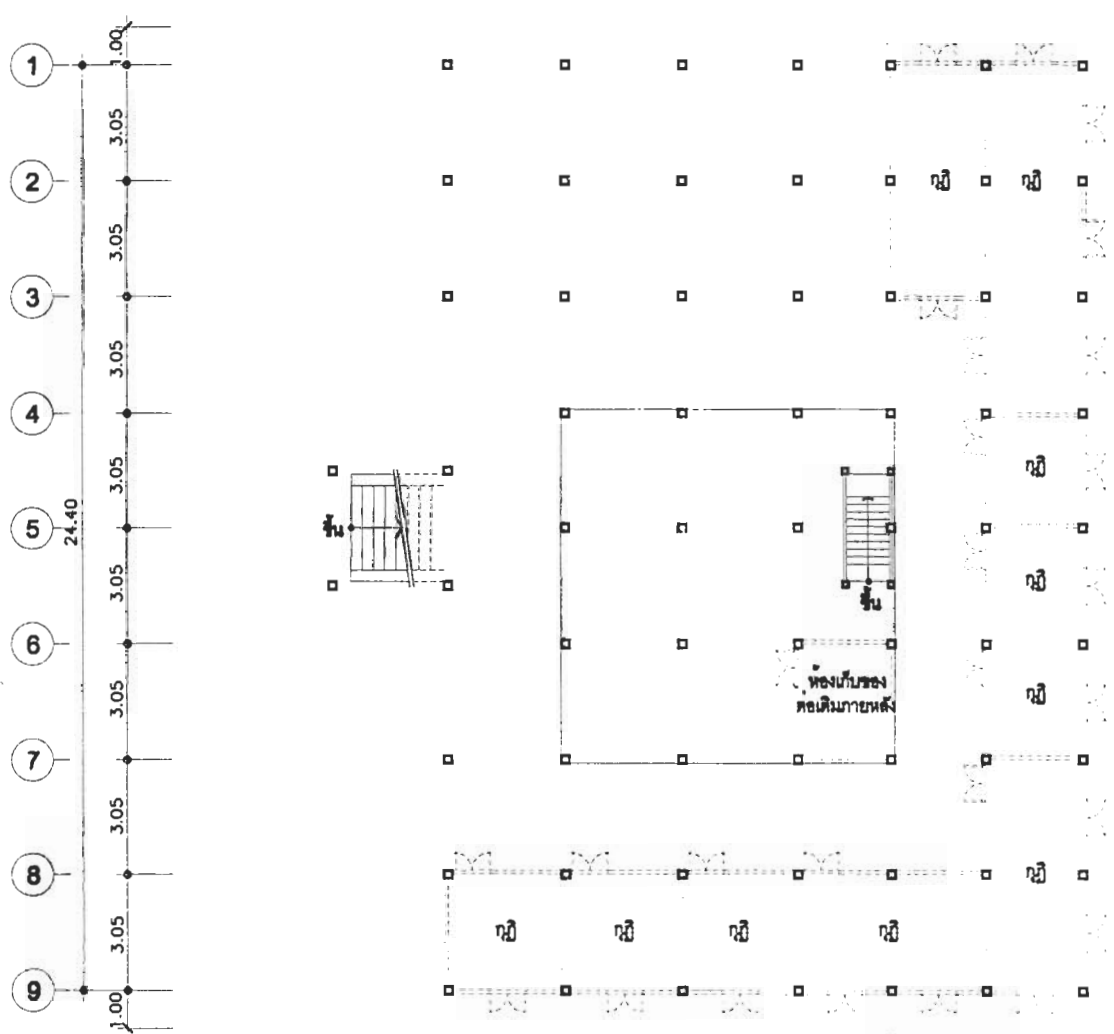
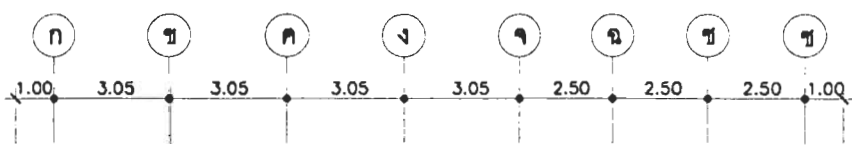
เสาใต้ถุนเรือนทำเป็นเสาคอนกรีตเสริมเหล็กทรงสี่เหลี่ยม สูงจากพื้นดินเดิม พอเดินรอดใต้ถุนได้ (ภาพที่ [2.1.4])

เสาช่วงบนตัวเรือนเป็นเสาไม้ทรงสี่เหลี่ยมต่อกับเสาคอนกรีตช่วงใต้พื้นเรือน

รายละเอียดอาคาร

อาคารโดยทั่วไปเป็นแบบเรียบง่าย ตรงไปตรงมา ไม่ซับซ้อนยุ่งยากหรือวิจิตรพิสดารจนเกินงาม จะมีบ้างก็เพียงลายฉลุไม้ต่างๆที่ได้บรรยายแล้วแต่ต้น ที่เป็นช่องแสงและช่องลม และไม้แกะสลักที่ไม่ปิดหัวตงยกพื้นรอบๆโถงกลางติดกับพื้นทางเดิน งานแกะสลักลวดลายบนเนื้อไม้ชิ้นนี้ดูงดงามทีเดียว (ภาพที่ [2.1.9])

ส่วนที่ดูพิถีพิถันเป็นพิเศษเห็นจะเป็นซุ้มหลังคาที่คร่อมบันไดทางขึ้น "ได้บรรจงไล่ไม้ฉลุลายตกแต่งไว้ดูเจริญตา (ภาพที่ [2.1.5])

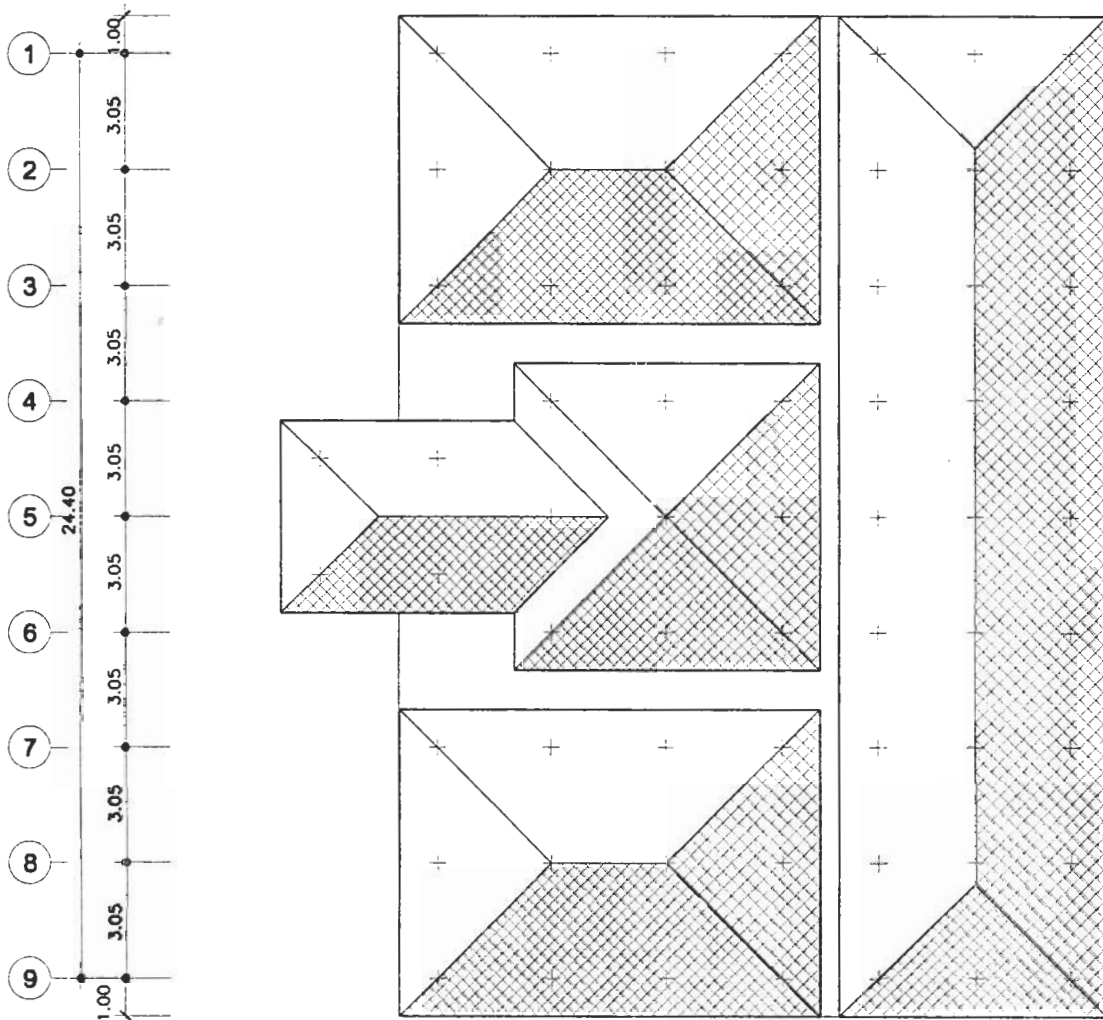
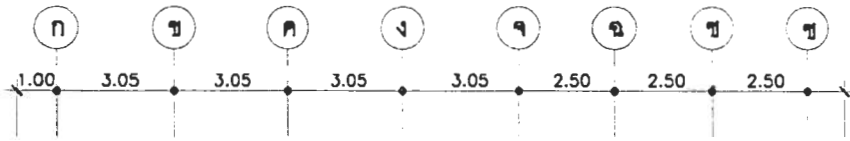

หมายเหตุ ภูมิทั้งหมดต่อเติมที่นภายหลัง

แปลนชั้นใต้ถุน ฤทธิคณะ 2

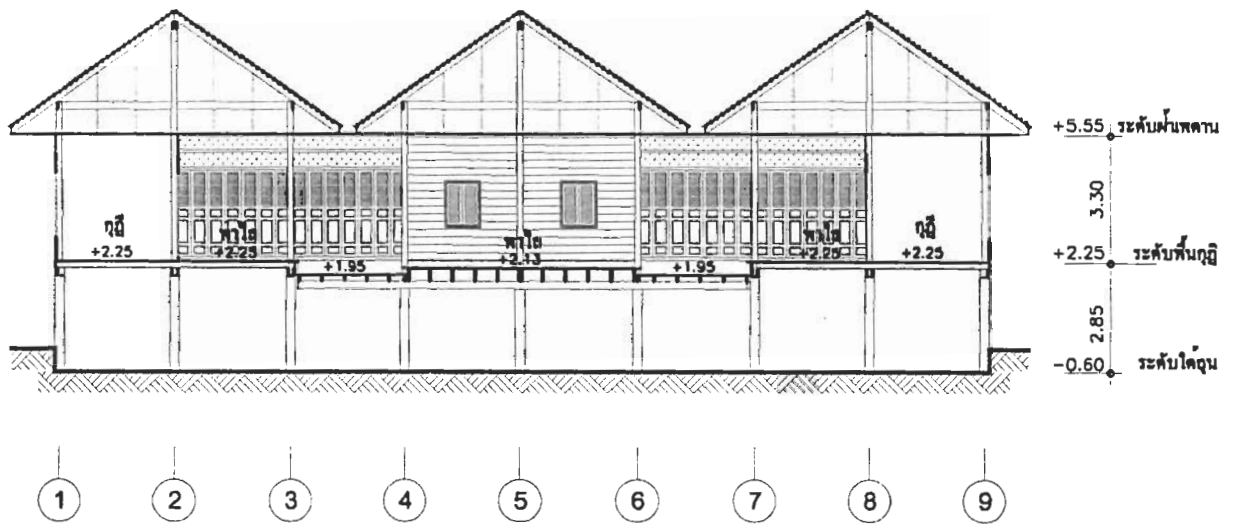
มาตราส่วน 1: 200

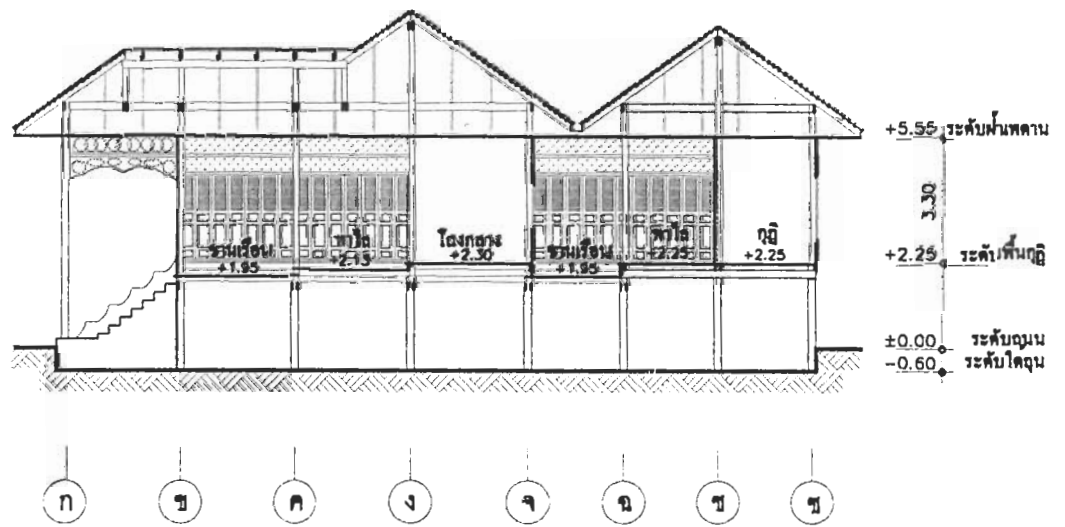

แปลนหลังคา กุฏิคณะ 2

มาตราส่วน 1: 200

รูปตัดตามยาวอาคาร

รูปตัดตามขวางอาคาร

รูปตัด กุฎีคณะ 2

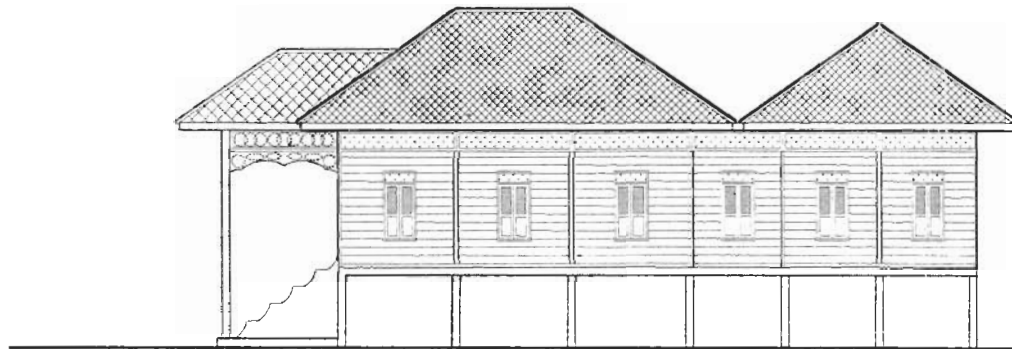
มาตราส่วน 1:200

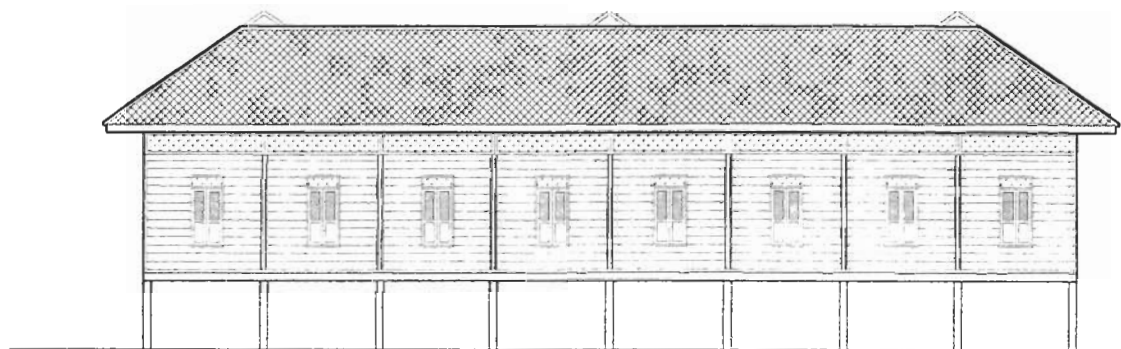
ทิศตะวันตก

ทิศเหนือ

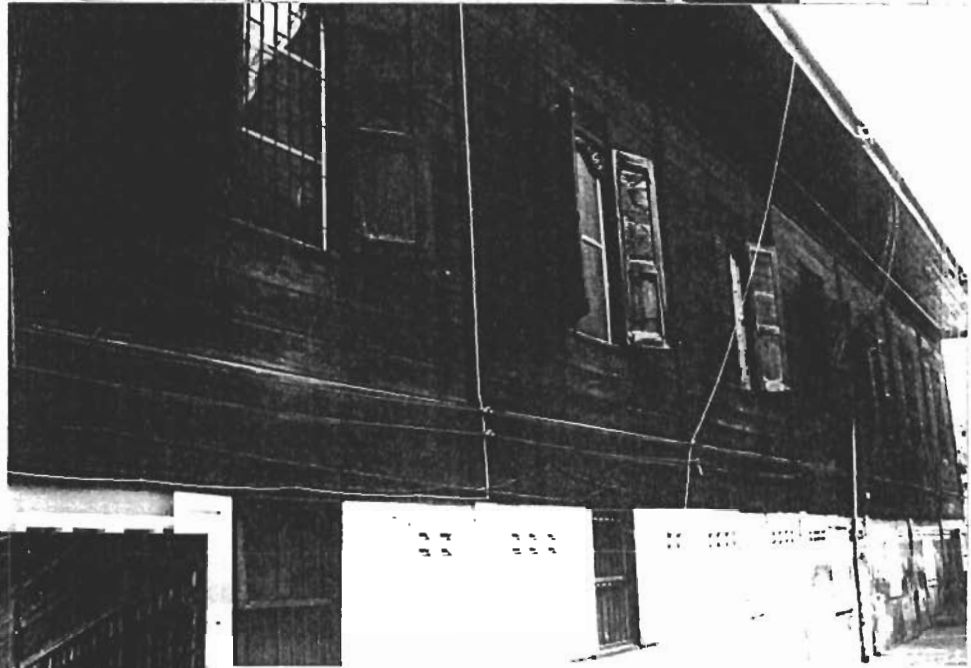
ทิศใต้

ทิศตะวันออก

รูปด้าน ภูมิภาค 2

มาตราส่วน 1:200

ภาพที่ [2.1.2]

ผนังอาคารด้านทิศตะวันตก (ด้านหน้า)

ภาพที่ [2.1.3]

ผนังอาคารด้านทิศตะวันออก (ด้านหลัง)

ภาพที่ [2.1.4]

ใต้ถุนอาคารทิศตะวันตก (ด้านหน้าซ้าย)

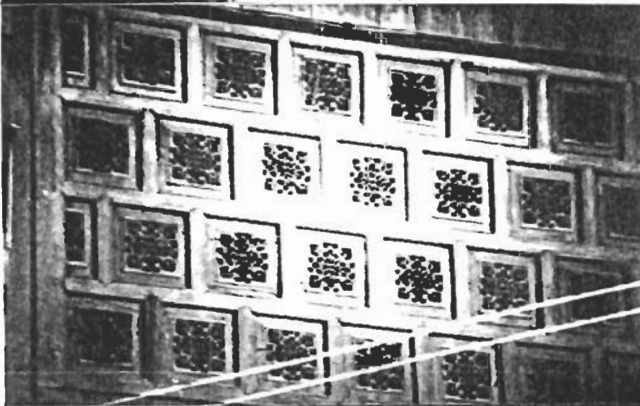
ภาพที่ [2.1.5]
โถงบันไดทางขึ้นใหญ่

ภาพที่ [2.1.6]
ประตูใหญ่ที่โถงบันไดด้านตะวันตก

ภาพที่ [2.1.7]
ช่องแสงไม้ฉลุ ผนังอาคารด้านทิศตะวันตก

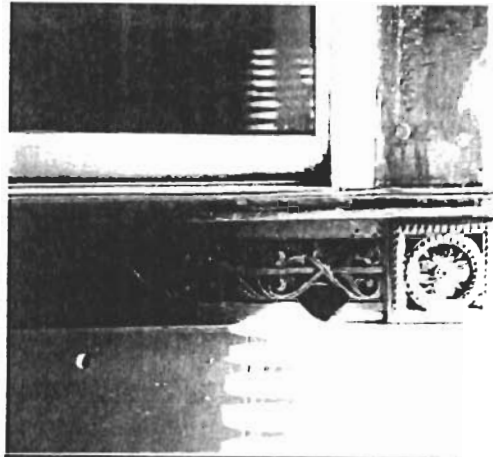
ภาพที่ [2.1.8]
ผนังอาคารด้านทิศตะวันตก

ภาพที่ [2.1.9]

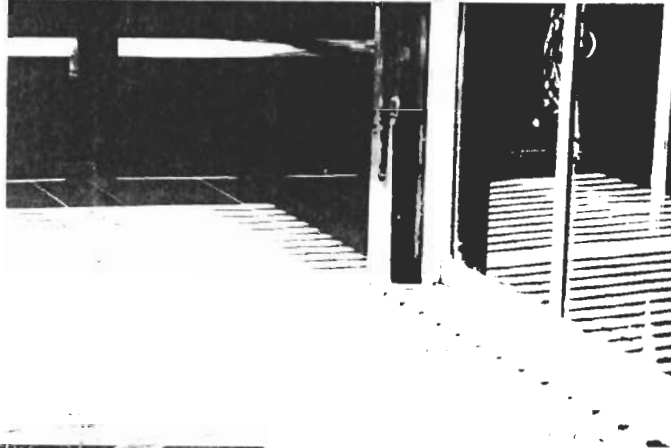
พื้นอาคารบริเวณ

ยกพื้นที่ปิดทับหัวตงด้วยบัวไม้แกะสลัก

ภาพที่ [2.1.10]

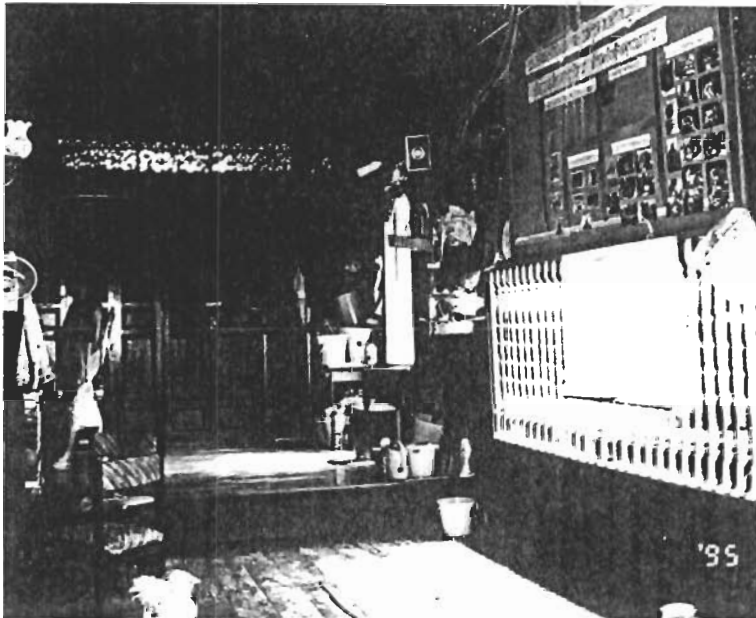
แสงแดดที่สาดลงบนพื้นอาคาร

ภาพที่ [2.1.11]

ช่องแสงบริเวณ

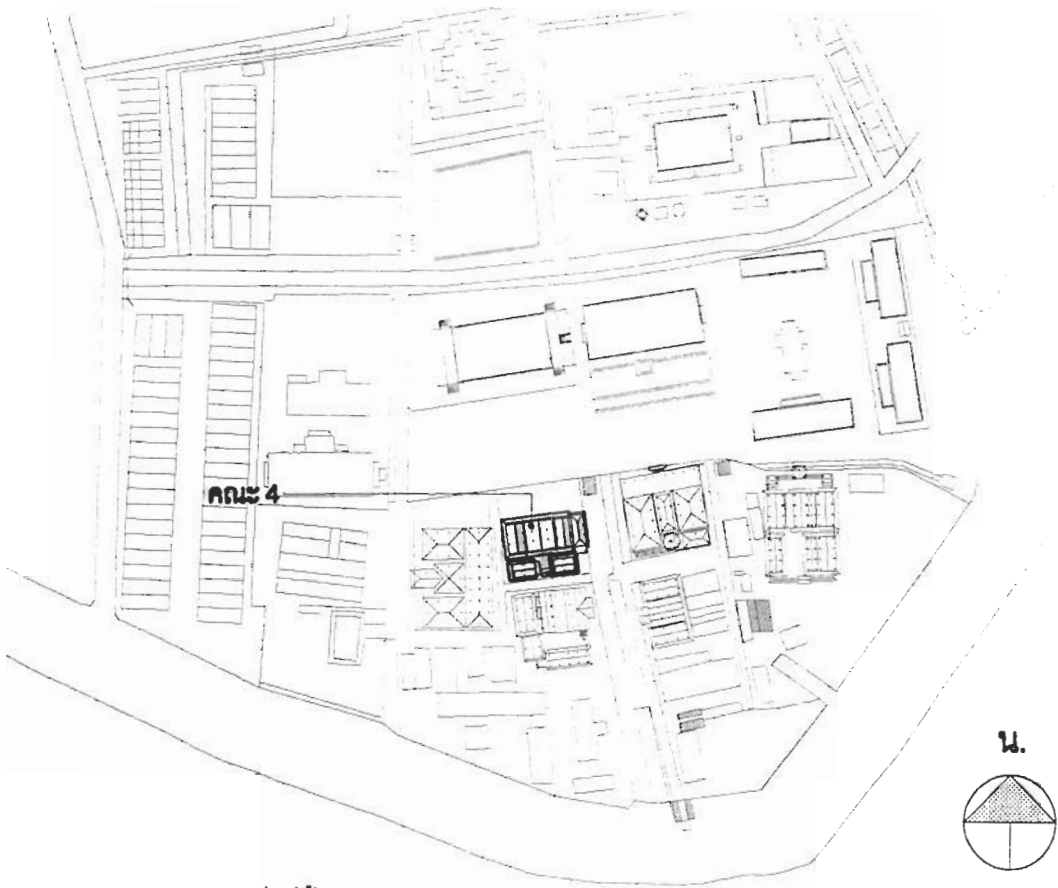
โถงทางเดินภายใน ด้านหน้าประตูใหญ่

ภาพที่ [2.1.12]

แสงสว่างจากกระจกติดตายได้ผ้าเหนวน
ที่บริเวณด้านหลังห้องโถงอเนกประสงค์

ผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้ง คณะ 4

2.2 กุฎิสงฆ์คณะ 4

ภาพที่ [2.2.1] ด้านหน้ากุฎิคณะ 4

กฎีสงม์คณะ 4

กฎีสงม์คณะนี้ประกอบด้วยเรือนใหญ่่น้อยที่มีหลังคาคลุม 5 หลัง หากนับรวมบริเวณโถงกลางตามแผนผังอีก 1 หลัง ทำให้เรือนนี้ประกอบไปด้วยเรือนย่อยๆรวมเป็น 6 หลังด้วยกัน ที่เหนือประตูเรือน 1 (ดูตำแหน่งเรือนในแปลนพื้นที่ชั้นล่าง หน้า 34) มีอักษรจารึกบอกนามผู้มีจิตศรัทธาอุทิศเรือนและปีที่อุทิศ ความว่า “ ยายหญมมาดานายเนียบบุตรถววย พระพุทธศักราช 2428 พรรษา ” ส่วนที่เรือนขนมปังขิงสูง 2 ชั้นที่สร้างขึ้นภายหลัง ผนวกอยู่กับเรือน 1 ทางด้านทิศตะวันออก ที่ผนังด้านฝาหน้ากลอง¹³ทางทิศใต้ มีจารึกแกะสลักลงในเนื้อไม้เป็นตัวหนังสือในกรอบสี่เหลี่ยมบอกนามผู้สร้างกฎีสงม์คณะว่า “ ๐ กฎีสงม์คณะนี้พระอาจารย์น้อยทรงประกาศ ร.ศ, 116 ”

เมื่อข้าพเจ้าทำการสำรวจกฎีสงม์คณะนี้ มี ท่านพระครูธรรมธรสนั่น รกขิตถมโม¹⁴ เป็นเจ้าคณะฯ มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่เพียง 3-4 รูป ท่านเองจำวัดอยู่ที่เรือน 1

ที่ตั้งอาคาร

ตั้งอยู่ทางทิศเหนือระหว่างกฎีสงม์คณะ 6 และกฎีสงม์คณะ 2 (ดูจากแผนผังในหน้า 18) ด้านหน้ากฎีสงม์คณะหันหน้าเรือนไปทางด้านทิศเหนือ

ลักษณะอาคาร

เป็นอาคารเรือนไม้แบบหมุ่ยกใต้ถุนสูงโล่ง ไม่ใช้งาน ชั้นบนเป็นตัวเรือนใช้ทำกิจกรรมต่างๆ ระเบียบการจัดวางกลุ่มอาคารตามแบบบ้านไทยโบราณ กลุ่มเรือนใหญ่ประกอบด้วยเรือนย่อย 4 เรือน และเรือนโถงกลาง มีรูปทรงอาคารผสมทั้งแบบประเพณีไทยโบราณและแบบประยุกต์ปะปนกัน มีประตูชั้นเรือนใหญ่อยู่ทางด้านทิศเหนือของบริเวณโถงกลางระหว่างเรือน 1 กับเรือน 2 (ดูแผนผังการจัดวางเรือนในหน้า 35) นอกจากนี้มีเรือนไม้สัก 2 ชั้นยกใต้ถุนสูงที่ต่อเติมภายหลังอีก 1 เรือน (กฎีสงม์คณะที่พระอาจารย์น้อยสร้าง) การตกแต่งลูกฟักฝาผนังไม้ทำเป็นลายดุนและไม้ฉลุเป็นลวดลายอย่างวิจิตร ดูภาพที่ [2.2.8 – 2.2.12] อาจารย์ น. ณ ปากน้ำ เรียกเรือนตกแต่งชนิดนี้ว่า “ เรือนขนมปังขิง ”

บริเวณพื้นที่เว้นว่างด้านหน้าเรือนใหญ่ (ทิศเหนือ) ปัจจุบันล้อมรั้วไม้ระแนงทาสีขาวกั้นอาณาเขตกฎีสงม์คณะ ที่แนวรั้วนี้พินิจดูมีต้นไม้ลักษณะเป็นเสากลมแบบโบราณปักลงในพื้นดินเป็นระยะๆ สภาพเหมือนมีคนจงใจตัดทิ้งเหลือไว้เพียงต้นไม้สูง 80 ซม. ท่านพระครูธรรมธรสนั่น กล่าวว่าเสานี้เคยเป็นเสาของรั้วมาก่อน ดูภาพที่ [2.2.7] แต่เดี๋ยวนี้ได้รั้วรั้วเก่าออกแล้ว เพราะผุพังไปตามกาลเวลา ภายในบริเวณพื้นที่เว้นว่างที่ล้อมรั้วนี้มีต้นพิกุลปลูกอยู่ 4 ต้น

¹³ ฝาผนังปิดด้วยเรือนด้านสกัด บ้างเรียก ฝาอุดหน้ากลอง หรือ ฝาหุ้มกลอง

¹⁴ สัมภาษณ์เมื่อ 12 ธันวาคม พ.ศ.2531 (ท่านพระครูได้ย้ายมาอยู่กฎีสงม์คณะนี้ในฐานะเจ้าคณะเมื่อปี 2523) แต่จากการสำรวจ พบว่าร่องรอยที่ปรากฏของเสานี้ที่เจาะสำหรับใส่รอด และเสาที่ถูกตัดทิ้งไป เสาใหญ่เหล่านี้มีไม้เนื้อจะเป็นเพียงเสาลักษณะของรั้ว

หลังคา

เรือนด้านทิศเหนือ (เรือน 1, เรือนโถงกลาง, และเรือน 2) เป็นหลังคาทรงจั่วมีปีกนก¹⁵ หน้าจั่วหันไปทางทิศเหนือ – ใต้ หลังคาทรงจั่วหลังกลางสูงใหญ่กว่าหลังคาทรงจั่วสองหลังที่ขนาดอยู่สองข้างทางด้านตะวันออกและด้านตะวันตก ดูรูปด้านในหน้า 39 และภาพที่ [2.2.1] วัสดุที่ใช้มุงหลังคาเป็นกระเบื้องซีเมนต์โบราณรูปขนมเปียกปูนแผ่นเล็กๆ ขนาดโดยประมาณประมาณ กว้าง 10 ซม. ยาว 10 ซม. และหนา 1 ซม.

เรือนด้านทิศใต้ (เรือน 3, เรือน 4) เป็นหลังคาทรงจั่วแบบบ้านไทยประเพณี วัสดุมุงปัจจุบันได้ถูกเปลี่ยนเป็นกระเบื้องลูกฟูกลอนเล็กสีเขียวไปแล้ว ดูภาพที่ [2.2.6]

ฝ้าเพดาน

เรือนโถงกลาง (เรือน 1) ฝ้าไม้กระดานเข้าลิ้นตามความลาดชันของจันทัน เป็นแนวยาวขนานไปกับความยาวฝ้าหลังคา เว้นช่องไว้ระบายอากาศ 2 ช่องที่ชายคาด้านละ 1 ช่อง ขนาดฝ้าไม้กระดานที่ใช้ตีฝ้ากว้างประมาณ 10 ซม. ดูภาพที่ [2.2.24 – 2.2.26]

เรือน 1, เรือน 2, เรือน 3 และเรือน 4 ไม้ตีฝ้า

ภูมิพระอาจารย์น้อย ฝ้าไม้เช่นเดียวกับเรือนโถงกลาง

ช่องแสง

ที่ฝ้าหน้าจั่วของหลังคาเรือนโถงกลางตีไม้ฉลุเป็นลวดลายตามสมัยนิยม เพื่อรับแสงจากด้านทิศเหนือ ดูภาพที่ [2.2.23]

ขนาดอาคาร

เนื้อที่กลุ่มอาคารหลักโดยรวมขนาดประมาณ 13.50 X 19.00 ต.ร.ม. ไม่นับรวมภูมิพระอาจารย์น้อยที่ต่อเติมขึ้นภายหลัง 2.5 X 7.50 ต.ร.ม. และพื้นที่เว้นว่างด้านหน้าอาคาร 6.00 X 16.00 ต.ร.ม.

โถงบันไดทางขึ้นหลัก

มีบันไดทางขึ้นหลัก 2 ทาง ทั้งทางด้านทิศเหนือ และด้านทิศใต้ (ดูภาพที่ [2.2.3]) ปัจจุบันประตูทางขึ้น – ลง ด้านทิศใต้ปิดตาย¹⁶ไม่ใช้งาน และบันไดขึ้น – ลง ก็ได้รื้อออกแล้ว ใช้เพียงบันไดทางขึ้นเล็กบริเวณชานระหว่างเรือนครัวกับเรือนใหญ่ด้านตะวันออก (ระหว่าง เรือน 1 กับ เรือน 4) เป็นทางขึ้น – ลง ภูมิเพียงทางเดียว ดูภาพที่ [2.2.10]

¹⁵ หลังคาบ้านชนิดนี้ ส่วนที่เห็นของกรมศิลปากรได้พิมพ์หน้าจั่ว ซึ่งความกว้างไม้มุงหลังคาเพียงแต่ซึ่งชายคาคือเป็นลม

¹⁶ อาคารชั้นเดียวชั้นแรกเห็นลักษณะดังนี้ “แต่คู่มือไม่ใช้ประตูขึ้นนี้เนื่องจากเกิดความไม่ปลอดภัยแก่ผู้ขึ้นบันไดอยู่บ่อยครั้ง”

ที่เรือน 2 ชั้น (กฎที่พระอาจารย์น้อยสร้าง) มีบันไดไม้ขนาดกว้างประมาณ .60 ม. ทอดจากชั้นล่างขึ้นไปยังระเบียงด้านหน้าประตูเข้าเรือนที่ชั้นบน (ดูภาพถ่ายเส้นแสดงแผนผังเรือนใน หน้า 36)

เนื้อที่ที่สอยภายในอาคาร

เรือนด้านทิศตะวันออก (เรือน 1) เป็นเรือนชนิด 3 ห้อง สำหรับพระสงฆ์อยู่จำวัด ความกว้างของเรือนด้านฝาหน้ากลอง 3.60 ม. มีฟาไล¹⁷ขนาดกว้าง 2.60 ม. ขนาดความยาวเรือน 3 ช่วงเสา ช่วงเสาละ 2.50 ม. ภายในตัวเรือนกั้นผนังตรงแนวเสาแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ห้อง ห้องเล็กขนาดกว้างยาว 2.50 X 3.60 ห้องใหญ่ขนาดกว้างยาว 3.60 X 5.00

เรือนไม้สัก 2 ชั้นยกใต้ถุนสูง (กฎที่พระอาจารย์น้อยสร้าง) ขนาดความกว้าง 1 ช่วงเสา ๗ ละ 2.70 ม. ขนาดความยาว 3 ช่วงเสา ๗ ละ 2.50 ม. ตั้งขนานอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเรือน 1 ดูจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเข้าใจว่าเป็นเรือนที่ต่อเติมขึ้นภายหลัง ปัจจุบันนี้ห้องชั้นล่างปิดตายไม่ใช้งาน ส่วนชั้นบนเป็นกฎสำหรับอยู่จำวัดของพระสงฆ์ที่บวชใหม่

เรือนด้านทิศตะวันตก (เรือน 2) เป็นเรือนพักชนิด 3 ห้อง ขนาดความกว้าง-ยาว เท่ากันกับเรือน 1 ภายในกั้นผนังตรงแนวเสาแบ่งเป็น 2 ห้องเช่นเดียวกับเรือน 1 เพียงแต่สลับตำแหน่งกัน (ดูภาพถ่ายเส้นแสดงแผนผังเรือนในหน้า 36) ทั้ง 2 ห้องปิดตายมิได้ใช้ประโยชน์พักอาศัยที่ฟาไลของเรือนยกพื้นสูงประมาณ +.40 ม. จากพื้นโถงกลาง ช่องว่างระหว่างฟาไลกับพื้นเรือนหลังนี้ทำเป็นตู้เก็บถ้วย - จาน - ชาม ดูภาพที่ [2.2.25]

เรือนโถงกลาง เป็นเรือนโถงไม่มีผนัง ขนาดความกว้าง 1 ช่วงเสา ๗ ละ 4.00 ม. ขนาดความยาว 3 ช่วงเสา ๗ ละ 2.50 ม.

เรือนหลังเล็กตรงบริเวณหัวมุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ (เรือน 3) เป็นเรือนพักขนาดเล็กชนิด 2 ห้อง ขนาดความกว้างฝาหน้ากลอง 1 ช่วงเสา ๗ ละ 2.75 ม. ขนาดความยาว 2 ช่วงเสา ๗ ละ 2.75 ม. ที่ผนังเรือนมีจารึกอักษรสลักลงบนเนื้อไม้เหนือประตูมีใจความว่า " ตระกูล ประณีประวานิช ถวาย , พระสมุห์ สว่าง (ปกสสโร) ปฏิสังขรณ์ พ.ศ. 2481 "

เรือนเล็กด้านมุมทิศตะวันออกเฉียงใต้ (เรือน 4) เป็นเรือนครัวชนิด 2 ห้อง ขนาดความกว้างฝาหน้ากลอง 1 ช่วงเสา ๗ ละ 2.75 ม. ขนาดความยาว 2 ช่วงเสา ๗ ละ 2.75 ม.

ฝาผนังเรือน

ฝาเรือนแต่ละหลังที่กฎนี้มีความหลากหลายมาก ดังนี้

ฝาเรือน 1 เรือน 2 เป็นฝาปะกน¹⁸ (ดูภาพที่ [2.2.5 - 2.2.6])

¹⁷ ระเบียงด้านหน้าเรือน ไม้มีฝาผนังปิดระหว่างช่วงเสา มีเพียงฝาเดียว

¹⁸ ฝาผนังเรือน

ฝาเรือน 3 เรือน 4 เป็นฝาสายบัว¹⁹ (ดูภาพที่ [2.2.12])

ฝาเรือน 2 ชั้น (ภูมิที่พระอาจารย์น้อยสร้าง) เป็นฝาไม้ปะกน ลูกฟักไม้ทำ เป็นลายดูลับซ้อน (ดูภาพที่ [2.2.9 – 2.2.10])

ช่องประตู - หน้าต่าง

หน้าต่างเป็นแบบไทยประเพณีทั่วไป เช่นช่องประตูจะมี 1 ช่องอยู่ระหว่าง ช่วงเสา ส่วนช่องหน้าต่างที่ฝาหน้ากลองเป็น 2 ช่องเปิด และที่ฝาเสี้ยว²⁰ เป็น 1 ช่องเปิด

พื้นเรือน

วัสดุเดิมเป็นไม้พื้นขานดกว้าง .15 ม ดีชนทั้งหมด ปัจจุบันส่วนนอกขาน เปลี่ยนเป็นพื้นซีเมนต์ เพราะของเดิมผุพังใช้งานไม่ได้

ระดับพื้นตัวเรือนและพื้นพาไลยกสูงกว่าพื้นโถงกลางประมาณ +.40 ม. ทาง ขึ้นเรือนใช้ลูกทึบ หรือ แทนไม้ เป็นตัวทอนความสูงแทนชั้นบันได

ระดับพื้นโถงกลางสูงกว่าพื้นนอกขานเล็กน้อยประมาณ + .10 ม.

เสาเรือน

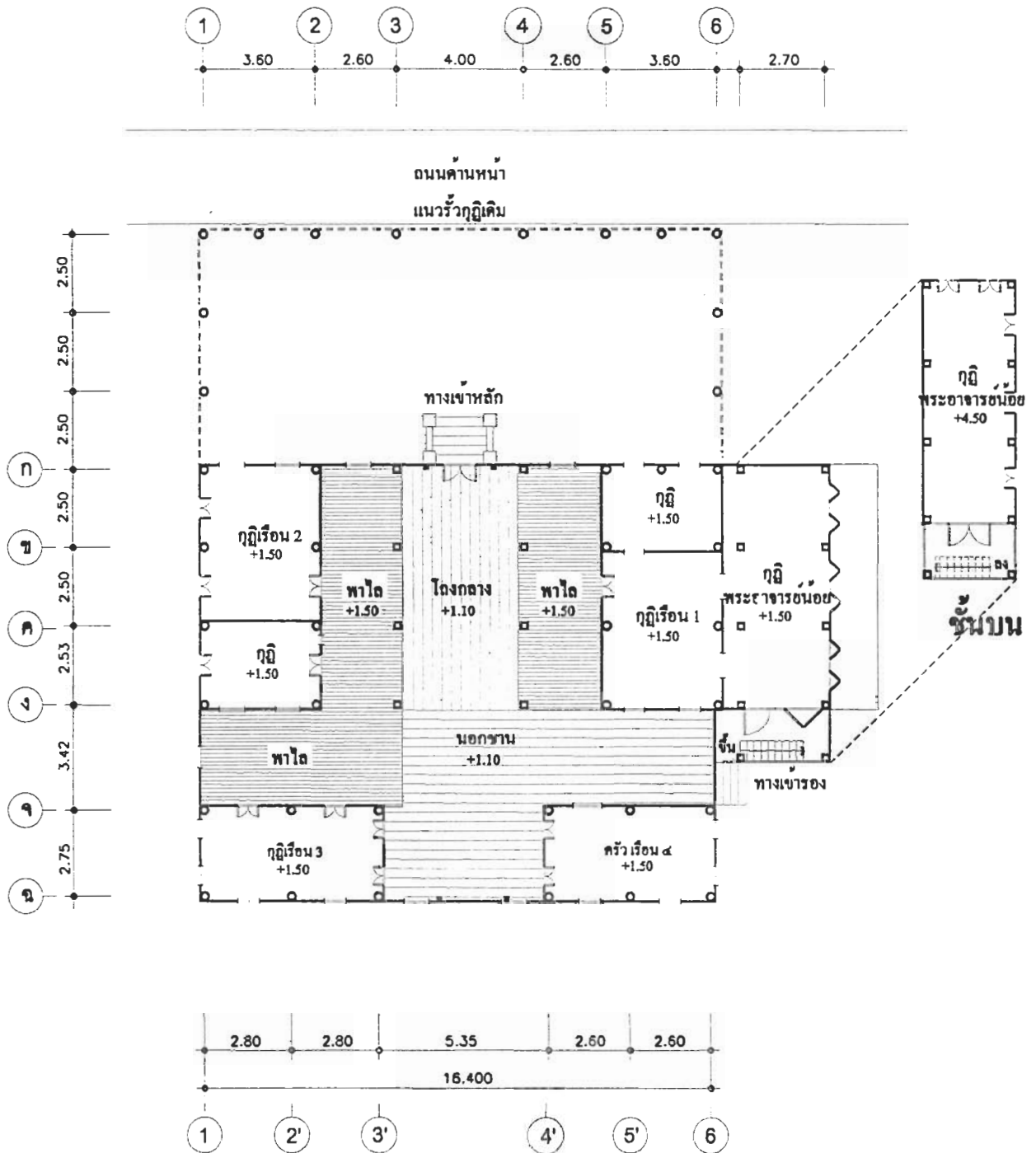
โดยทั่วไปเป็นเสาไม้ปลายสอบและลัดตามลักษณะไทยประเพณี

รายละเอียดตกแต่งอาคาร

แผนผังอาคารโดยรวมเป็นกลุ่มเรือนพักอาศัยแบบบ้านไทยประเพณี ส่วนรายละเอียด ที่แตกต่างออกไปจากเรือนไทยประเพณีทั่วไป คือ รูปทรงหลังคาของเรือนหลัก 3 หลัง (เรือน 1, เรือน 2 และเรือนโถงกลาง) ซึ่งออกแบบเป็นทรงจั่วมีปีกนก (ดูภาพที่ [2.2.1]) ที่ฝาปิดหน้าจั่วประกอบขึ้น จากฝาไม้กระดานตีตามแนวตั้ง ส่วนฝาปิดหน้าจั่วของเรือนโถงกลางออกแบบพิเศษว่าเรือนนอนที่ขนาบ อยู่ด้านข้าง ด้วยการฉลุไม้กระดานที่ประกอบขึ้นเป็นฝาปิดหน้าจั่วอย่างสวยงาม ทำให้แสงเหนือสามารถ ผ่านทะลุช่องลวดลายฉลุเหล่านั้นเข้ามาภายในโถงกลางได้ (ดูภาพที่ [2.2.23])

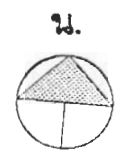
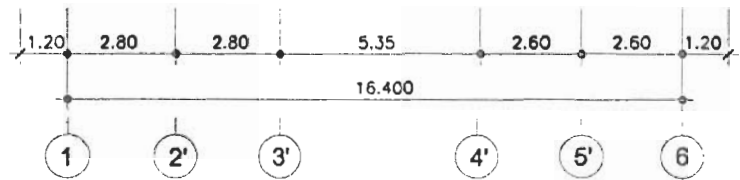
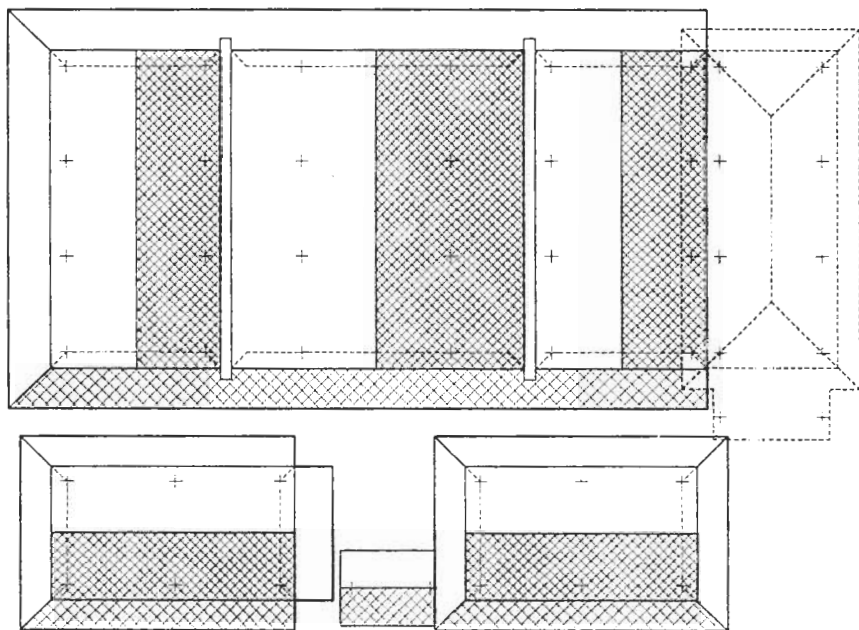
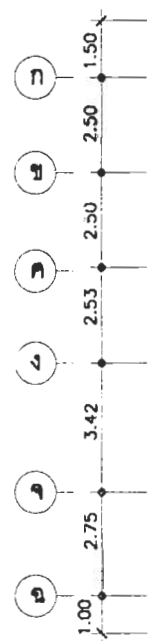
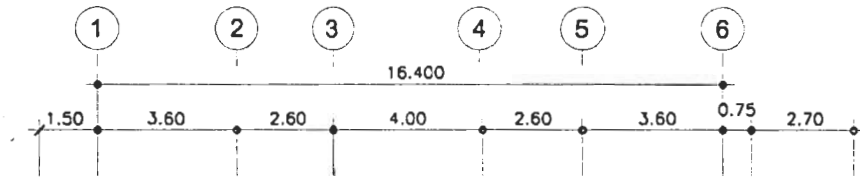
¹⁹ ฝานั่งเรือน

²⁰ ฝานั่งเรือนที่ติดกับฝาหน้ากลองปิดเรือนส่วนที่เป็นพาไล

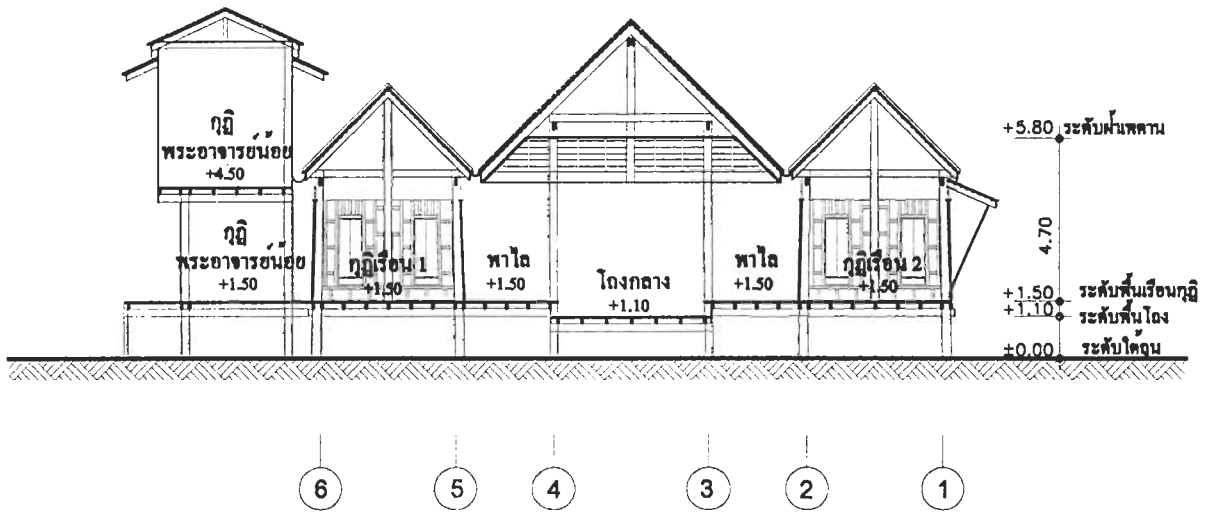
แปลนพื้นชั้นล่าง กุฏิคณะ 4

มาตราส่วน 1:200

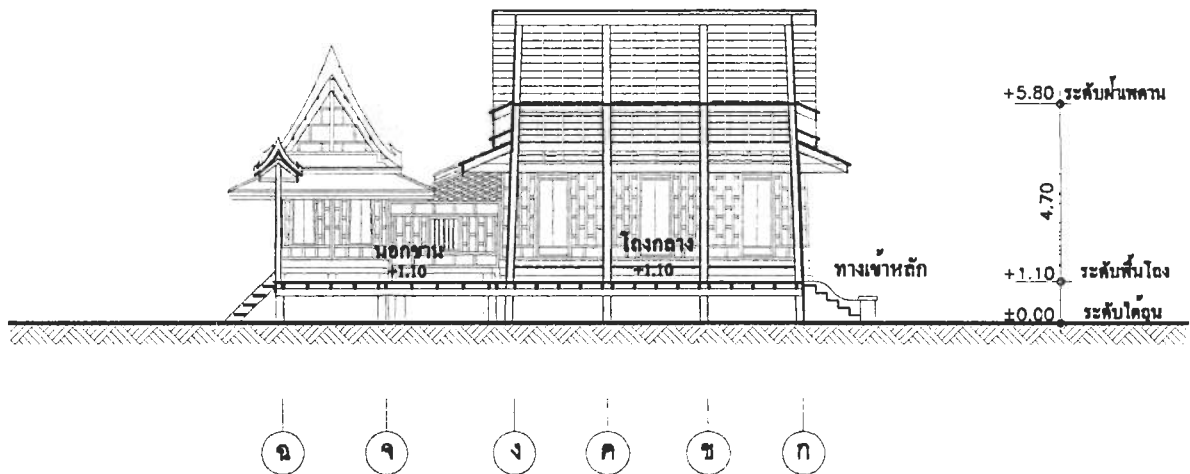

ผังหลังคา ภูมิภาค 4

มาตราส่วน 1:200

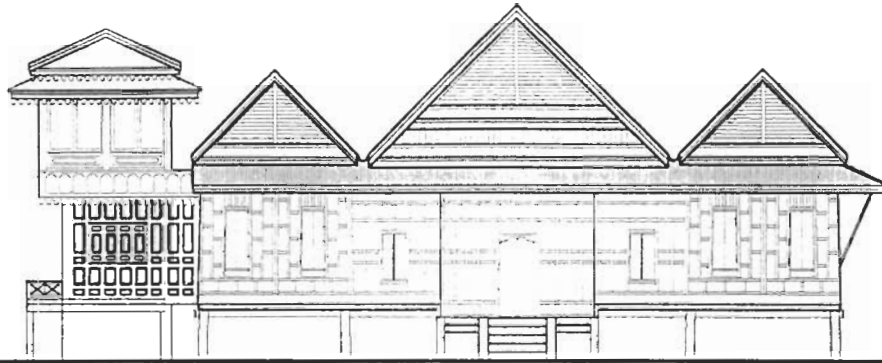
รูปตัดตามยาวอาคาร

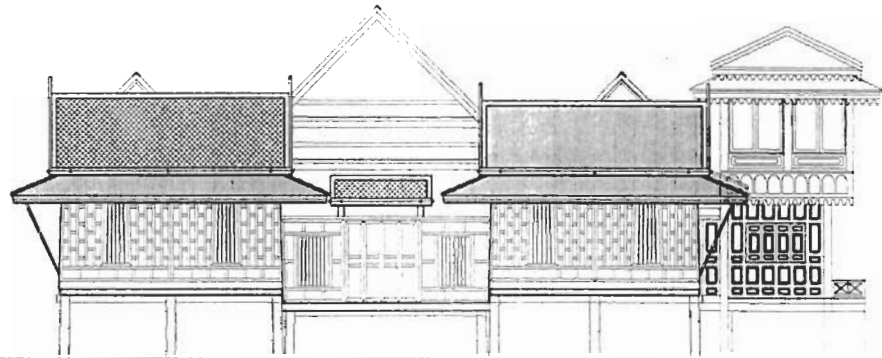
รูปตัดตามขวางอาคาร

รูปตัด กุฎิคณะ 4

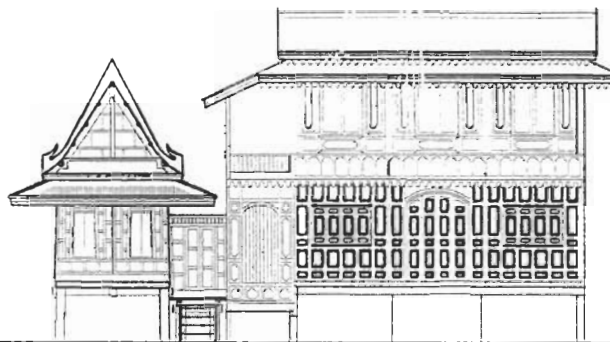
มาตราส่วน 1: 200

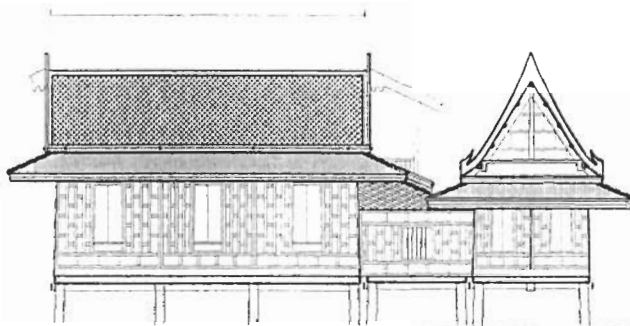
ทิศเหนือ

ทิศใต้

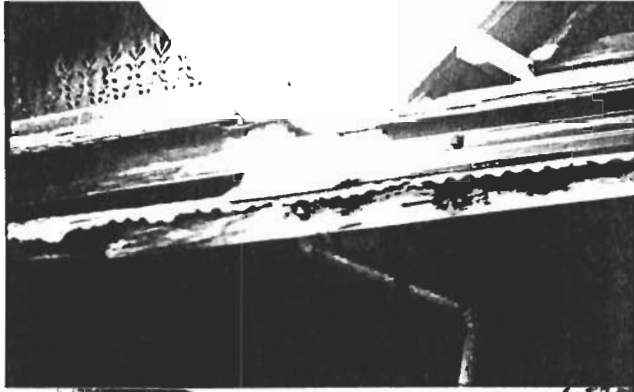
ทิศตะวันออก

ทิศตะวันตก

รูปด้าน ฤๅกณะ 4

มาตราส่วน 1: 200

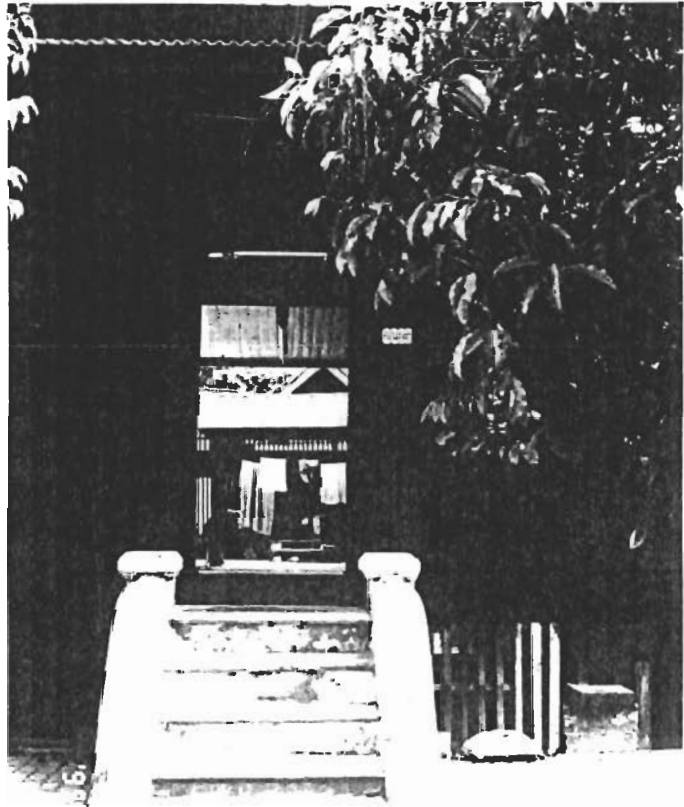

ภาพที่ [2.2.2]
รายละเอียดรางน้ำที่ชายคาของเรือนมาบรจบกั้น

ภาพที่ [2.2.3]
ผนังด้านหน้ากุฏิ

ภาพที่ [2.2.4]
ทัศนียภาพด้านหน้ากุฏิ

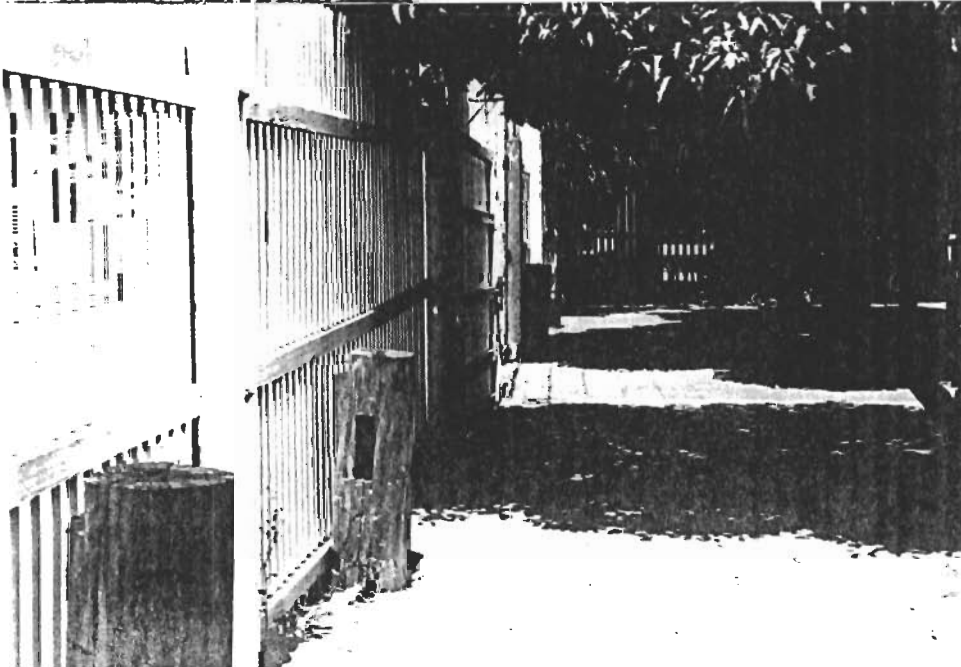

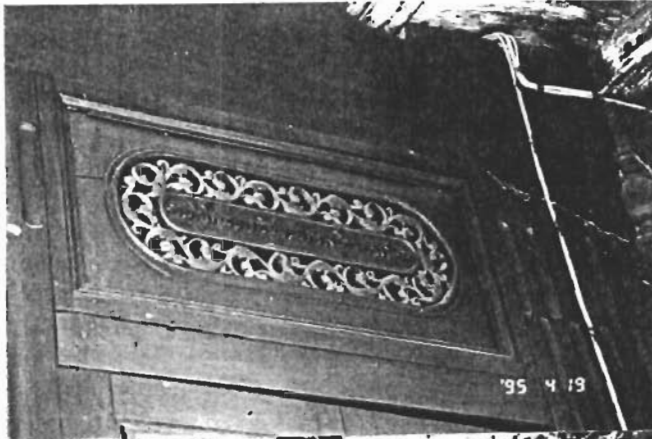
ภาพที่ [2.2.5] ผนังด้านฝาหน้ากลองเรือน 1

ภาพที่ [2.2.6] ผนังด้านฝาหน้ากลองเรือน 3

ภาพที่ [2.2.7] แนวรั้วปิดล้อมลานโล่งด้านหน้าอาคาร

ภาพที่ [2.2.8]
จารึกอักษรบนแผ่นไม้ บอกรามผู้สร้างกุฏิ

ภาพที่ [2.2.9]
ผนังกุฏิอาจารย์น้อย ด้านทิศตะวันออก

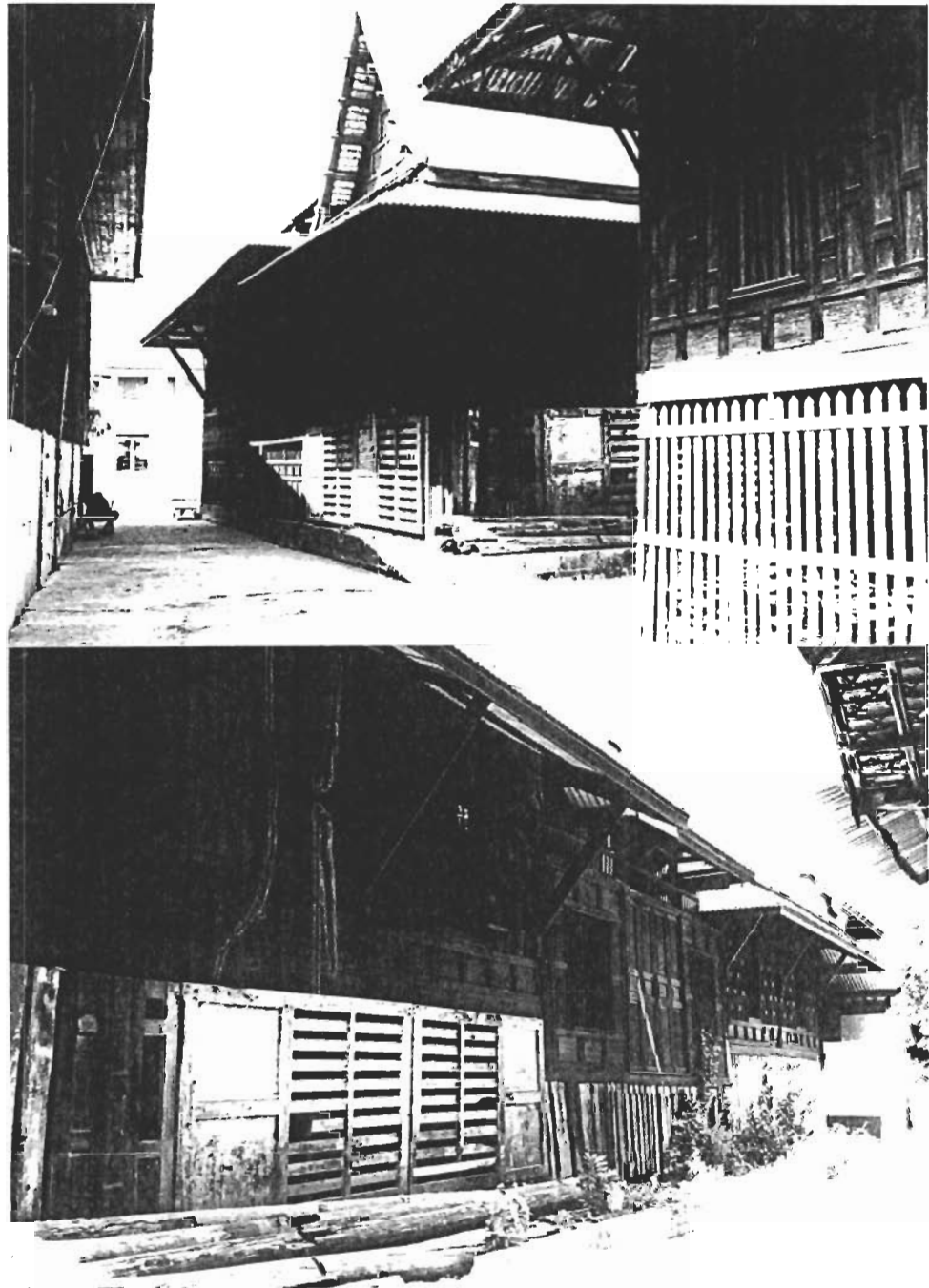
ภาพที่ [2.2.10]
ระเบียงนอกชาน ด้านตะวันออก

ภาพที่ [2.2.11]
บันไดขึ้นกุฏิด้านทิศตะวันออก

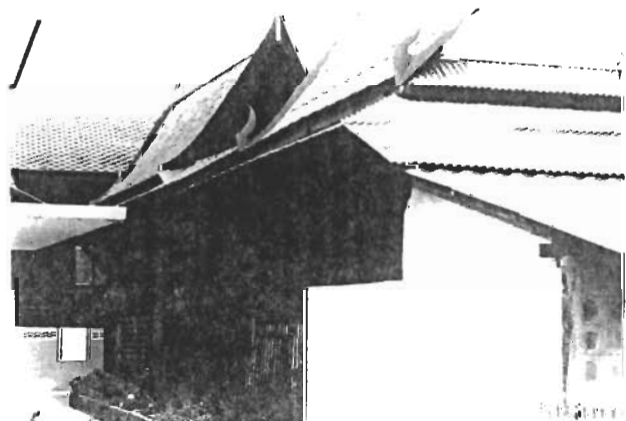
ภาพที่ [2.2.12]
ทัศนียภาพกุฏิ 2 ชั้น ด้านทิศตะวันออก

ภาพที่ [2.2.13] ผนังกุฎิ ด้านทิศตะวันตก
มองจากทางเดินระหว่างอาคารด้านใต้

ภาพที่ [2.2.14] ผนังกุฎิ ด้านใต้

ภาพที่ [2.2.15] ทัศนียภาพกุฎิ ด้านใต้

ภาพที่ [2.2.16]

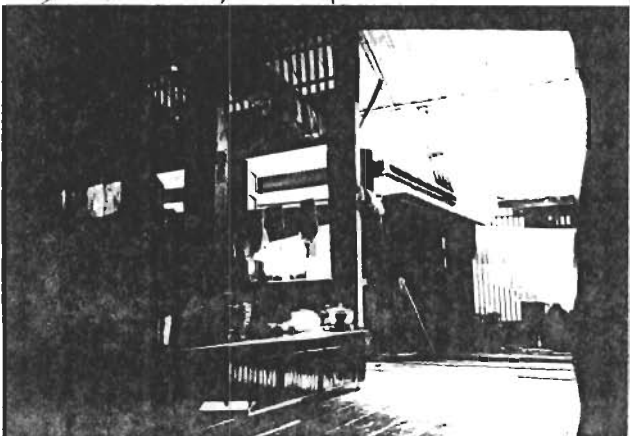
ทัศนียภาพลานทางขึ้นเรือน ทางด้านทิศตะวันออก ด้านขวาคือเรือนครัว (เรือน 5)

ภาพที่ [2.2.17]

ทัศนียภาพลานทางขึ้นเรือน ทางด้านทิศใต้ ด้านซ้ายคือเรือนครัว ด้านขวาคือเรือนนอน (เรือน 4)

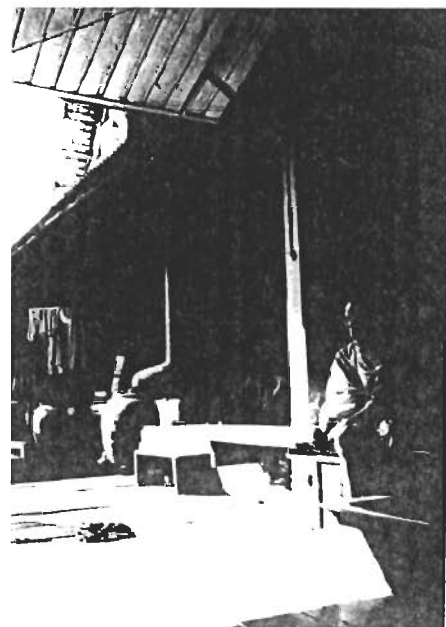
ภาพที่ [2.2.18]

ทัศนียภาพเรือนครัว มองจากภายในโรงอเนกประสงค์

ภาพที่ [2.2.19]

ทัศนียภาพลานโถงกลางอาคาร
ทางด้านทิศใต้
มองจากภายในโรงอเนกประสงค์

ทัศนียภาพเรือนครัว

ภาพที่ [2.2.20] มองจากบันไดทางขึ้นด้านตะวันออก

ทัศนียภาพชานเปิดโล่งระหว่างอาคาร

ภาพที่ [2.2.21] มองจากบันไดทางขึ้นด้านตะวันออก

ทัศนียภาพมองจากกลางลานโล่ง

ภาพที่ [2.2.22]

ที่สุดสายตาด้านซ้ายคือเรือนนอนหลังเล็ก (เรือน 4)

ทัศนียภาพภายในโถงกลาง

ภาพที่ [2.2.23] มองจากชานระหว่างเรือน

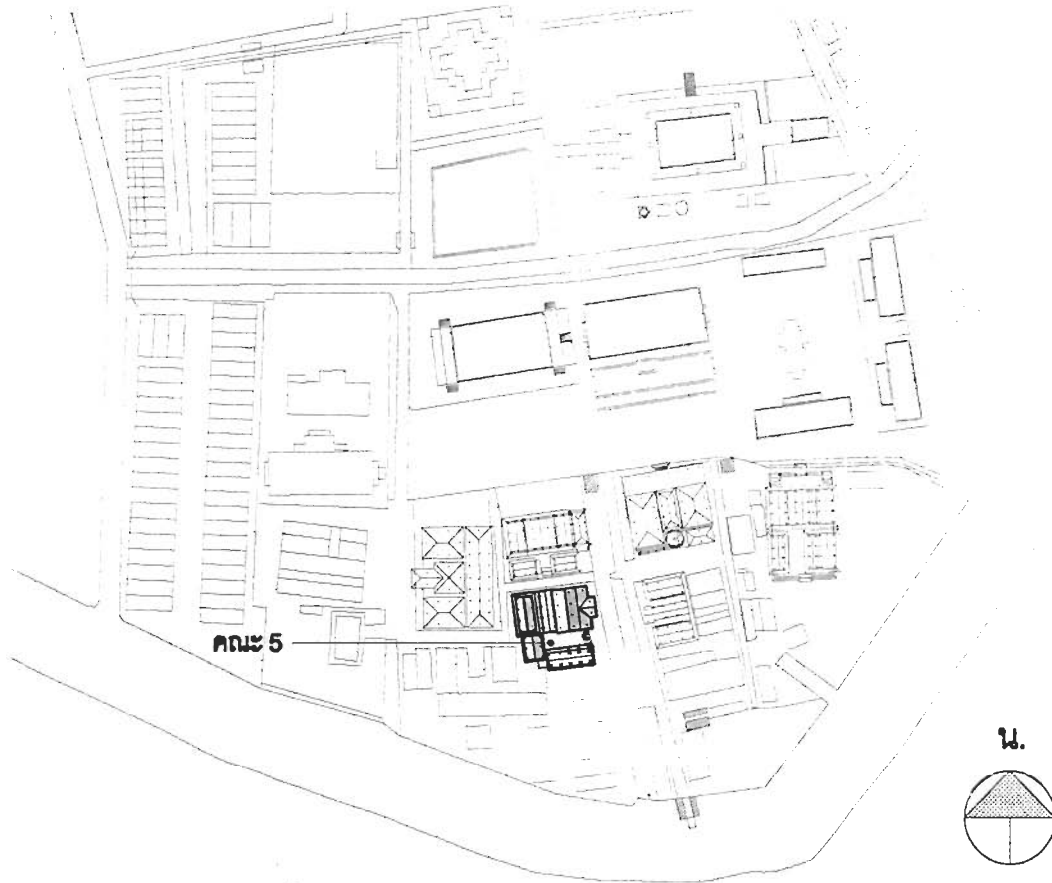
ภาพที่ [2.2.24] ฝาภายในโถงกลาง

ภาพที่ [2.2.25] ตู้เก็บของใต้ฟาไล

ภาพที่ [2.2.26]
ฟาไลด้านหน้าเรือน 1

ผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้ง คณะ 5

2.3 กุฏิสงฆ์คณะ 5

ภาพที่ [2.3.1] ภาพถ่ายกุฏิเก่า ก่อนการบูรณะเปลี่ยนแปลง

กฎิศงษณ์คณะ 5

กฎิศงษณ์คณะ 5 นี้ มีจารีคักษรบกนณมผู้ส้างและเวลาที่ส้างอยู่สองแห่ง แห่งหนึ่งพบที่เรีอนใหญ่ด้านตะวันตก ที่วางขนบเรีอนเืองกลาง จารีคักษรที่เหนือประตุมีใจความว่า “ แม่มี แซ่อือบรีจคทรพ์ย์ ๖๒๖ บ. ส้างกฎิศงษณ์ เสรีจเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ ” ดูภาพที่ [2.3.4] ส่วนอักษรจารีคักษรบนฝผนังเรีอนหลังเล็กแถวยาวที่อยู่ทางด้านใต้มีใจความว่า “ พระครุสุนทรสมุทร จ้อย สุวณณสโร ”

ท่านพระครูปลัดสุจิน ติปลีโล (สุจิน มุ่งธัญญา)²¹ ผู้เป็นเจ้าคณะได้ออนุญาตให้ข้าพเจ้าสำเนาภาพถ่ายเกาของกฎิศงษณ์ 5 ภาพถ่ายทั้งหมดมีอยู่ด้วยกัน 5 ภาพ จากภาพทั้งหมดนี้ทำให้ทราบลักษณะของ ตัวเรีอนด้านตะวันออกที่วางขนบเรีอนเืองกลาง ซึ่งเป็นเรีอนเดิมก่อนหน้าที่จะรื้อส้างใหม่อย่างปัจจุบัน (ดูภาพที่ [2.3.5, 2.3.7]) เรีอนเดิมนั้นมีบันไดทางขึ้นกฎิศงษณ์เป็นบันไดคอนกรีตถาวรและมีซุ้มหลังคาทรงจั่ววางคร่อมอยู่เหนือประตุทางขึ้น ด้านทิศเหนือมีบันไดไม้เล็ก ๆ ทอดลงบนทางเดินด้านทิศเหนือ ตรงข้ามด้านนี้มีบันไดไม้ของกฎิศงษณ์ 4 ทอดลงมาที่ช่องทางเดินนี้เช่นกัน

ที่ตั้งอาคาร

กฎิศงษณ์ 5 ตั้งอยู่ทางใต้ของกฎิศงษณ์ 4 ด้านตะวันออกตรงกับกฎิศงษณ์ 7 ด้านตะวันตกตรงกับกฎิศงษณ์ 2

ในแผนที่ ร.ศ.120 ของกรมแผนที่ทหารบกจะเห็นว่ามีความคูนน้ำจากคลองปากน้ำด้านทิศใต้ไหลผ่านหน้ากฎิศงษณ์ 5 ไปสิ้นสุดที่กฎิศงษณ์ 4 (ดูแผนที่หน้า 48)

ลักษณะอาคาร

เป็นเรีอนยกใต้ถุนสูง ชั้นล่างโล่ง ชั้นบนเป็นเรีอนพักอาศัย ขนาดพื้นที่โดยรวมประมาณ 18.50 X 15.30 ตร.ม.

แผนผังการจัดวางเรีอนของกฎิศงษณ์ 5 นี้ มีความคล้ายคลึงกับการจัดวางเรีอนของกฎิศงษณ์ 4 เป็นอย่างมาก คือใช้วิธีวางเรีอนพักขนบสองข้างเรีอนเืองกลาง (ดูแผนผังอาคารประกอบในหน้า 52) ประกอบด้วย

เืองกลางขนาด 3 ห้อง ความกว้างห้องละ ประมาณ 2.70 ม. -3.00 ม. ด้านสกัดกว้างประมาณ 3.00 ม. ทำหน้าที่เป็นเืองอเนกประสงค์ สำหรับรับรองผู้เข้ามาใช้สอยอาคาร ตัวเรีอนวางหันหน้าจั่วไปทางทิศเหนือ-ใต้

เรีอนนอนมีฟาไล (เรีอน 1, เรีอน 2) ขนาด 3 ห้อง วางขนบเืองกลาง ด้านสกัดกว้างประมาณ 3.30 ม. ภายในแบ่งเป็นห้องน้อย 1 ห้อง (ดูแผนผังอาคารประกอบในหน้า 52)

²¹ สัมภาษณ์เมื่อ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2531

เรือนเก็บวัสดุ (เรือน 3) เป็นเรือนที่รื้อมาประกอบใหม่ วางวางตะวัน
ต่อจากเรือน 2

เรือนนอนขนาด 4 ห้อง ความกว้างห้องละประมาณ 2.50 ม. ด้านสกัด
กว้าง 2.90 ม. มีพาลัยด้านหน้าเรือนกว้างประมาณ 1.20 ม. ใช้เป็นที่อยู่ของเหล่าลูกศิษย์พระในคณะ ที่
ทนายเรือนต่อเติมภายหลังทำเป็นห้องน้ำรวมสำหรับกุฎิ

นอกชานโล่งไม่มีหลังคาคลุม ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมเรือนทั้ง 4 ให้เป็น
กลุ่มเรือนเดียวกัน

หลังคา

ทรงจั่ว มีปีกชายคา หันหน้าจั่วไปทางทิศเหนือ - ใต้

วัสดุมุง เรือนหลังเก่าเป็นกระเบื้องซีเมนต์แบบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รอยต่อ
ระหว่างหลังคาของเรือนเชื่อมด้วยรางน้ำสังกะสี

ฝาเรือน เรือนด้านตะวันออกฝาเรือนเป็นฝาลูกฟักไม้สัก (ดูภาพที่ [2.3.3])

เรือนด้านตะวันตกฝาเรือน เป็นฝาปะกน (ดูภาพที่ [2.3.8, 2.3.9])

เรือนเล็กทางด้านใต้ เป็นฝาไม้กระดานตีทับเกล็ดตามนอนผสมด้วย
ฝาเพี้ยม (ดูภาพที่ [2.3.13])

ประตู - หน้าต่าง เป็นแบบผสมเช่นกัน

เรือนด้านตะวันออก ออกแบบให้บานหน้าต่างเป็นบานเพี้ยม ทำหน้าที่
เป็นฝาเรือนไปพร้อมๆกัน (ดูภาพที่ [2.3.3])

เรือนด้านตะวันตก ประตูและหน้าต่างเป็นแบบไทยประเพณี
ที่เป็นบานเปิดไม้คู่ (ดูภาพที่ [2.3.8, 2.3.9])

เรือนเล็กทางด้านใต้ หน้าต่างที่ด้านฝาหน้ากลองเป็นแบบสมัยใหม่ ที่
เป็นลูกฟักไม้บานเปิดคู่ ส่วนที่เป็นพาไลเป็นแบบไทยประเพณี (ดูภาพที่ [2.3.16])

พื้นเรือน ปัจจุบันซ่อมทำใหม่เป็นพื้น ค.ส.ล.ขัดหยาบ ระดับสูงชันกว่าเดิม
เสมอพื้นโถงกลาง ซึ่งแต่เดิมเป็นพื้นไม้ต่างระดับตามระเบียบไทย ที่พื้นชานจะลดระดับต่ำกว่าพื้นเรือน
ดูภาพอาคารก่อนรื้อสร้างใหม่ ดูภาพที่ [2.3.2] และภาพถ่ายเก่าที่พระเณรและลูกศิษย์ได้ถ่ายไว้ร่วมกัน
ที่ด้านหน้าเรือนเล็กทางด้านใต้ ดูภาพที่ [2.3.14]

ส่วนใต้ถุน (เตี้ยวล่าง)

เสาเรือน

เป็นเสาไม้ รอบๆแนวเสาของเรือนมีผนังไม้ทึบบ้างโปร่งบ้างปิด

ล้อมใต้ถุนอาคารไว้

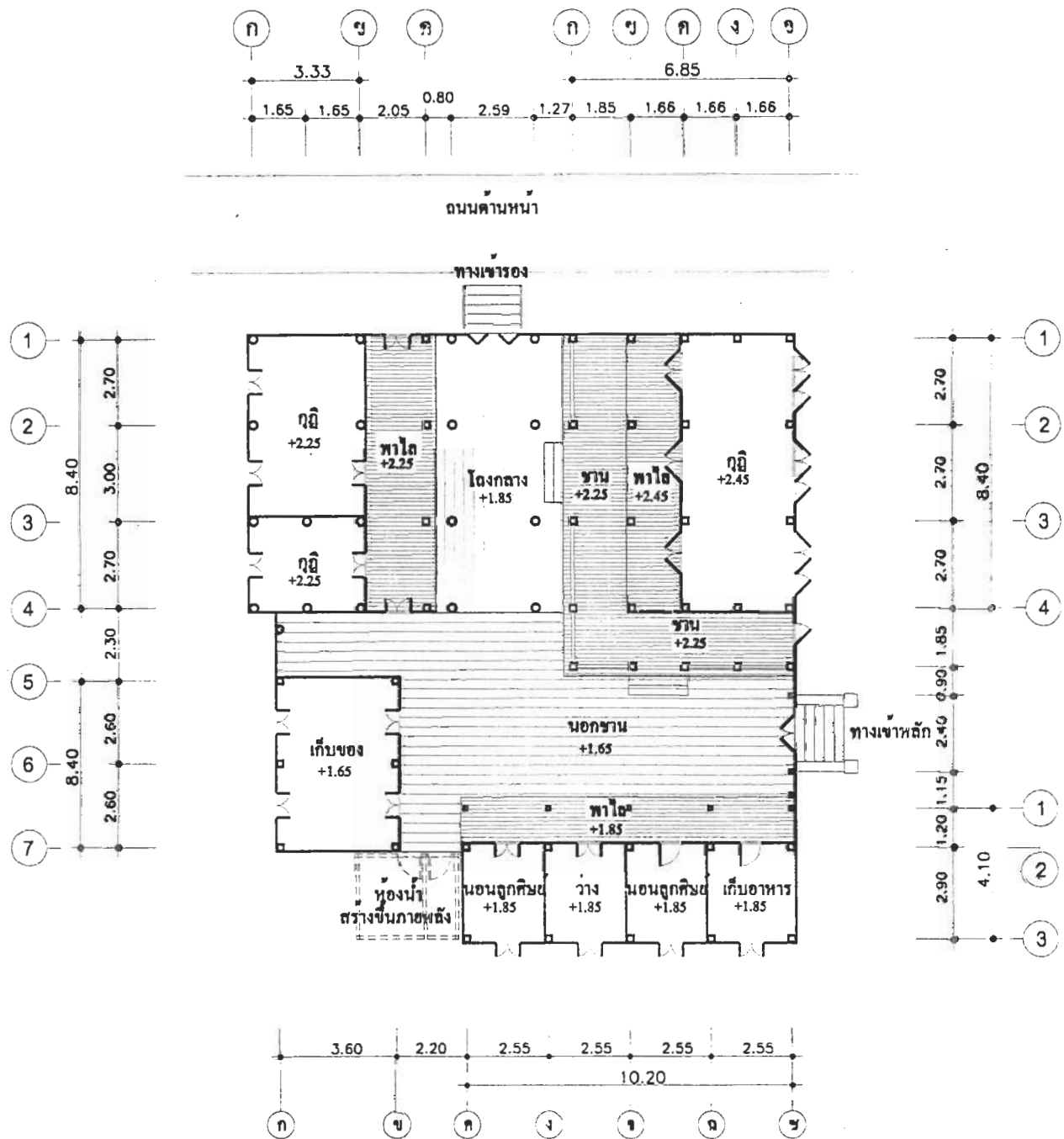
บันได

จากภาพถ่ายเท่านั้น ภูมิเรือนหมู่หลังนี้มีทางขึ้นลงสองทางคือ ที่
ลานโล่งด้านตะวันออก และที่โถงกลางอเนกประสงค์ที่อยู่ระหว่างเรือนด้านตะวันออกและด้านตะวันตก

บันไดหลักทางด้านทิศตะวันออกทำซุ้มหลังคาแสดงความเชื่อเชิญ

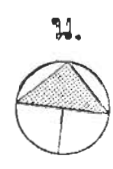
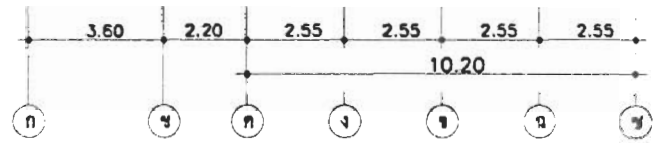
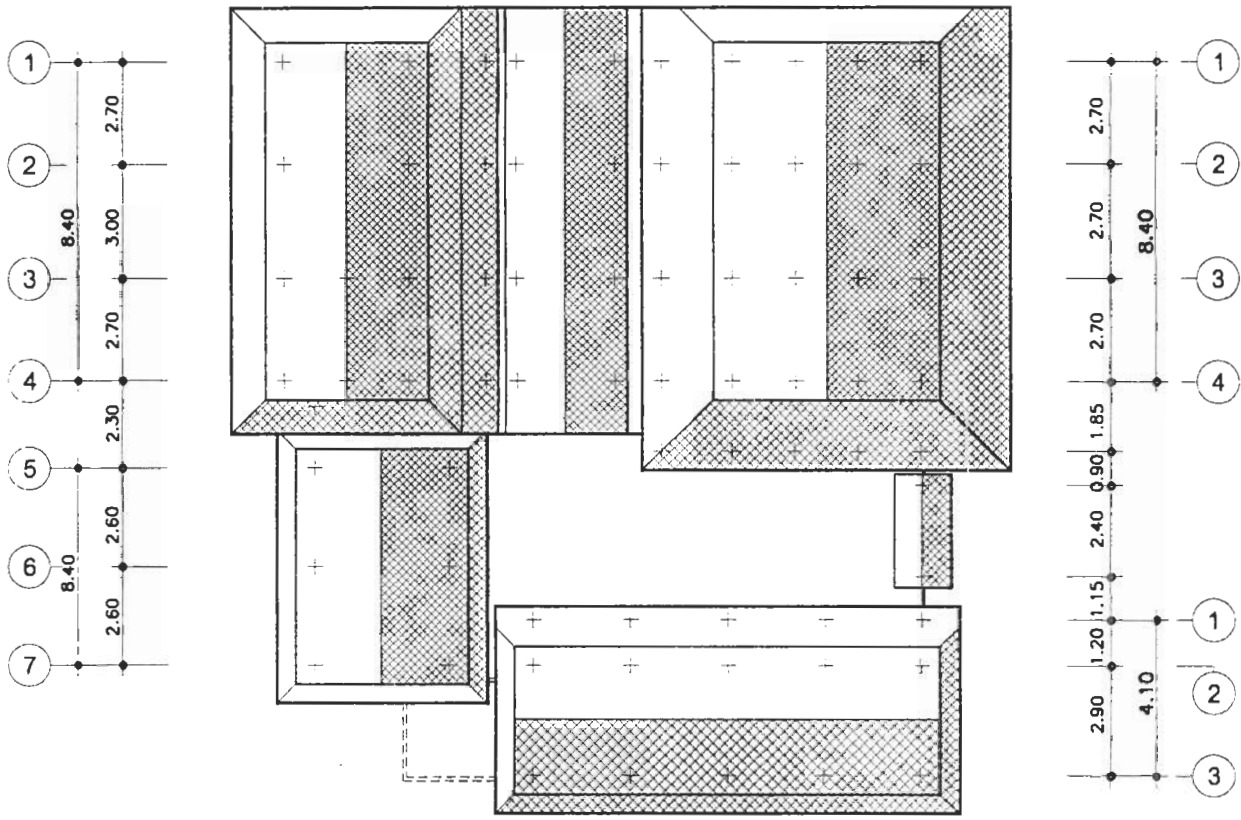
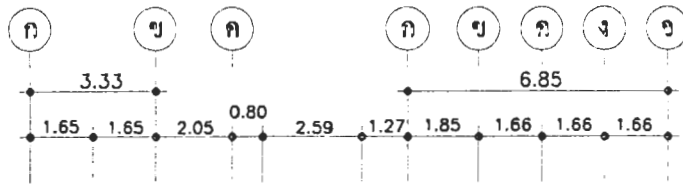
บันไดเล็กทางด้านทิศเหนือไม่ทำซุ้มหลังคา บันไดทอดลงทางเดิน

ด้านหลัง ภูมิคณะ 4

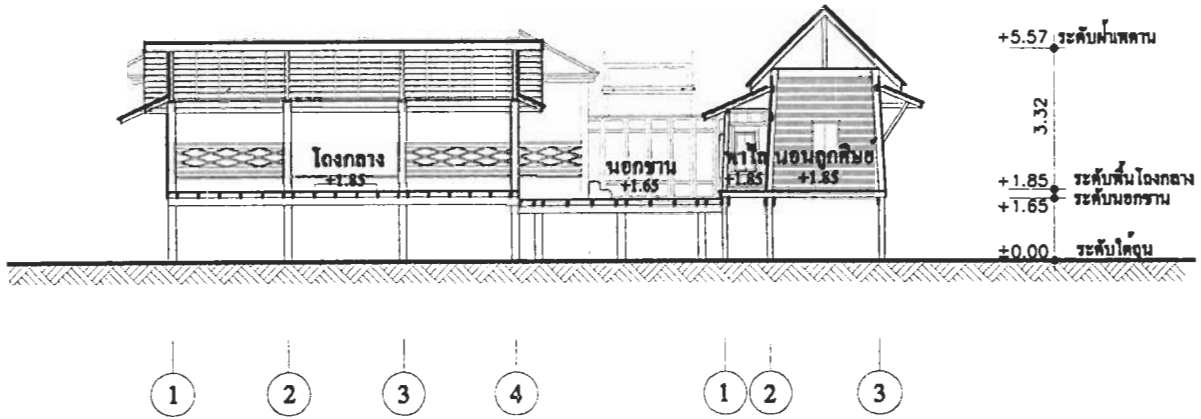
แปลนพื้นที่ ฤๅษีคณะ 5

มาตราส่วน 1:200

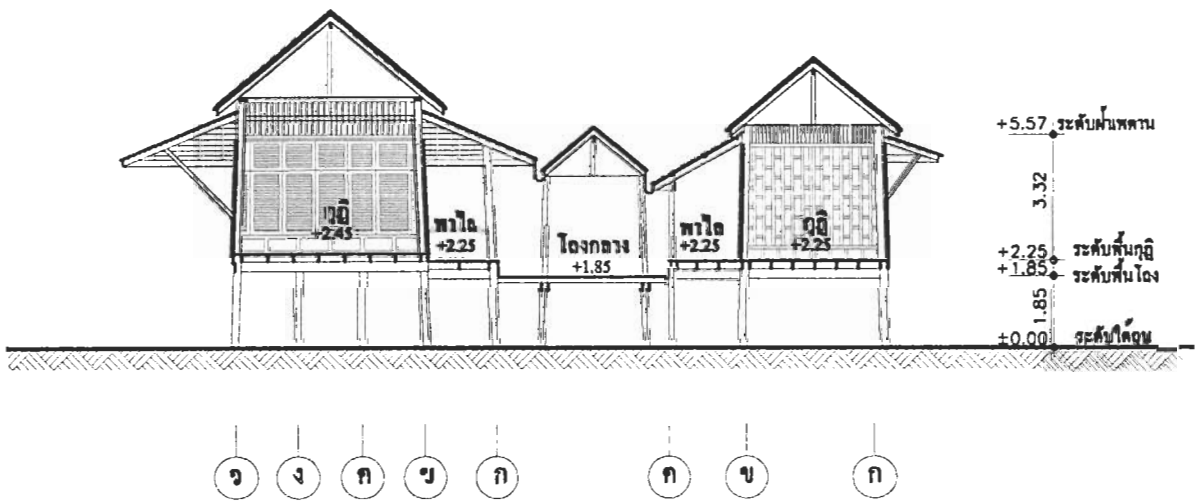

แปลนหลังคา กุฏิคณะ 5

มาตราส่วน 1 : 200

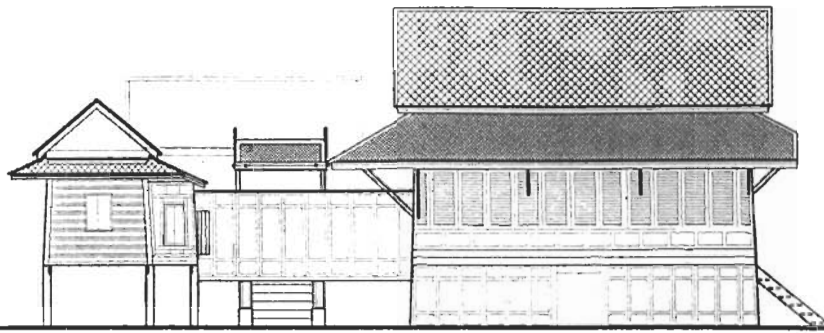
รูปตัดตามยาวอาคาร

รูปตัดตามยาวอาคาร

รูปตัด กุฎีคณะ 5

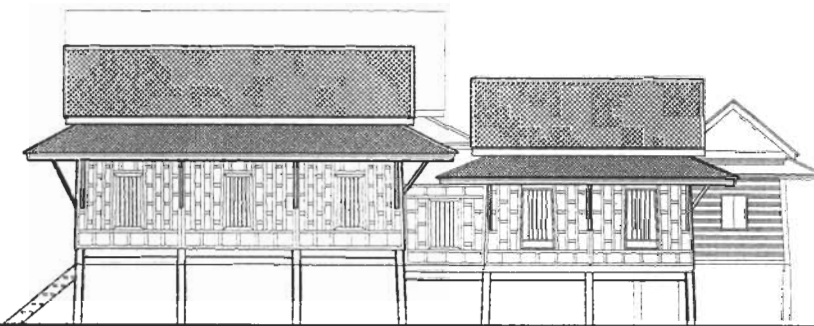
มาตราส่วน 1 : 200

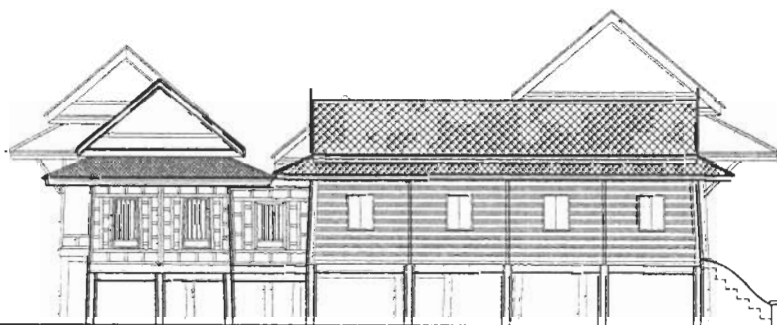
ทิศตะวันออก

ทิศเหนือ

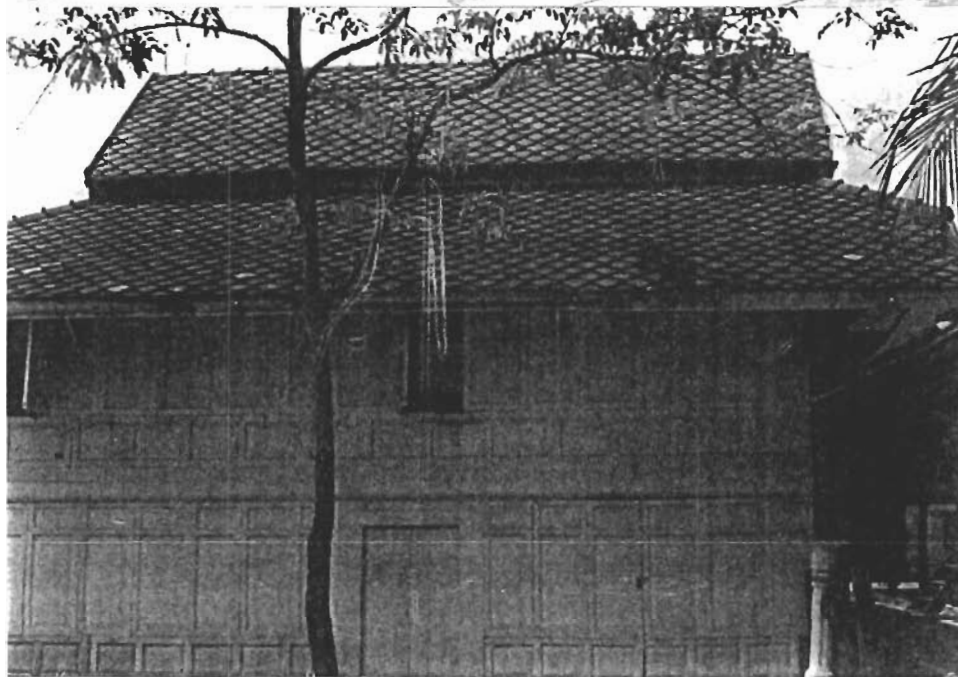
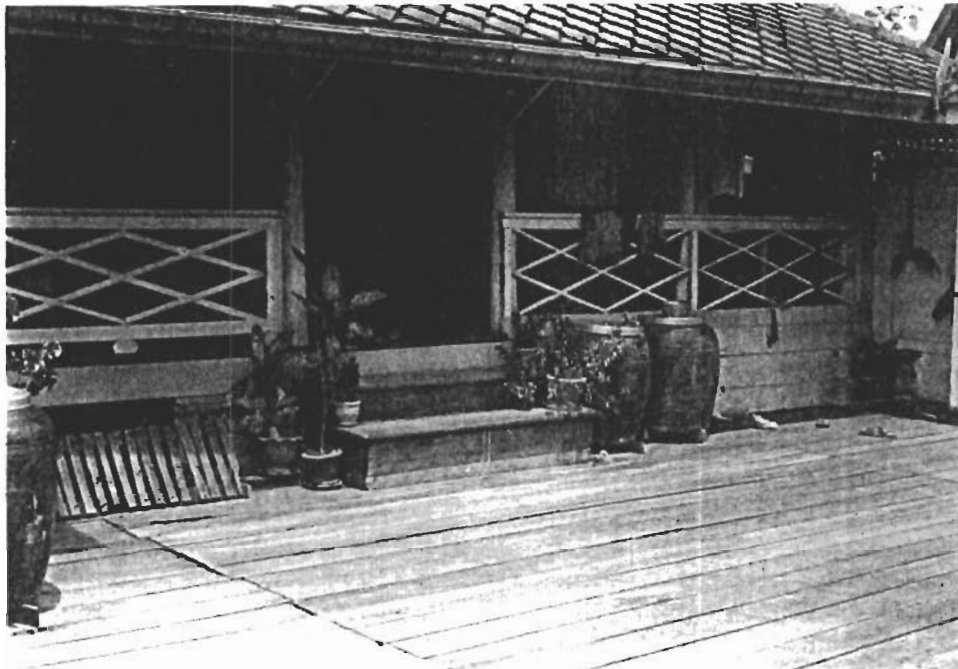
ทิศตะวันตก

ทิศใต้

รูปด้าน ฤๅษีคณะ 5

มาตราส่วน 1 : 200

ภาพที่ [2.3.2] มองจากกุฎิทางทิศตะวันออกไปยังทางเดินระหว่างกุฎิทางด้านทิศเหนือจะเห็นบันไดหลัง
ลงจากกุฎิคณะ 4 ที่อยู่ทางด้านเหนือ

ภาพที่ [2.3.3] ขานเรือน ก่อนการบูรณะเปลี่ยนแปลง

ภาพที่ [2.3.4] มองจากถนนด้านหน้ากุฎิทางทิศตะวันออกไปยังทางเดินระหว่างกุฎิทางด้านทิศเหนือ จะ
เห็นบันไดหลังลงจากกุฎิคณะ 5

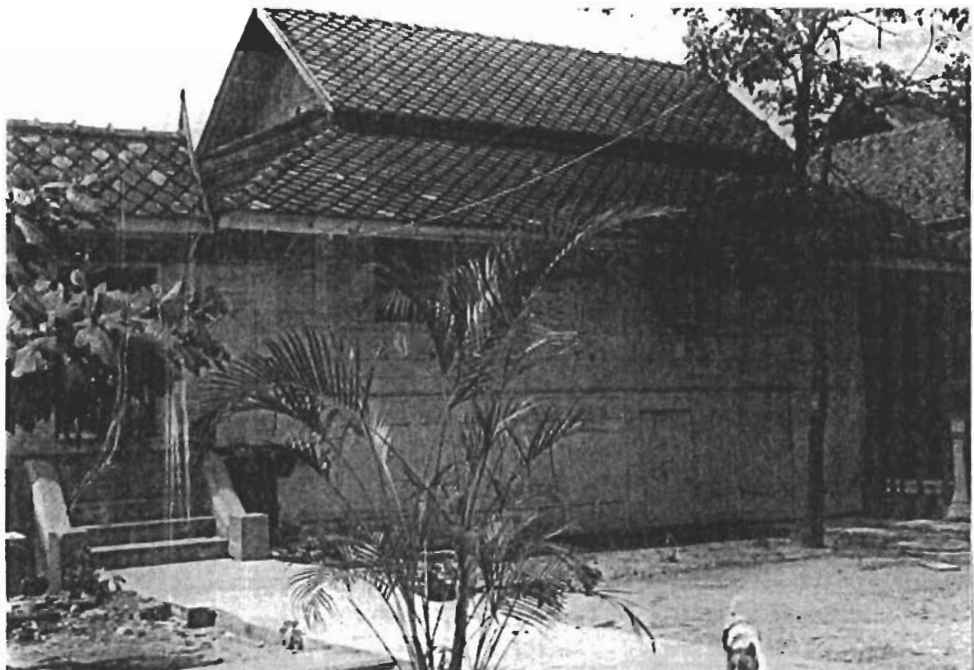

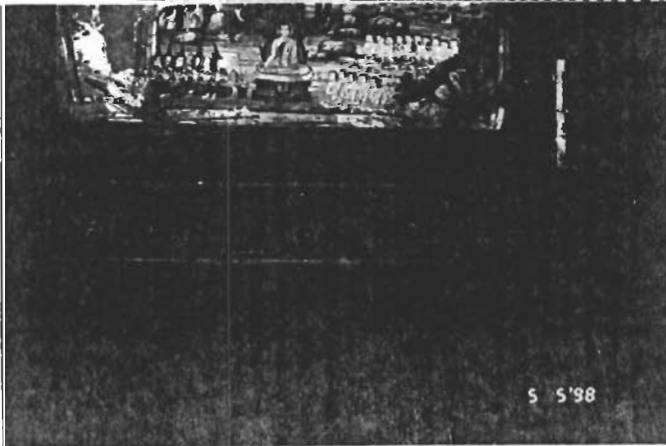
ภาพที่ [2.3.5] บ้านโดทางขึ้นด้านตะวันออก

ภาพที่ [2.3.6] อาคารเก่าก่อนหรือสร้างใหม่

ภาพที่ [2.3.7]

อาคารโครงคอนกรีตเสริมเหล็กที่สร้างแทนอาคารเก่า

ภาพที่ [2.3.8] หน้าจั่วด้านทิศเหนือ

ภาพที่ [2.3.9] ฝาเรือนด้านทิศเหนือ

ภาพที่ [2.3.10]

จารึกบนแผ่นไม้บนทับหลังประตู " แม่มี แซ่อ้อ ปริจาคทรัพย์ ๖๒๖ บ. สร้างกุฏินี้ เสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ "

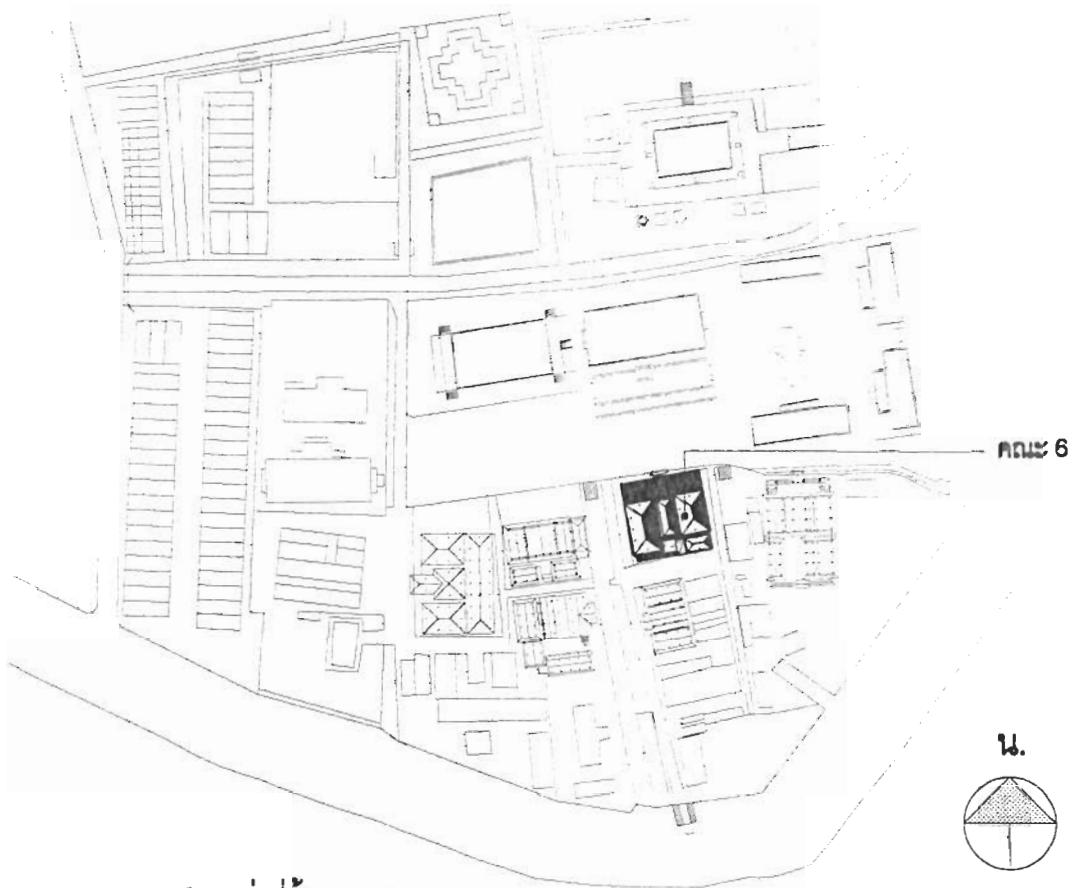
ภาพที่ [2.3.11]
ภาพถ่ายก่อนซ่อมเปลี่ยนพื้นเรือน

ภาพที่ [2.3.12]
บ้านได้ขึ้น - ลง เรือนทางด้านทิศตะวันออก

ภาพที่ [2.3.13] เรือนเล็กทางด้านใต้

ผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้ง คณะ 6

2.4 กุฏิสงฆ์คณะ 6

ภาพที่ [2.4.1]

ภาพถ่ายโบราณ เมื่อคุณปู่ของข้าพเจ้าที่หน้ากุฏิคณะ 6 เมื่อบวชจำพรรษาอยู่วัดกลางวรวิหาร พ.ศ. 2473

กฎีสงษ์ณะ 6

ในคราวที่ข้าพเจ้าออกทำการสำรวจและรังวัดครั้งแรก²² พบว่า กฎีสงษ์ณะ 6 แห่งนี้มีท่านพระครูประภัส วุฒิมิ²³ เป็นเจ้าคณะฯ ที่ด้านหน้ากฎีสงษ์ณะเรือนหมู่แบบประเพณีหลังนี้มีป้ายชื่ออาคารและปีที่พุทธศักราชว่า “ ร.ร. สุนทราคาร พ.ศ. ๒๔๖๔ ” เมื่อข้าพเจ้าได้สอบดูในหนังสือตำนานวัดกลาง มีข้อความกล่าวถึง ร.ร. สุนทราคาร ว่า “ เป็นชื่อของ ร.ร. พระปริยัติธรรม ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2464 อยู่ในความดูแลของ พระครูสุนทรสมุท (เล็ก) ผู้เป็นเจ้าของอาวาสองค์ที่ 10 ในขณะนั้น ”

สภาพภาพกฎีสงษ์ณะในปัจจุบันบานเรือนที่เคยเปิดโล่งตามแบบประเพณีไทยนิยม ได้ถูกต่อเติมห้องที่ด้านหน้าอาคารออกมาจนถึงกลางช่วงบันไดทางขึ้นเรือนด้านหน้า บันไดนี้แต่เดิมเคยทอดลงมาจากพื้นเรือนถึงระดับพื้นทางเดินมีจำนวน 7 ชั้น ตามภาพถ่ายเก่า (ดูภาพที่ [2.4.1]) ปัจจุบันนี้ถูกถมจมหายไปเสีย 3 ชั้น ลูกนอนบันไดชั้นแรกสูงระดับเสมอดนด้านหน้ากฎีสงษ์ณะ ย้ายรันหัวบันไดเก่าเข้ามาเสมอแนวห้องที่ต่อออกมา การต่อเติม ร.ร. สุนทราคารครั้งนั้น ท่านพระครูประภัส วุฒิมิ สละทรัพย์ส่วนตัวเป็นเงิน 9,082 บาท²⁴

อีก 1 ปีต่อมา (พ.ศ. 2537) ข้าพเจ้าได้กลับไปเก็บข้อมูลอีกครั้ง กฎีสงษ์ณะ 6 กำลังถูกทำการติดเรือนยกขึ้น เพื่อให้ได้ถุนสูงขึ้นอย่างเดิม และเตรียมการจัดทำห้องได้ถุนให้เป็นพิพิธภัณฑ์สงฆ์วัดกลาง (ดูภาพที่ [2.4.16, - 2.4.24]) การบูรณะครั้งนี้ได้เปลี่ยนโฉมหน้าของอาคาร ที่เคยเป็นอาคารสองชั้นยกได้ถุนสูงกลายเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ ด้วยเหตุที่มีต้องการใช้พื้นที่ได้ถุนเพื่อทำเป็นห้องสมุด และประโยชน์ใช้สอยอื่นๆ

ที่ตั้งอาคาร

กฎีสงษ์ณะ 6 ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเขตสังฆาวาส ตัวเรือนตั้งหันหน้าไปทางทิศเหนือติดทางสัญจรคอนกรีต ทั้งด้านตะวันออกและด้านตะวันตกมีถนนคอนกรีตแยกจากถนนด้านหน้าเข้าไปถึงคลองปากน้ำทางด้านทิศใต้ ด้านทิศตะวันออกตรงกับกฎีสงษ์ณะ 4 ด้านทิศตะวันตกตรงกับกฎีสงษ์ณะ 8 (ดูแผนผังประกอบหน้า 18)

ลักษณะอาคาร

เป็นอาคารเรือนหมู่ ประกอบด้วยตัวเรือนย่อยๆ 4 เรือน (ดูภาพที่ [2.4.3])

²² ข้าพเจ้า และ คุณกฤษณะ กิจเจริญลาภ ผู้ช่วย ทำการสำรวจเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2536

²³ ตามตำนานวัดกลางกล่าวว่า พระธรรมมหาวิธานวัตร เจ้าอาวาสองค์ที่ 13 (พ.ศ. 2501 - 2509) ซึ่งมีได้ประจำอยู่วัดกลางเป็นการถาวร ได้ส่งท่านพระครูประภัส วุฒิมิ เมื่อยังเป็นพระครูธรรมสรสัจดี ฐานานุกรมของท่าน จากวัดไตรมิตรวิทยาราม มาเป็นผู้ดูแลและรักษาการแทนเจ้าอาวาส และให้ทำการสอนพระปริยัติธรรมประจำอยู่ที่วัดกลางวรวิหาร ในคราวเดียวกันนั้น

²⁴ “ ตำนานวัดกลางวรวิหาร ” อ้างแล้ว หน้า 55.

จะเห็นว่าระเบียบการจัดวางตัวเรือนเช่นเดียวกับกฎศิลปะ 4 พื้นนอกชานปูไม้กระดานยื่นออกมาจากตัวเรือนและปิดล้อมด้วยผนังไม้เจาะช่องใส่ลูกกรงไม้โปร่ง ชานนี้แต่เดิมไม่มีหลังคาคลุม ต่อมาภายหลังท่านพระครูประภทได้ต่อเติมหลังขึ้นเพื่อกันแดดกันฝน และได้ขยายนอกชานขยับออกมาจนถึงดินบันได

ส่วนหลังคา

เป็นหลังคาทรงปั้นหยาทั้ง 4 หลัง มองดูภายนอกจะเห็นว่าหลังคาของเรือนโถงกลางนี้ผู้ออกแบบตั้งใจที่จะยกชุดโครงหลังคาลักขึ้นสูงกว่าปกติ (ดูภาพที่ [2.4.4]) ซ้อนทับปีกชายคารอบอาคาร

วัสดุผนังหลังคา

เป็นกระเบื้องซีเมนต์รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (ดูภาพที่ [2.4.2])

รางน้ำ

ทำรางน้ำสังกะสีเชื่อมระหว่างรอยต่อของชายคาเรือนที่มาบรรจบกัน (ดูภาพที่ [2.4.9])

ฝ้าเพดาน และ ฝ้าชายคา

เป็นไม้กระดานเข้าลิ้นเว้นร่อง ดีชนานตามความยาวของชายคาแต่ละด้าน เมื่อปลายแผ่นไม้พบกันที่มุมชายคา ตัดแผ่นกระดานที่ปลายเป็น 45 องศา เข้าชนตั้งฉากกัน

ส่วนตัวเรือน

ฝาเรือน

โดยทั่วไปฝาเรือนเป็นไม้กระดาน ขนาดหนา 1 ซม. กว้าง 20 ซม. บังใบตีตามแนวนอน ต่อไม้กระดานที่ช่วงกลางเสา ทับแนวรอยต่อด้วยไม้กระดานขนาดกว้าง 10 ซม. ดีทับตามแนวตั้ง (ดูภาพ [2.4.8])

ฝาผนังส่วนที่ทำหน้าที่เป็นรั้วนั้น ที่ด้านหลังยังเป็นของเดิมที่สร้างครั้งแรก มีลักษณะเช่นเดียวกับฝาเรือนไทยประเพณี ทำเป็นแผงลูกฟักไม้สำเร็จรูปเจาะช่องที่ช่วงกลาง ใส่ลูกกรงไม้กลึง ด้านบนของแผงทำหลังคาขนาดเล็กทรงจั่วเพื่อคุ้มฟ้าคุ้มฝนให้กับแผงลูกฟักไม้ตลอดแนว (ดูภาพที่ [2.4.21])

ประตู

เป็นประตูบานเฟี้ยมลูกฟักไม้แบบสมัยนิยมในเวลานั้น แบ่งลูกฟักไม้ในตัวบานประตูออกเป็น 4 ช่วง ช่วงบนเป็นเกล็ดไม้ติดตาย สามช่วงล่างเป็นลูกฟักไม้ติดตาย ช่องเล็กขนาดช่องใหญ่ทั้งบนและล่าง (ดูภาพที่ [2.4.11]) เหนือบานประตูทำช่องลมไม้ฉลุวดลายงดงาม ซ้อนสองช่วง (ดูภาพที่ [2.4.10])

หน้าต่าง

เป็นบานเปิดคู่ลูกฟักไม้ติดตาย แบ่งลูกฟักในกรอบบานออกเป็น 3 ตอน เหนือวงกบทำช่องแสงไม้ฉลุ และทำกันสาดยื่นจากผนังคลุมเหนือหน้าต่างทุกช่อง ทั้งด้านตะวันตกและด้านตะวันออก จังหวะในการเจาะช่องหน้าต่าง เจาะเพียง 1 ชุดในในระหว่างช่องเสาแต่ละช่วง (ดูภาพที่ [2.4.8, 2.4.18])

พื้นเรือน

วัสดุปูพื้นเรือนเป็นไม้กระดานแผ่นใหญ่แบบโบราณนิยม หนาและกว้าง ประมาณ 2.5 ซม.X 40 ซม.

การยกระดับพื้นเรือน

ใช้วิธีการยกระดับพื้นเรือนตามนัยยะสำคัญของการใช้สอย มีอยู่ด้วยกัน 4 ระดับ (ดูภาพที่ [2.4.7, 2.4.12, 2.4.15]) ระดับต่ำสุดคือชานเรือน ยกกระดานโถงกลางขึ้น 20 ซม. จากชานเรือน ในส่วนของเรือนพักที่ชานโถงกลางยกขึ้นจากโถงกลาง 20 ซม. (ดูภาพที่ [2.4.15]) และในส่วนของโถงกลางที่เป็นที่ตั้งโต๊ะหมู่บูชายกระดับจากโถงทางเดินสูง 30 ซม. (ดูภาพที่ [2.4.7, 2.4.13])

ส่วนใต้ถุน

เสาเรือน

ของเดิมเป็นเสาไม้ เปลี่ยนเป็นเสาคอนกรีตเสริมเหล็กเมื่อบูรณะครั้งหลังสุดที่ต้องการเปลี่ยนประโยชน์เป็นห้องสมุด

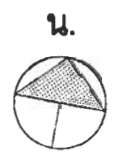
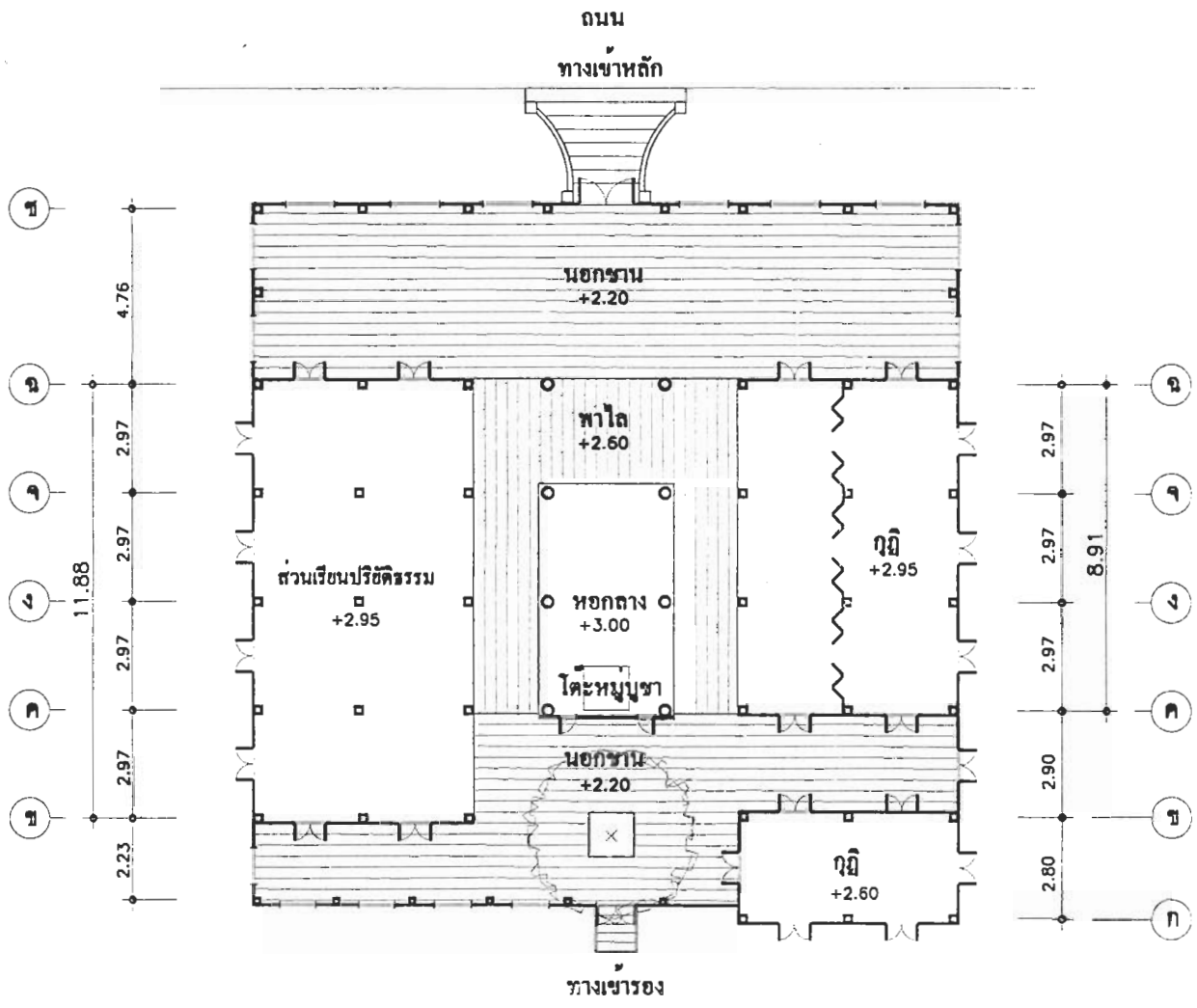
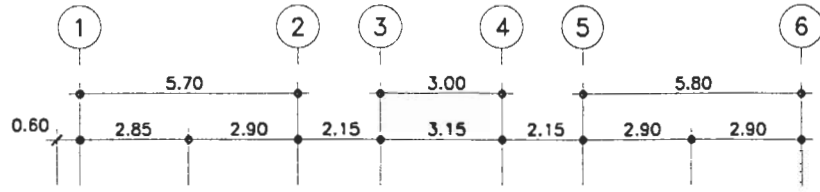
บันได

มีบันไดทางขึ้น-ลงอาคาร 2 ทาง

บันไดใหญ่ที่ด้านทิศเหนือด้านหน้าอาคาร บันไดที่เห็นในภาพถ่ายเก่า (ดูภาพที่ [2.4.1]) ราวบันไดโค้งอย่างยุโรปแม้จะเป็นงานคอนกรีตแต่ก็ทำอย่างประณีตดูได้ส่วนลัดดงงาม ชุดบันไดราวโค้งฉายออกสู่ด้านนอกดูเป็นการเชื้อเชิญขึ้นสู่บนเรือน ที่หัวบันไดทำเป็นแท่นสี่เหลี่ยมโปร่ง ผู้เฒ่า²⁵ผู้แก่เล่าว่าแท่นนี้เคยเป็นที่สำหรับตั้งกระถางไม้ดัด (ดูภาพที่ [2.4.16])

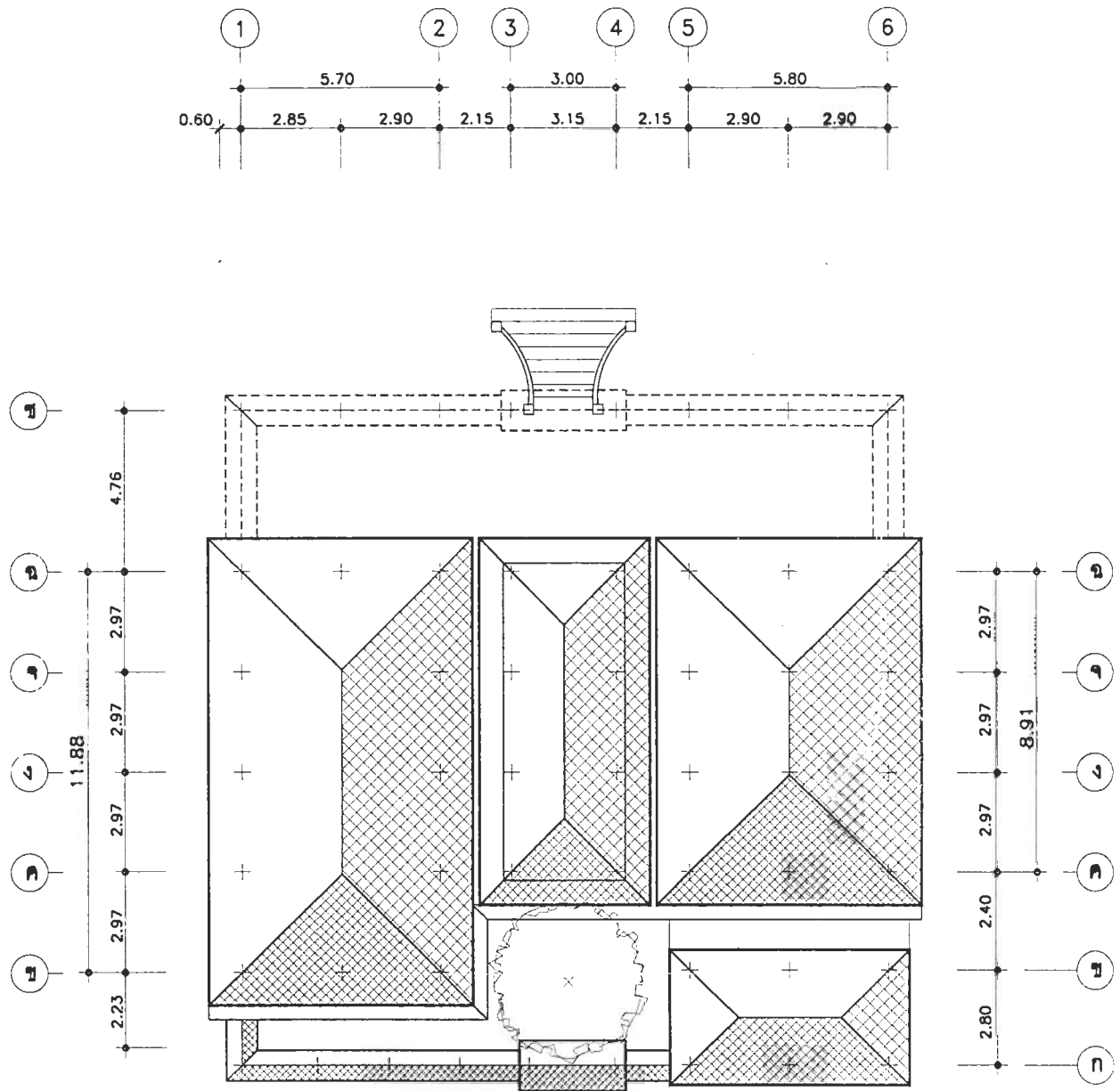
บันไดรองที่ด้านทิศใต้ด้านหลังอาคาร แม้จะใช้เป็นบันไดหลังแต่ก็ออกแบบให้มีซุ้มหลังคาเหนือประตูตามแบบประเพณีไทยนิยม

²⁵ สัมภาษณ์อาจารย์วิวีเชียร โรงนุตมะ อดีตผู้ช่วยศึกษาธิการ, อดีตเทศมนตรีเทศบาล และ อดีตประธานสภาเทศบาลเมืองสมุทรปราการ ในคราวที่ท่านได้มาคาบหาข้าพเจ้าชมกุฏิวัดกลางในฐานะผู้ที่คุ้นเคยกับวัดกลางมาเป็นเวลานาน 88 ปี (ตามคำขอร้องของข้าพเจ้า เมื่อ 25 ก.ค. 2537)

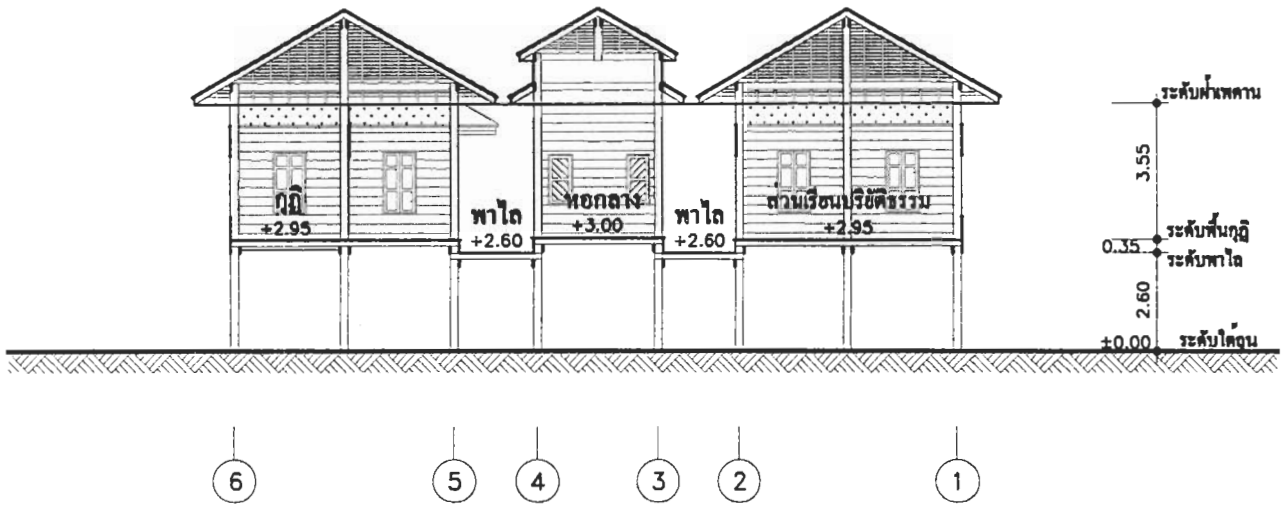

แปลนพื้น ฤๅษีคณะ 6

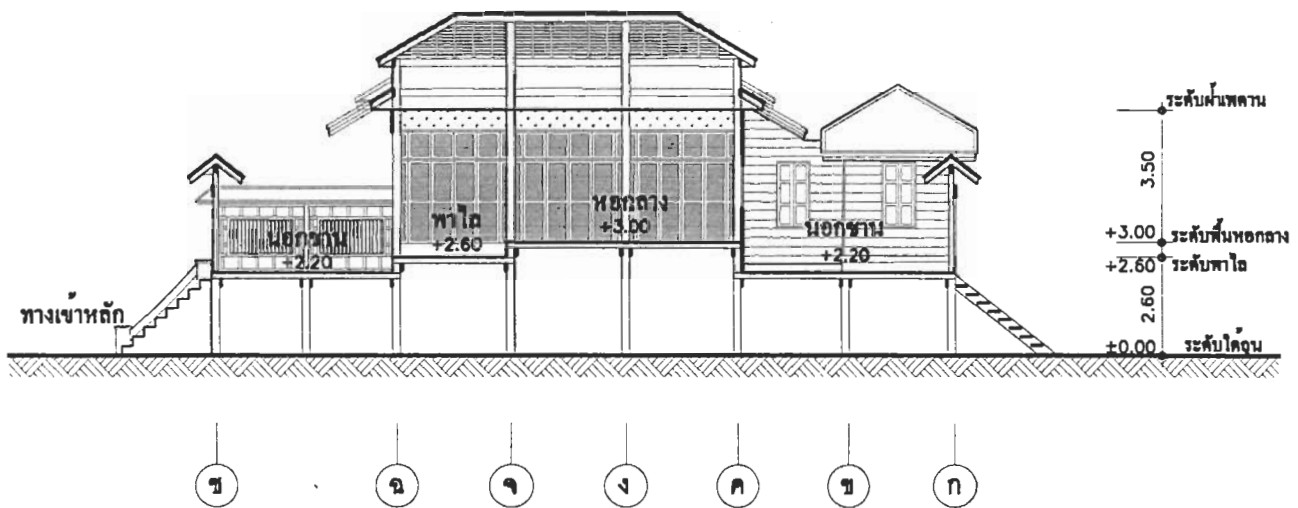
มาตราส่วน 1 : 200

น. แปลนหลังคา กุฏิคณะ 6
 มาตรฐาน 1 : 200

รูปตัดตามขวางอาคาร

รูปตัดตามยาวอาคาร

รูปตัด กุฎีคณะ 6

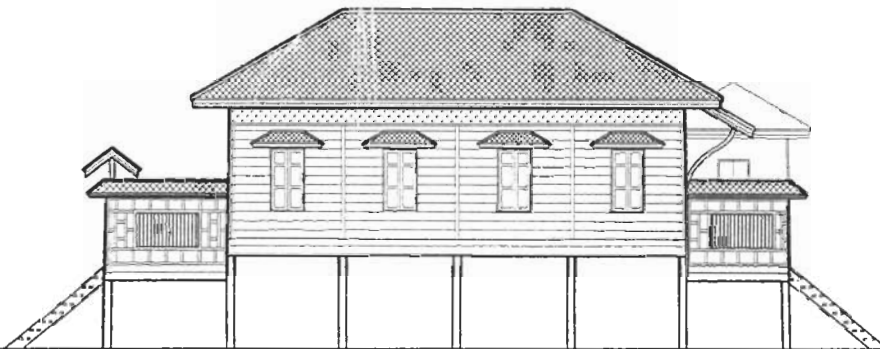
มาตราส่วน 1 : 200

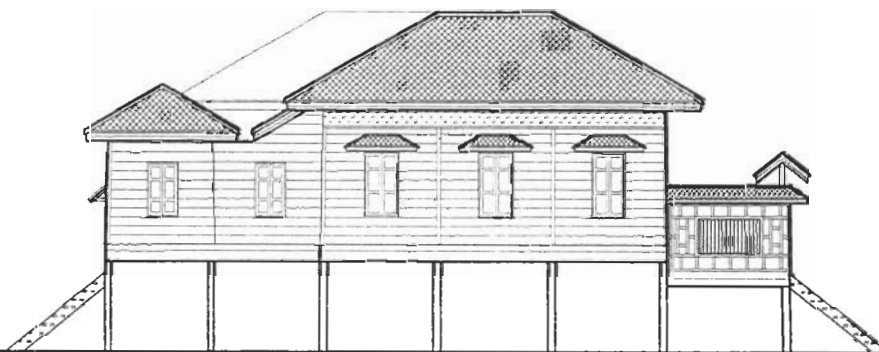
ทิศเหนือ

ทิศใต้

ทิศตะวันตก

ทิศตะวันออก

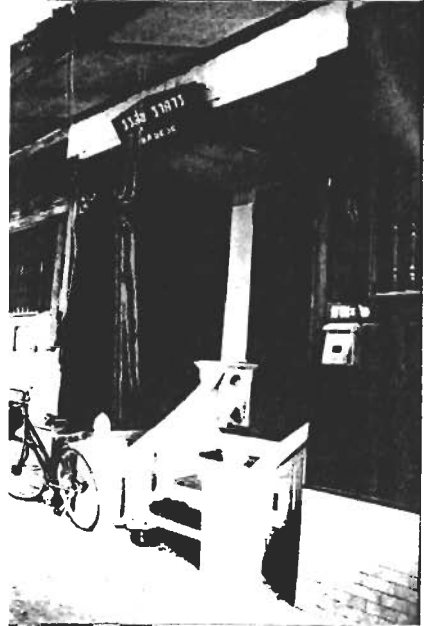
รูปด้าน ภูมิคณะ 6

มาตราส่วน 1 : 200

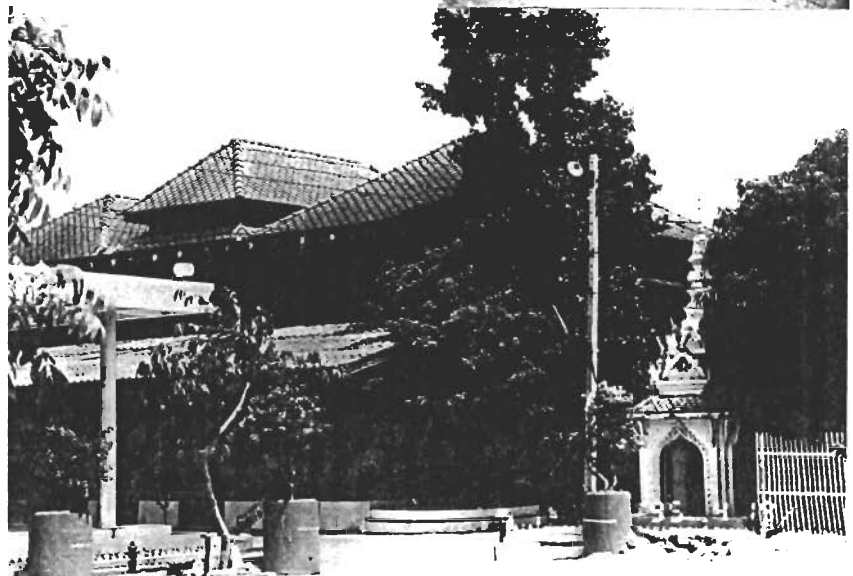
ภาพที่ [2.4.2] กฎีด้านตะวันตก ค่อนไปข้างหลัง

ภาพที่ [2.4.3] กฎีด้านทิศเหนือ

ภาพที่ [2.4.4] กฎีด้านหน้า

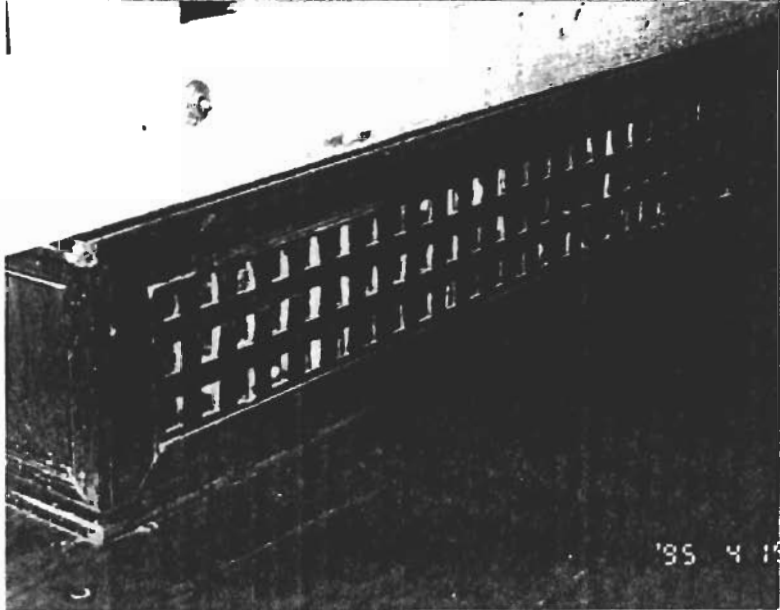

ภาพที่ [2.4.5]
ไม้ฉลุดอกแต่งภายใน

ภาพที่ [2.4.6]
คันทวยรับชายคา

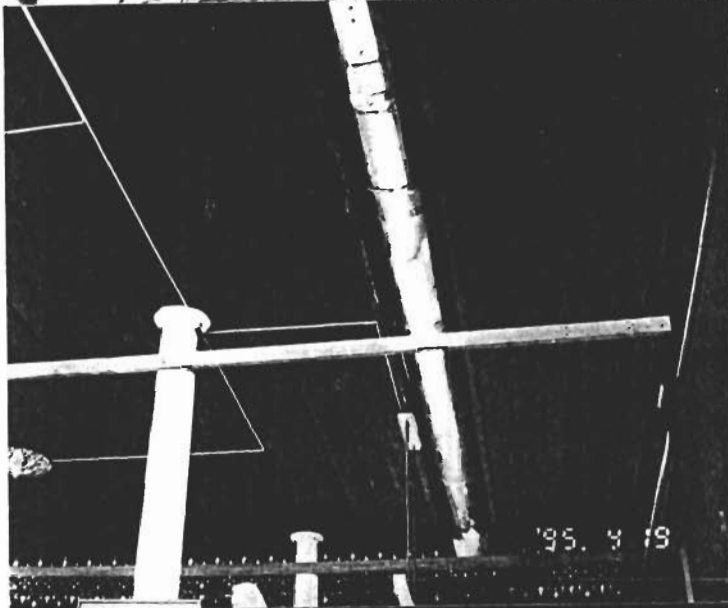

ภาพที่ [2.4.7]
แท่นยกพื้นที่โถงกลาง

ภาพที่ [2.4.8]
ผนังและหน้าต่าง

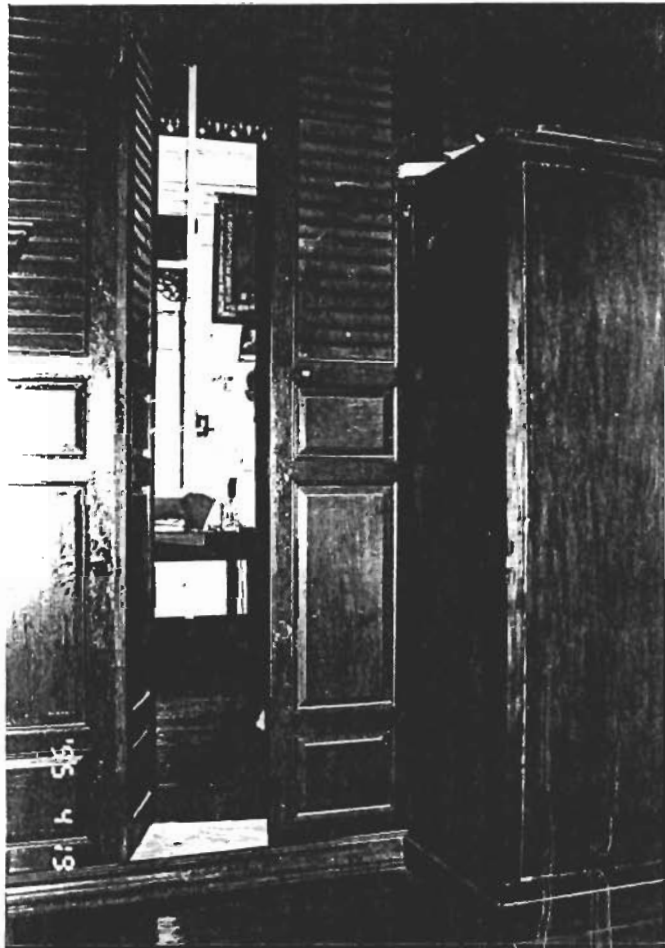
ภาพที่ [2.4.9]
ฝ้าเพดานภายใน และรางน้ำ

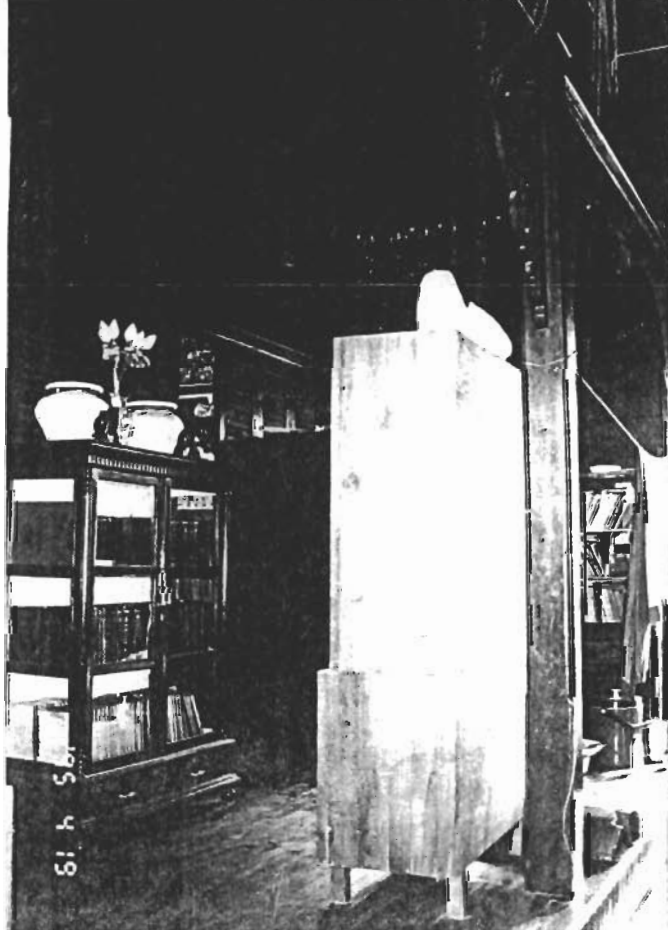
ภาพที่ [2.4.10]
ช่องแสงเหนือบานเพ็ยม

ภาพที่ [2.4.11] ประตูภายใน

ภาพที่ [2.4.12] โถงทางเดินภายใน

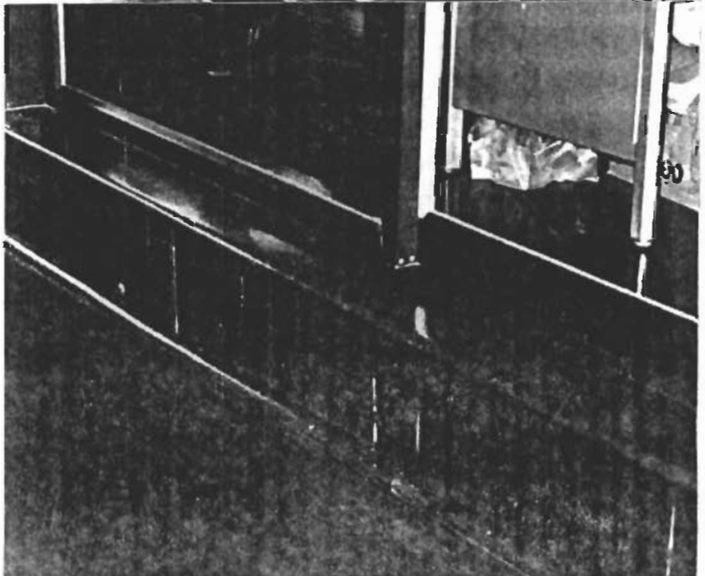
ภาพที่ [2.4.13] โถงกลาง

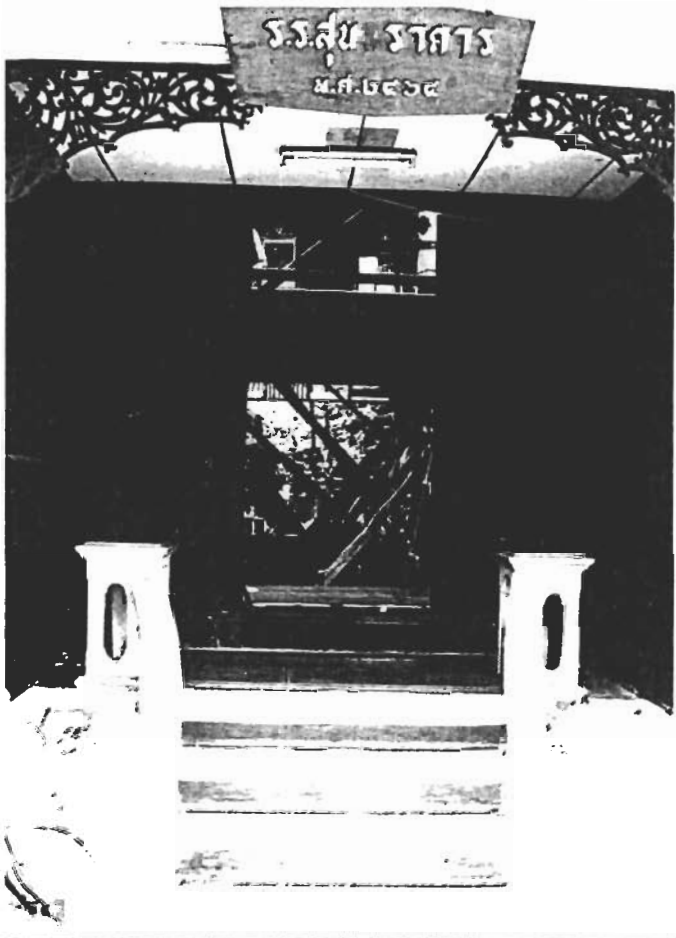
ภาพที่ [2.4.14] เรือนตะวันตก

ภาพที่ [2.4.15] ยกกระต๊ับเรือน

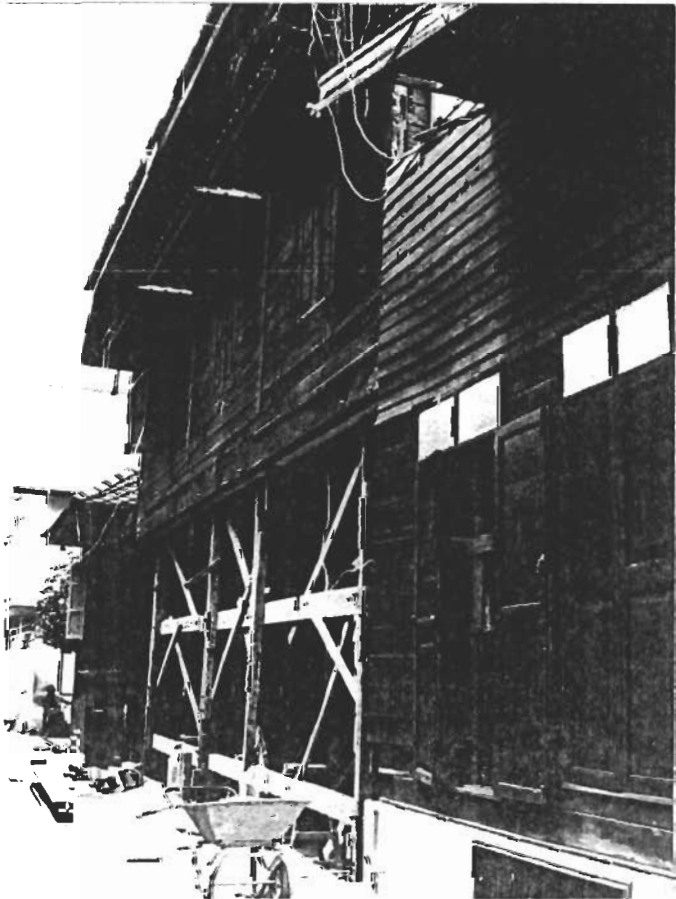

ภาพที่ [2.4.16] ทางขึ้นอาคาร

ภาพที่ [2.4.17]

กำลังบูรณะอาคารภายใน

ภาพที่ [2.4.18]

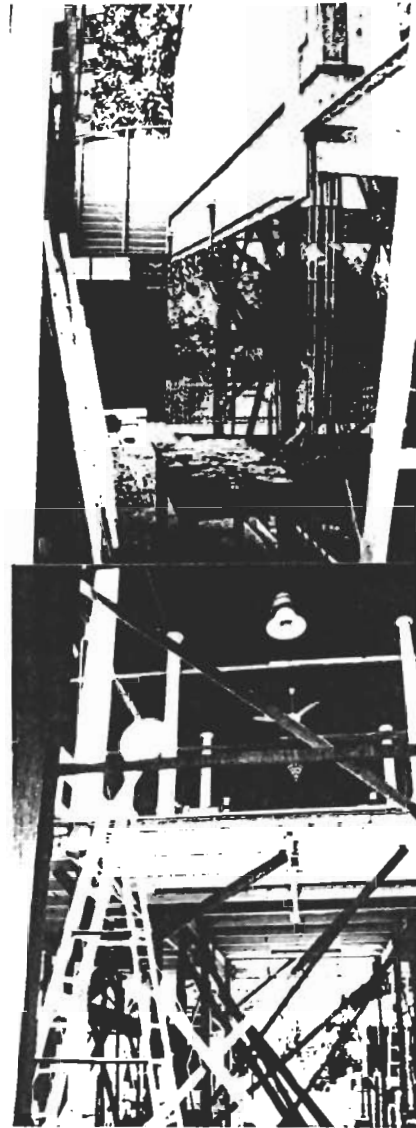
อาคารเมื่อบูรณะแล้วเสร็จ

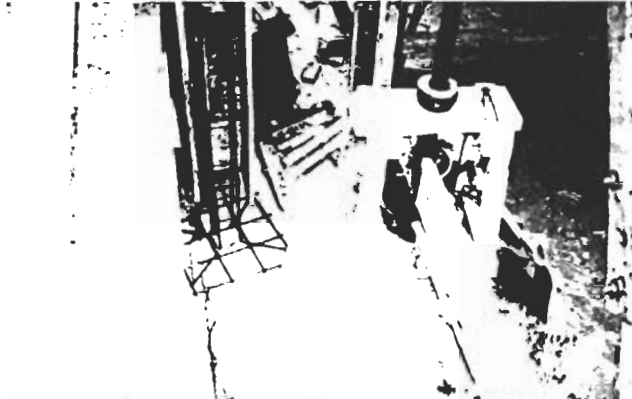
ภาพที่ [2.4.19] การบูรณะอาคาร

ภาพที่ [2.4.20] การบูรณะอาคาร

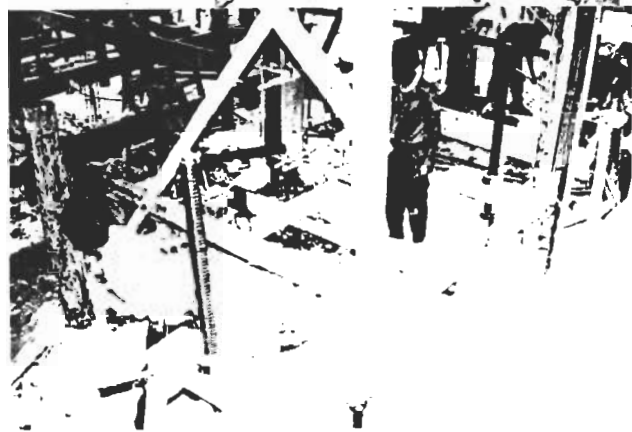
ภาพที่ [2.4.21] การบูรณะอาคาร

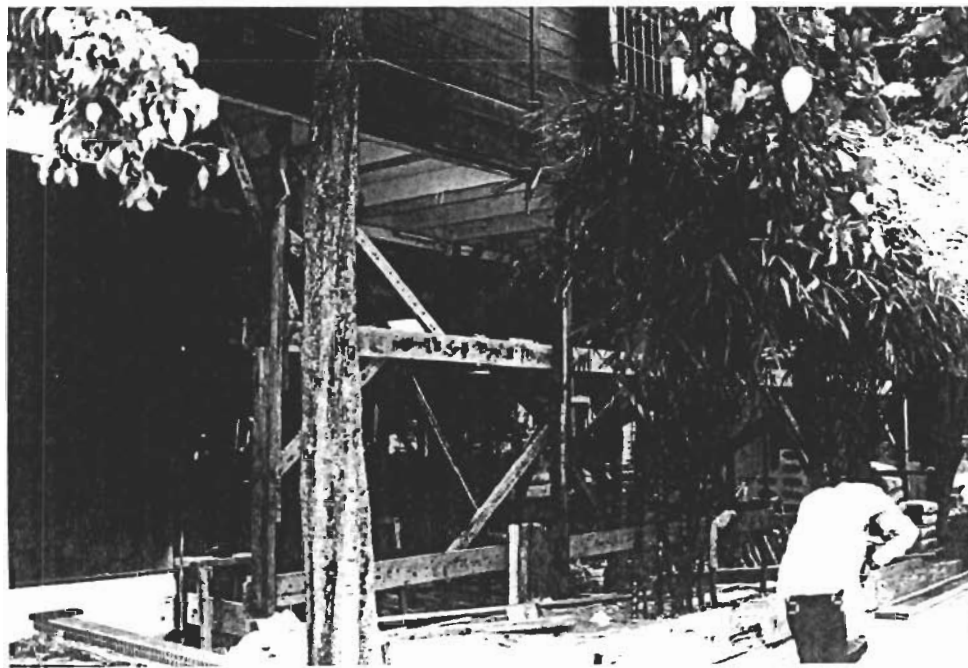
ภาพที่ [2.4.22]
การยกเรือนขึ้นด้วยแม่แรง

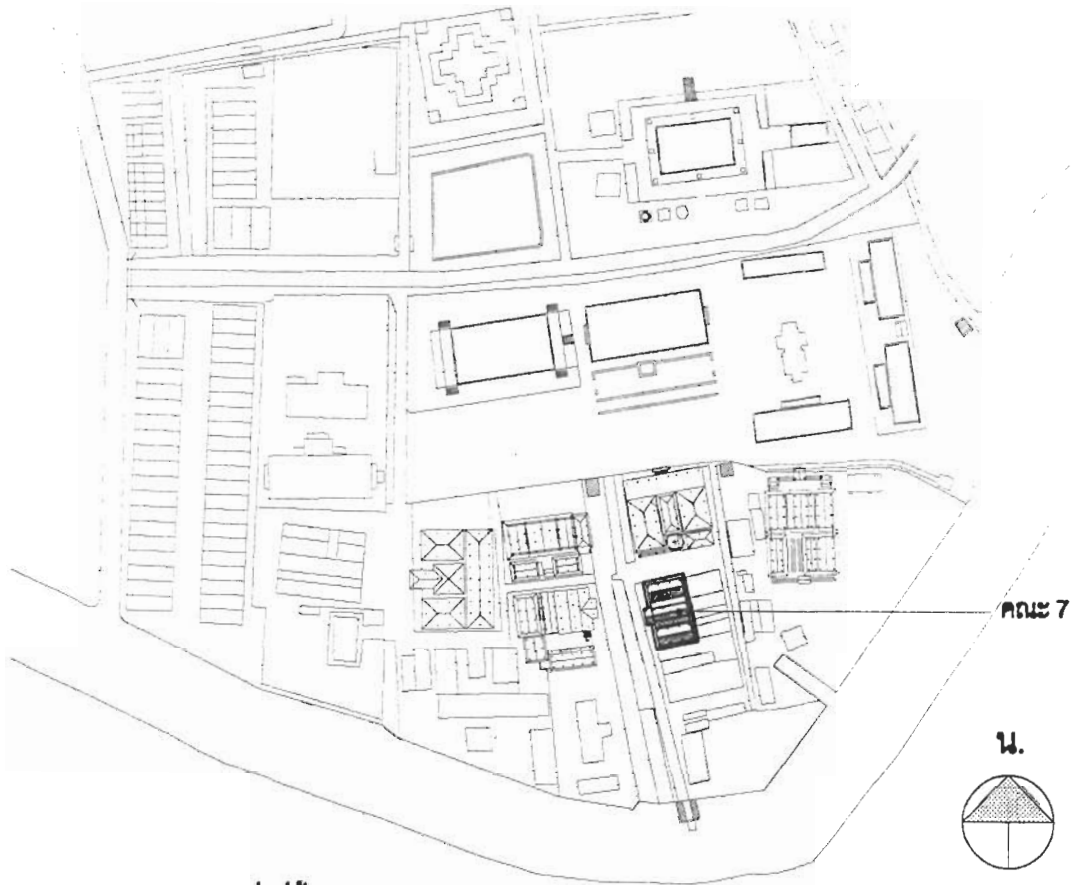

ภาพที่ [2.4.23]
เสริมตอม่อและเสาคอนกรีต

ภาพที่ [2.4.24] เรือนใหญ่ด้านทิศตะวันตก ขณะยกขึ้น และค้าไว้รอการเสริมเสาคอนกรีต

ผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้ง คณะ 7

2.5 กุฏิสงฆ์คณะ 7

ภาพที่ [2.5.1] ซุ้มทางเข้ากุฏิคณะ 7

กฎผังมณฑล 7

กฎนี้สร้างขึ้นเมื่อใดไม่หลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏ ที่บริเวณด้านหน้าเรือนโถงกลางทางทิศตะวันตกต่อเติมซุ้มหลังทรงจั่วยื่นออกมา (ดูภาพที่ [2.5.3]) รายละเอียดประดับอาคารเป็นไม้ฉลุอิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบยุโรป มีตัวอักษรทำด้วยไม้ฉลุคำว่า " พ.ศ. 2454 " เข้าใจว่าเป็นปีที่ทำการบูรณะอาคาร

สภาพในปัจจุบันเรือนได้ถูกรื้อส่วนหลังไปครึ่งเรือนแล้ว สร้างเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กใต้ถุนเรือนที่ยกสูงถูกถนนที่ถมสูงโดยรอบบดบังจนเหลือความสูงของพื้นเรือนแคบขึ้นได้ขึ้นกฎเพียง 3 ชั้น แต่เรือนทั้งสามหลังที่เป็นเรือนหลักยังคงสภาพให้เห็นว่าเรือนเก่าเป็นอย่างไร ผังเรือนก็ยังคงสภาพดี

ที่ตั้งอาคาร

ตั้งอยู่หลังกฎมณฑล 6 เยื้องไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ หันด้านหน้าอาคารไปทางทิศตะวันตก ซึ่งผังตรงข้ามคือกฎมณฑล 5 (ดูแผนผังในหน้า 76 และ ภาพที่ [2.5.2, 2.5.3, 2.5.4])

ลักษณะอาคาร

เป็นอาคารทรงไทย สภาพกฎที่เหลืออยู่ในปัจจุบันเป็นแบบเรือนแฝด 3 หลัง ใช้ระเบียบการจัดวางเรือนหลักด้านหน้าทั้ง 3 หลัง วางขนานกันเหมือนอย่างกฎมณฑล 4, 5, และ 6 ที่ได้กล่าวมาแล้ว วางตัวเรือนขนานแนวเหนือ-ใต้ ด้านหน้าจั่วหันไปทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก

เนื้อที่ใช้สอยอาคาร

ภายในอาคารยังคงรักษารรยากาศที่เป็นโถงอเนกประสงค์ที่สง่างามบริเวณตรงกลางระหว่างเรือนนอน 2 เรือนที่ขนานอยู่ทั้งสองข้างโถง (ดูภาพที่ [2.5.8, 2.5.9, 2.5.10]) การยกระดับพื้นเรือนเป็นที่นิยมกันในสมัยนั้น คือที่โถงกลางจะมีระดับต่ำกว่าพื้นพาไลประมาณ .40 ม. (ดูภาพที่ [2.5.10])

หลังคา

เป็นหลังคาทรงไทย การปฏิสังขรณ์ทำให้โครงสร้างหลังคาของเรือนที่ขนานโถงกลางหลังหนึ่งด้านทิศใต้เสียรูปไป ไม่สมดุลง่ายอย่างที่ควรจะเป็น เพราะทำหลังคาลาดต่อจากหลังคาโถงกลางเอียงเข้าว่า (ดูภาพที่ [2.5.3]) และได้ทำซุ้มหลังคาทรงจั่วยื่นออกมาคร่อมบันไดทางขึ้นด้านหน้าซึ่งเป็นทิศตะวันตก ที่ซุ้มหลังคานี้มีไม้ฉลุลวดลายตกแต่งที่ปั้นลม และที่ได้ชื่อและใต้โต๊ะ

ผนังเรือน

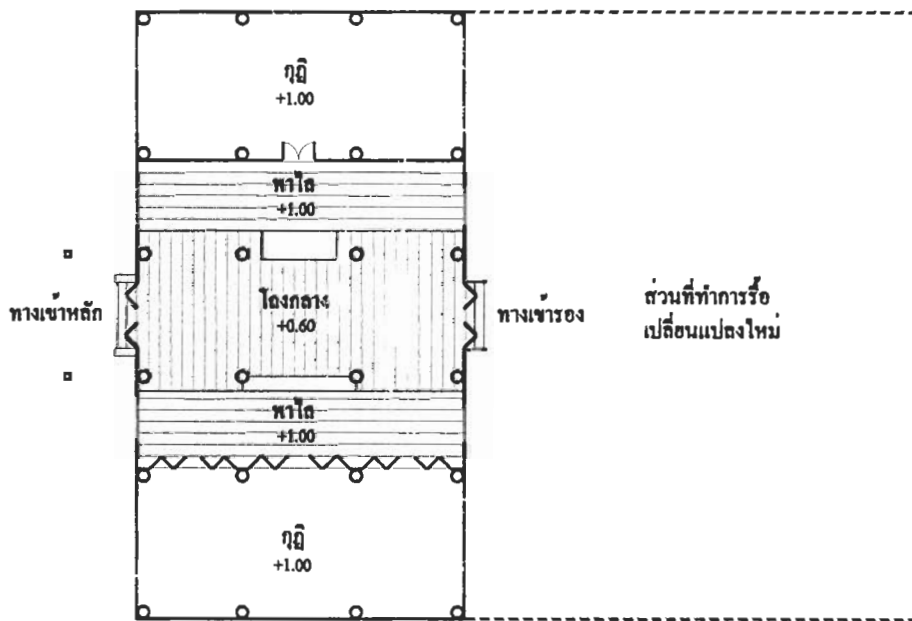
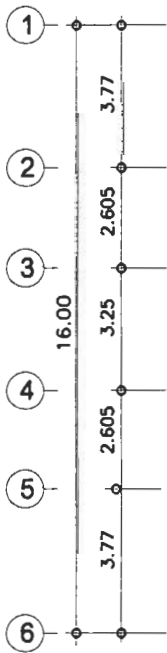
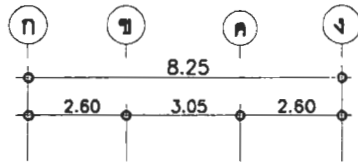
ที่ด้านหน้ากลางเรือนจั่ววัดที่ขนานเรือนโถงกลางทั้งสองเรือน เป็นฝาฉลุทึบไม้กระดานดุน (ดูภาพ [2.5.6-2.5.7]) ส่วนที่ด้านข้างทางทิศเหนือและทิศใต้ของอาคารเป็นฝาไม้ปะกน

ประตู่ - หน้าต่าง

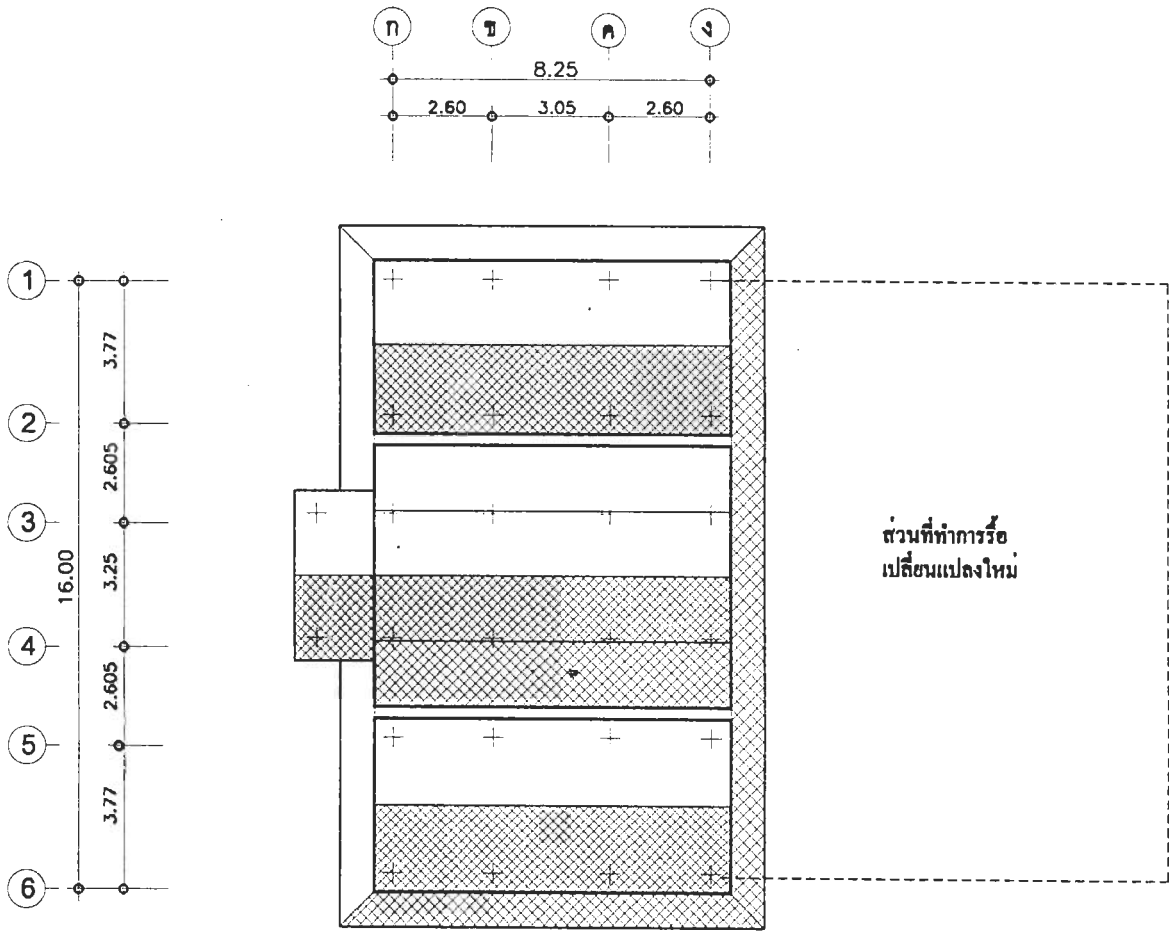
เป็นแบบประเพณีไทย ที่ด้านฝาหน้ากล่องกรอบเซ็ดหน้ามีหย่องเป็นลูกฟัก กระดานดุนไม้แกะสลักลวดลาย ภายในช่องหน้าต่างใส่ลูกกรงเหล็ก (ดูภาพที่ [2.5.5, 2.5.6, 2.5.7])

ประตูภายนอกที่โถงกลางใช้เป็นทางขึ้นเรือนหลัก เป็นประตูบานเพี้ยมลูกฟัก กระดานดุนขนาดกว้าง .40X 2.00 จำนวน 6 บาน (ดูภาพที่ [2.5.3])

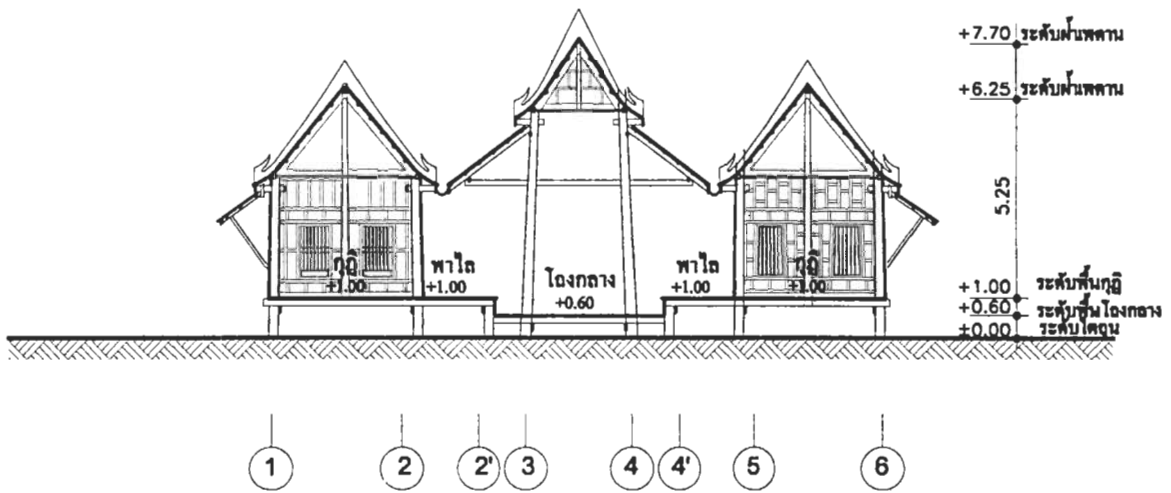
ประตูภายในอาคารของเรือนนอนสองเรือนที่ขนาดโถงกลาง เป็นประตูบานเพี้ยมลักษณะเดียวกับประตูภายนอกที่ได้กล่าวแล้ว

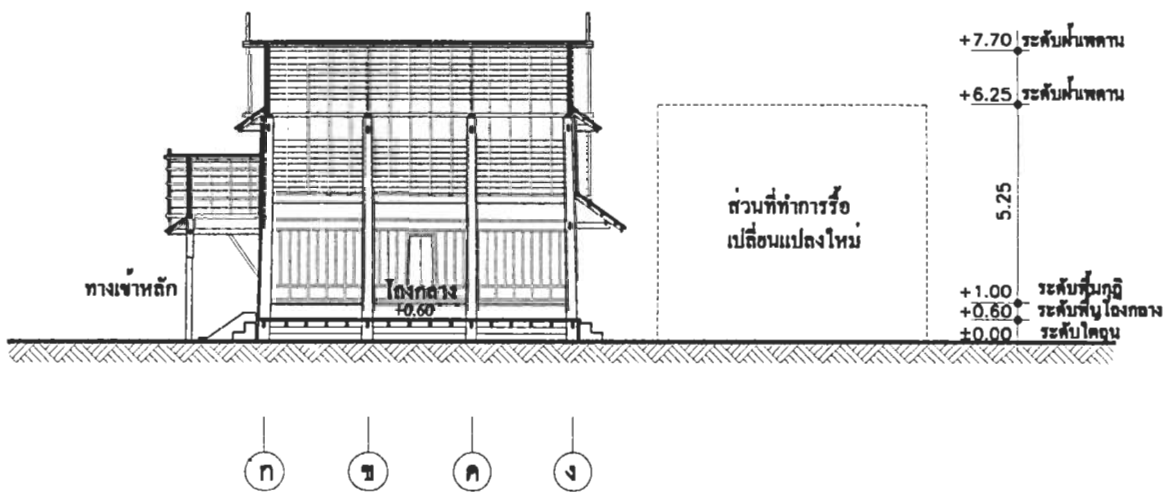
แปลนภูมิคณะ 7
มาตราส่วน 1 : 200

แปลนหลังคาคณะ 7
 มาตรฐาน 1 : 200

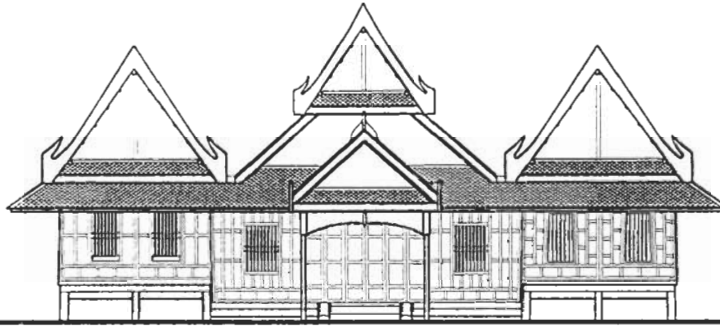
รูปตัดตามขวางอาคาร

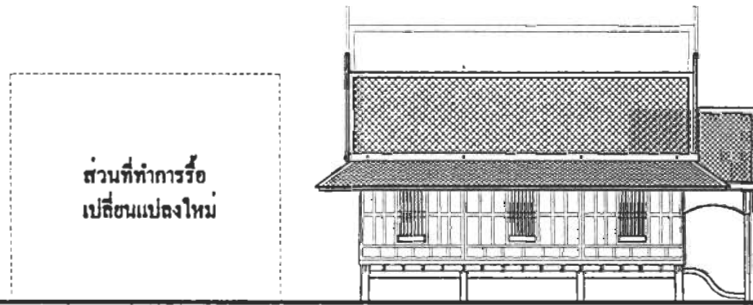
รูปตัดตามยาวอาคาร

รูปตัด ภูมิคณะ 7

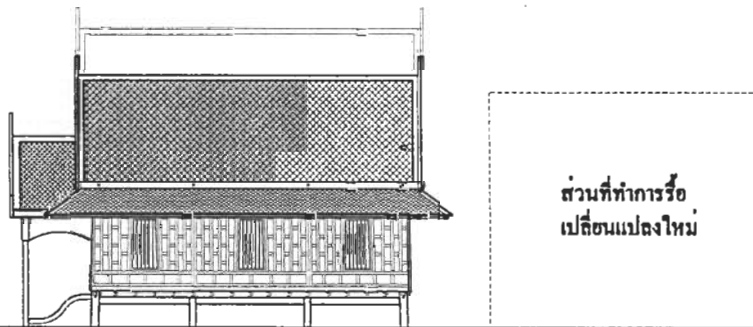
มาตราส่วน 1: 200

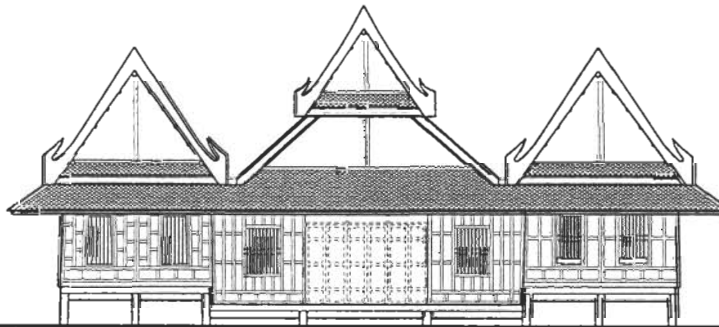
ทิศตะวันตก

ทิศเหนือ

ทิศใต้

ทิศตะวันออก

รูปด้านภูมิคณะ 7

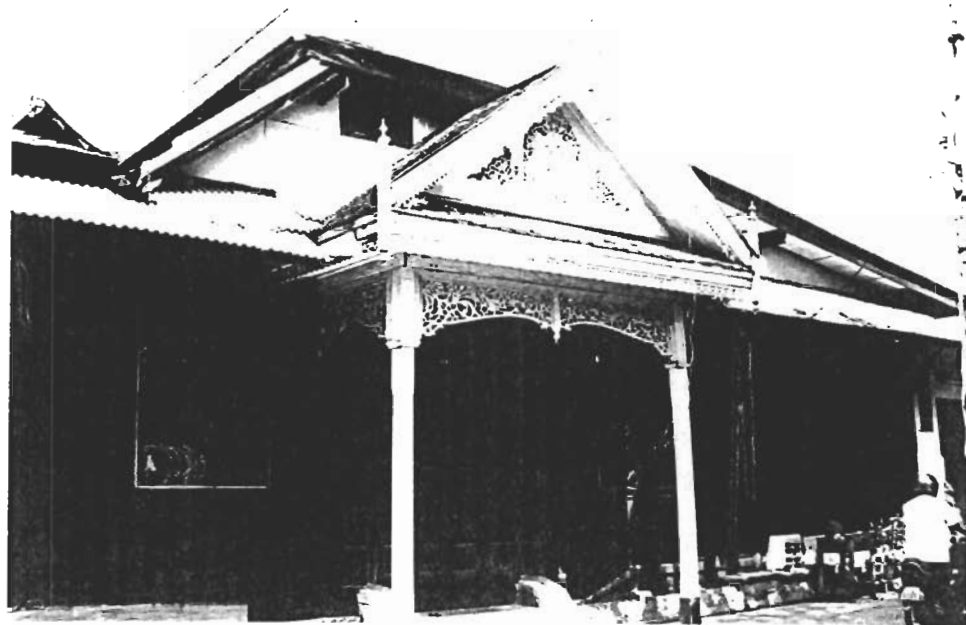
มาตราส่วน 1: 200

ภาพที่ [2.5.2] ด้านหน้า ทิศตะวันตก

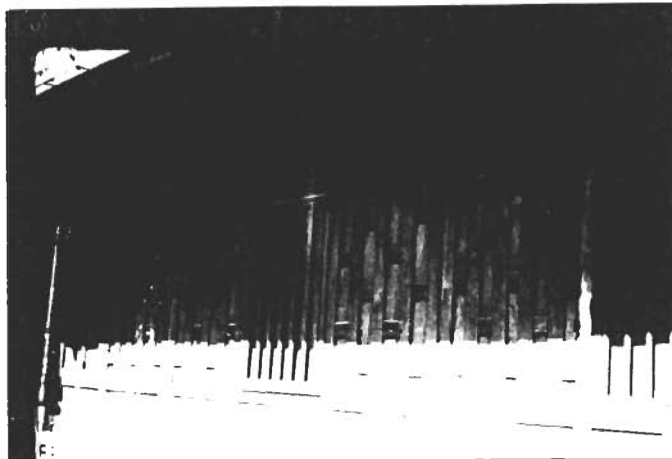

ภาพที่ [2.5.3] ซุ้มบันไดทางขึ้นเรือน

ภาพที่ [2.5.4] ถนนทางเข้าด้านหน้าเรือน

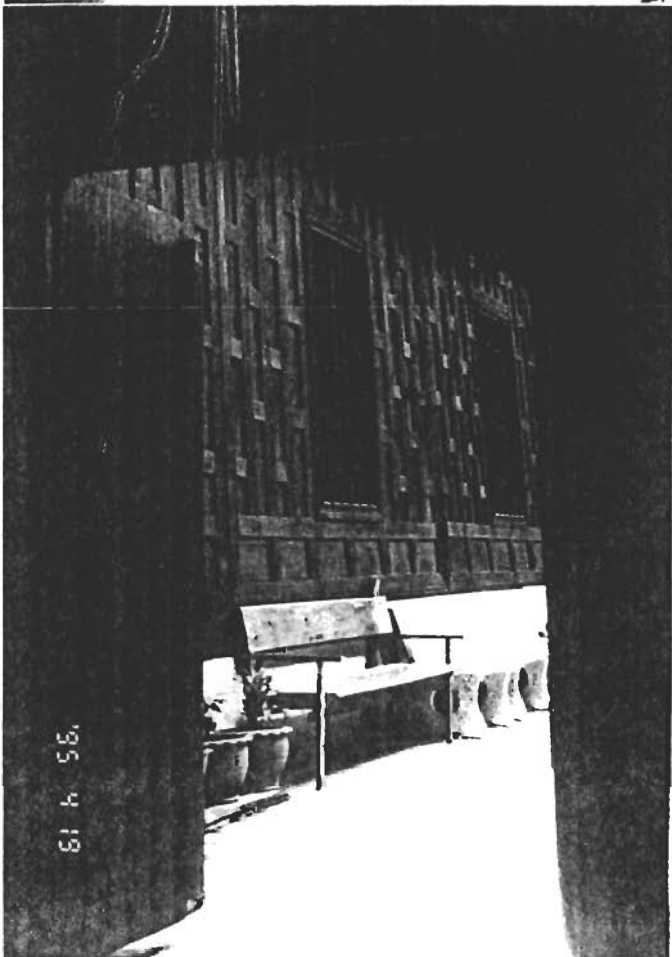
ภาพที่ [2.5.5] ผนังเรือนด้านทิศเหนือ

ภาพที่ [2.5.6] ผนังเรือนด้านทิศตะวันตก

ภาพที่ [2.5.7] ผนังด้านใต้

ภาพที่ [2.5.8] บรรยากาศภายในอาคาร

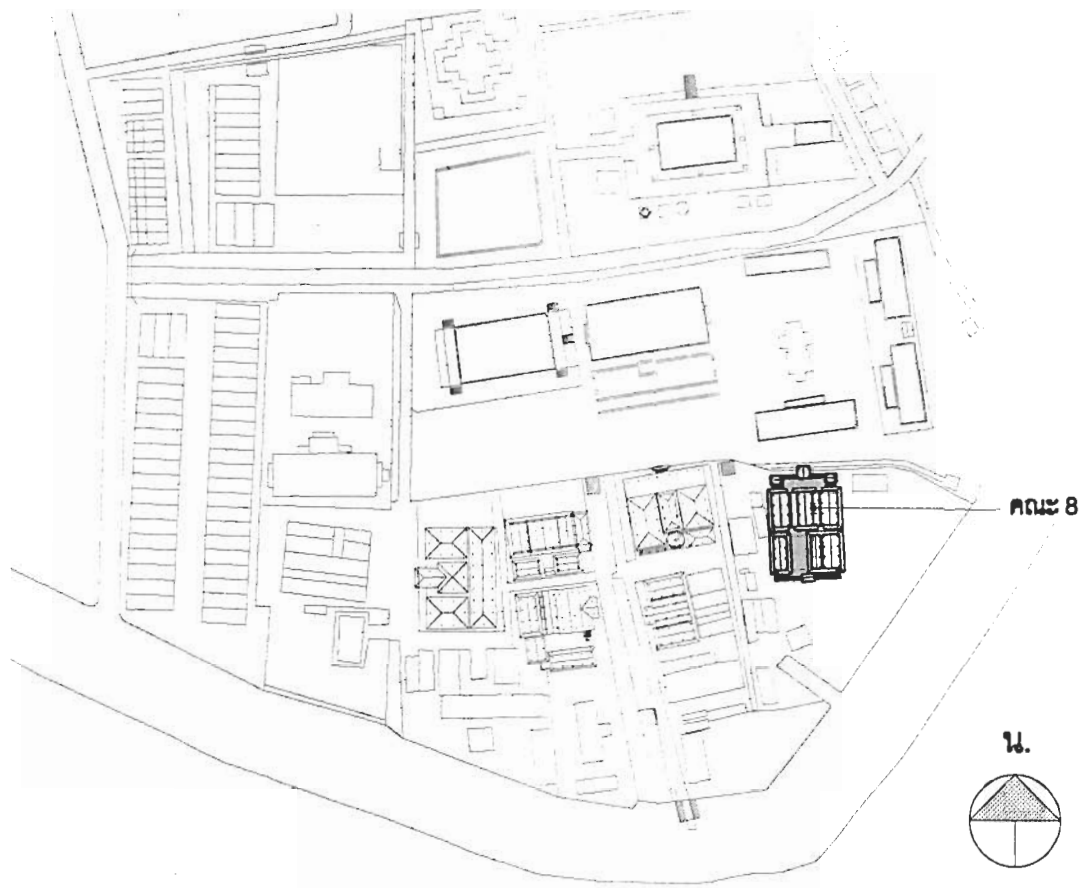

ภาพที่ [2.5.9] บรรยากาศภายในอาคาร

ภาพที่ [2.5.10] บรรยากาศภายในอาคาร

ผังบริเวณแสดงตำแหน่งที่ตั้ง คณะ 8

2.6 กุฎีคณะ 8

ภาพที่ [2.6.1] ชุมประตูทางเข้ากุฎีคณะ 8

กฎีกณะ 8

กฎีกกลุ่มนี้มีความสง่างามไม่เสื่อมคลาย แม้วันเวลาจะได้ผ่านไปนานกว่าร้อยปีแล้วนับตั้งแต่เริ่มสร้าง ที่ชื่อของเรือนโถงกลางมีกรอบไม้รูปสี่เหลี่ยม (ดูภาพที่ [2.6.6])ภายในจารึกอักษรใจความว่า “ ๐ จุลศักราช ๑๒๔๒ หนังสือที่กฎีกนี้ เบอ์เลขแต่ ๑ เป็นต้นไป ” ข้าพเจ้าเข้าใจว่าคงจะหมายถึง “ ปีที่สร้างกฎีกนี้คือปี พ.ศ. 2423²⁶ และถือว่ากฎีกหลังนี้เป็นกฎีกหมายเลข 1 ” นอกจากจารึกบนกรอบรูปแล้วยังมีจารึกที่ตัวชื่อของเรือนอีกสามแห่ง

แห่งแรก ที่ตรงกลางไม้ชื่อของโถงกลางซึ่งเป็นที่เดียวกันกับที่กรอบไม้รูปสี่เหลี่ยมนี้ติดอยู่ความว่า “ พระสมุห (ชิง) เป็นผู้ปฏิสังขรณ์ ในปี จ.ศ. ๑๒๗๑ พุทธศักราช ๒๔๕๒ ” (ดูภาพที่ [2.6.6])

แห่งที่สอง ที่ตรงกลางไม้ชื่อของโถงเรือนหลังใน ความว่า “ พระสมุห (ชิง) ผู้จัดการปฏิสังขรณ์ เมื่อพระพุทศักราช ๒๔๖๔ ” (ดูภาพที่ [2.6.29])

แห่งที่สาม ที่กรอบไม้รูปวงกลมเหนือประตูบานเพ็ชรมของเรือนหลังหน้าด้านตะวันตก ความว่า “ แม่เยียมช่างทอง ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ เมื่อจุลศักราช ๑๒๙๐ ตรงกับ ร.ศ. ๑๒๗ ” แสดงว่าได้มีการบูรณะกฎีกอีกในปี พ.ศ. 2471 (ดูภาพที่ [2.6.28])

จากจารึก 3 แห่ง เหล่านี้พอจะแสดงให้เห็นได้ว่า กฎีกหลังนี้ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ตามช่วงระยะเวลาอันสมควรมาโดยตลอด จึงทำให้กฎีกอยู่ในสภาพดีแม้เวลาจะล่วงเลยมานานถึง 120 ปี เต็ม

ที่ตั้งอาคาร

ตั้งอยู่ด้านมุมตะวันออกเฉียงเหนือของสวนสังฆาวาส (ดูแผนผังรวม ในหน้า 86)
หันด้านหน้าอาคารเข้าพระอุโบสถ (ทิศเหนือ)

ลักษณะอาคาร

เป็นเรือนหมู่ยกใต้ถุนสูงประกอบด้วยเรือนย่อยๆที่มีหลังคาคลุมทั้งหมดรวม 7 เรือน ประกอบด้วยเรือนใหญ่ขนาด 3 ห้อง จำนวน 5 เรือน (เป็นเรือนโถงกลางไม่มีฝ้าผนัง 1 เรือน, เรือนจำวัด 3 เรือน ,เป็นเรือนครัว 1 เรือน) ส่วนที่เป็นเรือนเล็กๆที่เรียกว่าหอนกจำนวน 2 เรือนตั้งอยู่ที่บริเวณมุมทั้งซ้าย-ขวา ของชานเรือนด้านหน้า (ดูภาพที่ [2.6.11, 2.6.12, 2.6.13])

หลังคา

เป็นหลังคาแบบประเพณีไทย ที่เป็นทรงจั่ว ปั้นลมปลายหาง มีปีกนกที่หน้าจั่ว (ดูภาพที่ [2.6.2 – 2.6.8])

²⁶ จ.ศ. + 1181 = พ.ศ.

วัสดุผนัง

มีอยู่ด้วยกัน 3 ชนิด คือ กระเบื้องซีเมนต์รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน และกระเบื้องซีเมนต์ลูกฟูกลอนเล็ก มีบางแห่งที่ซ่อมเพื่อการใช้งานชั่วคราวกึ่งถาวรเช่นที่บริเวณชานด้านหลังที่ติดกันเรือนครัวใช้สังกะสีมุง (ดูภาพที่ [2.6.4 – 2.6.7 และ 2.6.32])

หน้าจั่ว

มี 3 ชนิด จั่วหน้าพรหม, จั่วใบปรีอ, และจั่วลูกฟักไม้ติดตายไม่มีลวดลาย หน้าจั่วใหญ่ของโรงรับแขกเปิดโล่ง เป็นจั่วหน้าพรหม มีแผงกันฝนต่อลงมา จากใต้ซื่อ ติไม้กระดานฉลุลวดลายอย่างวิจิตรตามแนวตั้ง แล้วต่อปีกนกมาจรดปลายเชิงชายของพาไล (ดูภาพที่ [2.6.5])

หน้าจั่วของเรือนแฝดชุดทั้ง ๒ หลัง ที่ตั้งอยู่ส่วนหลังด้านทิศตะวันออก เป็นจั่วใบปรีอ

หน้าจั่วซุ้มประตูทางขึ้นเรือนด้านหน้า เป็นจั่วลูกฟักไม้ติดตาย (ดูภาพที่ [2.6.18])

รางน้ำ

ระบบแยกหลังคาคลุมของแต่ละโครงสร้าง ทำให้เกิดช่องว่างในส่วนที่ชายคาของเรือนสองเรือนมาพบกัน ใช้รางน้ำสังกะสีรับน้ำจากชายคาไว้ไม่ให้ร่วงพื้นเรือน (ดูภาพที่ [2.6.9, 2.6.10, และ 2.6.30])

ส่วนตัวเรือน (เตี้ยวบน)

ฝาเรือน

มีฝาเรือนหลายชนิดตามความนิยมและตามประโยชน์ใช้สอย ที่เรือนจำวัด (เรือน 1, เรือน 4) เป็นฝาสำเร็จรูปที่นิยมใช้กันทั่วไปทั้ง 4 ด้าน ที่เรียกว่า ฝาปะกน (ดูภาพที่ [2.6.9, 2.6.14])

ที่เรือนจำวัด (เรือน 3) เป็นฝาสำเร็จรูป 3 ด้าน เป็นฝาเพี้ยม 1 ด้าน ด้านที่ติดกับโรงรับแขกภายใน (ดูภาพ [2.6.26 , 2.6.27])

ที่เรือนครัว (เรือน 5) เป็นฝาสำเร็จที่เป็นฝาสายบัว แต่เจาะช่องทำระแนงระบายลมไว้ที่ช่วงกลางเช่นเดียวกับรั้ว (ดูภาพที่ [2.6.16])

ประตู - หน้าต่าง

ประตูเป็นไม้แผ่นใหญ่ทั้งบาน เปิดคู่แบบไทย มีอกเลายาวตลอดบาน ด้านในทำไม้เป็นดานกันคนข้างนอกบุกรุก ประตูบางบานออกแบบให้มีลูกเล่นแปลกออกไปบ้างด้วยการปาดกรอบเซ็ดหน้าที่มีมุมบนทั้งสองข้างให้เฉียงทำมุม 45 องศา (ดูภาพที่ [2.6.14 , 2.6.17])

ส่วนที่ทำฝาเรือนเป็นฝาเพี้ยมก็ใช้บานเพี้ยมเป็นประตูไปในตัว บานประตูแบ่งออกเป็นสามช่วง ทำลูกฟักเป็นบานเกล็ดติดตายและลูกฟักไม้กระดานดุน (ดูภาพที่ [2.6.12, 2.6.24 , 2.6.25])

หน้าต่างเป็นบานไม้เปิดคู่แบบไทย มีกรอบเซ็ดหน้า มีหย่องเป็นไม้แกะสลัก ลวดลายต่างๆกัน ส่วนที่ติดกับภายนอกอาคารเพิ่มลูกกรงเหล็ก (ดูภาพที่ [2.6.22, 2.6.23])

รั้ว

ผนังเรือนบางส่วนทำหน้าที่เป็นรั้ว ส่วนตรงที่เป็นชานเรือนทำผนังไม้สำเร็จรูปเหมือนอย่างฝาเรือน แต่เจาะเป็นช่องระแนงโปร่ง (ดูภาพที่ [2.6.29, 2.6.30, 2.6.31]) ที่บนผนังทำหลังคาจั่วมุงกระเบื้องซีเมนต์รูปขนมเปียกปูน ขนาดเล็กๆพอกุ้มฟ้าคุ้มฝนให้ผนัง ทำไปตลอดแนวที่เป็นรั้วทั้งหมด ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง (ดูภาพที่ [2.6.29 ,2.6.32 ,2.6.33])

พื้นอาคาร

อาคารเป็นไม้ทั้งหมด เนื้อที่ใช้สอยทั้งหมดประมาณ 480ตร.ม. ไม้พื้นที่อยู่ภายในอาคารเป็นไม้กระดานแผ่นใหญ่ขนาดกว้าง 12 - 24 นิ้ว ไม้พื้นที่อยู่ภายนอกอาคารเป็นไม้กระดานขนาด 6 - 8 นิ้ว (เข้าใจว่าแต่เดิมน่าจะเป็นขนาดใหญ่เท่ากัน แต่ผู้ฟังตามการเวลาจึงต้องเปลี่ยนที่มีตามท้องตลาด)

ระดับของพื้นอาคาร

พื้นที่ใช้สอยอาคารส่วนต่างๆมีระดับไม่เท่ากันตลอดทั้งหมดอาคารเปลี่ยนระดับเมื่อเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอย

ส่วนที่เป็นลานโล่งนอกประสงค์ภายนอกอาคารจะมีระดับต่ำสุด จะยกกระดานขึ้น 20 ซม. เมื่อเป็นโรงอเนกประสงค์ภายใน (ดูภาพที่ [2.6.8, 2.6.13])

ส่วนที่เป็นโรงอเนกประสงค์ภายในเมื่อเป็นชานเรือนนอนและชานเรือนครัว ยกระดับขึ้นอีก 60 ซม. จากพื้นโรงอเนกประสงค์ (ดูภาพที่ [2.6.34, 2.6.35, 2.6.36])

ส่วนพื้นภายในเรือนนอนนั้นแบ่งส่วนจากชานเรือนด้วยธรณีประตูที่ต้องเดินข้ามเมื่อเข้าห้อง ระดับพื้นที่เรือนครัวก็ยกเป็นระดับเดียวกับพื้นเรือนอื่นๆ (ดูภาพที่ [2.6.19 , 2.6.20])

ส่วนใต้ถุน (เตี้ยล่าง)

เสาเรือน

เป็นเสาไม้กลม ส่วนที่ยังลงในดินมีคอนกรีตหล่อหุ้มไว้ เสารับน้ำหนักอาคารแยกกลุ่มในการทำหน้าที่รับน้ำหนัก โดยส่วนที่รับน้ำหนักพื้นนอกชาน จะแยกต่างหากจากกลุ่มเสาที่รับน้ำหนักตัวเรือน (ดูภาพที่ [2.6.38 ,2.6.39 ,2.6.40])

บันได

เป็นบันไดทอดเดี่ยวจากพื้นชานลงมาถึงพื้นดินที่เป็นทางสัญจร

บันไดทางขึ้นหลักด้านหน้า ให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษกว่าบันไดอื่นๆ ตัวบันไดเป็นคอนกรีตกว้างประมาณ 1.20 ม. แม่บันไดก่อเป็นกำแพงกันตก ชุ่มหลังคาทรงจั่วสูงตระหง่าน ครอบทั้งประตูและตัวบันไดทางขึ้นไว้อย่างสง่างาม (ดูภาพที่ [2.6.1, 2.6.22])

บันไดรองที่ใช้เป็นทางขึ้น-ลงด้านข้างเรือน ทำเป็น 2 คู่ มีที่ด้านข้างของชาน เรือนด้านหน้า 1 คู่ (ทางทิศตะวันตก 1, ทางทิศตะวันออก 1) มีที่ด้านข้างของชานเรือนด้านหลัง 1 คู่ (ทางทิศตะวันตก 1, ทางทิศตะวันออก 1) บันไดไม้ทอดลงจากประตูเล็กสองคู่นี้ ทำแบบมาตรฐานงานบันไดไม้แบบไทยทั่วไป ที่ลูกนอนทำเดือยสอดฝากไม้กับไม้แม่บันได (ดูภาพที่ [2.6.37]) ไม่มีชุ่มประตูที่ทับหลังเหนือประตูด้านหน้าข้างทิศตะวันออก มีจารึกภาษาจีนสลัก กลับหน้า-หลัง อ่านเป็นภาษาจีนว่า “ เหวิน เหวิน ” ²⁷ แปลว่าเป็นภาษาไทยว่า “ หมิ่น หมิ่น ” ลงบนแผ่นไม้ ๒ แผ่น (ดูภาพ [2.6.19])

บันไดลงด้านหลัง อยู่ตรงข้ามบันไดด้านหน้า ให้ความสำคัญรองจากบันไดด้านหน้า ขึ้นบันไดลูกนอนทำเดือยสอดฝากไม้กับไม้แม่บันไดเช่นกัน ชุ่มประตูบันไดหลังคาทรงจั่วทำแต่พองาม พอเหมาะไม่สูงตระหง่านเหมือนที่ด้านหน้ากฎ (ดูภาพที่ [2.6.20])

จำนวนผู้ใช้สอยอาคาร

ภิกษุที่จำพรรษาอยู่ประจำมีเพียง 2 รูป องค์ที่เป็นเจ้าคณะจำวัดที่ เรือน 1 ภิกษุอีกองค์หนึ่งจำวัดที่ เรือน 4 ส่วนภิกษุหรือสามเณรที่บวชใหม่จะจำวัดที่ เรือน 3

พื้นที่ใช้สอย

ส่วนสำหรับรับรองแขก

จะใช้โถงโถงที่มีเฉพาะหลังคาคลุมตรงกลางที่เชื่อมระหว่าง เรือน 1 กับ เรือน 3 เป็นบริเวณสำหรับแขกหรือญาติโยมที่ขึ้นมาบนกฎ (ดูภาพที่ [2.6.13])

ส่วนสำหรับปฏิบัติกิจของสงฆ์

จะใช้ฟาไลของตัวเรือนที่ยกระดับสูงจากพื้นโถงรับแขกขึ้นมา 60 ซม. ทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ทำบุญถวายสังฆทาน ทำบุญถวายภัตตาหาร หรือที่สำหรับพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเช้า-หรือเพล จะเห็นว่าที่บริเวณนี้มีโต๊ะหมู่บูชา ตั้งเป็นประธานอยู่สำหรับผู้ขึ้นมาได้สักการะบูชาตามควร (ดูภาพที่ [2.6.13 , 2.6.14 , 2.6.34])

ส่วนสำหรับพระสงฆ์อยู่จำวัด

จะใช้พื้นที่ภายในตัวเรือนที่ชานบโถงกลาง (ดูในแผนผังหน้า 92)

²⁷ ร.ศ. อนุวิทย์ เจริญสกุล คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ กรุณาอ่านให้เมื่อครั้งที่ข้าพเจ้าทำรายงานส่ง ร.ศ. สมใจ นิ่มเล็ก ในวิชาโครงสร้างสถาปัตยกรรมไทย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐.

ห้องน้ำ-ห้องส้วม

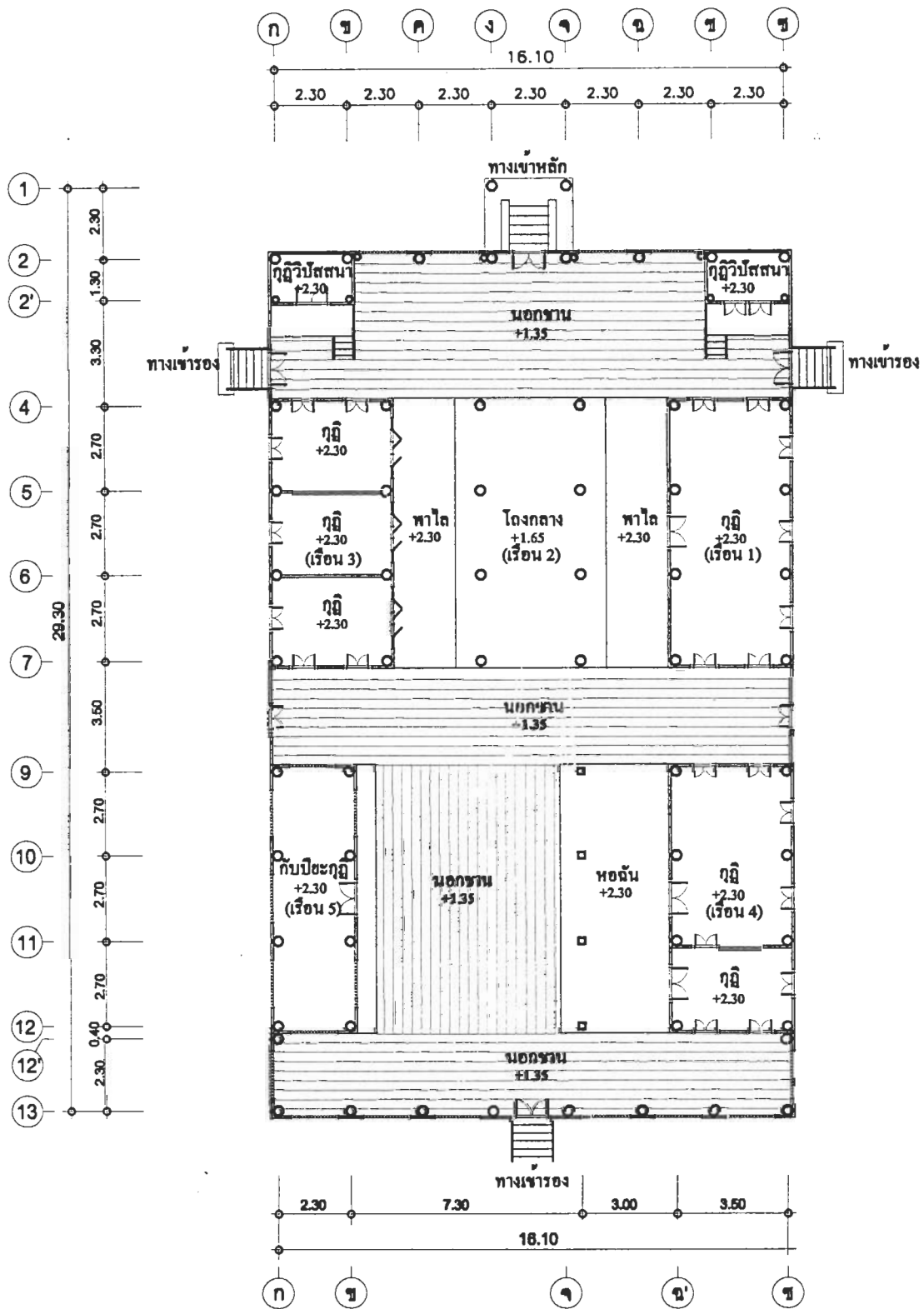
แต่โบราณไม่มีห้องน้ำ – ส้วม ไปใช้ที่ท่าน้ำ เพิ่งจะทำเพิ่มเติมที่บริเวณ
ช่วงเว้นว่างระหว่างฝาหน้ากลองของเรือนสองหลัง (ดูภาพที่ [2.6.16])

กุฏิวิปัสณา²⁸

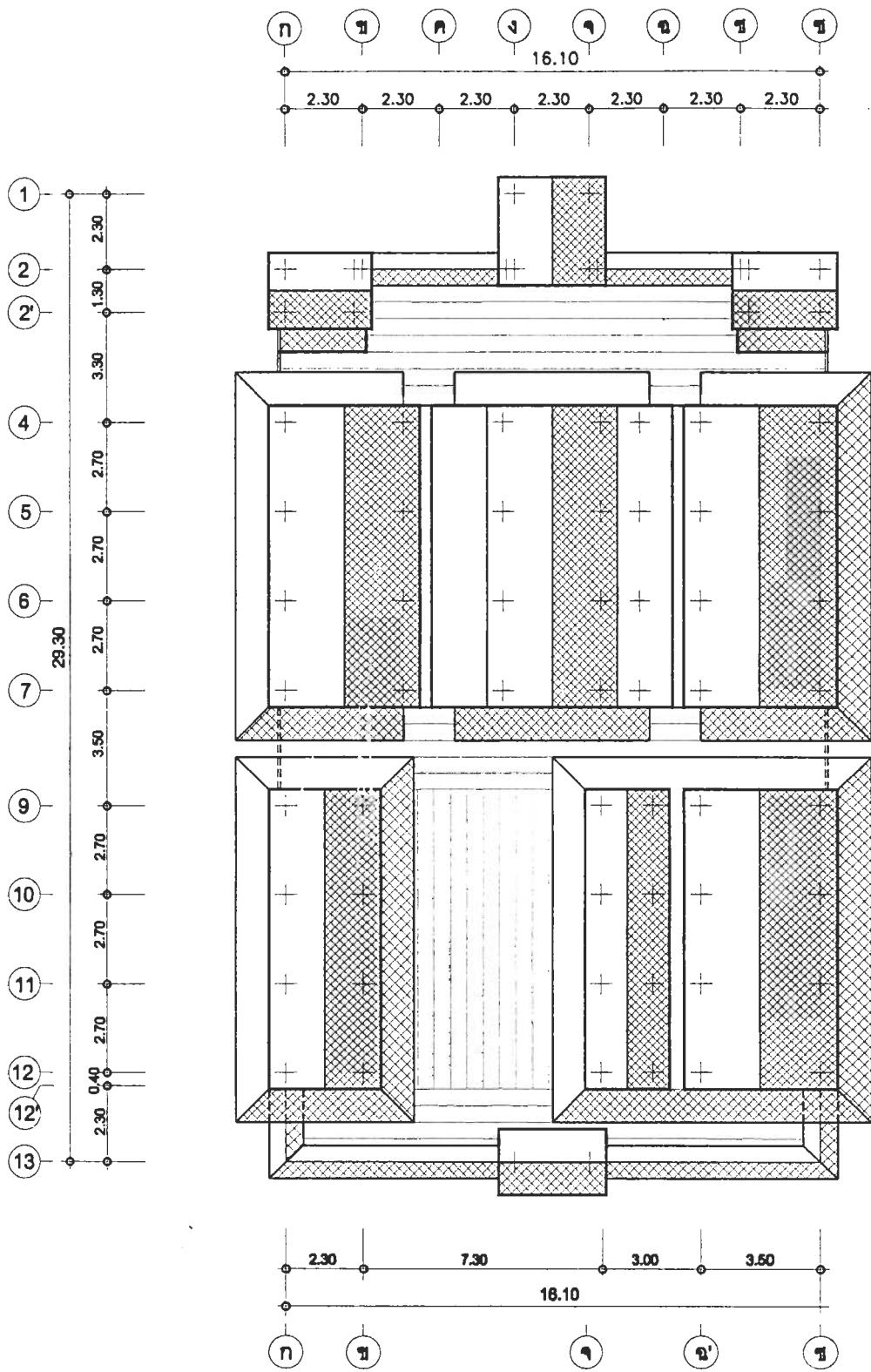
เป็นเรือนไม้ขนาดเล็ก 1.30 X 2.30 มีฟาไล เรือนยกใต้ถุนสูงทรงไทย
(ดูภาพที่ [2.6.12]) รศ. มล. ประทีป มาลากุล เรียกหอเล็กๆนี้ว่า “ กุฏิวิปัสณา “ เมื่อครั้งที่ข้าพเจ้าทำ
การสำรวจจริงวัดกุฎีนี้ใช้เป็นเรือนอยู่จำวัดของภิกษุที่บวชใหม่ .

---

²⁸ รศ. มล. ประทีป มาลากุล “ ทัศนนาการบ้านของคนไทย ” (ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์) 5 พ.ศ. พ.ศ. 2529 หน้า 104.

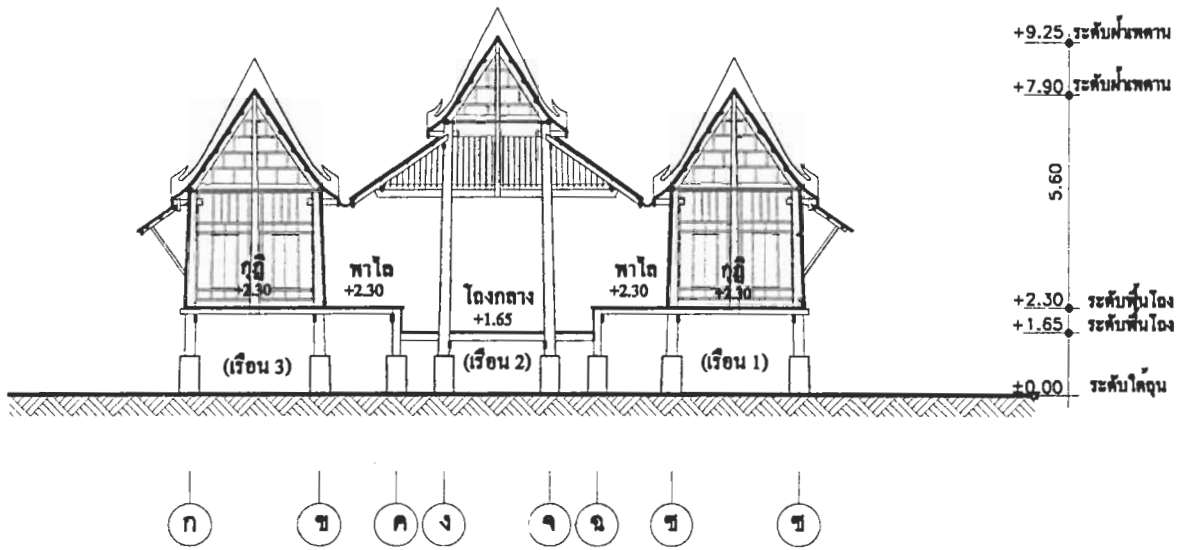

แปลน กุฎิคณะ 8
 มาตราส่วน 1 : 200

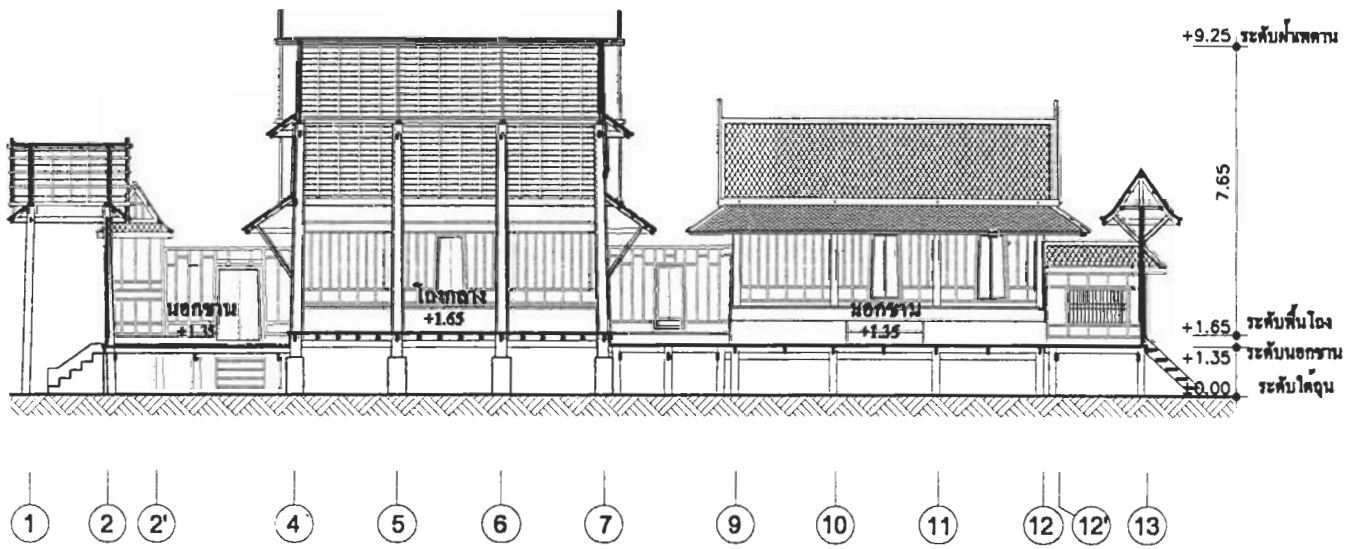

แปลนหลังคาคณะ 8

มาตราส่วน 1: 200

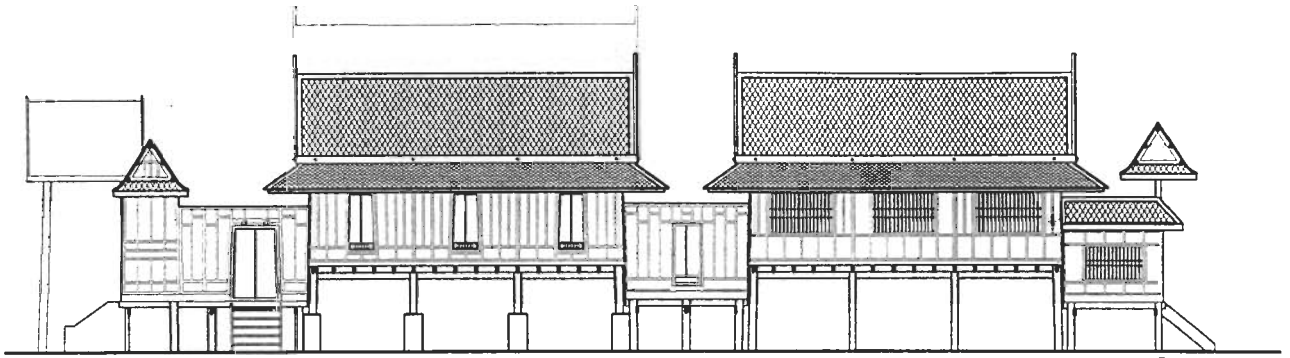
รูปตัดตามขวางอาคาร

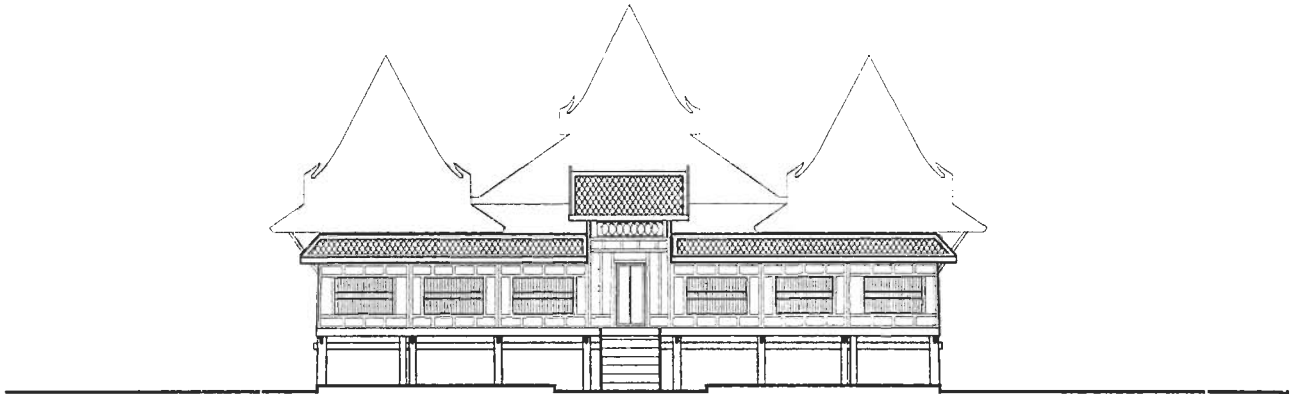
รูปตัดตามยาวอาคาร

รูปตัด ฤๅกณะ 8

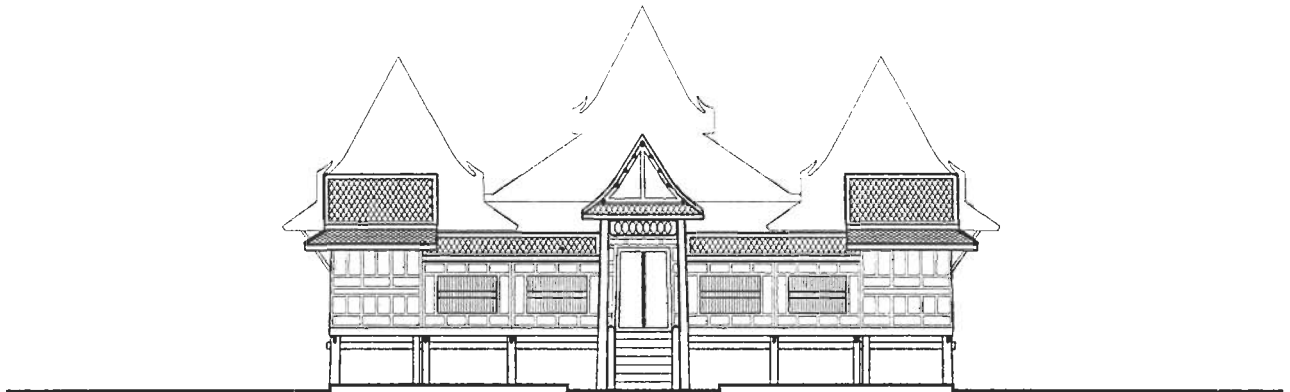
มาตราส่วน 1: 200

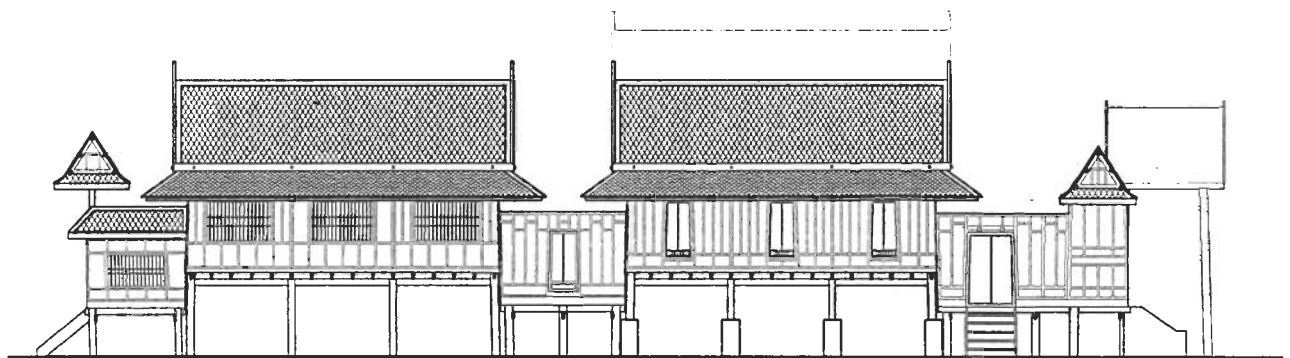
ทิศตะวันตก

ทิศใต้

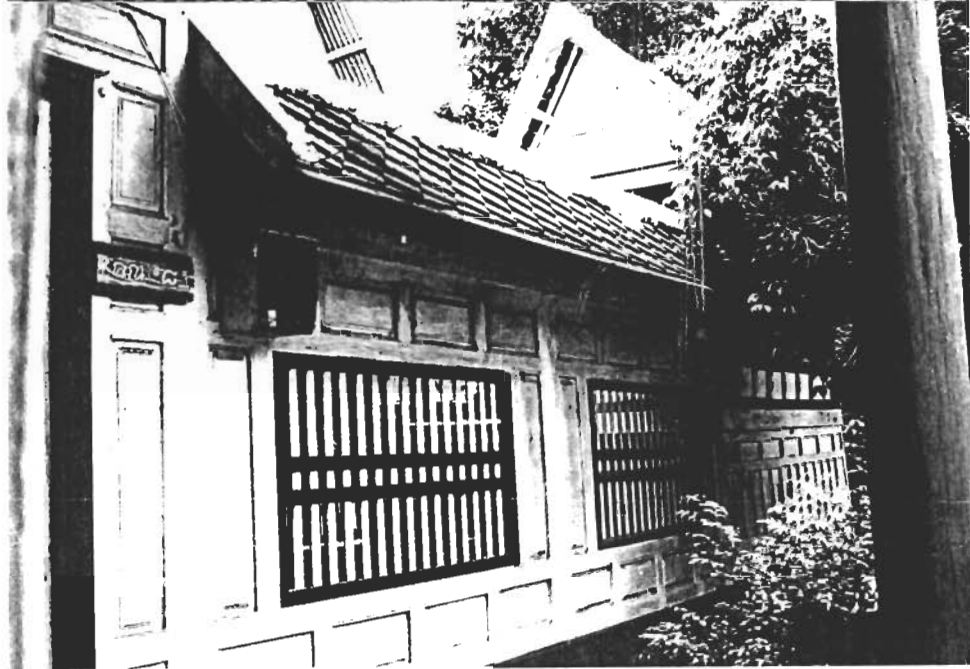
ทิศเหนือ

ทิศตะวันออก

รูปด้าน กุฏิคณะ 8

มาตราส่วน 1 : 200

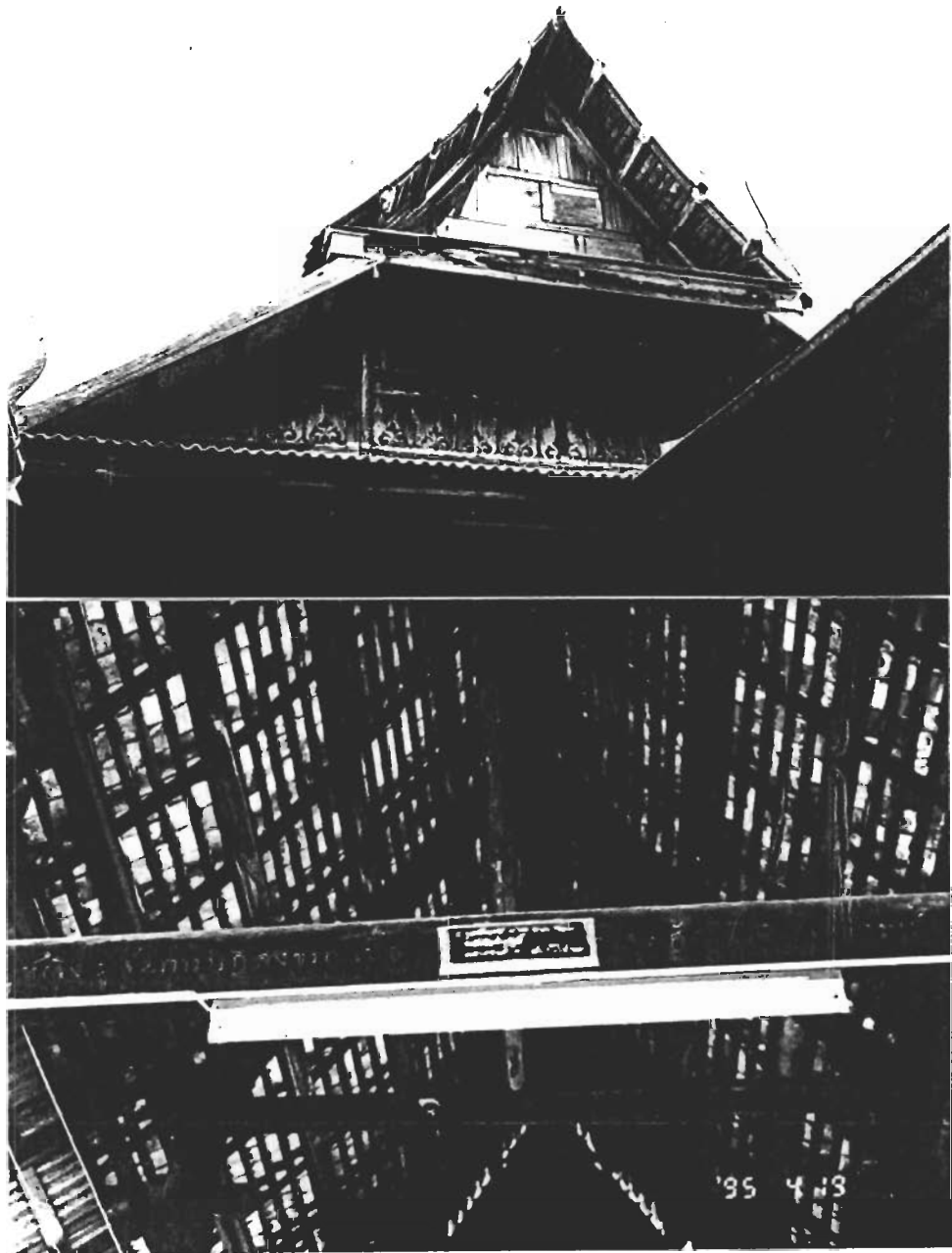

ภาพที่ [2.6.2] มุมมองจากด้านหน้ากุฏิ

ภาพที่ [2.6.3] ฝาซานด้านหน้ากุฏิ

ภาพที่ [2.6.4] ทับหลังไม้ฉลุซุ้มประตู

ภาพที่ [2.6.5] หน้าจั่วโถงอเนกประสงค์

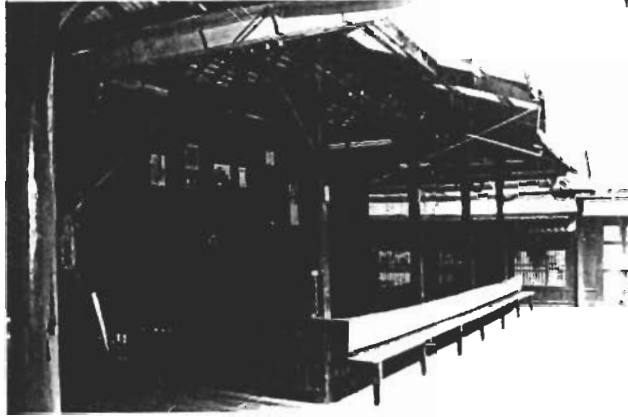
ภาพที่ [2.6.6] โครงสร้างหลังคาโถง

ภาพที่ [2.6.7] โถงอเนกประสงค์

ภาพที่ [2.6.8]

เรือนนอนด้านตะวันออกเฉียงใต้ (เรือน 4)

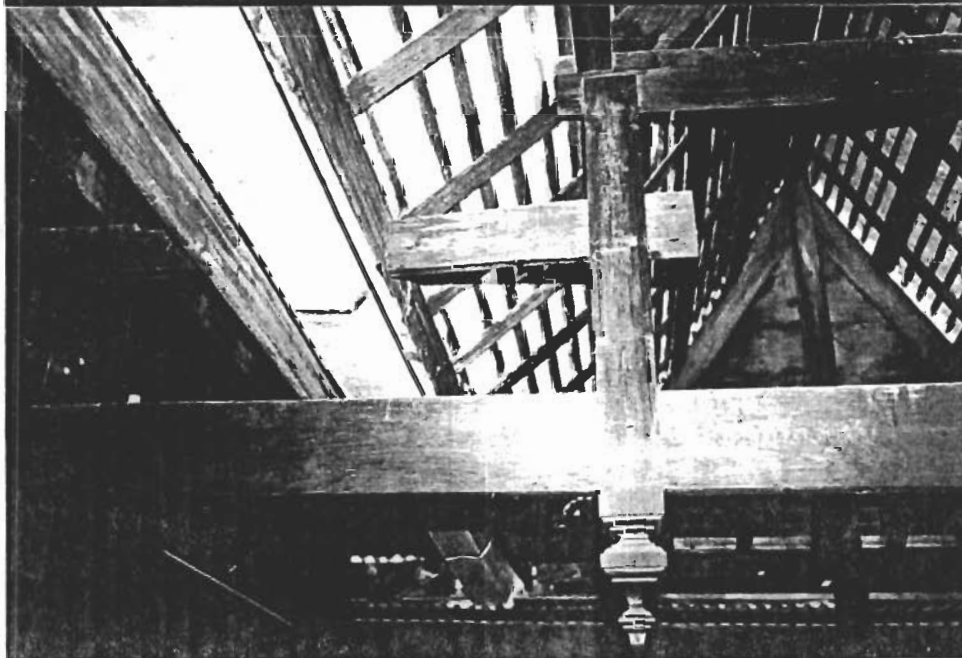

ภาพที่ [2.6.9]

โครงสร้างหลังคาโถงหน้าเรือน

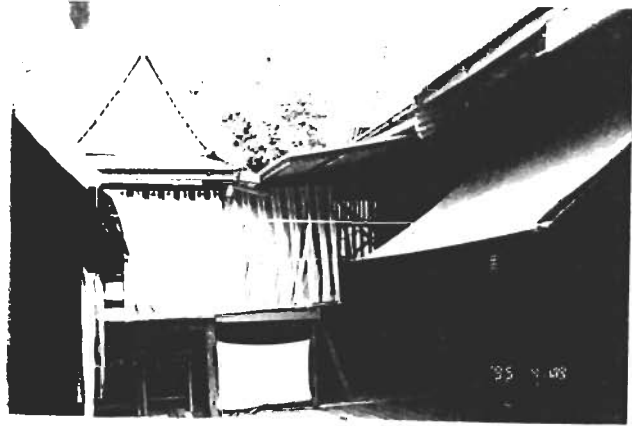
ภาพที่ [2.6.10]

โครงสร้างหลังคาส่วนที่รับรางน้ำ

ภาพที่ [2.6.11]

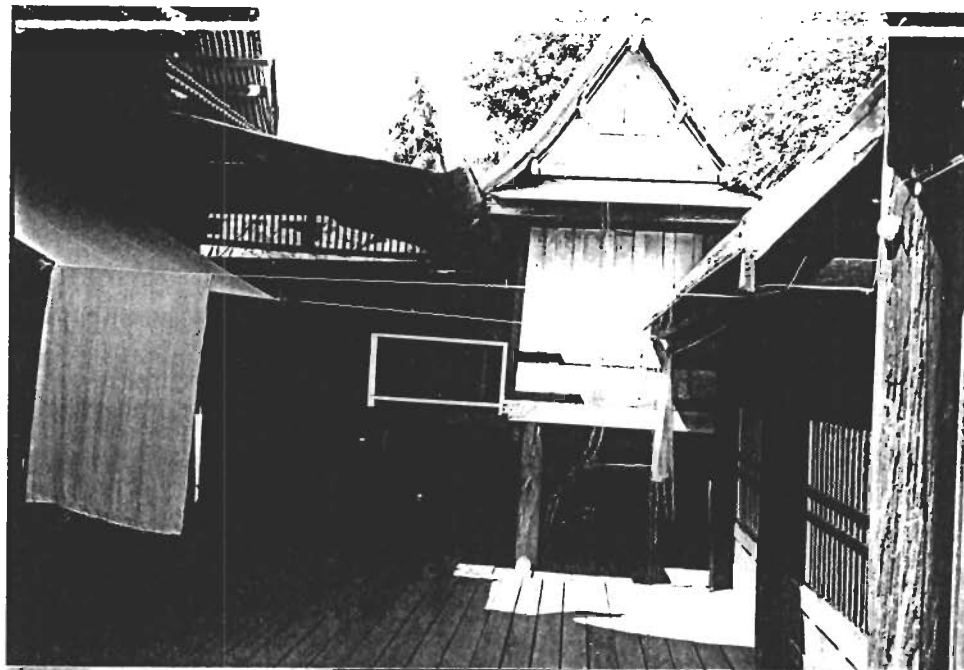
กุฏิวิปัสณา ที่มุมตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาพที่ [2.6.12]

กุฏิวิปัสณา ที่มุมตะวันตกเฉียงเหนือ

ภาพที่ [2.6.13] โถงกลางรับแขก

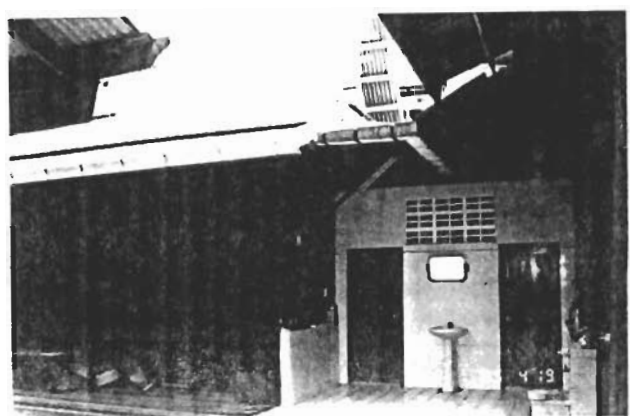

ภาพที่ [2.6.14] บริเวณพาไลด้านหน้าหน้าเรือน 1

ภาพที่ [2.6.15]
บริเวณพาไลด้านหน้าหน้าเรือน 3

ภาพที่ [2.6.16]
ห้องน้ำ - ส้วม บริเวณที่ว่างระหว่างเรือน

ภาพที่ [2.6.17] ประตูเรือน 1

ภาพที่ [2.6.18] ประตูทางขึ้นกุฏิ (ภายใน)

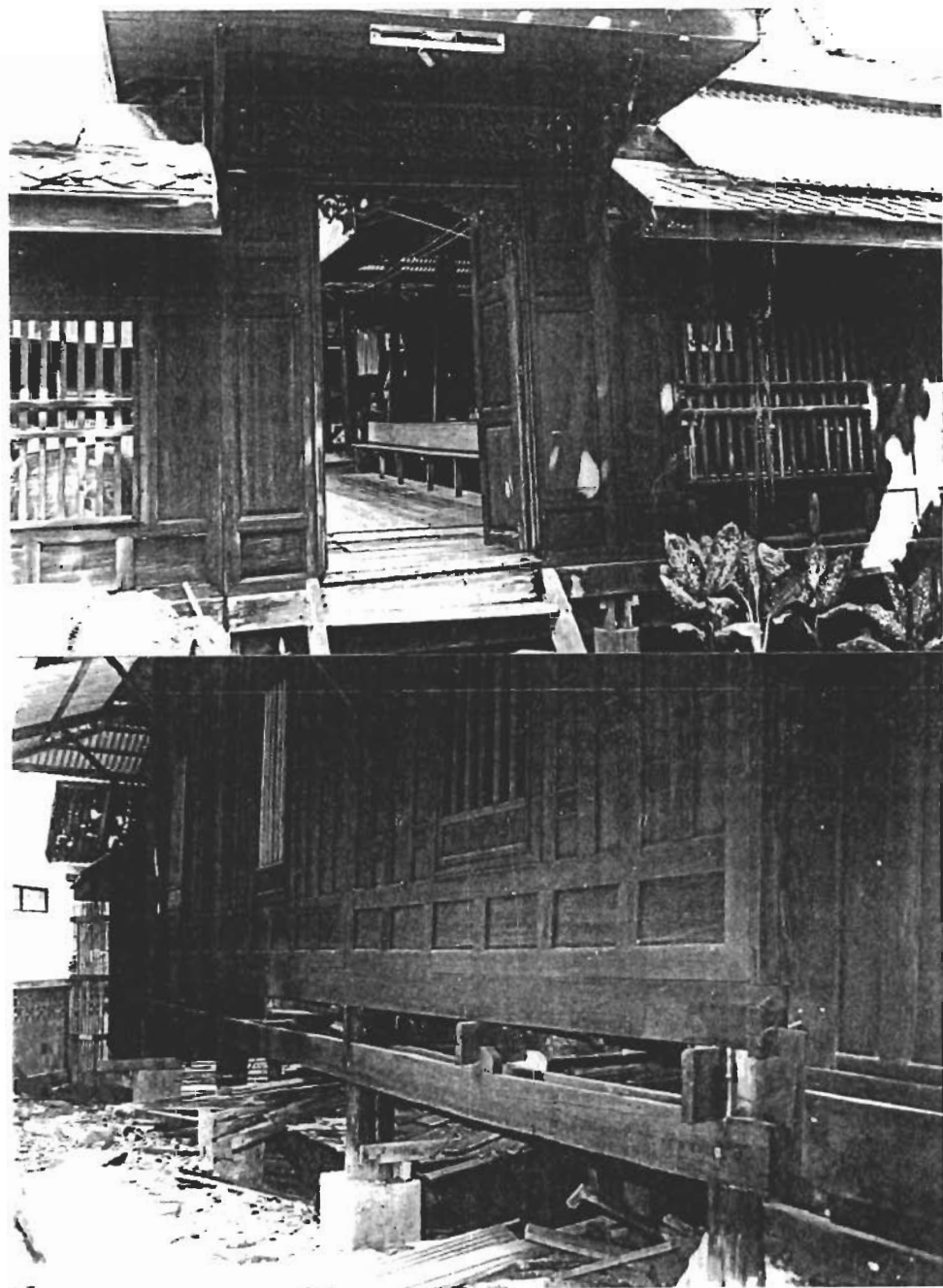
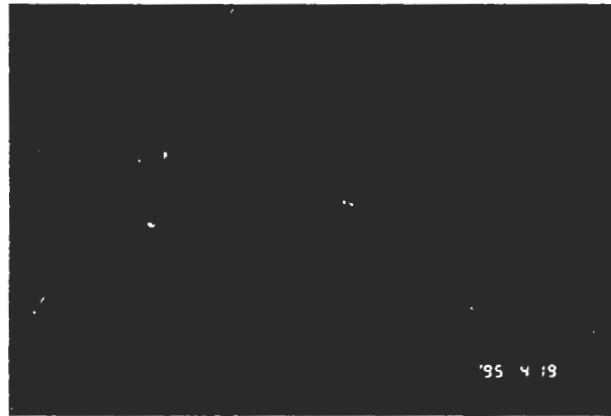
ภาพที่ [2.6.19]

แผ่นไม้สลักตัวหนังสือจีน

ที่ประตูข้างทิศตะวันตก

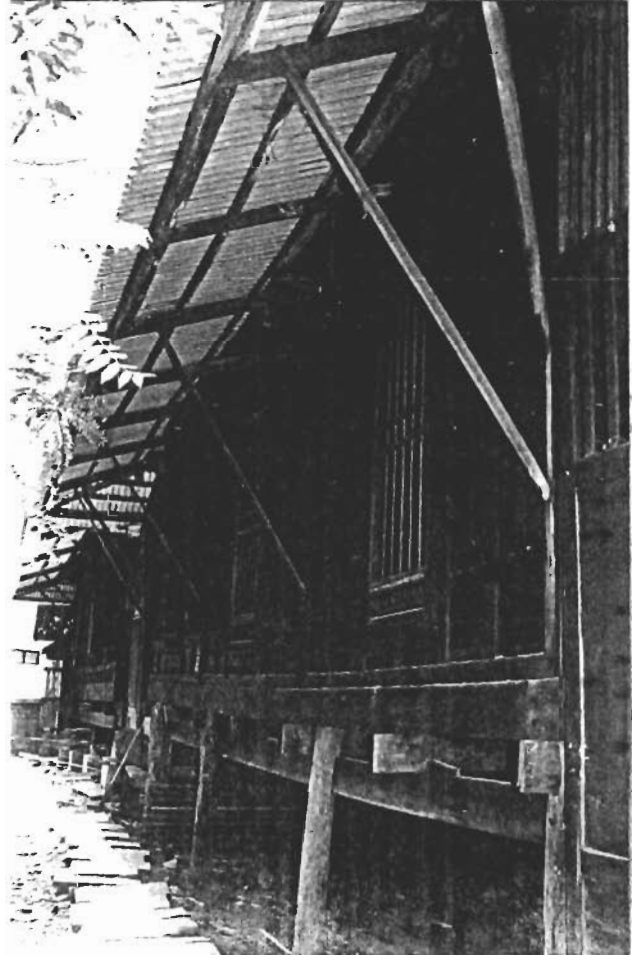
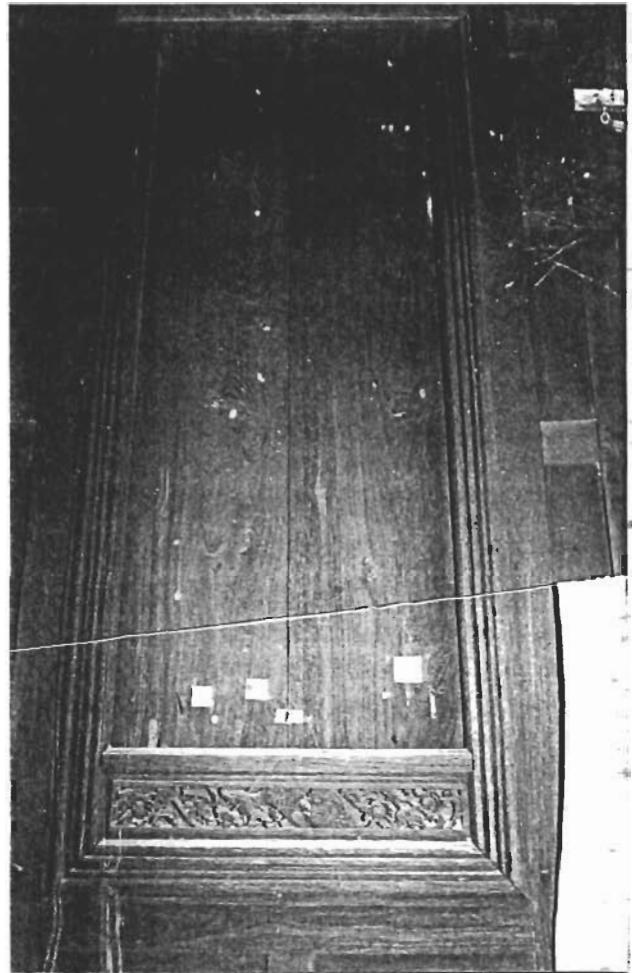
ภาพที่ [2.6.20] ซุ้มประตูด้านหลังเรือน

ภาพที่ [2.6.21] ฝาเรือนนอนด้านทิศตะวันตก

ภาพที่ [2.6.22] หน้าต่างเรือน 1

ภาพที่ [2.6.23] ฝาเรือนนอนด้านทิศตะวันออก

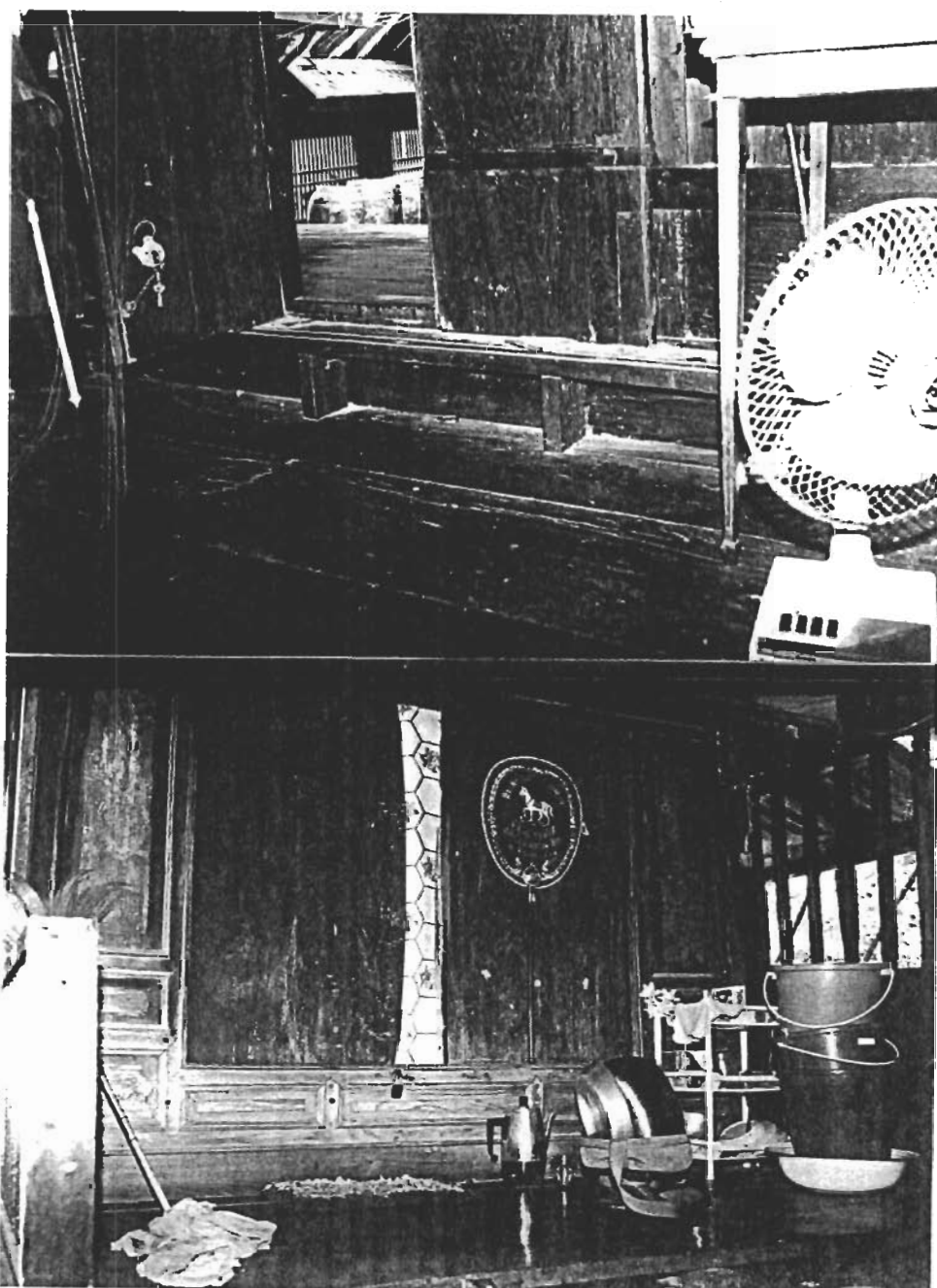

ภาพที่ [2.6.24] ทศนิยมภาพด้านหน้าเรือน 1

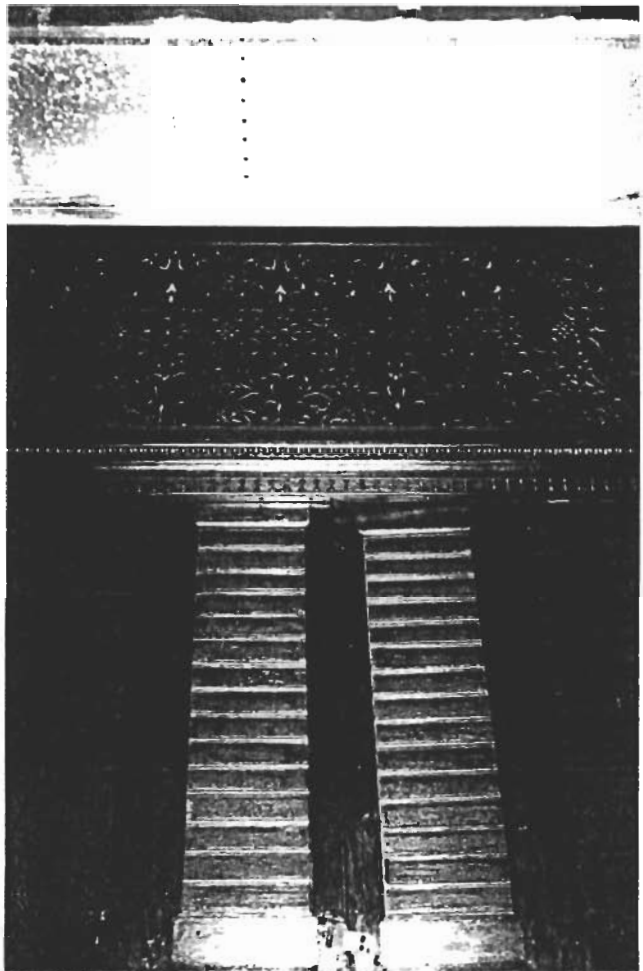
ภาพที่ [2.6.25] ธรณีประตูเข้าไปในเรือน

ภาพที่ [2.6.26] บ้านประตูที่ถูกวิบัติสนา

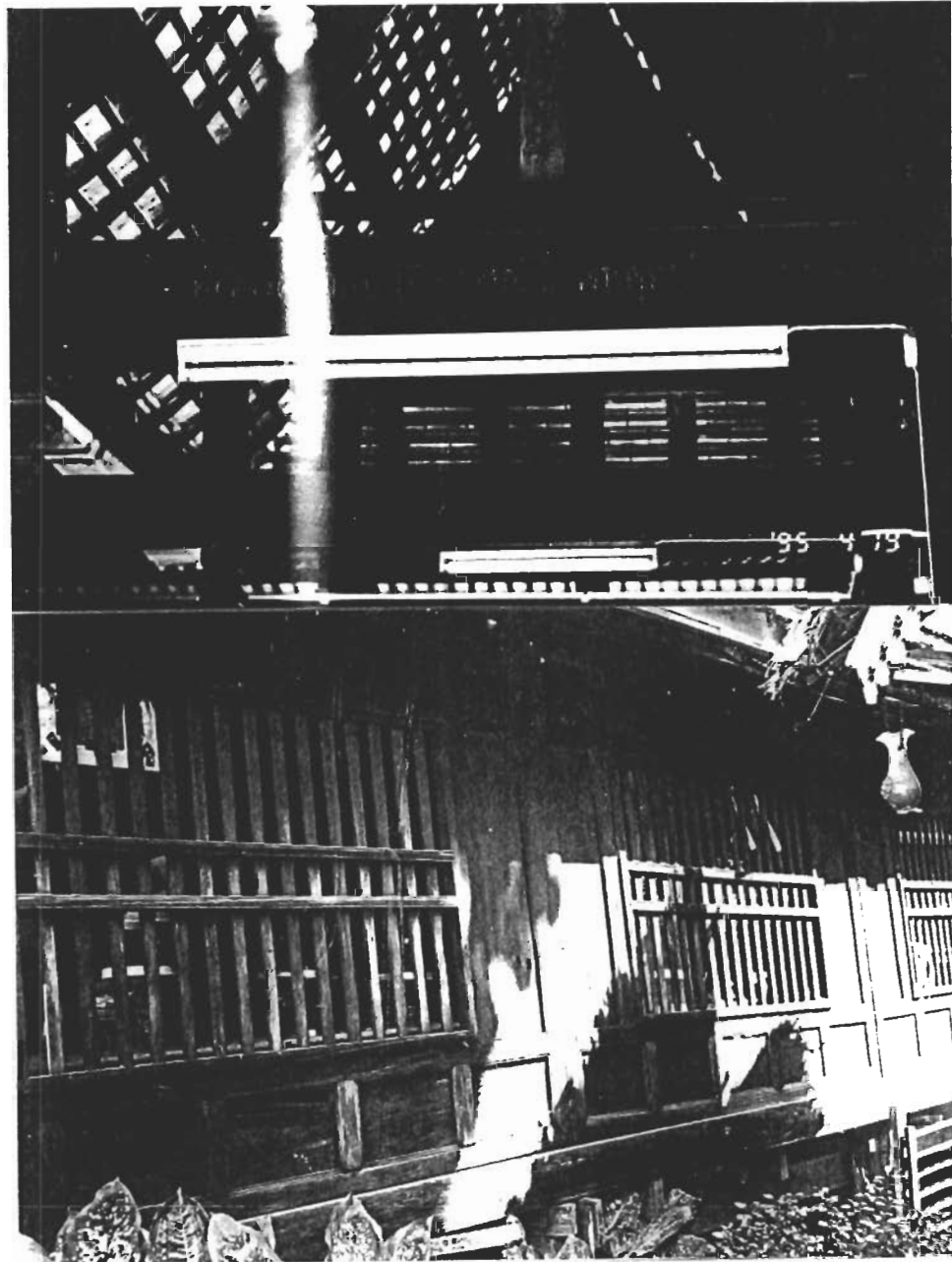

ภาพที่ [2.6.27]

ประตูบานเพี้ยมและช่องระบายลม ที่เรือน 3

ภาพที่ [2.6.28] รางน้ำฝนด้านหน้าเรือน 3 ,
ชุดนั่งบานเพี้ยมเรือน 3 ,
แผ่นไม้จาริกนามผู้ปฏิสังขรณ์ (แผ่นวงกลม)

ภาพที่ [2.6.29]

จารึกนามผู้ปฏิสังขรณ์ที่ชื่อ

โถงอเนกประสงค์ (เรือน 2)

ภาพที่ [2.6.30] ฝาซานด้านหลังเรือน

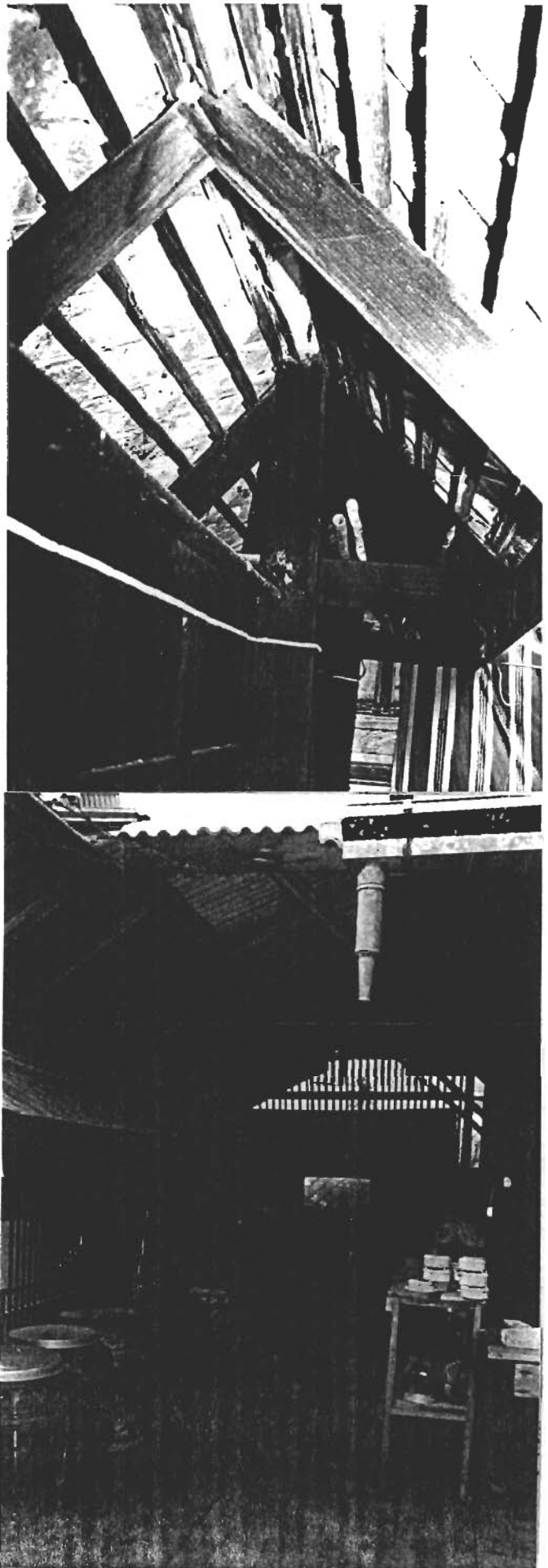
ภาพที่ [2.6.31]

ลานโล่งด้านหลัง มองผ่านจากประตูด้านหลัง

ภาพที่ [2.6.32]

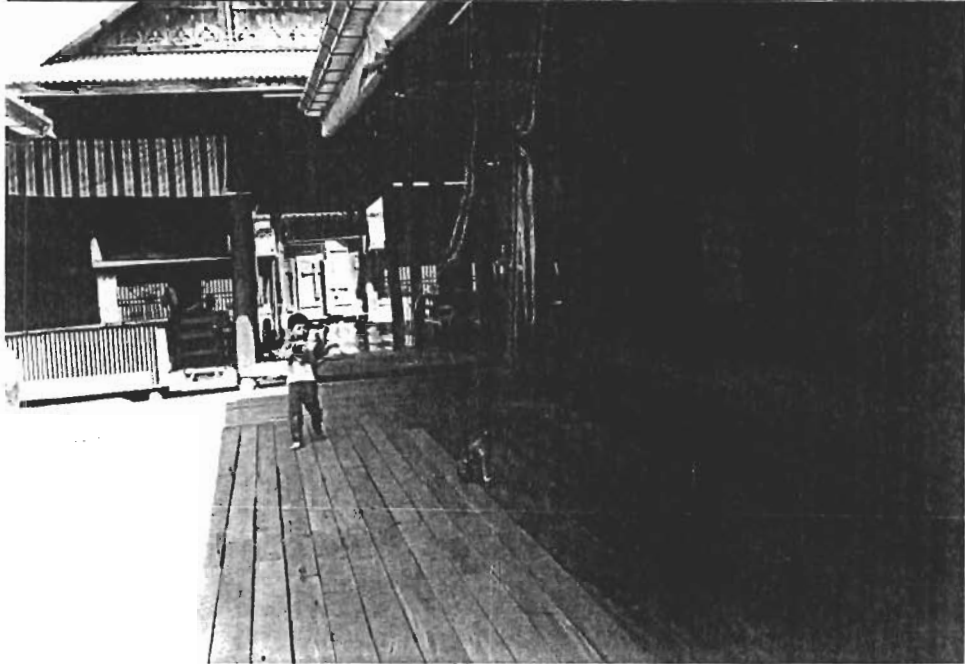
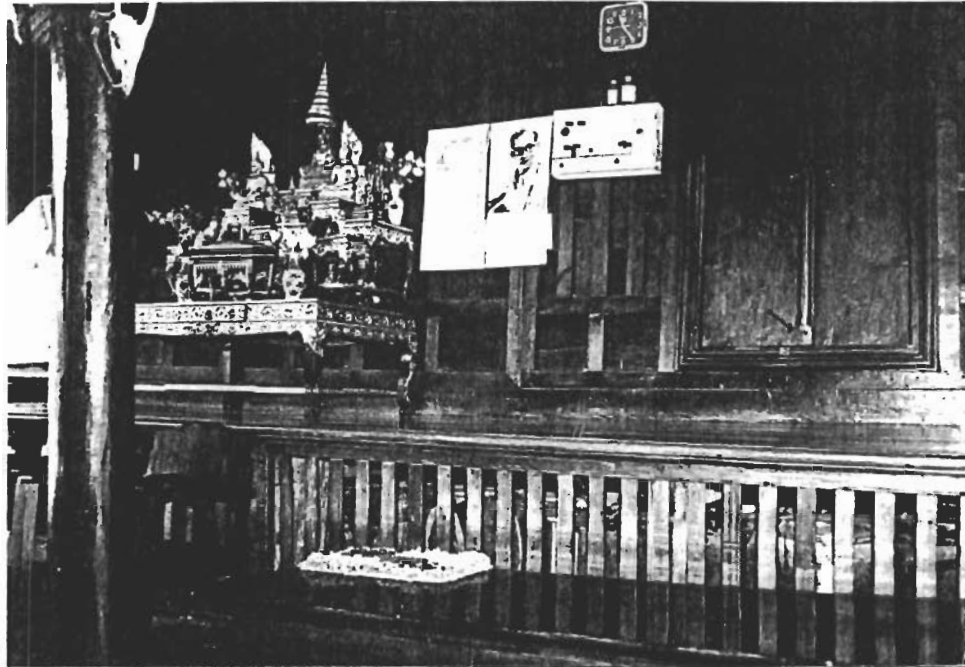
โครงสร้างหลังคาเล็ก ครอบผนังรั้วไม้

มุมลานโล่ง ด้านตะวันตกเฉียงใต้,

ภาพที่ [2.6.28]

หลังคาสังกะสี ที่ต่อเติม เพื่อให้คุ้มฟ้าคุ้มฝน,

ภาพที่ [2.6.34]

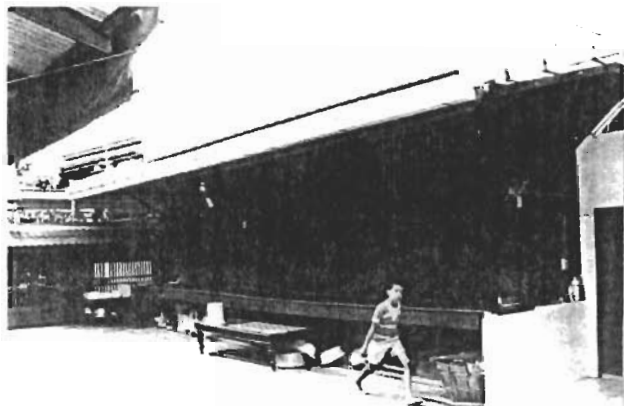
ส่วนพาไล ยกกระต๊อบด้านหน้า เรือน 1

ภาพที่ [2.6.35]

ลานโล่งภายในระหว่างเรือน 4 - 5

ภาพที่ [2.6.36]

ลานโล่งด้านหน้าเรือน 4

ภาพที่ [2.6.37]

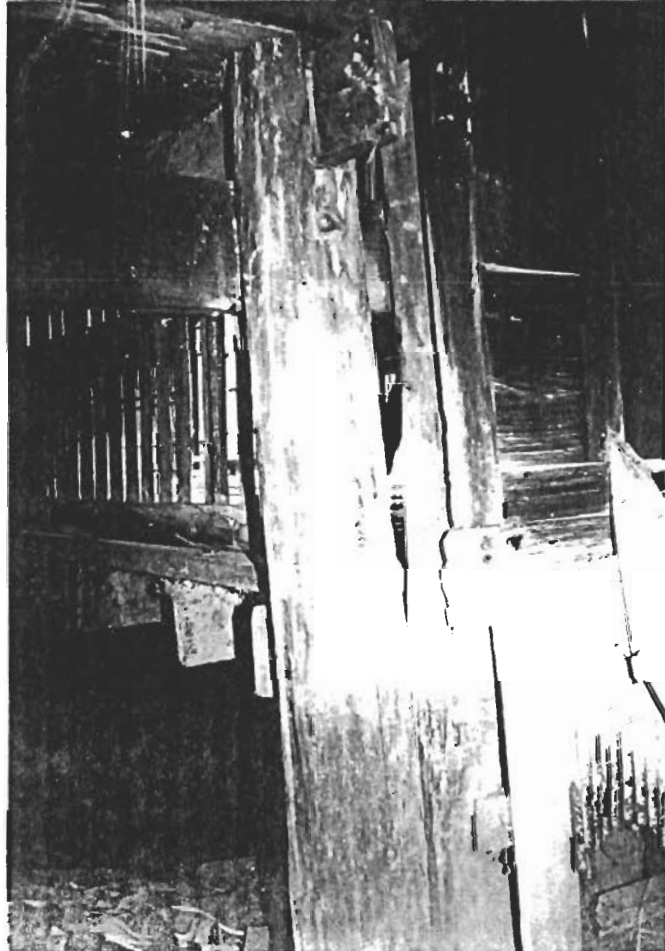
โครงสร้างบ้านไผ่ไม้ ด้านหลังเรือน

มองจากใต้ถุนเรือน

ภาพที่ [2.6.38]

โครงสร้างอาคาร การลดระดับพื้น

ภาพที่ [2.6.39]

ลดระดับพื้นระหว่างเรือน-และลานโล่ง

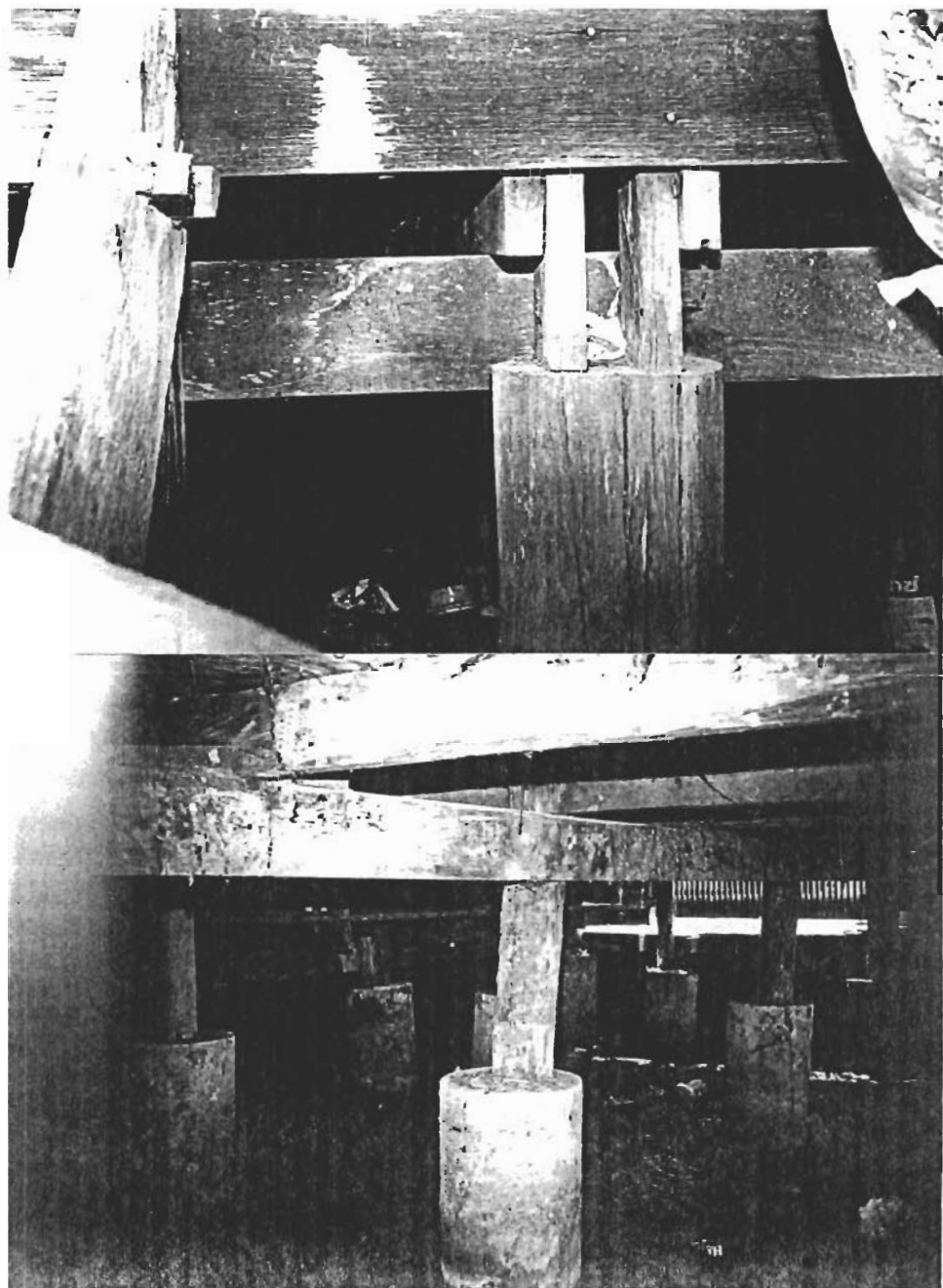

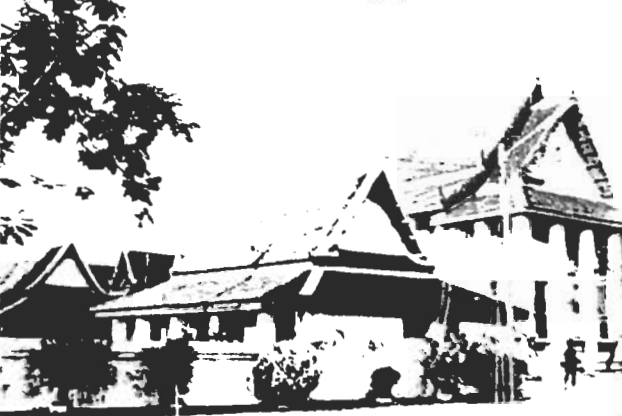
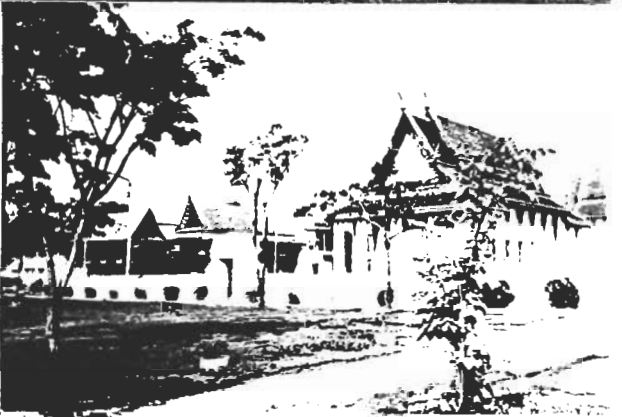
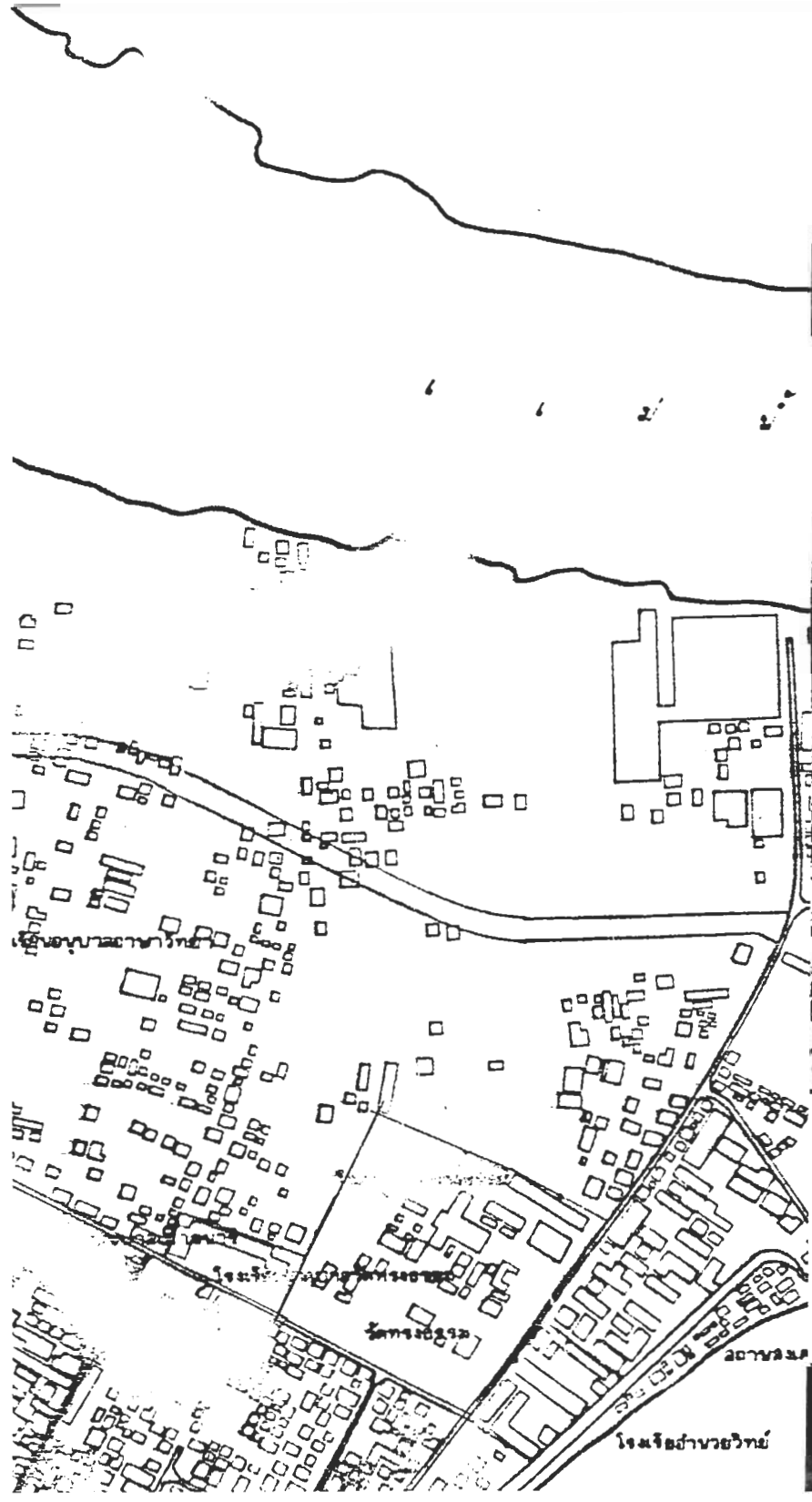
ภาพที่ [2.6.40]

โครงสร้างไม้รับน้ำหนัก (เสา - คาน- ตง)

ภาพที่ [2.6.41]

โครงสร้างไม้ได้ถุนเรือน

บทที่ 3 วัดทรงธรรม

วัดทรงธรรม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ ณ.ต.ราชบูรณะ อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ห่างจากแม่น้ำประมาณ 100 ม.

ด้านทิศเหนือติดกับคลองลัดตะ

ทิศใต้ติดถนนเพชรหึงส์

ทิศตะวันออกติดลำกระโดงสาธารณะ

ทิศตะวันตกติดที่ดินเอกชนและถนนสาธารณะประโยชน์

ความเป็นมาของวัดทรงธรรม

ตามพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒²⁹ เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ๙ ได้ทรงโปรดให้ สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เป็นแม่กองในการสร้างเมืองใหม่เพื่อป้องกันข้าศึกที่จะมาจากทางทะเล เมืองใหม่นี้ได้รวมเอาพื้นที่ในเขตเมืองสมุทรปราการบางส่วนและบริเวณที่เป็นเมืองพระประแดงเก่า ตำบลราชบุรณะฝั่งแม่น้ำข้างตะวันออก ทรงพระราชทานนามว่า “เมืองนครเขื่อนขันธ์” ในการนี้ได้โปรดให้อพยพชาวรามัญจากเมืองปทุมธานีบางส่วนมาอยู่ที่นี้ และในการสร้างเมืองครั้งนี้กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้สร้างวัดขึ้นเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวรามัญ ใช้เป็นที่บำเพ็ญกิจในพระพุทธศาสนา การสร้างวัดได้กระทำในระหว่างปี พ.ศ. 2357-2358 เมื่อแล้วเสร็จทรงพระราชทานนามว่า “วัดทรงธรรม” ตามหนังสือประวัติของวัดกล่าวว่า ถาวรวัตถุในเวลานั้น ได้แก่พระอุโบสถและกุฏิเป็นเรือนเครื่องไม้ฝากระดาน ในครั้งนั้นบริเวณวัดตั้งอยู่บนฝั่งห่างจากแม่น้ำเจ้าพระยาเพียง 2 เส้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2360 หลังจากที่กรมพระราชวังบวรเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ๙ ทรงโปรดให้พระเจ้านั่งยาเธอกรมหมื่นศักดิ์พลเสพย์ สร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์เพิ่มเติม และได้สร้างป้อมเรียงบึงแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นอีกหลายป้อมทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ละป้อมทำกำแพงเชื่อมถึงกัน ป้อมเพชรหึงส์เป็นป้อมหนึ่งในจำนวนป้อมทั้งหลายเหล่านั้น และตั้งอยู่ในอาณาเขตของวัดทรงธรรม จึงโปรดให้ย้ายวัดทรงธรรมเข้าไปอยู่ด้านในกำแพงป้อม สังฆาวาสในคราวนั้นได้สร้างกุฏิสงฆ์เป็น 3 คณะ และศาลาการเปรียญ 1 หลัง

ในรัชกาลต่อมา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จมาทรงทอดผ้าพระกฐิน ทรงทอดพระเนตรเห็นว่าวัดทรุดโทรมมาก จึงโปรดให้ทำการปฏิสังขรณ์เสียใหม่ โดยรื้อกุฏิทั้งสามมารวมกันเป็นกุฏิหมู่ใหญ่ และได้สร้างพระอุโบสถเสียใหม่เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนอย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จมาทอดผ้าพระกฐิน ทรงเปลี่ยนนามวัดใหม่เป็น “วัดดำรงราชธรรม” ซึ่งต่อมาก็ได้เปลี่ยนกลับมาใช้ชื่อ “วัดทรงธรรม” ตามเดิมเมื่อไรไม่ปรากฏ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอุโบสถเนื่องจากความชำรุดทรุดโทรมตามกาลเวลา

ปัจจุบันวัดทรงธรรมมีระเบียบในการปกครองสงฆ์ขึ้นตรงต่อเจ้าอาวาส มีกุฏิเพียงหลังเดียวที่เป็นเรือนหมู่ขนาดใหญ่ที่รวมเอากุฏิสามหลังเข้าไว้ด้วยกัน จึงเป็นกุฏิที่แลดูใหญ่มาก เมื่อเทียบกับเรือนหมู่แต่ละหลังของวัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ

²⁹ ดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา “พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2 ” องค์การค้ำของคุรุสภา กรุงเทพมหานคร พ.ศ.2526 หน้า 136.

3.1 ภูมิสงฆ์วัดทรงธรรม

ภาพที่ [3.1.1] หมู่ภุมุฏสงฆ์ มองจากสนามด้านหลังพระอุโบสถวัดทรงธรรม

กฎีสงฆ์วัดทรงธรรม

เมื่อข้าพเจ้าออกสำรวจในครั้งแรก³⁰ นั้น เรือนไม้หมู่กฎีสงฆ์หลังใหญ่แห่งนี้เป็นยังคงสภาพเป็นเรือนไม้แบบประเพณีไทยนิยมที่ยกได้สูง (ดูภาพที่ [3.1.2 – 3.1.13]) หมู่กฎีประกอบไปด้วย

ศาลาโถง 2 หลัง วางอยู่คู่กันตรงกลาง (ดูภาพ [3.1.10 – 3.1.11])

เรือนขนาดต่างๆรวมทั้งหมด 8 เรือน วางรายล้อมศาลาโถงอยู่โดยรอบทั้งสี่ด้าน (ดูแปลนการจัดกลุ่มกฎีในหน้า 123) หนึ่งในจำนวนกฎีเหล่านี้เรือนที่วางอยู่ทางด้านทิศเหนือ หลังที่ดูประณีตพิเศษกว่าหลังอื่นๆเคยใช้เป็นกฎีของเจ้าอาวาส เรือนทุกหลังติดต่อกันด้วยนอกชาน และในระหว่างชานเรือนมีต้นมะม่วง (ดูภาพที่ [3.1.19]) ปลูกจากใต้ถุนเรือนทะลุพื้นกระดานนอกชานขึ้นมาให้ร่มเงาแก่บริเวณลานโถงเหล่านั้น

การรวมกฎีสมาหลังให้เป็นกฎีหลังใหญ่เพียงหลังเดียวที่วัดทรงธรรมแห่งนี้ ได้แสดงให้เห็นความชาญฉลาดของช่างโบราณในการจัดวางองค์ประกอบของแผนผังได้อย่างงดงาม

2 ปี³¹ ต่อมาข้าพเจ้ากลับไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีก พบว่า กฎีได้เริ่มทำการเปลี่ยนเสาไม้ใต้ถุนเรือนเป็นเสาคอนกรีตเสริมเหล็กและติดใต้ถุนเรือนให้สูงขึ้นแล้วบางส่วน (ดูภาพที่ [3.1.18, 3.1.20])

เมื่อข้าพเจ้าไปเก็บข้อมูลที่ค้างอยู่เป็นครั้งสุดท้าย³² การบูรณะอาคารกลุ่มนี้ด้วยความตั้งใจได้เสร็จสิ้นลงแล้ว พร้อมกับความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงของสุนทรียภาพในงานสถาปัตยกรรมด้วยความไม่รู้

ลักษณะอาคารโดยทั่วไป

หลังคา เป็นแบบทรงไทย วัสดุหลังคามีปะปนกันหลายชนิด ของเดิมที่ยังใช้การได้เป็นกระเบื้องดินเผา ส่วนที่บูรณะแล้วเป็นมุงกระเบื้องลูกฟูกบ้าง มุงสังกะสีบ้าง (ดูภาพที่ [3.1.5, 3.1.13])

หน้าจั่ว

มีรูปแบบหลากหลาย ดูภาพที่ [3.1.2, 3.1.5] บ้างก็เป็นจั่วหน้าพรหม บ้างก็เป็นจั่วใบปรีอ

³⁰ วันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2536.

³¹ วันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2538.

³² วันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2541.

ตัวเรือนชั้นบน

ฝาผนังเรือนโดยทั่วไปที่มองเห็นจากภายนอก เป็นฝาปะกน (ดูภาพที่ [3.1.2]) ส่วนฝาในชานเรือนเป็นฝาเพ็ยม (ดูภาพที่ [3.1.6])

ประตู-หน้าต่าง

ประตูเป็นบานเพ็ยมไม้ หน้าต่างเป็นบานเปิด - ปิด คู่แบบไทย

บันได

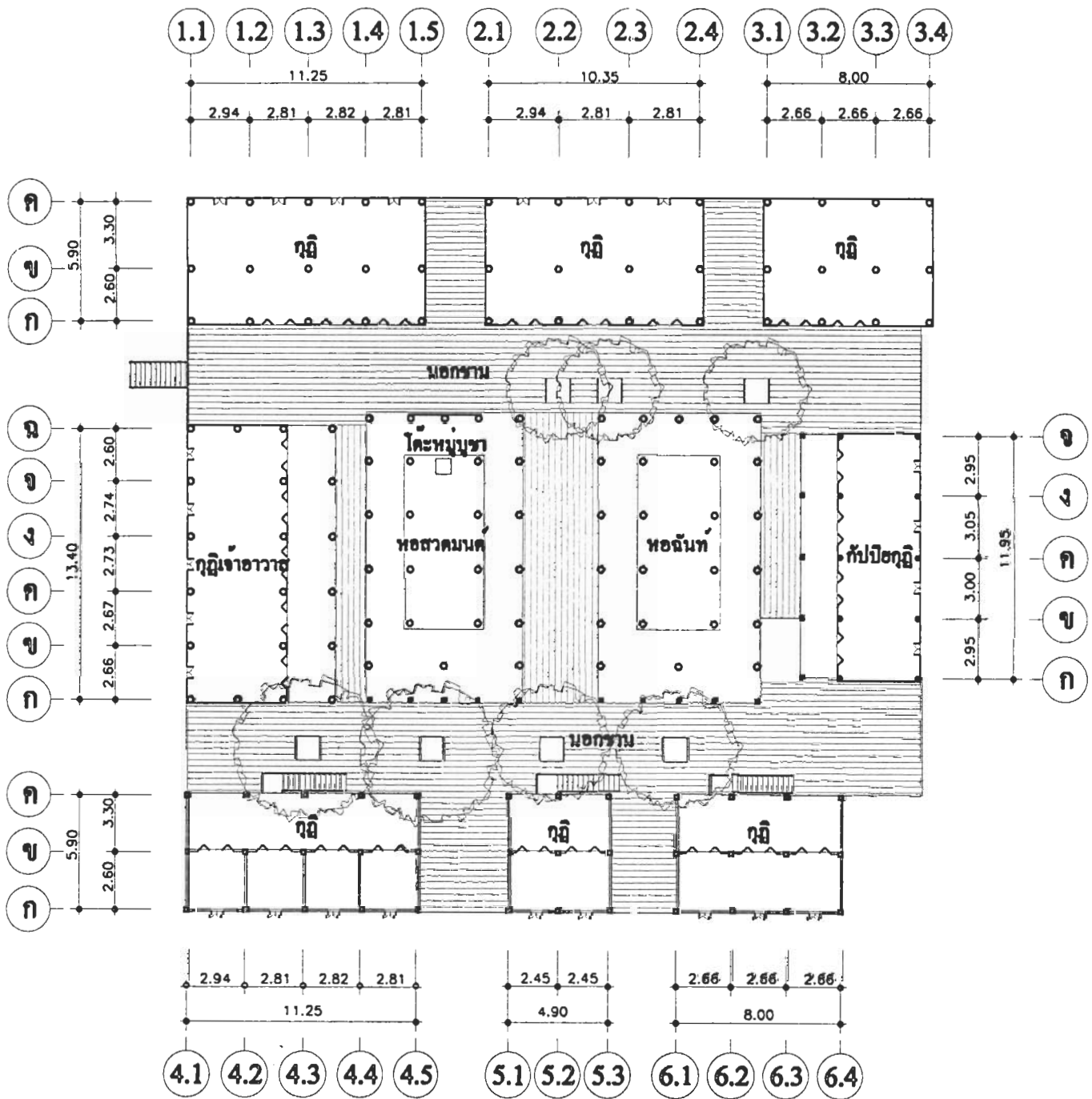
ทางขึ้นกุฏิเป็นบันไดคอนกรีต (ดูภาพที่ [3.1.15])

ตัวเรือนชั้นล่าง

เดิมเป็นใต้ถุนโล่ง ปัจจุบันทำเป็นผนังก่ออิฐของเรือนแต่ละหลัง

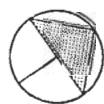
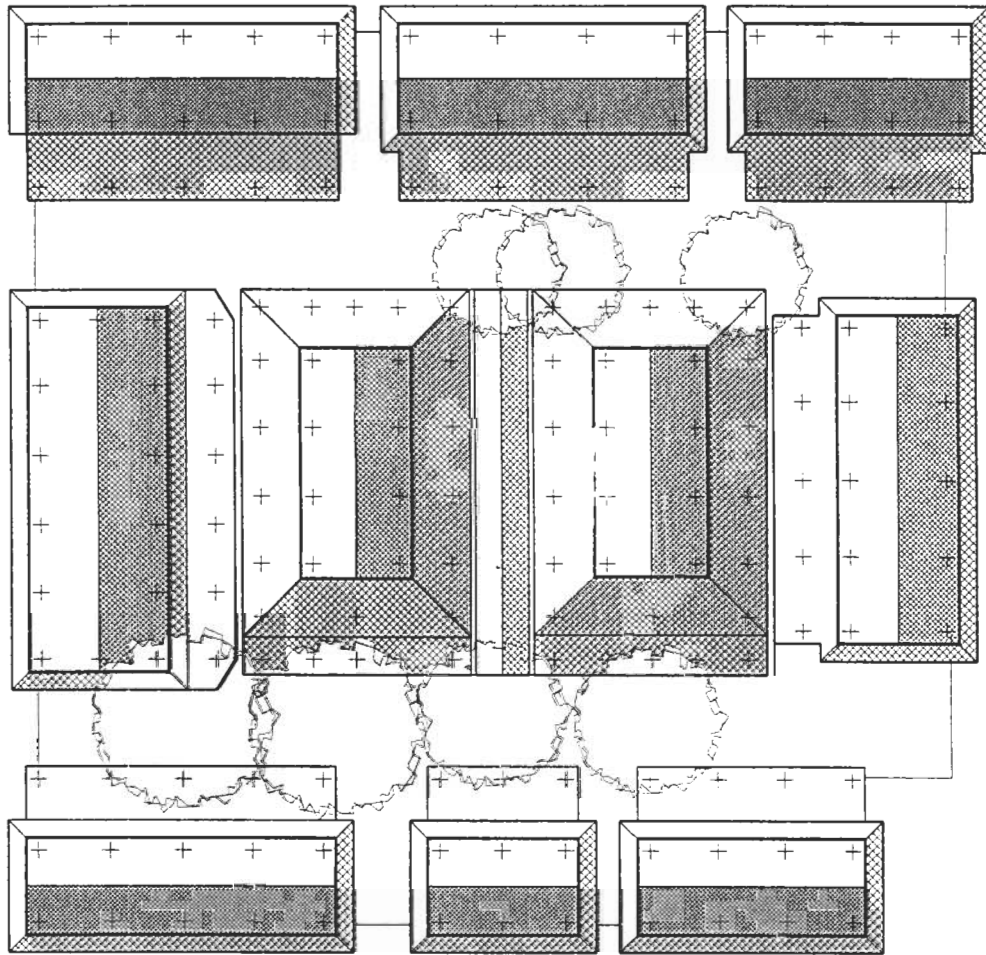
ชานเรือน

ที่บริเวณนอกชานทั้งด้านตะวันตกและด้านตะวันออกเว้นจังหวะพองาม ปลุกต้นมะม่วงจากใต้ถุนเรือนทะลุออกชานขึ้นมาให้ร่มเงาแก่ชานเรือน (ดูภาพที่ [3.1.19]).

น. แปลน กุฏิสงฆ์วัดทรงธรรม

มาตราส่วน 1 : 300

น.

แปลนหลังคา กุฏิสงฆ์วัดทรงธรรม

มาตราส่วน 1 : 300

ภาพที่ [3.1.2] หมู่กุฎิสงฆ์

ภาพที่ [3.1.3] กุฎิเจ้าอาวาส

ภาพที่ [3.1.4] ใต้ถุนเรือนก่อนการบูรณะ

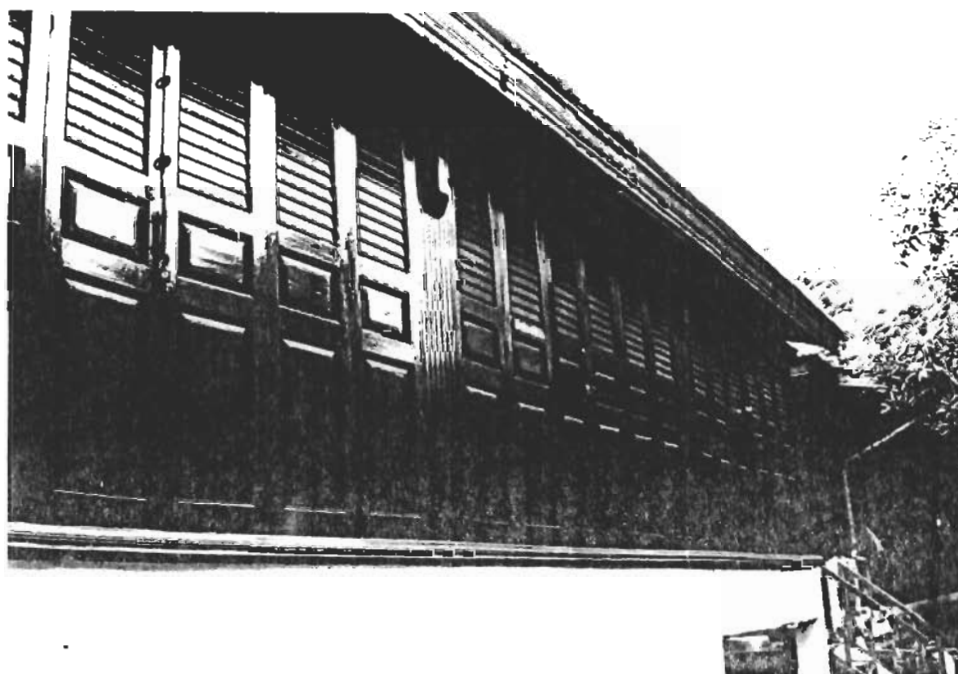

ภาพที่ [3.1.5]

ฝาน้ำกลองของศาลาโล่ง ด้านตะวันตก,
จัวไบปรีอ หลังคากระเบื้องดินเผา

ภาพที่ [3.1.6] ฝาเพ็ชรม ของกุฎิด้านตะวันตกเฉียงใต้

ภาพที่ [3.1.7]

ทัศนียภาพชานโล่ง ระหว่างเรือน

ภาพที่ [3.1.8]

ทัศนียภาพชานทางขึ้น
ระหว่างเรือน ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้

ภาพที่ [3.1.9]

บรรยากาศภายในของชานเรือน
ระหว่างกุฏิแต่ละหลัง ที่ปลูกต้นมะม่วง

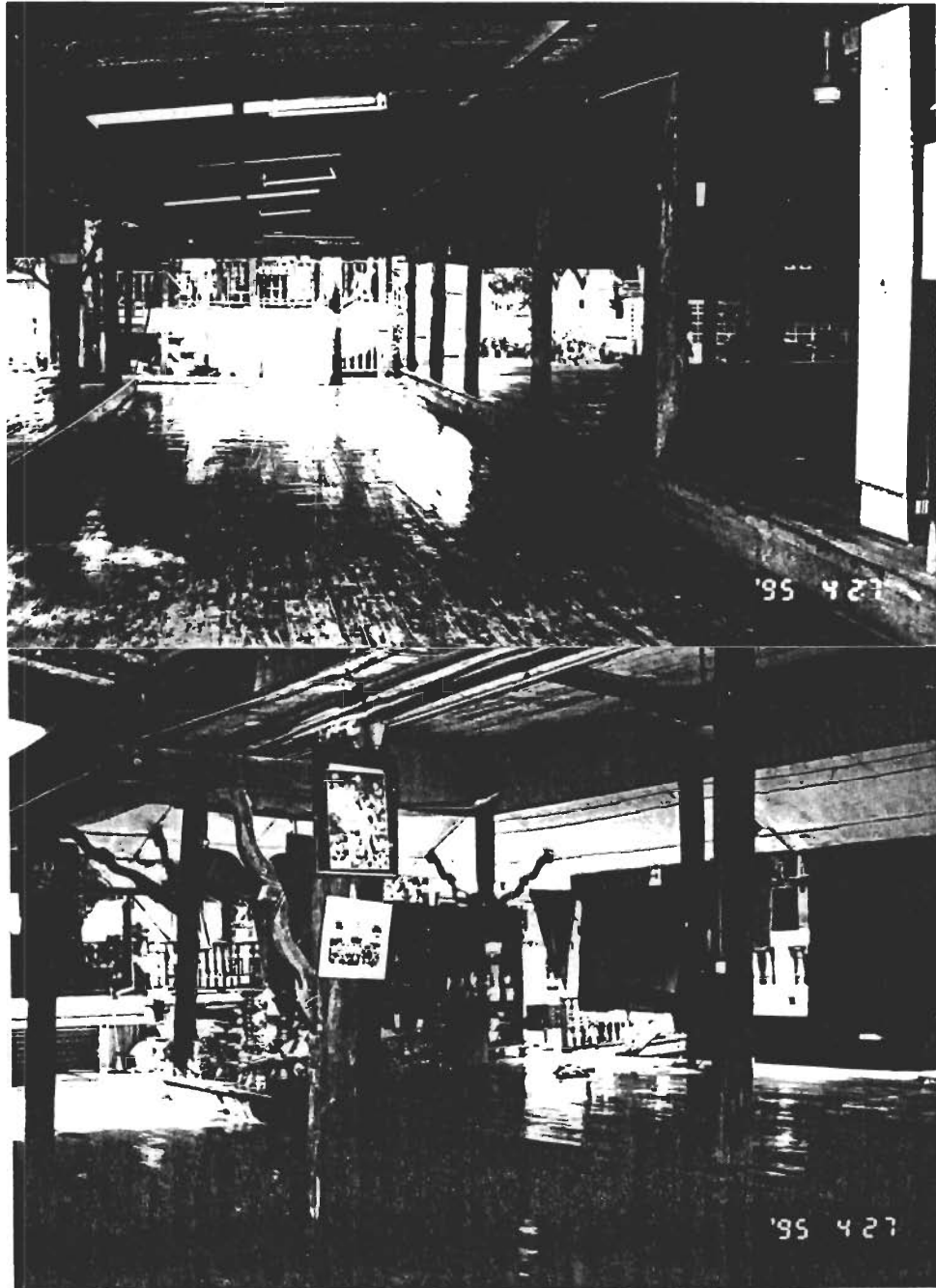

ภาพที่ [3.1.10]

ทัศนียภาพชาน ระหว่างเรือนอเนกประสงค์ และหอฉัน

ภาพที่ [3.1.11]

ทัศนียภาพภายในเรือนโถง ที่เป็นหอฉัน

ภาพที่ [3.1.12]

บรรยากาศภายในโรงอเนกประสงค์

ภาพที่ [3.1.13]

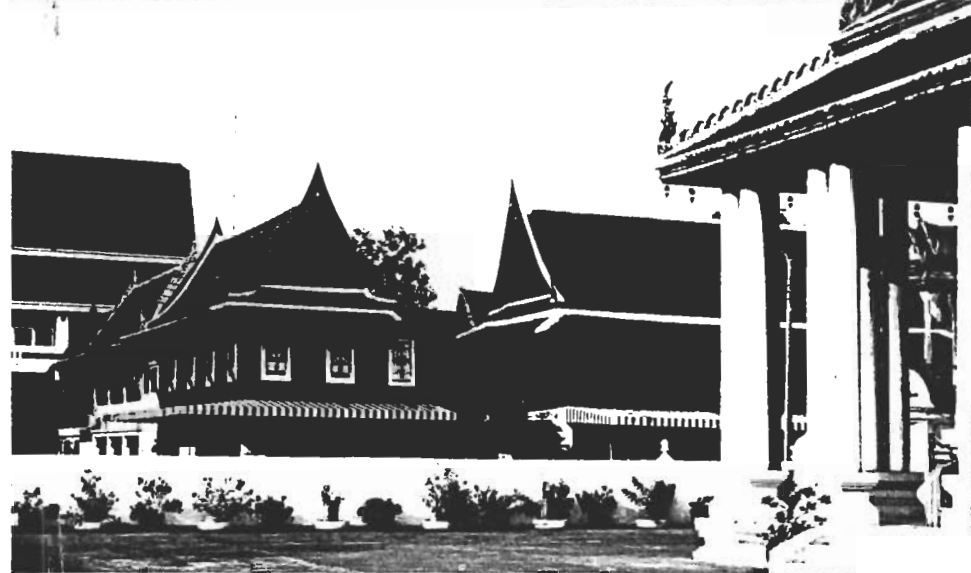
บรรยากาศภายในหอฉัน มองจากชานเรือนที่ปลูกต้นมะม่วง

อาคารหลังการบูรณะ

ได้ถูกรื้อถอนทำเป็นภูมิสำหรับท่านเจ้าอาวาสซึ่งชราภาพมาก และบางส่วนทำเป็นใต้ถุนโล่งเพื่อใช้ทำกิจกรรมอเนกประสงค์ของเหล่าอุบาสกอุบาสิกา พื้นใต้ถุนโดยทั่วไปทำเป็นหินขัดสีขาว เสาคอนกรีตทาสีขาว ฝ้าผนังชั้นล่างของกุฏิแต่ละหลัง ก่อผนังใส่หน้าประตู-หน้าต่างตามแต่ความต้องการ มีบันไดนอกตัวเรือนขึ้นไปชั้นบนได้ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นร่องรอยว่าเป็นบันไดที่มีมาแต่เดิม เมื่อสำรวจครั้งแรกพบว่าเป็นอย่างนี้ แต่ใต้ถุนเดิมเตี้ยกว่านี้

เนื่องจากทางด้านตะวันตกถูกปิดล้อมด้วยผนังของกุฏิสามหลังที่อยู่ด้านตะวันตก ไม่เปิดช่องแสงหรือช่องระบายลมเลย และชานเรือนส่วนนี้เดิมเคยมีช่องบันไดจากชานเรือนหน้ากุฏิลงมาได้ ถูกรื้อปิดไปแล้ว จึงทำให้ใต้ถุนทึบและอับเป็นอันมาก แม้จะใช้งานได้แต่บรรยากาศไม่น่าประทับใจเลย.

สภาพอาคารภายนอกหลังการบูรณะ

ภาพที่ [3.1.13] ภูมิทัศน์ทิศตะวันตก

ภาพที่ [3.1.14] ภูมิทัศน์ทิศใต้

ภาพที่ [3.1.15] ภูมิทัศน์ทิศใต้

การเปลี่ยนแปลงวัสดุหลังการบูรณะ

ประตูกุฎิทางด้านตะวันออก

ภาพที่ [3.1.16] ประตูทางเข้ากุฎิด้านทิศตะวันออก เมื่อบูรณะใหม่ทำด้วยเหล็กหล่อ

ภาพที่ [3.1.17] บ้านไต่ทางขึ้นกุฎิด้านทิศตะวันออก ก่อนการบูรณะ

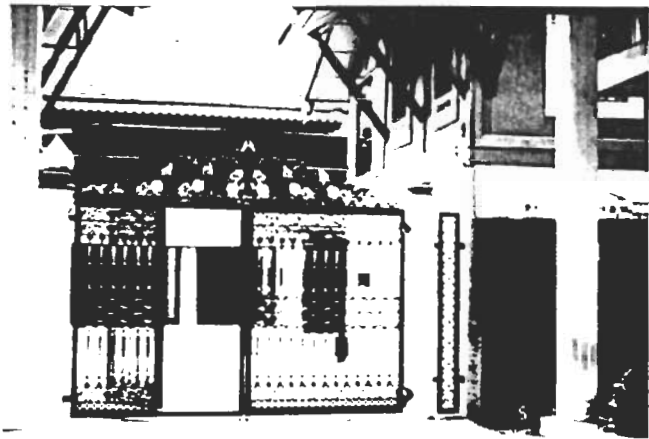

การเปลี่ยนแปลงวัสดุหลังการบูรณะ

خانเรือนระหว่างกุฎิ ด้านทิศตะวันตก

ภาพที่ [3.1.18] خانเรือน โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ผิวยุโรปาล้าง เมื่อบูรณะแล้ว

ภาพที่ [3.1.19] خانเรือน โครงสร้างไม้ที่ปูด้วยไม้พื้น ก่อนการบูรณะ

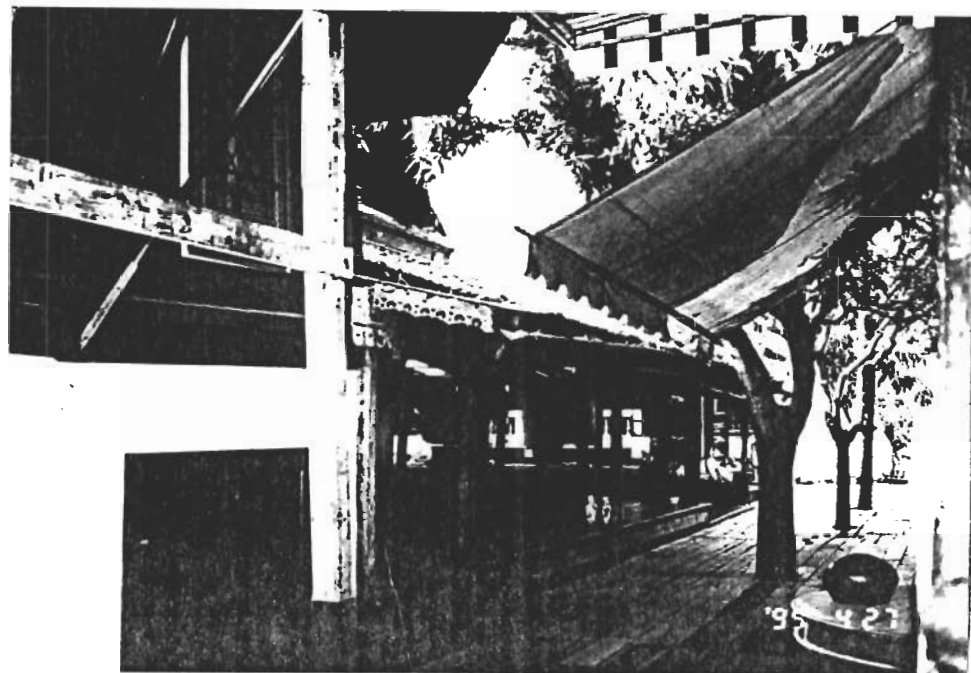

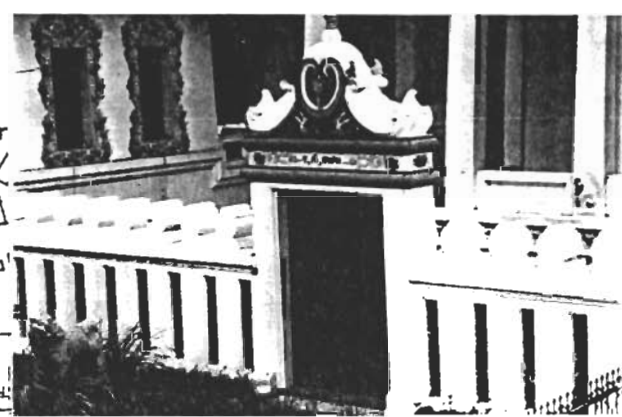
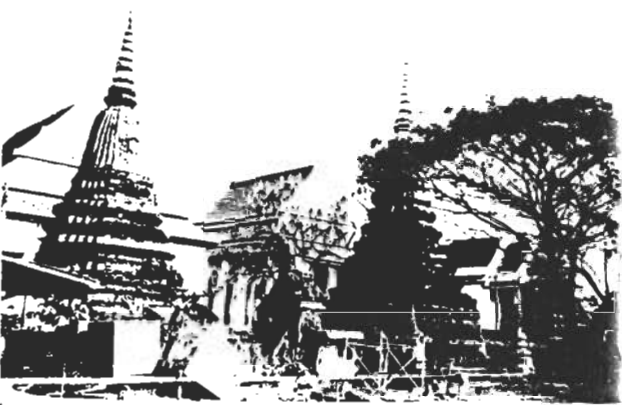
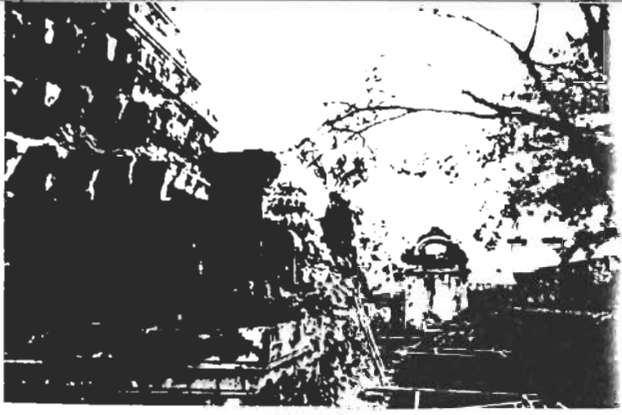
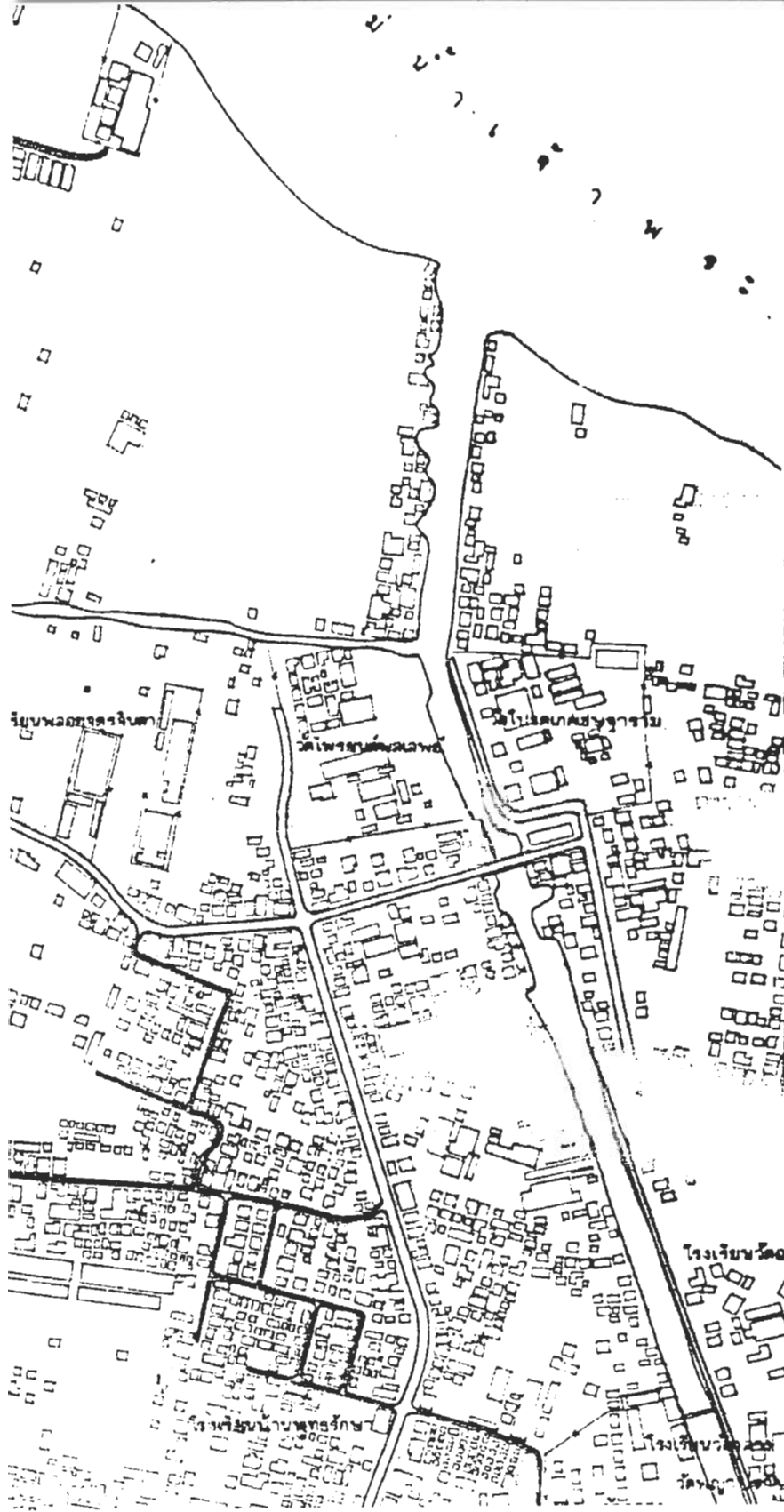
การเปลี่ยนแปลงวัสดุหลังการบูรณะ

ชานเรือนระหว่างกุฎิ ด้านทิศตะวันออก

ภาพที่ [3.1.20] สภาพชานเรือนที่ถูกเรือออกไป เปิดโล่งถึงชั้นใต้ถุนเรือน เมื่อทำการปฏิสังขรณ์

ภาพที่ [3.1.21] ชานเรือนบนโครงสร้างไม้ ที่ปูด้วยไม้พื้น ก่อนการปฏิสังขรณ์

บทที่ 4 วัดไพชยนต์พลเสพ

วัดไพชยนต์พลเสพ ตั้งอยู่บนฝั่งด้านทิศตะวันตกของคลองลัดหลวง ต.บางพิง อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ ตรงข้ามกับวัดโปรดเกศเชษฐาราม จัดเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร

ความเป็นมาของวัด³³

ในคราวที่สร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์ ได้มีการขุดคลองลัดหลวงหลังเมืองนครเขื่อนขันธ์ทะลุออกคลองตาลาวแล้วเสร็จนั้น สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พิลเสพ และพระยาเพชรพิไชย (เกศ ต้นสกุลเกตุทัต) ผู้เป็นแม่กองและนางงานได้สร้างวัดขึ้นบนริมฝั่งคลองทั้งสองฝั่งคนละวัด วัดหนึ่งอยูริมคลองฝั่งตะวันตก สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พิลเสพเป็นผู้สร้าง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชทานนามว่า “ วัดไพชยนต์พลเสพ ” ส่วนอีกวัดหนึ่งสร้างอยูริมคลองฝั่งตะวันออกตรงข้ามกัน พระยาเพชรพิไชยเป็นผู้สร้างได้รับพระราชทานนามวัดว่า “ วัดโปรดเกศเชษฐาราม ”

สถาปัตยกรรมในเขตพุทธาวาส ณ วัดไพชยนต์พลเสพ เป็นแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 2 ไม่มีช่อฟ้า ไม่มีใบระกา เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หน้าบันประดับด้วยเครื่องถ้วยชามกระเบื้องเคลือบ ประกอบด้วย

พระวิหาร ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย ที่ด้านหน้ามีพระอัคนี 2 องค์ คือพระโมคคัลลาและพระสารีบุตร

พระอุโบสถ ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นนูนทอง ปางมารวิชัย ประทับนั่งอยู่ในบุษบก³⁴ ยอดปราสาทไม้แกะสลักลวดลายประดับพระพุทธรูปหล่อ 4 องค์ประจำตรมุขทั้งสี่

พระเจดีย์ 3 องค์ ทรงสี่เหลี่ยมย่อมุม อยู่ด้านหลังพระอุโบสถและพระวิหาร ศาลาการเปรียญ 1 หลัง

³³ “ ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 4 วัดสำคัญ กรุงรัตนโกสินทร์ ” กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525 หน้า 188-189.

³⁴ บุษบกนี้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์ ณ พระที่นั่งพุทธไสววรรษ พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระพุทธรูปสี่องค์ไปประดิษฐานในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม บุษบกจึงว่างอยู่ ครั้นถึงรัชกาลที่ 3 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กษัตริย์ยกยอดปราสาทนั้นถวายเป็นพุทธบูชา

สถาปัตยกรรมภูมิสงฆ์

ไม่ปรากฏหลักฐานว่าได้ก่อสร้างขึ้นเมื่อใด จากการสำรวจครั้งแรกเมื่อ เดือนเมษายน พ.ศ. 2538 พบปฏิทินเป็นเรือนไม้ 2 หลัง ทั้งสองหลังอยู่ในสภาพทรุดโทรมเพราะขาดการดูแลบำรุงรักษา แต่ก็ยังใช้พักอาศัยอยู่

4.1 เป็นอาคารไม้ทรงไทย ประยุกต์โดยการทำเป็นเรือน 2 ชั้น มีบันไดขึ้นชั้นบน เป็นอาคารที่มีสัดส่วนสวยงามน่าประทับใจ

4.2 เป็นอาคารเรือนไม้ยกใต้ถุน ลักษณะทรงแบบยุโรป แผนผังเป็นรูปอักษรภาษาอังกฤษรูปตัว "U"

อีกสี่ปีต่อมาเมื่อข้าพเจ้ากลับไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมก่อนปิดงานวิจัย เป็นที่น่าเสียดายว่าปฏิทินกล่าวทั้ง 2 หลัง ได้ถูกรื้อทิ้งสร้างเป็นอาคาร ค.ส.ล. ทั้งรูปทรง, สัดส่วนและรายละเอียดดูสุกเอาเผากิน หากความงดงามไม่ได้เอาเสียเลย

4.1 กุฎิทรงไทย ประยุกต์

ภาพที่ [4.1.1] ทัดนียภาพกุฎิ

กฎกระทรวงไทย ประยุกต์

ลักษณะของกฎโดยทั่วไป

เป็นอาคารโครงสร้างไม้สองชั้น ชั้นล่างยกใต้ถุนสูงจากพื้นดินประมาณ 80 ซม. เป็นเรือนเดี่ยว ขนาด 7.15 X 13 เมตร ลักษณะภายนอกเป็นทรงไทย แต่รายละเอียดบางส่วนได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ช่วงที่เป็นพาไลของเรือนทั้งชั้นบนและชั้นล่างทำเป็นระเบียงโล่ง มีลูกกวางไม้กันตก (ดูภาพที่ [4.1.4]) กันผนังเฉพาะช่วงในตัวเรือนเท่านั้น

ที่ตั้ง

ตั้งอยู่ด้านหลังตอนกลางของเขตสังฆาวาส วางตัวอาคารซึ่งเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าให้ด้านยาวขนานกับแนวเหนือใต้ ด้านแคบที่เป็นด้านฝาหน้ากลองประจันทิศตะวันออกและทิศตะวันตก พื้นที่ส่วนที่เป็นระเบียงรับลมตลอดแนวยาวของอาคารอยู่ทางด้านใต้ ซึ่งเป็นด้านหน้าของกฎ (ดูภาพที่ [4.1.4])

หลังคา

เครื่องบนเป็นไม้ทรงจอมแห มีปีกนกเพิ่มปีกพาไลกว้างซ้อนได้ชายคาทรงจอมแห ออกมาจรดแนวเสาพาไล ทำติดต่ออ้อมวกไปถึงด้านฝาหน้ากลอง ซึ่งอยู่ด้านทิศตะวันตก

หน้าบ้านเป็นจั่วหน้าพรหม บันลมทำปูนปั้นไม่มีลวดลายใดๆ

วัสดุผนังเป็นกระเบื้องดินเผา (ดูภาพถ่าย [4.1.1])

ฝาเรือน

ฝาเรือนสอดเข้าแบบไทย แบ่งรูปแบบออกเป็น 2 ชนิด

ฝาเรือนช่วงบนทั้งภายในภายนอก เป็นฝาผูกฟักไม้ทำสำเร็จแบบโบราณ

ฝาเรือนช่วงล่างใต้พื้นลงมา ทำเป็นไม้ฝากระดานตีเข้าลิ้นตามแนวนอน รอยต่อแผ่นกระดานต่อชนสลับ แบ่งแนวยาวตรงช่วงเสาโดยใช้ไม้กระดานตีปิดทับตามแนวตั้ง (ดูภาพที่ [4.1.4])

ประตู - หน้าต่าง

เป็นบานเปิดคู่แบบไทย มีกรอบขีดหน้า หย่องหน้าต่างเป็นลูกฟักไม้ ไม่มีลวดลายแกะสลัก

พื้นเรือน

เป็นพื้นไม้กระดาน ชั้นล่างยกใต้ถุนสูงประมาณ 80 ซม.

บันได

มีบันไดทางขึ้น 2 ชุด

พื้นเรือน

เป็นพื้นไม้กระดาน ชั้นล่างยกใต้ถุนสูงประมาณ 80 ซม.

บันได

มีบันไดทางขึ้น 2 ชุด

บันไดภายนอกที่ด้านหน้าอาคาร เป็นบันไดคอนกรีต ลูกนอนเพียง 3 ชั้น ขึ้นจากทางเดินเข้าด้านหน้าได้ทั้งซ้ายและขวา (ดูภาพถ่าย [4.1.2, 4.1.5]) ราวบันไดเป็นคอนกรีตใส่ลูกกรงกระเบื้องดินเผาเคลือบลายดอกพิกุล

บันไดภายในชั้นชั้นบน ตั้งอยู่บริเวณมุมอาคารด้านทิศตะวันตก เป็นบันไดแบบที่มีชานพักช่วงกลางรูปตัวยู (U) ซึ่งเป็นรูปแบบวัฒนธรรมตะวันตก (ดูภาพถ่าย [4.1.6]) ลูกนอน ลูกตั้ง วางทับถ้ำน้ำหนักให้กับแม่บันได ไม่ใช้วิธีช่างแบบไทยที่นิยมใช้ลูกนอนฝากกับแม่บันได มีราวลูกกรงไม้ระแนงโปร่งกันกั้นตก

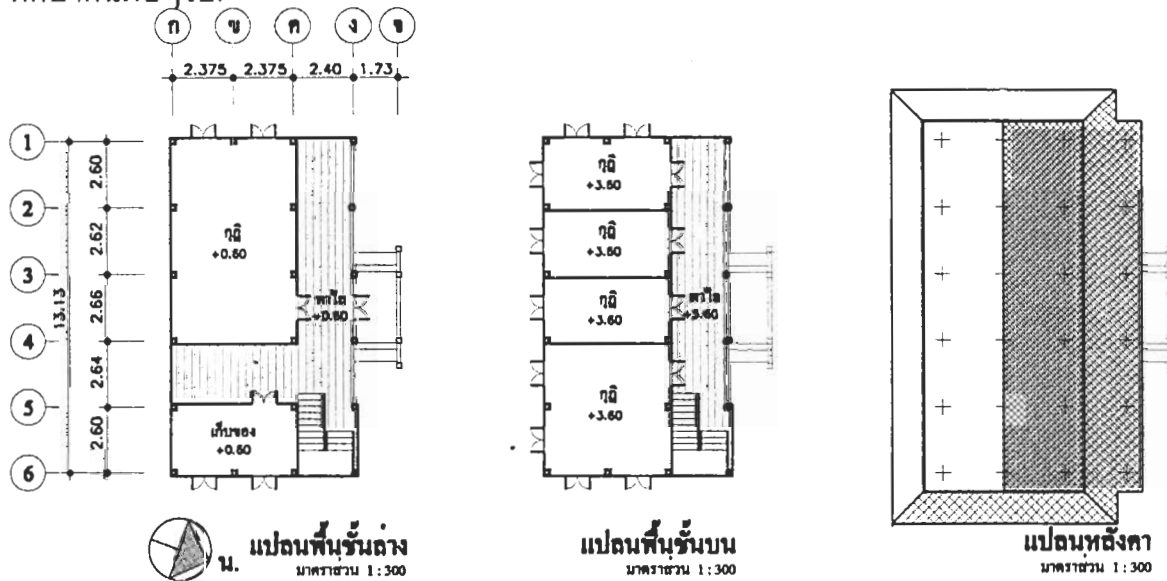
ลูกกรงระเบียง

ทั้งที่ชั้นบนและชั้นล่าง ทำเป็นระแนงโปร่ง สูงประมาณ 80 ซม. ลูกกรงไม้แบบนี้ไม่เคยพบในงานอาคารแบบไทย

ห้องน้ำ

ที่ด้านหลังมีห้องน้ำ 1 ห้อง ผนังก่ออิฐฉาบปูน ทำเพิ่มขึ้นภายหลัง³⁵

จากการสำรวจที่ข้าพเจ้าได้บันทึกไว้ตั้งแต่ต้น ข้าพเจ้าเห็นว่างานออกแบบกฎไม่หลังนี้เป็นงานออกแบบในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่น่าสนใจยิ่ง สมควรที่จะบันทึกไว้เป็นข้อมูลให้ได้ศึกษากันต่อไป.

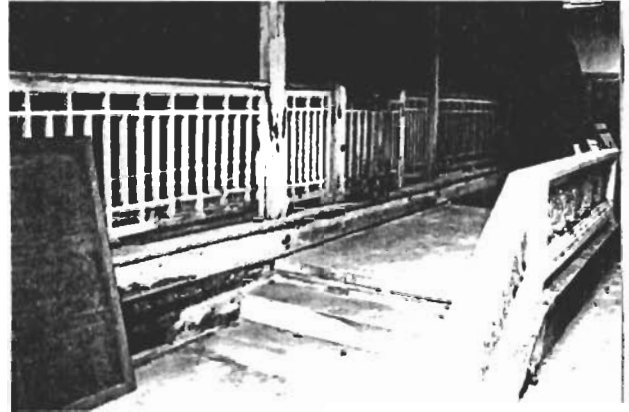

³⁵ ในวันที่ข้าพเจ้าไปสำรวจทั้ง 2 ครั้งนั้น เจ้ากฎไม่อยู่ และกฎกรสกปรกไปด้วยฝุ่นละออง และ หยักไย่ ประตูห้องใส่กุญแจติดตาย ภายในอาคารเต็มไปด้วยโต๊ะเก้าอี้กองสุมๆกันเกะกะไปทั่ว เป็นการไม่สะดวกสำหรับข้าพเจ้าซึ่งเป็นนักวิจัยผู้หนึ่งที่จะทำการสำรวจให้ได้ละเอียดถี่ถ้วนมากกว่านี้

ภาพที่ [4.1.2] บ้านโตขึ้นลงแบบตะวันตกภายในกุฏิ

ภาพที่ [4.1.3] บ้านโตด้านหน้ากุฏิ

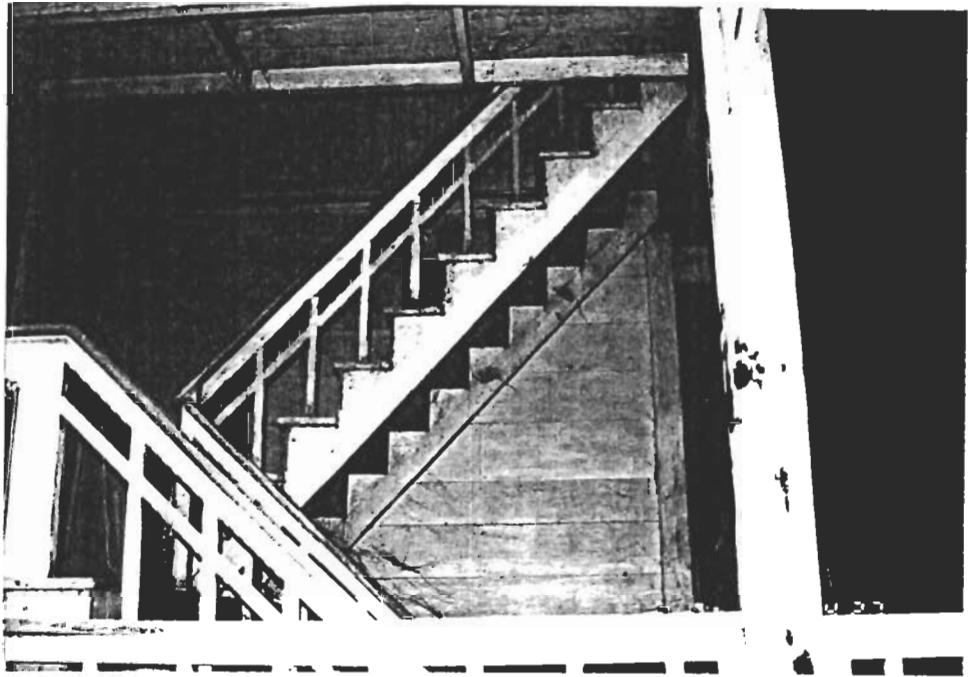
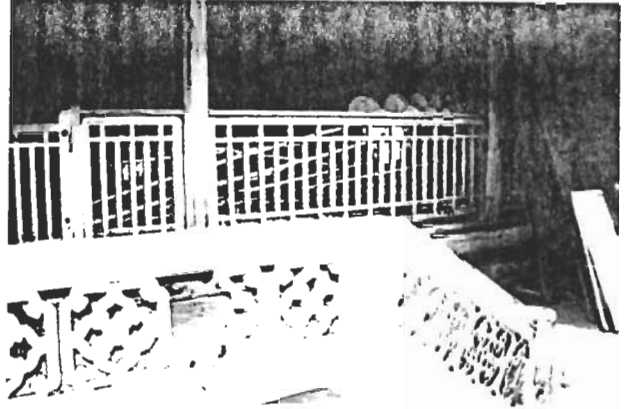
ภาพที่ [4.1.4] ทิศนียภาพกุฏิด้านพาไลของเรือน

ภาพที่ [4.1.5] บันไดขึ้นลงแบบตะวันตกภายในกุฏิ

ภาพที่ [4.1.6] บันไดภายในกุฏิ

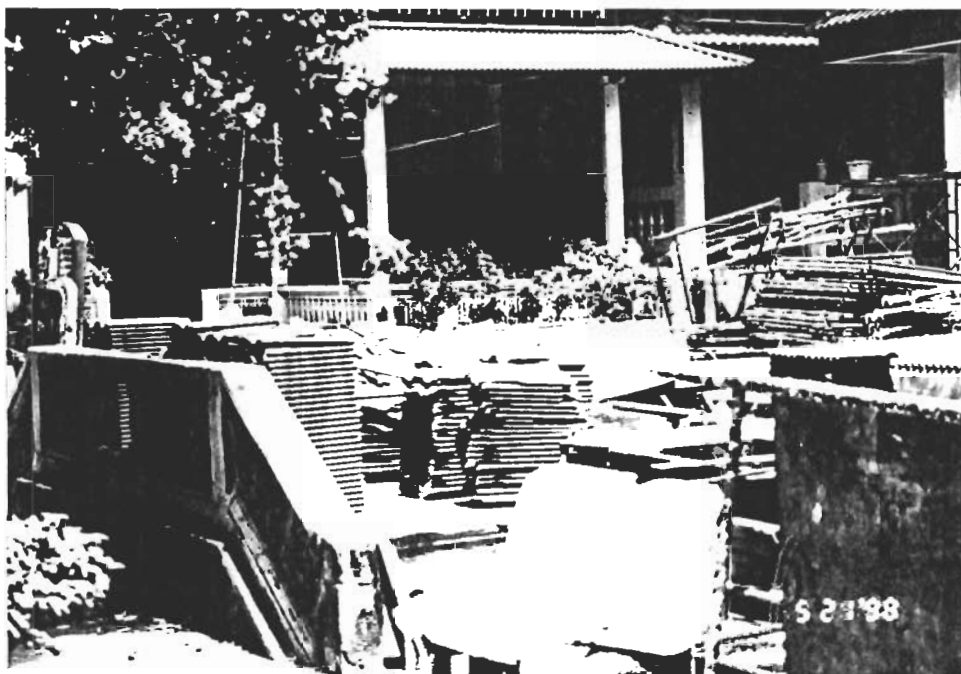
ภาพที่ [4.1.7] ภาพขยายฝาเรือน ด้านฝาหน้ากลอง

ภาพอาคารขณะทำการรื้อสร้างใหม่

ภาพที่ [4.1.8] บ้านไต่ด้านหน้ากุฏิ

ภาพที่ [4.1.9] โครงสร้างพื้นเรือนเดิม ระบบเสาและคาน

4.2 กุฏิใหญ่แผนผังรูปตัวยู (U Shape)

ภาพที่ [4.2.1] โถงทางขึ้นด้านหน้ากุฏิ

ลักษณะโดยทั่วไปของกฎ

เป็นอาคารโครงสร้างไม้ทั้งหลัง ใช้ระบบเสาและคานรับน้ำหนักแบบสากลตะวันตก มีเนื้อที่อาคารถึง ต.ร.ม. เป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นโถงเปิดโล่งโดยตลอด ชั้นบนเป็นห้องพัก มีช่องแสงที่เกิดจากการหักมุมอาคารเป็นรูปตัวยู (U Shape) อาคารทั่วไปทาสีเทาอ่อน

ที่ตั้งอาคาร

กฎนี้ตั้งอยู่ตรงข้ามกับกฎทรงไทยที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ ตั้งอาคารตามยาวขนานกับแนวเหนือใต้ ให้ด้านที่เป็นผนังซึ่งเป็นด้านแคบอยู่ในแนวตะวันออกตะวันตก

หลังคา

เครื่องไม้มุงกระเบื้อง ทรงปั้นหย่า มีปีกชายคากันแดดกันฝนโดยรอบ ที่ชั้นล่างมีปีกชายคากันแดดกันฝนลาดเข้าหน้าต่างโดยรอบเช่นกัน (ดูภาพที่ [4.2.4])

ฝ้าชายคาเป็นไม้กระดานตีชน ตีชนานตามแนวยาวของเชิงชาย ตรงที่เข้ามุดัดทะแยงมุมชนกัน (ดูภาพที่ [4.2.6])

ฝ้าผนัง

เป็นไม้กระดานตีทับเกล็ดตามนอนโดยรอบ ผนังใต้ฝ้าชายคาชั้นบนทำช่องลม ตีเป็นลูกกรงตามแนวตั้ง (ดูภาพที่ [4.2.4]) ส่วนผนังโล่งที่ไม่มีฝ้า ทำเป็นแผ่นไม้ฉลุลายแผ่นลั่นๆตีชนตามแนวตั้ง (ดูภาพที่ [4.2.6])

ผนังช่วงชั้นล่างรอบนอกอาคาร ตีไม้กระดานทับเกล็ดตามนอน ด้านที่เปิดโล่ง (ดูภาพที่ [4.2.1]) ทำลูกกรงกันตก เป็นไม้ระแนงเป็นลายเรขาคณิตโปร่งๆ

ประตู-หน้าต่าง

เป็นหน้าต่างบานเปิดคู่ ลูกพักไม้กระดาน รูปแบบเรียบง่ายๆ ใช้ระเบียบการเจาะแบบไทย จังหวะช่องเสาะละ 1 บานเปิด ทัวทั้งหลัง (ดูภาพที่ [4.2.4])

โครงสร้างอาคาร

ชั้นบนเป็นพื้นไม้บนโครงสร้างไม้ เสา คาน และตง
ชั้นล่างเป็นพื้นไม้บนโครงสร้างไม้ ถ้ายน้ำหนักนั่งลงบนคาน คอนกรีตเสริมเหล็กแบบคานคอดิน โดยยกระดับคานไม้ให้สูงจากพื้นดินประมาณ 80 ซม. จากเสาดม่อ เพื่อป้องกันความชื้นจากพื้นดินขึ้นสู่โครงสร้างไม้ ระหว่างพื้นดินถึงใต้ท้องคานก่อกำแพงโดยรอบอาคาร และเจาะช่องระบายอากาศไว้เป็นระยะตามควร (ดูภาพที่ [4.2.9])

บันได

ด้วยเหตุที่พื้นชั้นล่างยกสูงจากพื้นดิน จึงทำให้มีบันไดทางขึ้นกฎึที่ด้านหน้า 1 ชุด เป็นบันไดคอนกรีต (ดูภาพที่ [4.2.7]) กว้างประมาณ 1 เมตร มีลูกนอน 3-4 ชั้น แบบเรียบง่าย

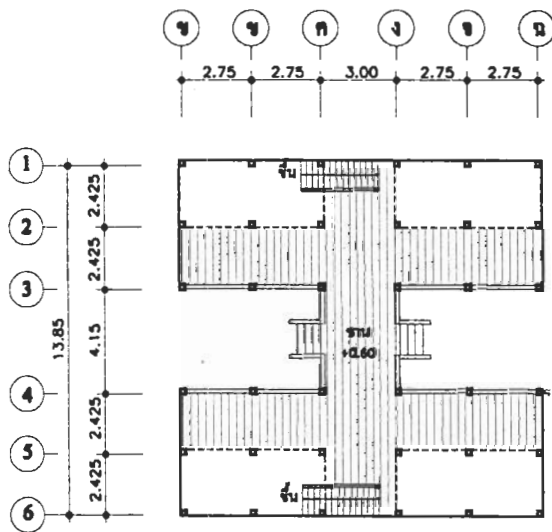
บันไดภายใน เป็นบันไดโครงสร้างไม้ มีแม่บันได ลูกตั้ง ลูกนอน ราวบันได แบบตะวันตก แต่เป็นบันไดทอดเดียวแบบไทย (ดูภาพที่ [4.2.5])

ห้องน้ำ

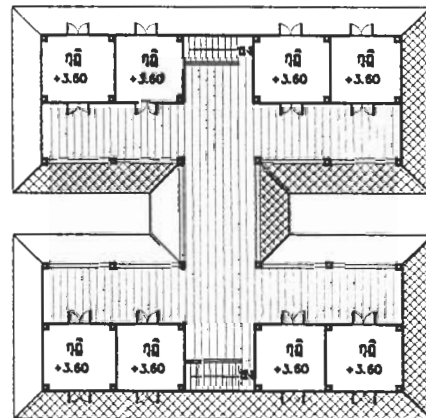
อาคารนี้ไม่มีห้องน้ำอยู่ภายในอาคาร

รายละเอียดอาคาร

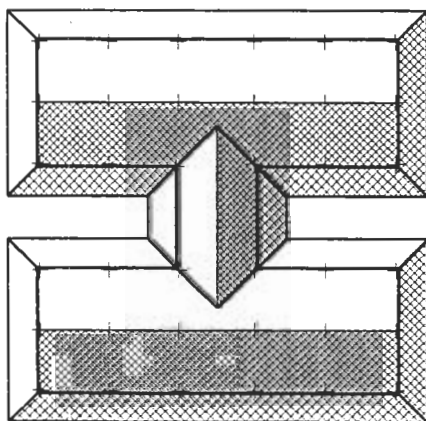
ได้แก่ ลูกทรงระเบียง ราวบันไดกันตกของกฎึนี้ใช้รูปแบบเดียวกันกับกฎึทรงไทยที่ได้กล่าวแล้วในตอนต้น.

แปลนพื้นชั้นล่าง

แปลนพื้นชั้นบน

แปลนหลังคา

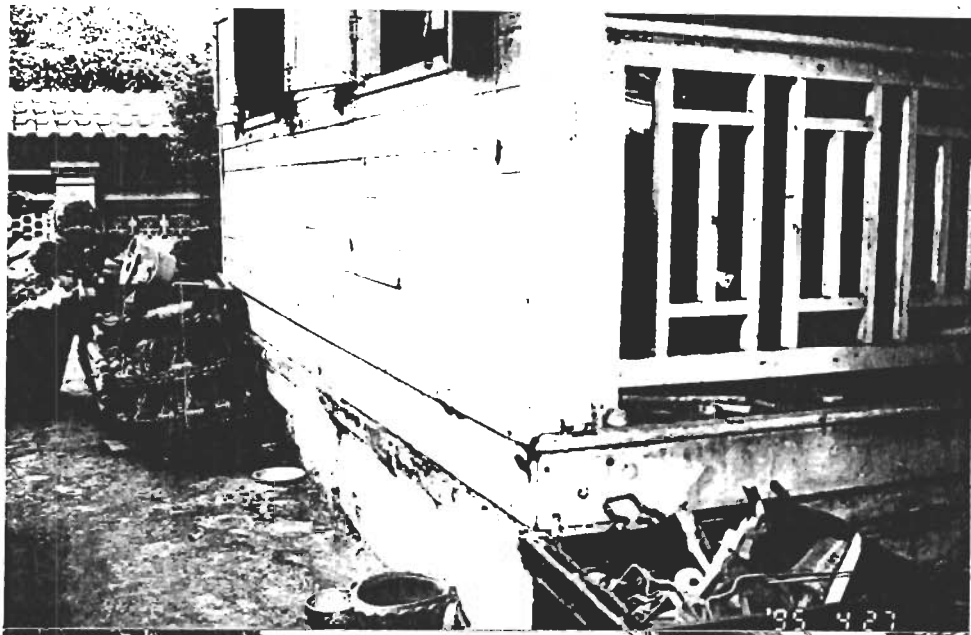

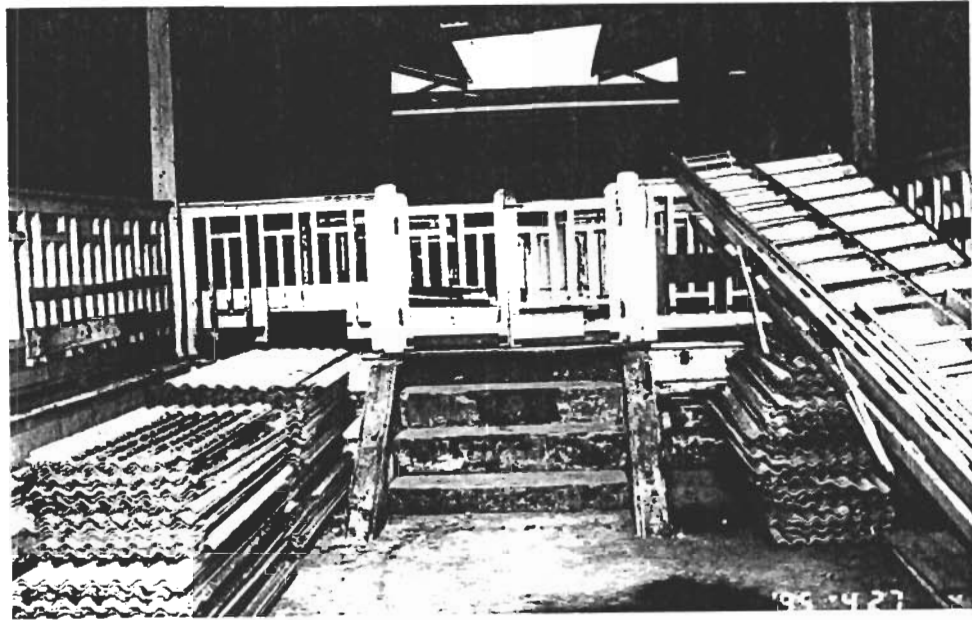
แปลนกฎึใหญ่รูปตัวช
น.
มาตราส่วน 1 : 300

ภาพที่ [4.2.2] ฝาผนังกุฎิด้านทิศตะวันตก

ภาพที่ [4.2.3] ฝาผนังกุฎิด้านทิศตะวันออก

ภาพที่ [4.2.4] ฝาผนังกุฎิด้านทิศตะวันตก

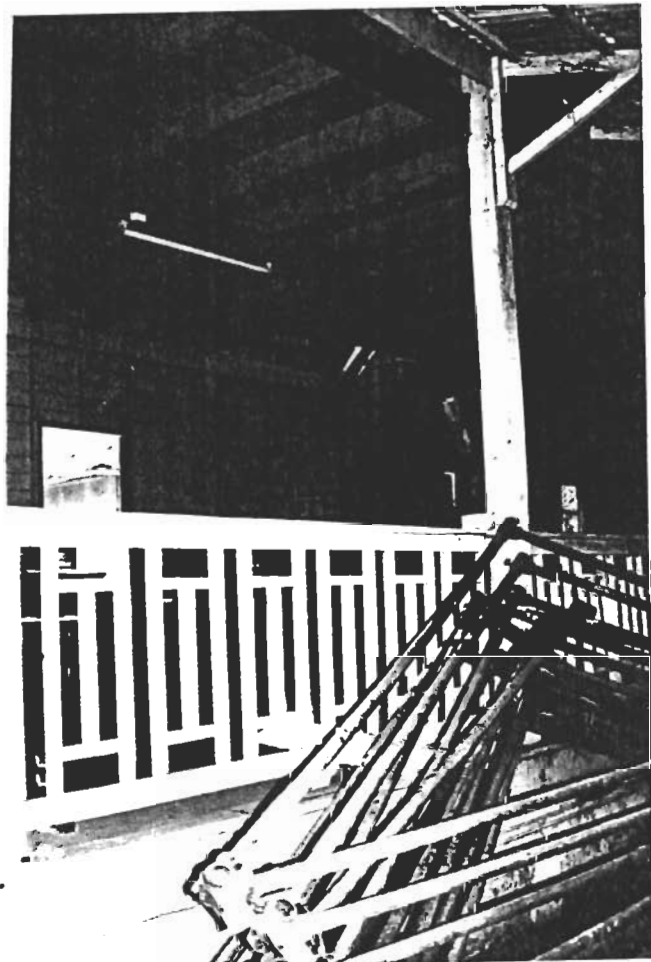
ภาพที่ [4.2.5] ทัดนียภาพทั่วไป

ภาพที่ [4.2.6]

โถงชั้นล่าง มองเห็นบันไดขึ้นชั้นบน

ภาพที่ [4.2.7]

ทัดนียภาพโถงทางขึ้น มองขึ้นไปชั้นบน

ลักษณะอาคารที่สร้างขึ้นใหม่แทนอาคารเดิม

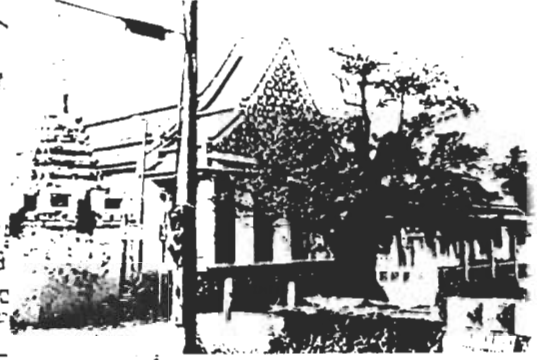
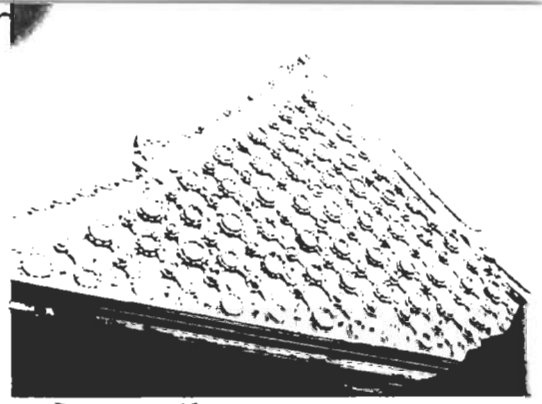
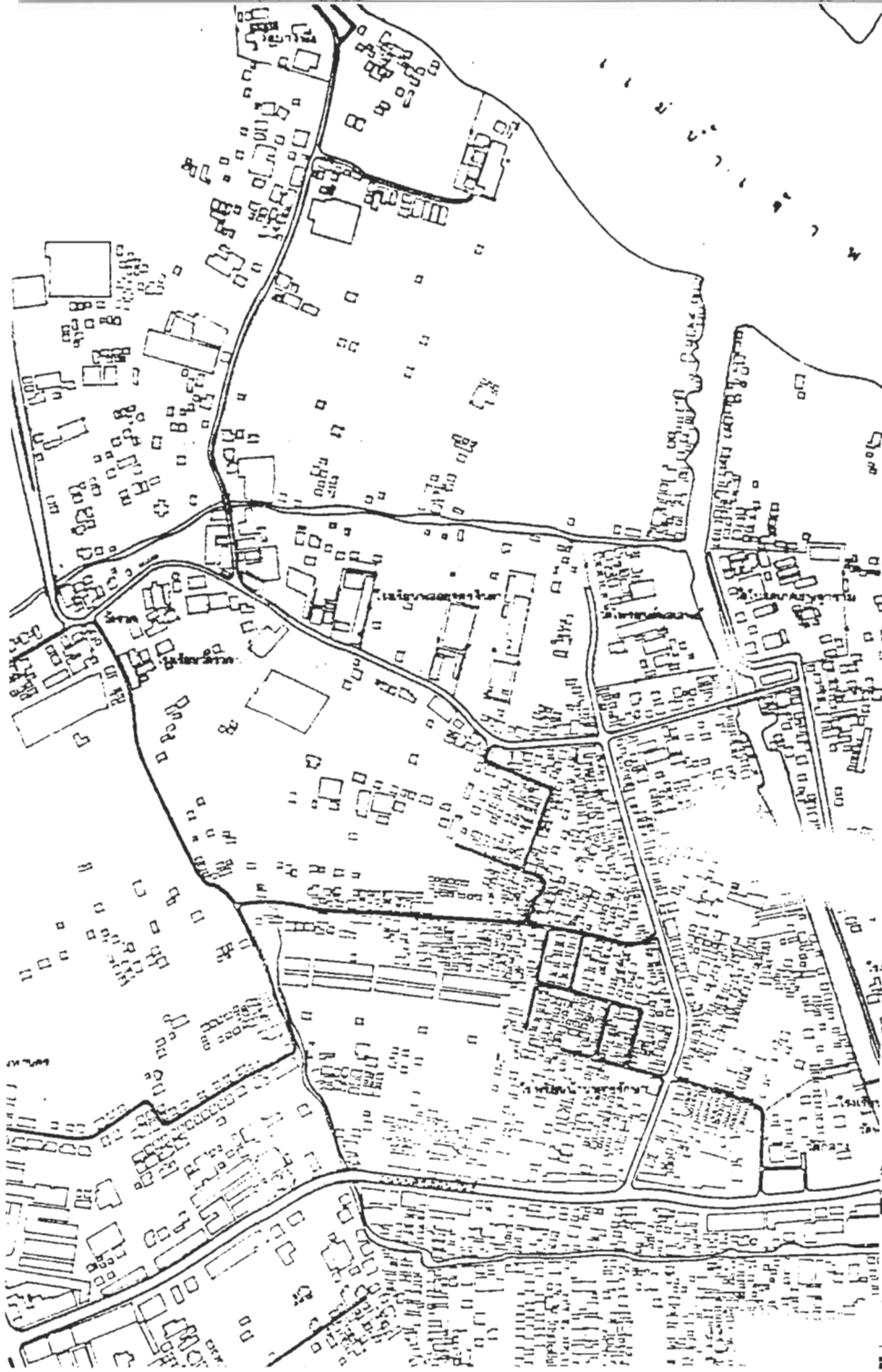
ภาพที่ [4.2.8]

ทัศนียภาพโถงบันไดทางขึ้น

ภาพที่ [4.2.9]

กุฎิคอนกรีตเสริมเหล็ก ผังก่ออิฐฉาบปูน

บทที่ 5 วัดโปรดกเทศเชษฐาราม

เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ (ไม่มีสร้อยต่อท้าย) ตั้งอยู่บนฝั่งคลองลัดหลวงด้านทิศตะวันออกตรงข้ามวัดไพชยนต์พลเสพ ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

พื้นที่ของวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู มีคลองและคูน้ำล้อมรอบทั้งสี่ด้าน คูน้ำทางด้านทิศเหนือด้านทิศตะวันออก และ ด้านทิศใต้ นีุ้ดจากคลองลัดหลวง ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของที่ดินอ้อมไปทางตะวันออก วกกลับลงมาจากทิศใต้ ออกที่คลองคลองลัดหลวงทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของที่ดิน

ความเป็นมาของวัดโดยสังเขป

ดังที่ได้กล่าวแล้วในบทก่อนหน้าว่า วัดโปรดกศเชษฐาราม แห่งนี้พระยาเพชรพิชัย สร้างในคราวเดียวกันกับวัดโพชนัดพลเสพ เมื่อปี พ.ศ. 2365 หลังจากที่ได้ขุดคลองลัดหลวงแล้วเสร็จ

เดิมชาวมอญแถบนี้เรียกชื่อวัดนี้ว่า วัดปากคลอง เพราะเหตุที่มีศาลาประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่ทางปากคลองทองเมือง ทางทิศเหนือของวัดอยู่ก่อนที่จะสร้างวัด³⁶ เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ยังคงเรียกชื่อเดิมติดปากอยู่ต่อมา

เขตพุทธาวาส

องค์ประกอบหลักในที่นี้มีมาแต่เดิม คือ พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ พระเจดีย์ใหญ่ 2 องค์ หอระฆัง มณฑปพระพุทธบาท และเสนาสนะอันเป็นที่อยู่ของสงฆ์ 2 คณะ

ความน่าสนใจของพื้นที่เว้นว่างระหว่างพระอุโบสถและพระวิหาร ด้านหน้าแก่งจันทน์ทำได้อย่างเหมาะสมสวยงามด้วยงานภูมิสถาปัตยกรรม

หลังคาพระอุโบสถ พระวิหาร แก่งจันทน์ และศาลาราย มุงด้วยกระเบื้องลูกฟูกแบบจีน หน้าบันพระอุโบสถและพระวิหารเป็นแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 3 ประดับเครื่องถ้วยชาม ไม่มีข้อฟ้าใบระกา

นอกจากองค์ประกอบหลักดังกล่าวแล้ว ยังมีองค์ประกอบรอง ได้แก่

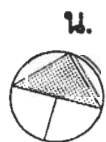
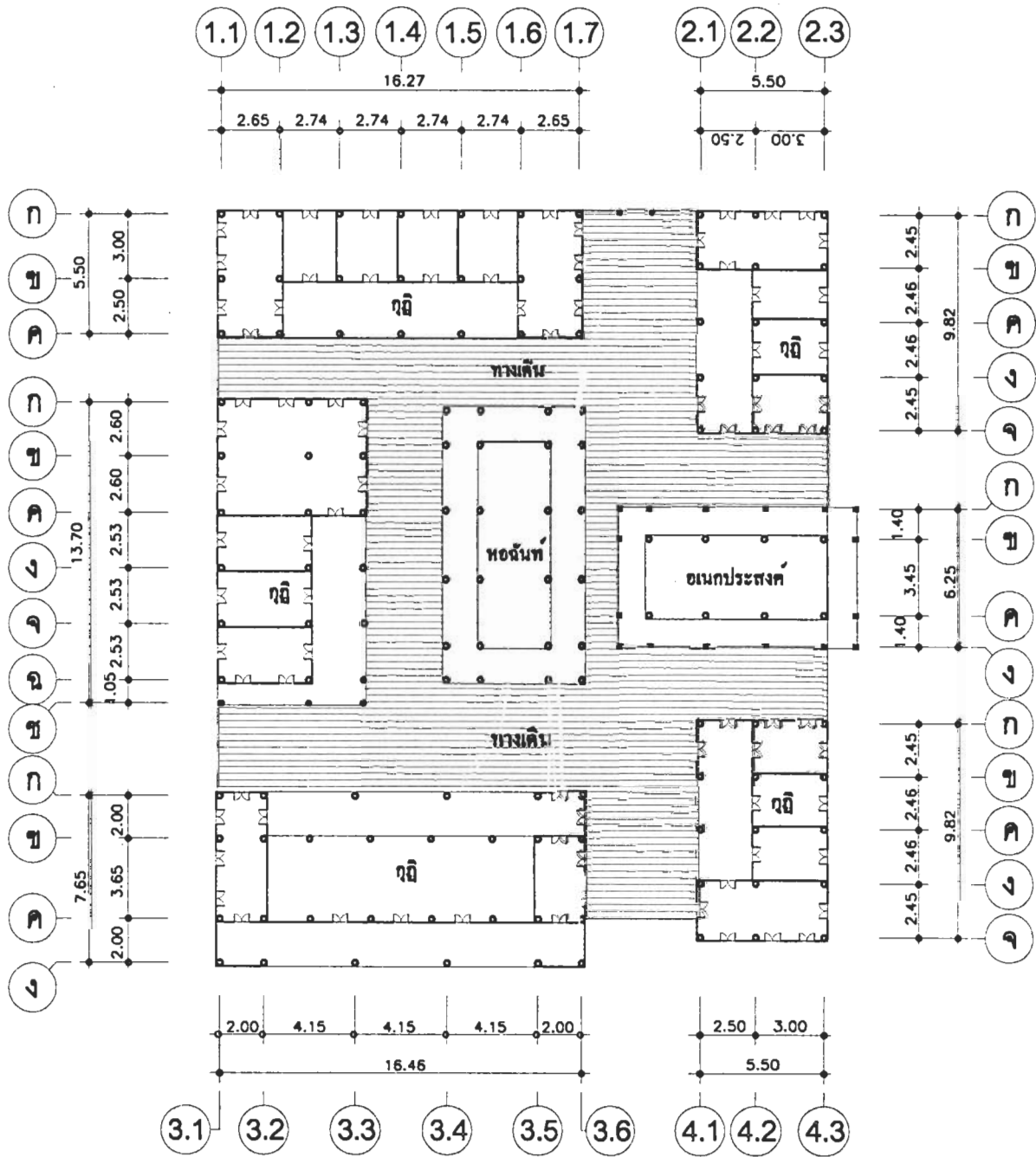
ศาลารายที่ตั้งอยู่ในทิศทั้งสี่รอบพระอุโบสถ 4 หลังและรอบพระวิหารอีก 4 หลัง รวมเป็น 8 หลัง

พระปรารค์ 4 องค์ ตั้งอยู่ที่มุมกำแพงแก้ว ทางด้านทิศเหนือของพระวิหารมุมละ 1 องค์ และทางด้านทิศใต้ของพระอุโบสถ อีกมุมละ 1 องค์

เขตสังฆาวาส

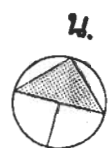
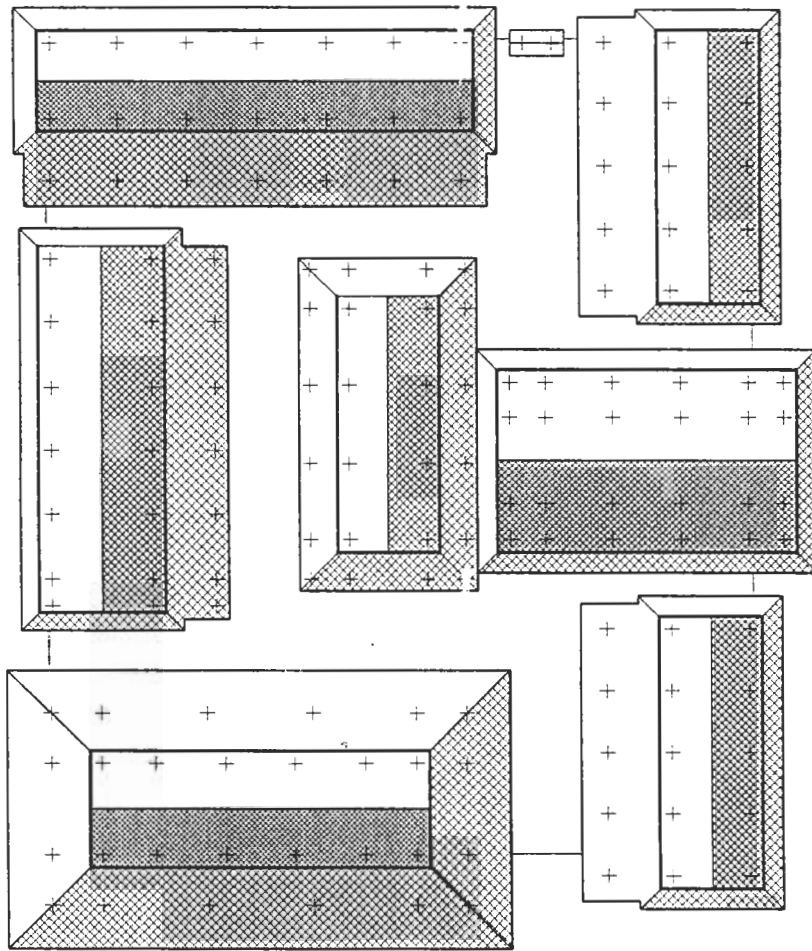
กุฏิสงฆ์ได้สร้างขึ้นภายหลังอีก 1 คณะ รวมเป็น 3 คณะ เมื่อไปสำรวจครั้งแรกได้พบกุฏิไม้อยู่ประปรายและทรุดโทรมมาก ต่อมากุฏิสงฆ์ที่เป็นอาคารไม้เหล่านั้นปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงเป็นกุฏิก่ออิฐถือปูนไปหมดแล้ว ในบรรดากุฏิทั้ง 3 คณะ กุฏิคณะ 2 เป็นหมู่กุฏิใหญ่ที่ยังคงเหลือร่องรอยแห่งความเป็นไทยไว้ให้ศึกษา แม้จะได้ถูกดัดแปลงไปมากแล้วอันเนื่องมาจากความต้องการประโยชน์ใช้สอยที่มากขึ้นตามกาล แต่การจัดวางแผนผังอาคารยังคงรักษาไว้เป็นส่วนใหญ่แสดงให้เห็นระเบียบวิธีแบบไทยอยู่บ้างพอเห็นภาพพจน์ของหมู่อาคารไทยได้

³⁶ “หนังสือสวดมนต์ สำหรับพระภิกษุที่บวชใหม่” ของวัดโปรดกศเชษฐาราม 12 พ.ศ. 2521 หน้า 44.

แปลน กุฏิ (หมู่ใหญ่) วัดโปรดกตเชษฐาราม

มาตราส่วน 1: 300

๓. แพลน หลังคาภูมิ (หมูใหญ่) วัดโปรดกศเชษฐาราม

มาตราส่วน 1: 300

ทัศนียภาพโดยรวมภูมิทัศน์ใหญ่เมื่อบูรณะปรับปรุงใหม่

- ภาพที่ [5.0.1] ยกตัวเรือนไม้ของเก่าขึ้นไว้ชั้นบน
ภาพที่ [5.0.2] โครงสร้างชั้นล่างคอนกรีตเสริมเหล็ก
ภาพที่ [5.0.3] ด้านทางเข้าใหญ่

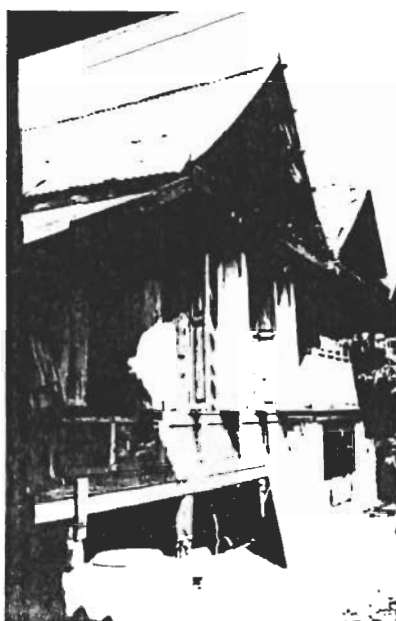
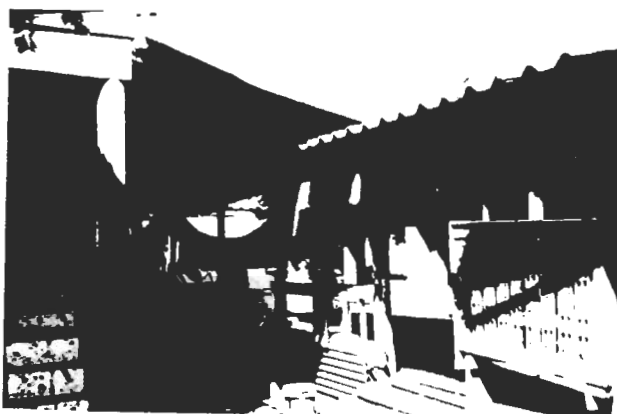
สภาพกุฏิที่ชำรุดทรุดโทรม

ภาพที่ [5.0.4] กุฏิหมู่ใหญ่ที่ชำรุดทรุดโทรม ไม่สามารถเข้ารังวัดได้

ภาพที่ [5.0.5] กุฏิหมู่ใหญ่ที่ชำรุดทรุดโทรม

ภาพที่ [5.0.6] ประตูทางเข้าเดิมกุฏิหมู่ใหญ่

ภาพที่ [5.0.7] กุฏิหลังเดียว

บทที่ 6

บทวิเคราะห์

จากบันทึกข้อมูลเบื้องต้นของกุฎิ ทั้งที่เป็นเอกสารตำนาน, ภาพถ่ายโบราณ ตลอดจนการรังวัด ตวงานสถาปัตยกรรมกุฎิทั้งหมดจำนวน 10 หลัง ในบทที่ผ่านมา เป็นการนำเข้าสู่การวิเคราะห์ห้องค์ ประกอบสถาปัตยกรรมกุฎิ

การวิเคราะห์รูปแบบสถาปัตยกรรมกุฎิ โดยอาศัยหลักวิชาการทางสถาปัตยกรรมต่อไปนี้ นอกจากจะสามารถแสดงให้เห็นวิวัฒนาการในการออกแบบสถาปัตยกรรมกุฎิ และคุณค่าของงานประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมกุฎิในอดีตให้ประจักษ์แล้ว ยังเป็นความสำคัญสำหรับสถาปนิกรุ่นหลัง ตลอดจนผู้ที่ต้องทำงานเกี่ยวข้องในงานออกแบบกุฎิสงฆ์ ได้ทำความเข้าใจเงื่อนไขบางประการที่เป็นหัวใจของงานออกแบบสถาปัตยกรรมกุฎิในอดีต

หัวข้อสำคัญที่ทำการวิเคราะห์

6.1 ผังบริเวณสังฆาวาส

6.2 รูปแบบสถาปัตยกรรมกุฎิ

6.2.1 การจัดแปลนกุฎิ

6.2.2 ลักษณะโครงสร้างอาคาร

6.2.3 ลักษณะหลังคา

6.2.4 พื้นที่ใช้สอย

6.2.4.1 กุฎิ

6.2.4.2 การยกระดับพื้นเรือน

6.2.4.3 ผืน และการเจาะช่องประตู-หน้าต่าง

6.2.4.4 ห้องเก็บของ

6.2.4.5 หอนั่น

6.2.4.6 กัปปิยกุฎิ

6.2.4.7 วัจจกุฎิ

6.1 ผังบริเวณสังฆาวาส

บริเวณที่ตั้งสังฆาวาสของวัดกลาง, วัดทรงธรรม, วัดไพชยนต์ฯ และวัดโปรดเกศฯในปัจจุบัน แยกออกจากเขตพุทธาวาสโดยเด็ดขาด พัฒนาการในการจัดวางผังกุฎิดำเนินไปค่อยเป็นค่อยไป จาก กุฎิเพียงหลังเดียว จนกลายเป็นเขตสังฆาวาสที่ประกอบขึ้นด้วยกุฎิหลายหลัง หลังละ 1 คณะ ตามสายงานในการปกครองสงฆ์ ซึ่งจัดให้มีการปกครองออกเป็นคณะ³⁷ แต่ละคณะขึ้นตรงต่อเจ้าอาวาส

³⁷ “อนุสรณ์ งานผูกพัทธสีมา พระอุโบสถวัดกลางวรวิหาร สมุทรปราการ 7 กรกฎาคม 2531 หน้า 14.

6.1.1 กฎีเดียว 1 หลัง

ระยะเริ่มแรกในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา เกิดจากการที่ชาวบ้านมีความเลื่อมใสศรัทธาใน วัตถุประสงค์ของพระภิกษุรูปหนึ่ง จึงช่วยกันสร้างกฎีหลังน้อยถวาย ตั้งอยู่ริมคลอง ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเป็น เรือนเครื่องผูกหรือเรือนเครื่องสับ ทราบแต่เพียงหลังคากฎีมุงด้วยใบจากอันเป็นวัสดุประจำท้องถิ่นที่หาได้ ง่าย จากกฎีเพียงหลังเดียวต่อมามีผู้ศรัทธาบวชเรียนมากขึ้นตามลำดับประกอบกับบริเวณที่ตั้งกฎีเป็นที่ เหมาะสำหรับชุมชน ที่อยู่กลางระหว่างชุมชนวัดในและชุมชนวัดนอกชาวบ้านจึงร่วมใจกันสร้างวัดขึ้น อย่างถาวร มีอุโบสถ, โรงธรรม, สระน้ำและกฎี

6.1.2 กฎีหลายหลังกระจายอยู่ตามเส้นทางสัญจรใกล้บริเวณพุทธาวาส

ระยะที่สองหลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าแล้วจนกระทั่งเหตุการณ์สงบลง กรุงธนบุรี เป็นเมืองหลวง วัดกลางได้รับการทะนุบำรุงขึ้นอีกครั้ง มีภิกษุสามเณรมากขึ้นตามลำดับ จำนวนกฎีมาก ขึ้น ปลูกอยู่บริเวณที่ทายกทายิกาผ่านไปมาสะดวก, บริเวณใกล้ ๆ อุโบสถย่านกลาง ๆ วัด, บริเวณชาย คลอง

6.1.3 แยกเขตสังฆาวาสออกจากเขตพุทธาวาส

ระยะที่สามในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อมีการสร้างศาลาการเปรียญ ในครั้งนั้นได้ทำการ ย้ายกฎีจากบริเวณที่ต้องการปลูกสร้างศาลาการเปรียญลงไปปลูกที่ริมคลอง เข้าใจว่าเป็นบริเวณในเขต สังฆาวาสในปัจจุบัน

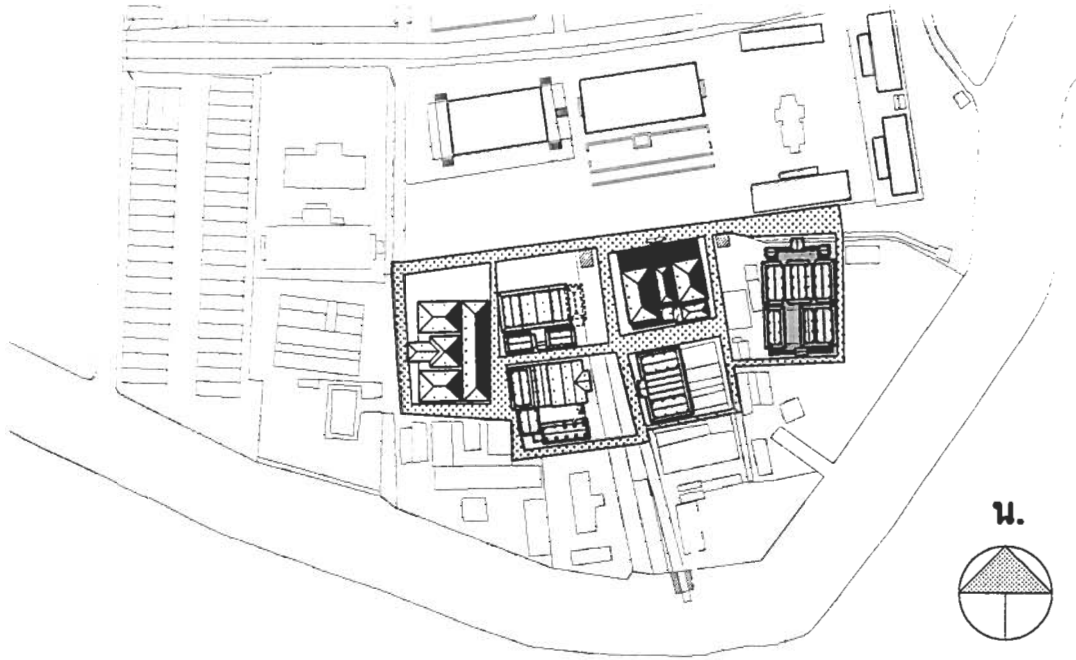
สังเกตจากแผนที่ของกรมแผนที่ทหารบก ที่ทำขึ้นในปี พ.ศ. 2446 ปรากฏรูปแบบใน การจัดวางแผนผังอารามเป็นการแยกเขตสังฆาวาสออกจากเขตพุทธาวาสอย่างชัดเจน แม้ว่าการจัดวางกฎีแต่ ละหลังจะไม่อยู่ในแนวขนานหรือตั้งฉากกันอย่างเคร่งครัดทุกหลัง แต่ก็พอจะมองเห็นภาพรวมได้ว่าเป็น รูปแบบผังสังฆาวาสที่มีเส้นทางสัญจรเชื่อมโยงระหว่างกฎีแบบตารางหมากรุก (Grid System) ซึ่งรูปแบบ ทำนองนี้ได้ทำขึ้นก่อนหน้าแล้วในสมัยรัชกาลที่ 3 เช่น สังฆาวาสที่วัดพระเชตุพน, สังฆาวาสที่วัด สุทัศน์, และสังฆาวาสที่วัดราชนัคดา เป็นต้น

การแบ่งแยกอาณาเขตกฎีแต่ละหลัง ถือเอาแนวเสารอบนอกของตัวเรือนเป็น ขอบเขตของกฎี ไม่มีรั้วรอบขอบชิด ทางขึ้นกฎีมีโดยรอบเกือบทุกด้าน ระหว่างกฎีแต่ละหลังโดยรอบเว้น ว่างสำหรับเป็นเส้นทางสัญจรของเขตสังฆาวาส ซึ่งแต่ครั้งโบราณเป็นพื้นที่ที่น้ำท่วมถึงได้เมื่อเวลาน้ำขึ้น การสัญจรใช้เรือเป็นพาหนะ ในปี พ.ศ.2478 ท่านพระครูสุนทรสุมุท (เล็ก) ได้สร้างเขื่อน³⁸ คอนกรีตทาง คลองปากน้ำด้านใต้ ทางสัญจรรอบ ๆ กฎีที่เคยใช้คลองซฟ ยซุดเข้ามาถึงตึนบันไดกฎี เปลี่ยนเป็นถนน

ในการจัดผังสังฆาวาสนอกจากกฎีสำหรับสงฆ์อยู่ปริวาส องค์ประกอบพื้นฐานตาม กำหนดในพระวินัย ซึ่งนวกัมมิกภิกษุ³⁹ ต้องจัดเตรียม เพื่อให้เกิดระเบียบแก่สังฆาวาส ได้แก่ คลังเก็บ พัสตุ, กัมปียกฎี, และวัจกฎี

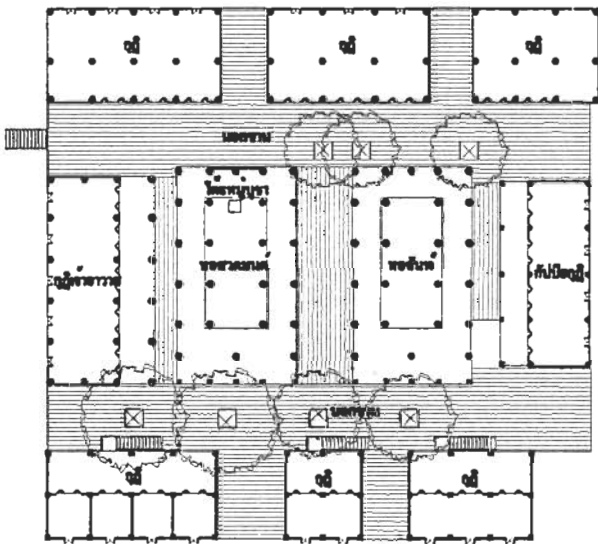
³⁸ “ ประวัติพระสมุทรเจดีย์ และวัดกลางวรวิหาร ” หน้า 62 (ไม่มีปีที่พิมพ์)

³⁹ ภิกษุผู้มีหน้าที่ดูแลการปลูกสร้าง

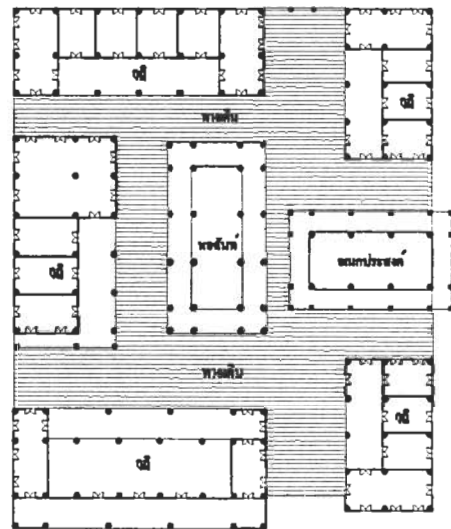

แผนผังสังฆาวาส 1 : 2000

6.2 รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

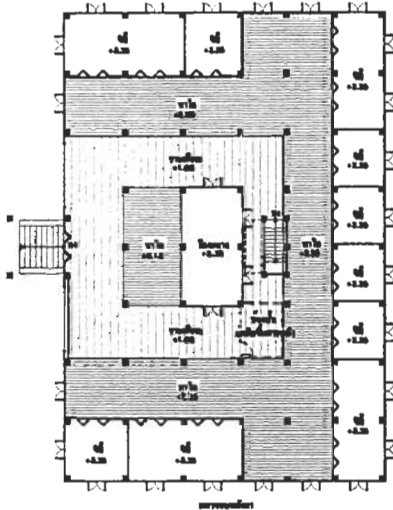

เปรียบเทียบแปลนกุฏิวัดทรงธรรม

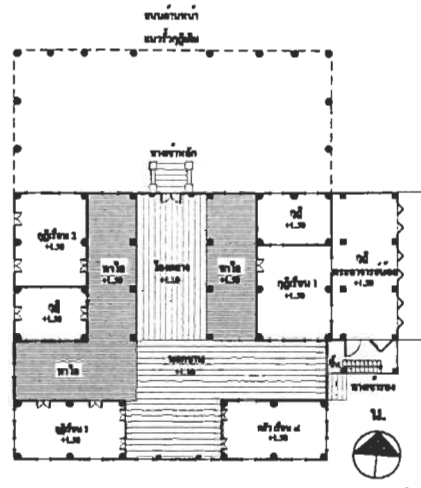

เปรียบเทียบแปลนกุฏิวัดโปรดกตเสฐาราม

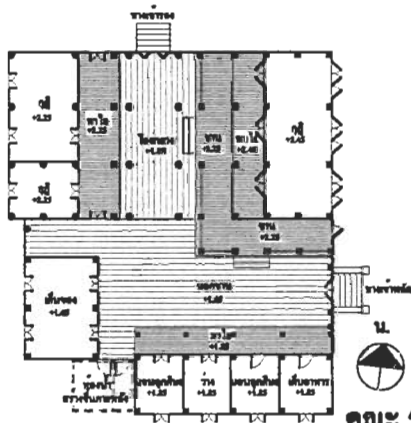
มาตราส่วน 1 : 500

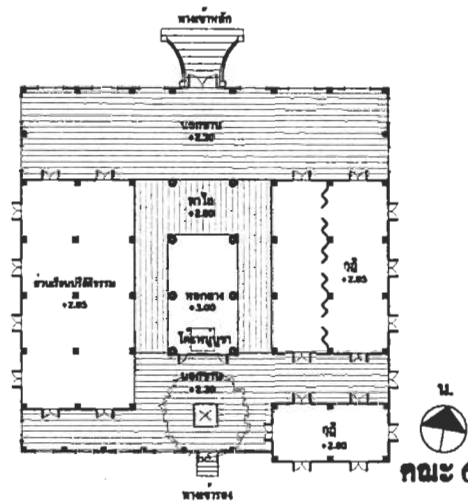
น.
คณะ 2

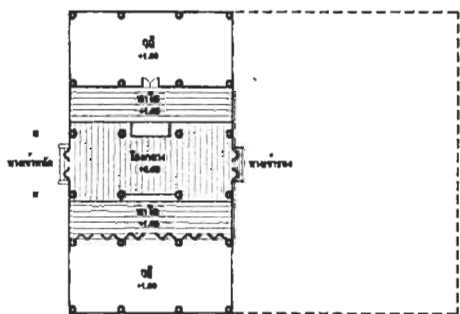
น.
คณะ 4

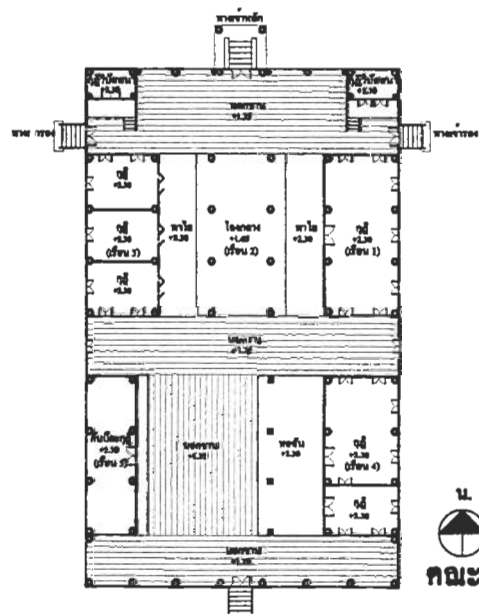
น.
คณะ 5

น.
คณะ 6

น.
คณะ 7

น.
คณะ 8

เปรียบเทียบแปลนภูมิคณะต่างๆ วัดกลางวรวิหาร

มาตราส่วน 1: 400

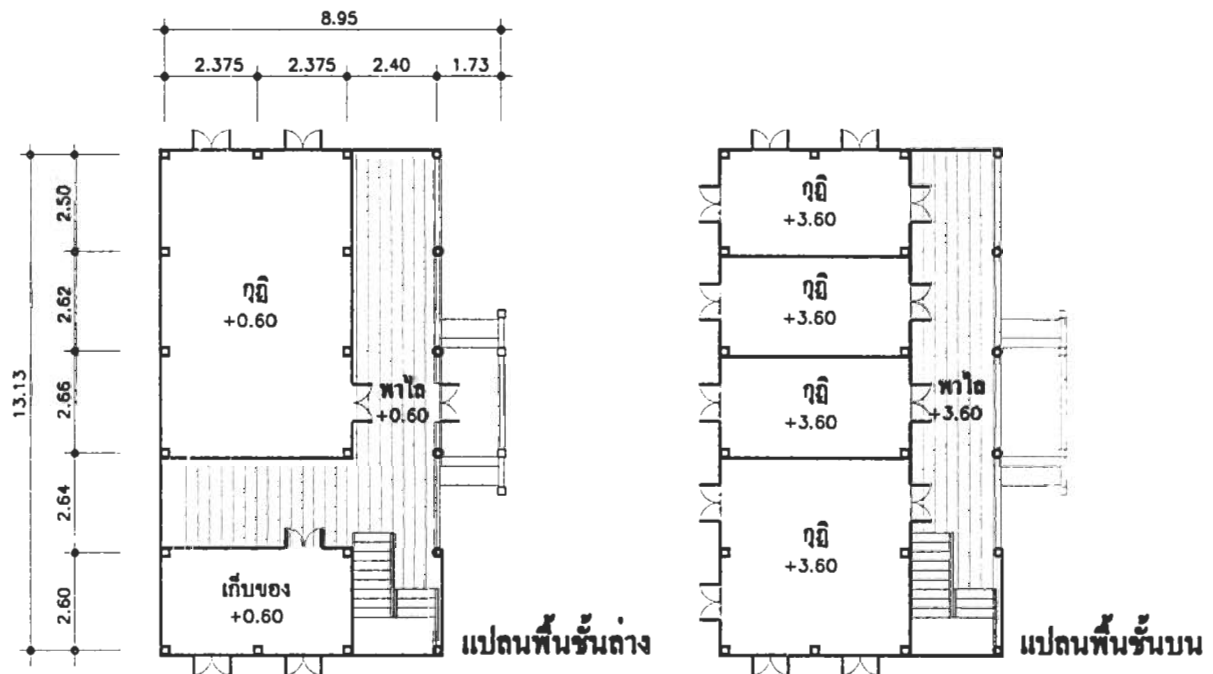
6.2.1 การจัดวางผังภูมิ (Spatial Organizations)

จากแบบแปลนภูมิที่ได้บันทึกไว้ทั้ง 10 หลัง จำแนกรูปแบบออกเป็นหมวดหมู่ตามหลัก
การในการออกแบบได้ 3 แบบ คือ

6.2.1.1 เรือนเดี่ยว 2 ชั้น (ภูมิที่ 4.1 ณ. วัดโพชนัด , เรือนขนมปังขิง ณ. วัดกลาง)

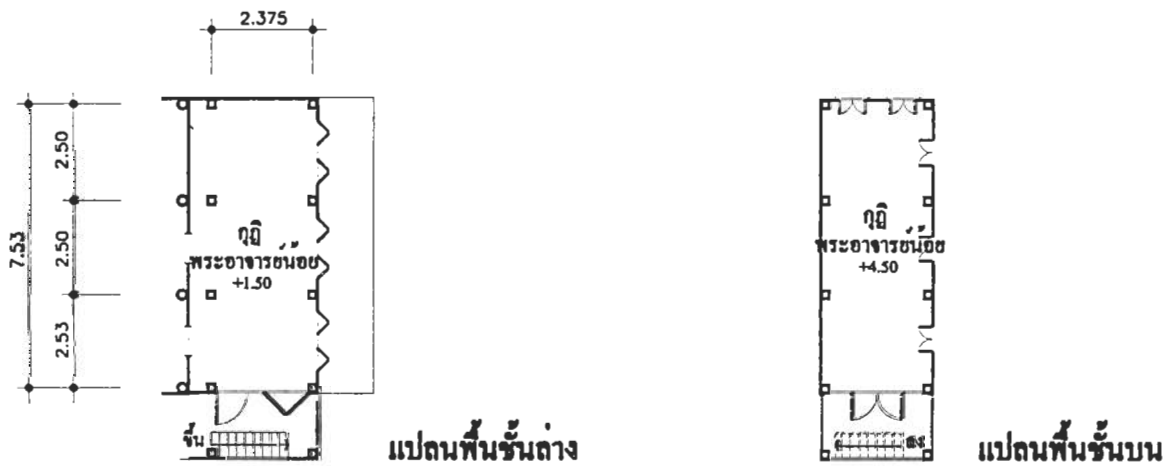
ภูมิที่ 4.1 ณ. วัดโพชนัด

ผังเรียบง่ายแบบเรือน 3 ห้อง มีพาไลเป็นระเบียงและเส้นทางสัญจรภายใน
อาคาร ชั้นล่างที่เคยเป็นได้ถุนเรือนได้กั้นผนังที่ด้านฝาหน้ากลางทั้งสองด้าน เรือนหลังนี้ แปลนดูพิเศษ
กว่าที่เคยเป็นตรงนำเอาบันไดทางขึ้น-ลง แบบยุโรปเข้ามาประยุกต์ใช้ได้อย่างลงตัว (ดูภาพที่ [4.1.6])

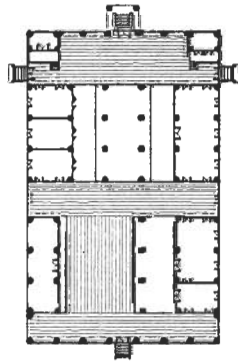
เรือนขนมปังขิง ที่ภูมิคณะ 4 วัดกลางวรวิหาร

ลักษณะเป็นเรือนสองชั้น มีบันไดขึ้นสู่ชั้นบนจากชานเรือนด้านล่าง

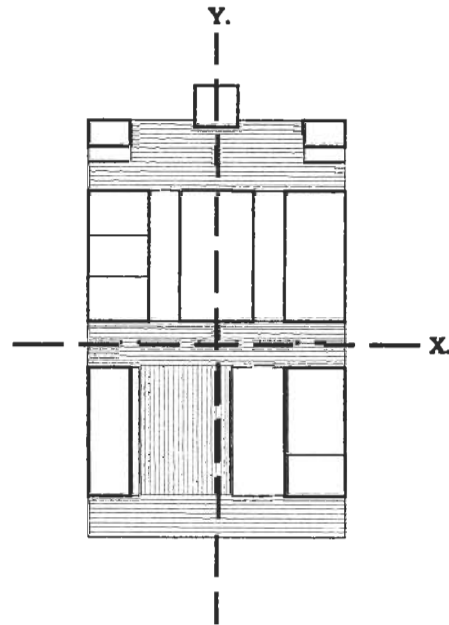

6.2.1.2 เรือนกลุ่มขนาดกลาง (ฤๅคณะ 2, ฤๅคณะ 4, ฤๅคณะ 5, ฤๅคณะ 6, ฤๅคณะ 7, ฤๅคณะ 8 ณ. วัดกลาง)

ผังฤๅคณแบบเรือนกลุ่มเหล่านี้ ใช้ตัวเรือนเป็นตัวองค์ประกอบหลักและเป็นตัวปิดล้อมพื้นที่เว้นว่าง (นอกชาน) ตัวเรือนขนาดน้อยใหญ่ตามประโยชน์ใช้สอยที่ต้องการสัมพันธ์กันโดยอาศัยความใกล้ชิดและความซ้ำซากของรูปทรงอาคาร ตามหลักการพื้นฐานเรื่องการจัดองค์ประกอบแบบกลุ่ม (Clustered Organizations)

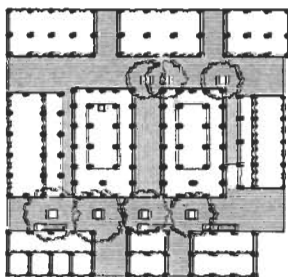

ผังฤๅคณะ 8 วัดกลางวรวิหาร

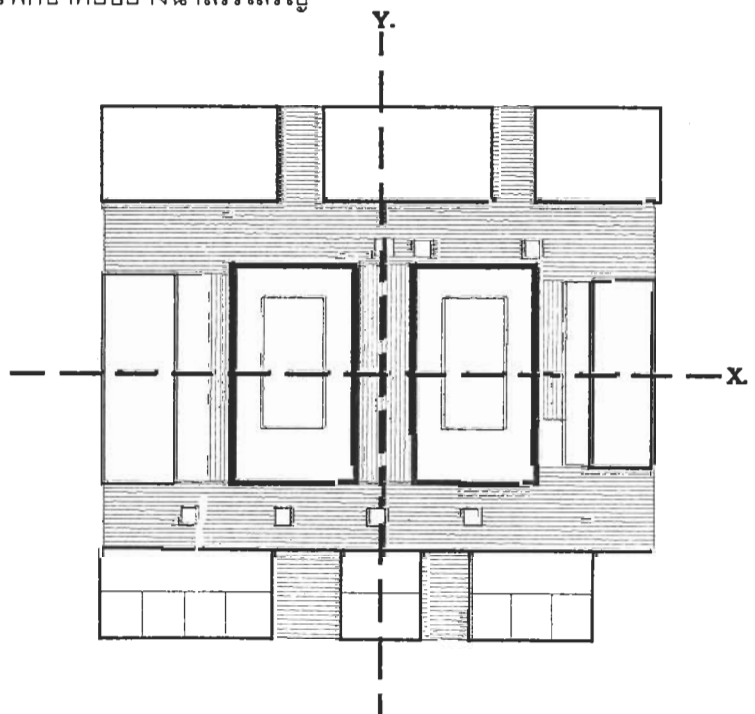

6.2.1.3 เรือนกลุ่มขนาดใหญ่ (ฤๅคณ ณ. วัดทรงธรรม)

โดยหลักการเดียวกันกับเรือนกลุ่มขนาดกลาง ด้วยเทคนิคในการออกแบบอันชาญฉลาดโดยยึดความเรียบง่ายอย่างตรงไปตรงมา เสริมด้วยภูมิสถาปัตยกรรมที่พอเหมาะ ฤๅคณสงฆ์วัดทรงธรรมมีความร่มรื่นเหมาะแก่การพักอาศัยอย่างน่าสรรเสริญ

ผังฤๅคณวัดทรงธรรม

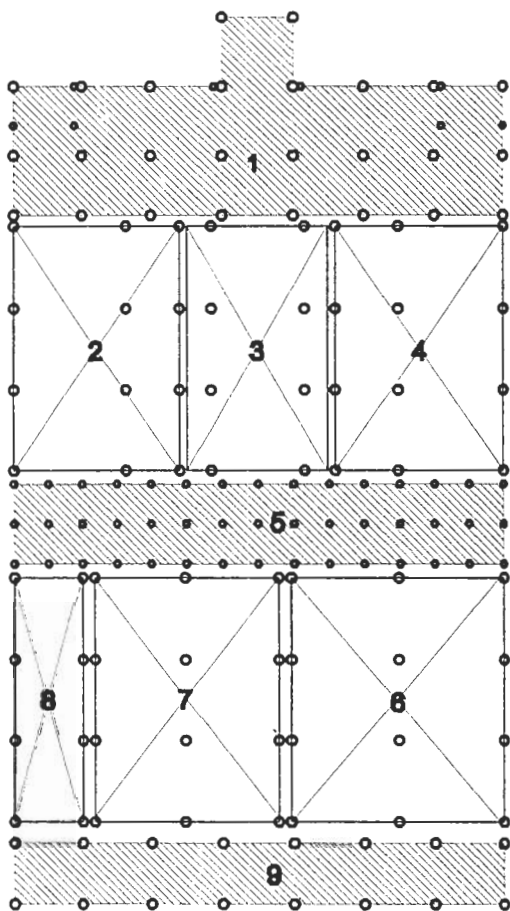

6.2.2 ลักษณะโครงสร้างอาคาร

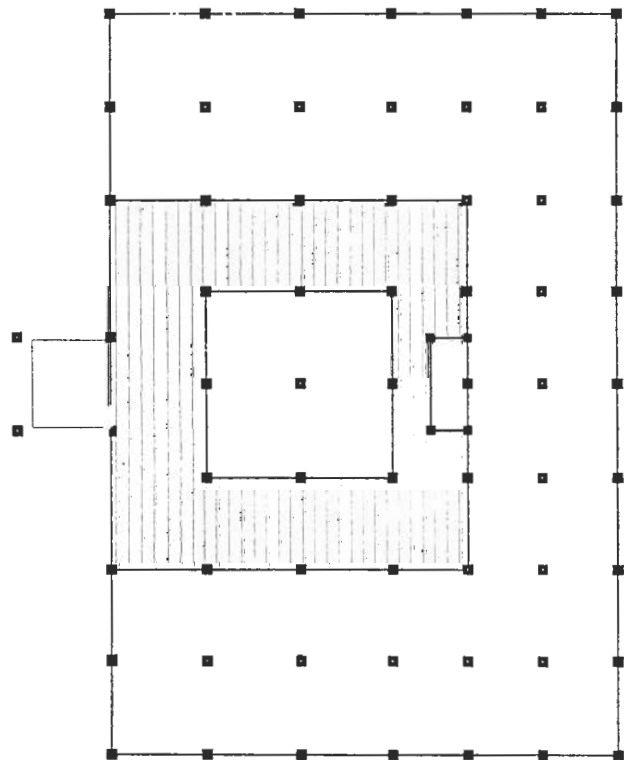
เป็นระบบโครงสร้างเสาและคานรับน้ำหนัก

ในช่วงแรกกฎเป็นลักษณะอาคารแบบไทยประเพณี ที่มีพื้นที่ของชานเรือนมากกว่าพื้นที่อาคารตลอดจนการที่เสาเรือนมีลักษณะสอบลัมเข้าหากัน และวิธีการประกอบเรือนแบบสำเร็จรูปของไทย ทำให้โครงสร้างของพื้นเรือนนอกชานแยกออกจากโครงสร้างของตัวเรือนโดยเด็ดขาด ได้แก่ กฎคณะ 4, กฎคณะ 5, และกฎคณะ 8

ในช่วงหลังสถาปัตยกรรมแบบยุโรปได้แพร่เข้ามาสมัยรัชกาลที่ 4-5 ลักษณะอาคารที่เป็นทรงไทยแบบประเพณีได้ถูกประยุกต์เป็นแบบผสมยุโรป เสาเรือนที่มีลักษณะสอบลัมเข้าหากันเปลี่ยนเป็นเสาตั้งฉากกับแนวนอน ทำให้ความจำเป็นในการแยกโครงสร้างหมดไป ได้แก่ เรือนขนมปังขิงที่ติดกับ กฎคณะ 2, กฎคณะ 6 และ เรือนขนมปังขิง

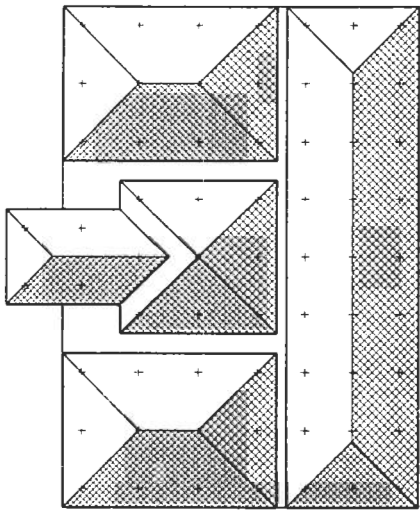

แปลนแสดงโครงสร้างกฎคณะ 8

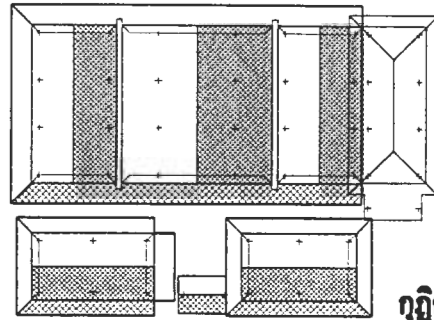

แปลนแสดงโครงสร้างกฎคณะ 2

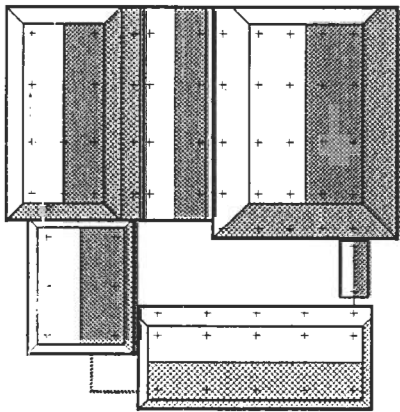
6.2.3 ลักษณะหลังคา

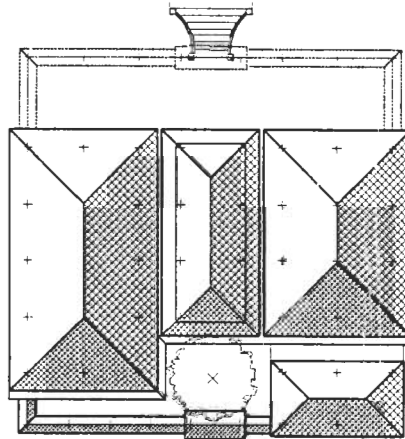
กฏิกณะ 2

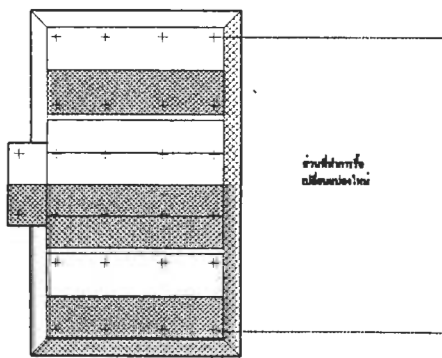
กฏิกณะ 4

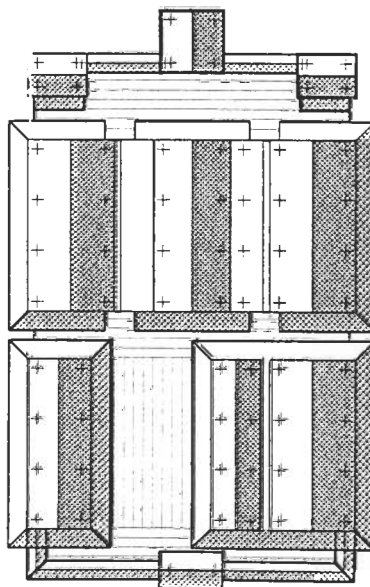
กฏิกณะ 5

กฏิกณะ 6

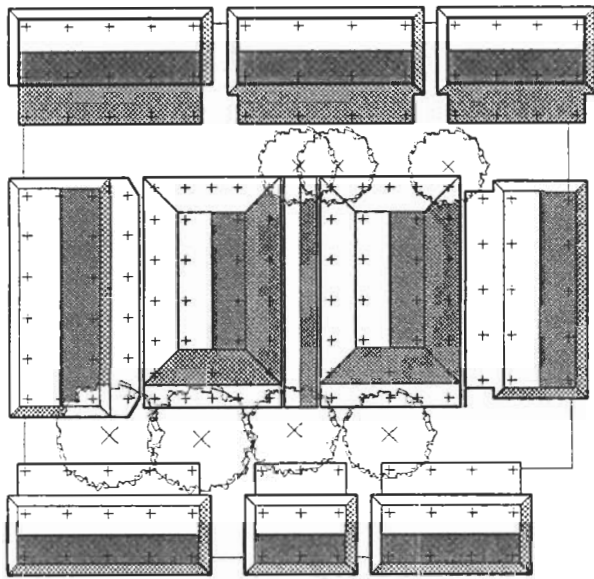
กฏิกณะ 7

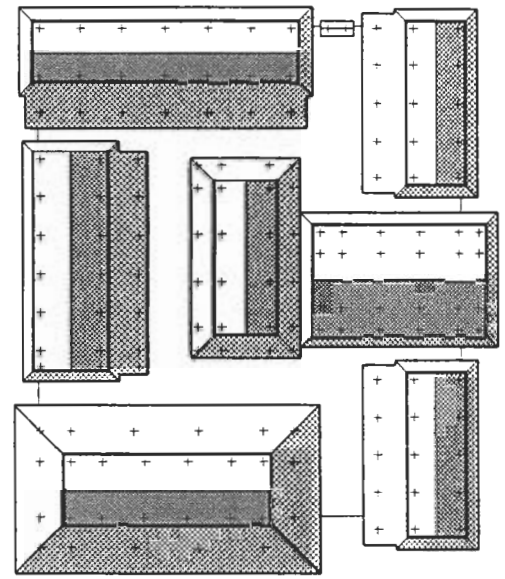
กฏิกณะ 8

เปรียบเทียบแปลนหลังคา กฏิกณะต่างๆ

มาตราส่วน 1: 400

เปรียบเทียบแปลนหลังคาอุฎฐิวัดทองชธรรม

เปรียบเทียบแปลนหลังคาอุฎฐิ วัดโปรดกตเสขฐาราม

มาตราส่วน 1: 500

รูปแบบหลังคาสัมพันธ์ลงตัวกับแผนผัง มีวิวัฒนาการไปตามระบบโครงสร้าง จากการสำรวจและบันทึกไว้แบ่งออกตามลักษณะโครงสร้าง 3 แบบด้วยกัน ได้แก่

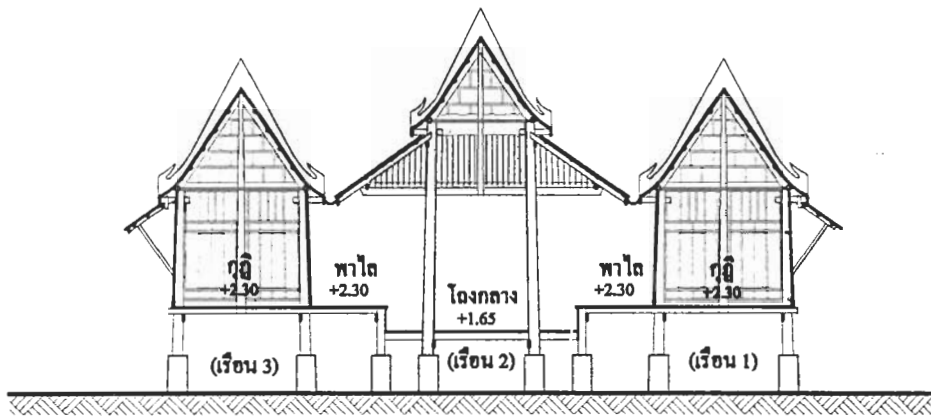
ทรงจั่วจอมแห มีปีกนก แบบประเพณีนิยม ได้แก่ กุฎิคณะ 7, กุฎิคณะ 8

ทรงจั่ว ได้แก่ กุฎิคณะ 4

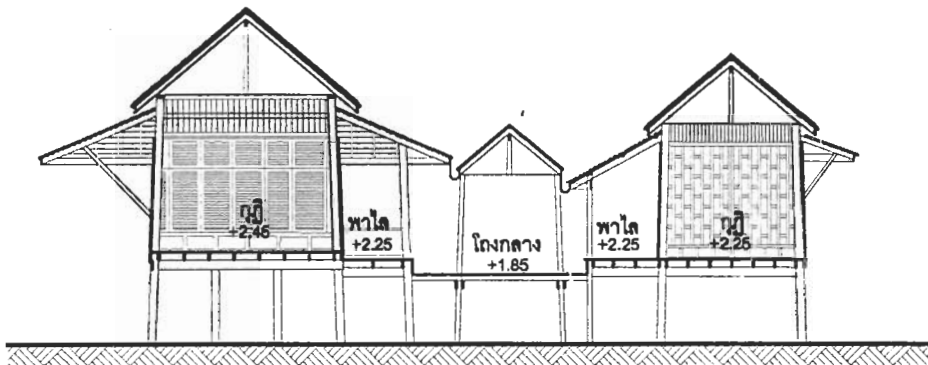
ทรงมนิลา ได้แก่ กุฎิคณะ 2, กุฎิคณะ 6

การที่โครงสร้างอาคารเป็นโครงสร้างแบบอาคารขนาดเล็ก รูปแบบหลังคาตามทีระบบโครงสร้างเชื่อมอำนวยการเชื่อมหลังคาผืนเล็กๆเข้าไว้ด้วยกันเป็นผืนใหญ่ เทคนิคในการเชื่อมต่อหลังคาของเรือนแต่ละหลังเป็นความสามารถในเชิงช่าง ที่ต้องอาศัยความเข้าใจในการประพันธ์รูปทรงโดยรวมภายนอก (Exterior Space) ให้ดูงดงาม ในขณะที่พื้นที่เว้นว่างภายในอาคาร (Interior Space) ทั้งงามและสนองประโยชน์ใช้สอยไปพร้อมๆกัน

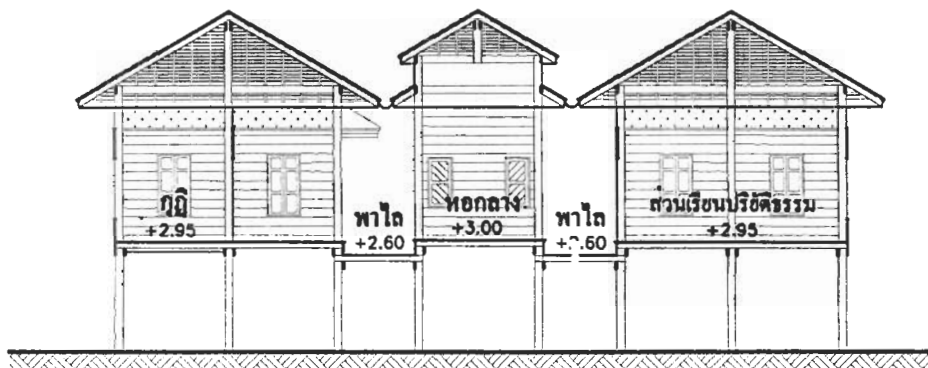
การวางแนวหลังคาตามลักษณะโครงสร้างอาคาร สะท้อนให้เห็นความตั้งใจในการใช้ความสง่างามของรูปร่างที่ซ้ำๆกัน (Repetition) ของจั่วเรือนใหญ่หันออกด้านหน้าอาคาร เป็นฉากหลังให้กับซุ้มบันไดทางขึ้นด้านหน้า ซุ้มบันไดนี้เองที่สร้างความเชื่อเชิญ (Approach) ขึ้นสู่กุฎิ

กุฎีคณะ 8

กุฎีคณะ 5

กุฎีคณะ 6

6.2.4 พื้นที่ใช้สอย

6.2.4.1 กฎ

จากการศึกษาด้วยการสังเกตและสัมภาษณ์ พบว่ากฎบางหลังมีเจ้าคณะอยู่ประจำเพียงองค์เดียวหรือบางกฎมีจำนวนสงฆ์รวมอยู่ด้วยกันหลายองค์ อีกทั้งขนาดพื้นที่ภายในกฎแต่ละหลังยังมีขนาดไม่เท่ากัน

คำว่าคณะท่านถือว่า สงฆ์ตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป

กฎควรมีขนาดเท่าใด ?

ตามพระวินัย ในสิกขาบทที่ 6 กำหนดว่า “เมื่อภิกษุจะให้ทำกฎอันหาเจ้าของมิได้เฉพาะตนเอง ด้วยอาการขอเอาเอง พึงทำได้ประมาณ โดยยาว 12 คืบ โดยกว้าง 7 คืบ ด้วยคืบสุคต⁴⁰ (วัด) ในรวมใน ...”

ตามพระวินัย ในสิกขาบทที่ 7 กล่าวว่า “ กฎที่มีทายกเป็นเจ้าของไม่จำกัดประมาณ⁴¹ เพราะไม่ต้องไปรบกวนขอต่อคนมาก ”

ตามพระวินัย กณฑ์ที่ 25 ภิกษุผู้รับหน้าที่เป็นเจ้าอธิการแห่งเสนาสนะมีหน้าที่เป็นผู้แจกเสนาสนะให้ภิกษุถือครอง กฎเป็นเสนาสนะอันพึงแจกให้ถือ การจะให้ถือครองเป็นห้อง, เป็นหลัง, หรือทั้งบริเวณ ขึ้นอยู่กับฐานะของผู้ถือ พระผู้ใหญ่มิพึงให้ถือเสนาสนะขนาดใหญ่กว่าพระผู้น้อย และภิกษุอาจรวมอยู่ด้วยกันหลายรูปในกฎหลังใหญ่ นอกจากกฎแล้ว เสนาสนะอื่นๆได้แก่ เตียง (ไร่สำหรับนอน), ตั่ง (ไร่สำหรับนั่ง), มุ้ง (ไร่สำหรับกันยุง), หมอน, ผ้าปูที่นอน ฯ

พุทธองค์ประสงค์จะให้ภิกษุมีบริหารแต่เพียงเล็กน้อย พอดิตตัวไปไหนได้สะดวก เครื่องบริหารของภิกษุที่เป็นของจำเป็นต้องมี ได้แก่ ไตรจีวร, ประคดเอว, บาตร, ผ้าเช็ดหน้าเช็ดปาก, กลองเข็ม ฯ เครื่องอุปโภค ได้แก่ ผ้ากรองน้ำ, มีดโกนพร้อมทั้งฝัก-หินสำหรับลับกับเครื่องสวด (สำหรับปลงผม), ร่ม, รองเท้า ฯ

การเก็บสิ่งของอันเป็นเครื่องบริหารทั้งหลายถือเป็นวิริวัตรที่สงฆ์พึงปฏิบัติ ในครั้งโบราณนั้นมีวิธีเก็บเครื่องบริหารอย่างเป็นระเบียบ เช่น จีวรเก็บบนราว, บาตรเก็บได้เพียงเป็นต้น วิริวัตรนี้ เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ หากปัจจุบันจะเป็นเช่นไรเป็นหน้าที่ของผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องพึงคำนึงถึง

6.2.4.2 การยกระดับพื้นเรือน

เป็นที่ทราบกันดีว่า เป็นเรื่องปกติสำหรับอาคารเรือนไทยที่มีรูปแบบในการเปลี่ยนระดับพื้นตามนัยยะสำคัญของประโยชน์ใช้สอย ทั้งยังสัมพันธ์กับระบบโครงสร้างได้อย่างลงตัว

⁴⁰ มาตราวัด

7 เมล็ดข้าว เป็น 1 นิ้ว, 12 นิ้ว เป็น 1 คืบ, 2 คืบ เป็น 1 สอก, 4 สอก เป็น 1 วา

⁴¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา วชิรญาณวโรส, วินัยมุข เล่ม 1 มหามกุฏราชวิทยาลัย : 2529, หน้า 62.

อย่างไรก็ดีเมื่อได้พินิจพิจารณาผลงานสถาปัตยกรรมปฏิสังขรณ์ที่ได้สำรวจและบันทึกไว้ พบว่าการตัดสินใจในการเปลี่ยนระดับพื้นเรือนส่วนต่างๆของผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในงานก่อสร้างปฏิสังขรณ์มีนัยยะสำคัญเป็นพิเศษ ภายใต้เงื่อนไขของจริยวัตรอันภักซึ้งปฏิบัติ ที่แตกต่างไปจากการยกระดับพื้นเรือนไทยโดยทั่วไป ซึ่งสามารถมองเห็นได้ชัดเจนกรณีกฎคณะ 8 ที่วัดกลาง ในการที่ยกระดับพื้นพาไลหน้าเรือนที่สงฆ์อยู่พำนักขึ้นไปจากพื้นศาลาโถงกลางสูงถึง .60ม. -.70ม. ซึ่งไม่พบในเรือนไทยที่เป็นของฆราวาส เมื่อสอบถามในวินัยมุข กัณฑ์ที่ 14 หมวดจริยวัตร ว่าด้วยเรื่องการนั่งของภิกษุ พุทธองค์ทรงห้ามไม่ให้นั่งอาสนะยาวกับหญิงและคนลักเพศ แต่นั่งที่มีอาสนะไม่เสมอกันได้

6.2.4.3 ประตู-หน้าต่าง และการเปิดโล่ง

เท่าที่ได้สัมผัสสถาปัตยกรรมอากาศทั้งภายในและภายนอกปฏิสังขรณ์ ข้าพเจ้ามีความรู้สึก ว่าการปิดล้อมพื้นที่ว่างภายในปฏิสังขรณ์มีทั้งมิดชิดและเปิดโล่งไปพร้อมกัน ส่วนที่เป็นปฏิสังขรณ์มีความเป็นส่วนตัวมาก สายตาไม่สามารถรูกล้ำเข้าภายในปฏิสังขรณ์ได้เลย ส่วนที่เป็นโถงกลางจะปลอดโปร่งมาก ใครทำอะไรก็มองเห็นได้ทั่วไม่มีส่วนที่กำบังสายตาได้เลย ขนบธรรมเนียมสงฆ์ที่มีผลต่องานออกแบบสถาปัตยกรรมปฏิสังขรณ์ ได้แก่

ขนบธรรมเนียมอันควรภิกษุควรประพฤติ

ให้พักในที่มิดกำบัง⁴²คนแปลกหน้ามาจะได้ไม่พบในเวลาอันหลับ

ถ้าจะพักในเวลากลางวันท่านให้เปิดประตู

ถ้านั่งในห้องเรียนกับหญิงหลายคนต้องมีผู้ชายรู้เพียงสาวอยู่หนึ่งคน⁴³

ถ้านั่งกลางแจ้งกับหญิงหลายคนหญิงเหล่านั้นห้ามอุบัตินั่งได้

ขนบธรรมเนียมที่ห้ามภิกษุประพฤติ

ห้ามนั่ง-นอนในที่ลับหลับตากับผู้หญิงตัวต่อตัว

6.2.4.4 คลังเก็บพัสดุ

จากการสำรวจพบห้องที่ใช้เป็นที่เก็บของ ได้แก่เตียง โต๊ะ ตู้ ของครุภัณฑ์ต่างๆ ที่เป็นของเก่าที่ยังใช้การได้ก็มี เป็นวัสดุก่อสร้างเก่าก็มี

ภิกษุผู้มีหน้าที่ดูแลพัสดุของสงฆ์เรียกภณฑาคาริก

ของที่เก็บที่เป็นครุภัณฑ์เพื่อใช้ในการสงฆ์⁴⁴ ทรงพระอนุญาตให้สมมติปฏิสังขรณ์หลังขึ้นเป็นคลังที่เก็บของ

⁴² วินัยมุข กัณฑ์ที่ 14 “วัตร”

⁴³ วินัยมุข กัณฑ์ที่ 7 “ปาจันตี” “วรรคที่ 5

⁴⁴ วินัยมุข กัณฑ์ที่ 25 “เจ้าอธิการแห่งคลัง”

เครื่องสัมภาระสำหรับทำเสนาสนะและเครื่องใช้ ของเหล่านี้มีผู้ถวายก็ดี
สงฆ์แสวงหามาเองก็ดี เพื่อใช้ทำกุฎิ หรือเป็นเครื่องใช้ เช่น หีบ, ตู, โต๊ะ, เตียง, โอง, ไห, เครื่องถ้วย,
ท่านจัดเป็นครุภัณฑ์ที่ควรเก็บรักษาไว้ใช้เพื่อการสงฆ์

6.2.4.5 หอฉัน

การรับบิณฑบาต⁴⁵ เป็นการสอนให้แสดงความเอื้อเฟื้อในบุคคลผู้ให้ไม่ดู
หมิ่น และให้แสดงความเอื้อเฟื้อในของที่เขาให้ ไม่ทำดังรับเอามาเล่น หรือเอามาทิ้งเสีย

ภิกษุบิณฑบาตมาแล้วประชุมกันฉัน ชื่อว่าฉันเป็นหมู่

นั่งล้อมโภชนะฉัน เรียกสั้นๆว่า "ฉันเข้าวง" (ไม่ใช่การนั่งล้อมวงฉัน)

ตามธรรมเนียมของพราหมณ์ก็ดี ของภิกษุก็ดี เวลาฉันให้นั่งเรียงเป็นแถวไม่นั่งล้อมเป็นวง

ภิกษุอาจฉันในหอฉันแห่งเดียวกัน แต่อาจจะฉันไม่พร้อมกัน

ในการออกแบบพื้นที่สำหรับเป็นหอฉันควรคำนึงถึงจำนวนภิกษุที่จะฉัน
อาหาร ด้วยเหตุอันควรประพจน์ของสงฆ์ที่ว่า "ภิกษุผู้ฉันอาหารควรรู้จักอาสนะที่สมควร ไม่นั่งเบียด
พระเถระ ควรเว้นที่ไว้ 1 หรือ 2 ที่นั่ง"⁴⁶

ที่กุฎิคณะ 8 ตรงเรือนมอด้านหน้ากุฎิที่อยู่ตรงข้ามเรือนครัว เป็นบริเวณ
ที่ใช้เป็นที่ฉันอาหารของคณะสงฆ์เมื่อข้าพเจ้าไปสำรวจครั้งแรก เป็นที่น่าสังเกตว่าพื้นที่บริเวณนี้มักจะ
ตอบสนองธรรมเนียมการฉันอาหารของภิกษุตามพระวินัย กัณฑ์ที่ 7 โภชนวรรคที่ 4 ดังกล่าวข้างต้น

6.2.4.6 กัปปิยกุฎิ

แต่เดิมพระพุทธองค์ประสงค์จะให้ภิกษุเที่ยวแสวงหาอาหารฉันเฉพาะวัน
ต่อวัน ต่อมาภายหลังทรงพบความขัดข้องในคราวเดินทางกันดาร จึงประทานพระพุทธาณุญาตให้ภิกษุผู้
จะเดินทาง แสวงหาเสบียงในการเดินทาง ได้แก่ ข้าวสาร ถั่ว เกลือ น้ำอ้อย น้ำมัน และเนย ตาม
ต้องการ จึงทรงอนุญาตกัปปิยกุฎิสำหรับเก็บอาหารและหุงต้ม⁴⁷ เป็นที่ที่วัดด้วยเช่นกัน จะใช้กุฎิที่เคยเป็น
ที่อยู่ของสงฆ์มาแล้วก็ได้ แล้วสวดประกาศด้วยญัตติทุติยกรรม แต่เมื่อใช้เป็นกัปปิยกุฎิแล้วไม่ควรใช้เป็น
ที่อยู่สงฆ์อีก ถ้าจะใช้เป็นที่อยู่ใหม่ก็ให้เลิกใช้เป็นกัปปิยกุฎิเสีย

สำหรับตำแหน่งที่ตั้งกัปปิยกุฎินั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา
วชิรญาณวโรรสทรงแนะนำว่า "ควรอยู่ในที่สุดเขต เพื่อจะให้เป็นที่ยึดตาผู้คน"⁴⁸

⁴⁵ วินัยมุข กัณฑ์ที่ 8 โภชนปฏิสังขยุต หมวดที่ 2

⁴⁶ วินัยมุข กัณฑ์ที่ 14 กิจวัตร

⁴⁷ วินัยมุข กัณฑ์ที่ 19 กาลิก 4 ขาวกาลิก "เพียงแต่อุ่นของที่คนอื่นทำสุกแล้วเท่านั้น "

⁴⁸ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา วชิรญาณวโรรส วินัยมุข เล่ม 2 มหามกุฏราชวิทยาลัย 2529 หน้า 133.

เมื่อวิเคราะห์ดูแผนผังกฎที่มีเรือนคร้ว จะพบว่าตำแหน่งของคร้วเหล่านั้น จะตั้งอยู่มุมหลังสุดของแผนผังซึ่งเป็นท้ายเรือน

6.2.4.7 วัจฉกฎ

สังฆาวาสเป็นสถานที่อยู่ของสงฆ์จำนวนไม่น้อย ต้องชำระร่างกายและ ขับถ่ายสิ่งโสโครกทุกวันเช่นกัน เป็นภาระสำคัญอย่างหนึ่งที่ต้องจัดให้เป็นที วัฒนธรรมการอาบน้ำและขับ ถ่ายสิ่งโสโครกในครั้งโบราณนั้นไม่เหมือนปัจจุบัน การอาบน้ำของสงฆ์เป็นการเปลือยกายอาบน้ำที่ท่าน้ำ ในเวลาสัจด์ ซึ่งปัจจุบันวิธีวัตรเช่นนี้ไม่นิยมทำกันแล้ว จากการสำรวจได้พบการต่อเติมวัจฉกฎขึ้นใหม่บน กฎทุกแห่งเพื่อความสะดวก

ลักษณะสถานที่ที่จัดให้ถ่ายอุจจาระ, ปัสสาวะ, และอาบน้ำ ในครั้งโบราณ แยกเป็นส่วนๆไม่ทำรวมกันแบบปัจจุบัน ที่ถ่ายอุจจาระเป็นส่วนหลุม ที่ถ่ายปัสสาวะเป็นรางหรือมีหม้อรอง กล่าวในบาลีเพียงว่า “ จัดให้ถ่ายเป็นที่มียกกำแพงก่อด้วยอิฐหรือศิลาหรือฝาไม้บัง มีปาตุกา คือเชียงเท้าเป็นที่เหยียบนั่ง ”⁴⁹ ธรรมเนียมแต่โบราณเป็นอย่างนี้ การทำวัจฉกฎไม่นิยมทำบนเรือนเพราะจะทำให้สกปรก เลอะเทอะส่งกลิ่นเหม็นรบกวน เป็นที่น่ารังเกียจ ไม่เป็นสง่าราศรีแก่เสนาสนะ

6.2.4.8 ภูมิสถาปัตยกรรม

ในการสร้างกฎิคณะหนึ่งมีการก่อเขาด้านหน้ากฎิและปลูกไม้ตัด แสดงให้เห็นความนิยมในเรื่องภูมิสถาปัตยกรรม โดยการจำลองธรรมชาติควบคู่ไปกับงานสถาปัตยกรรม

คุณค่าของความงดงามที่เกิดจากศิลปะการทำไม้ตัดมาขนาดทำให้ กรมหลวงเด้าผู้หนึ่งยินดีในสนับสนุนวัสดุก่อสร้างทุกอย่างในการซ่อมแซมพระอุโบสถ เพื่อแลกกับต้นไม้สัก คัดเพียง 1 คู่.

⁴⁹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส วินิจฉัย เล่ม 2 มหามกุฏราชวิทยาลัย 2529 หน้า 62.

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการศึกษากรณีศึกษา ณ วัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ และกรณีศึกษา ณ วัดหลวงในเขตพื้นที่บริเวณ 2 ฟังแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตพื้นที่ใกล้เคียงในจังหวัดสมุทรปราการ โดยการสำรวจ, รั้ววัด และ วิเคราะห์ มาตามลำดับ สามารถสรุปผลได้ดังหัวข้อต่อไปนี้

- 7.1 พัฒนาการในการจัดวางแผนผังสังฆาวาส
- 7.2 พัฒนาการในการออกแบบ
- 7.3 พื้นที่เว้นว่างระหว่างอาคารแสงสว่างในอาคาร

7.1 พัฒนาการในการจัดวางแผนผังสังฆาวาส

อาศัยจากบรรยายความในหนังสือประวัติวัดกลางวรวิหารและแผนที่โบราณในหนังสือประวัติพระสมุทรเจดีย์ ตำแหน่งที่ตั้งกรณีศึกษามีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสมของสภาพการณ์สังคม

เริ่มจากการที่อุบาสกเฒ่าผู้หนึ่งมีความเลื่อมใสศรัทธาในวัตรปฏิบัติของภิกษุผู้มาจากแดนไกลจึงได้ชักชวนชาวบ้านในละแวกนั้นให้ช่วยกันปลูกกุฏิถวาย กุฏิที่มีลักษณะเป็นกระท่อมน้อยหลังคามุงด้วยใบจากซึ่งเป็นวัสดุที่หาได้จากสภาพแวดล้อมบริเวณที่ตั้งกุฏิซึ่งเป็นสวนจาก สถานที่ตั้งกุฏิในขณะนั้นตั้งอยู่ริมท่าน้ำ

ในเวลาต่อมาเมื่อชาวบ้านได้รวมใจกันสร้างวัดถวาย จึงเลือกที่ดินซึ่งอยู่ย่านกลางระหว่างหมู่บ้านข้างในและหมู่บ้านข้างนอก บริเวณสองฝั่งคลองบางช่องซึ่งเป็นแนวคลองเล็กที่ไหลผ่านที่ดินที่จะสร้างวัด การขยายตัวของกุฏิที่มีมากขึ้นตามลำดับเรียงรายอยู่ตามแนวคลองซึ่งต่อมาภายหลังดินเหนียวกลายเป็นเส้นทางสัญจร ของชาวบ้านจากหมู่บ้านทั้งสอง

แผนผังกุฏิในปัจจุบันเป็นแผนผังแบบตารางหมากรุก ซึ่งเป็นแบบที่นิยมทำกันในงานกุฏิวัดหลวงมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3

7.2 พัฒนาการในการออกแบบอาคาร

กรณีศึกษากรณีศึกษา 6 (ร.ร.สุนทรพราหมณ์) อาคารซึ่งเป็นทั้งโรงเรียนสอนปริยัติธรรมและที่อยู่ของสงฆ์ มีรูปทรงสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากแบบยุโรป แต่ยังคงรูปแบบในการจัดแผนผังแบบประเพณีไว้ได้

กรณีศึกษากรณีศึกษา 2 อาคารออกแบบเพื่อตอบสนองความต้องการที่อยู่ของสงฆ์มากขึ้น กรณีศึกษานี้จึงมีจำนวนห้องพักสงฆ์มากกว่ากรณีอื่น ๆ แต่ยังคงวิญญานของรูปแบบในการวางเรือนแบบไทยที่ประกอบด้วยตัวเรือนรายล้อม หอกลางไว้ให้เห็น

ผังภูมิสงฆ์ ณ. วัดทรงธรรม ได้แสดงให้เห็นเทคนิควิธีที่หลากหลายในการออกแบบจัดวาง
แผนผังแบบประเพณี ในกรณีการออกแบบอาคารกลุ่มขนาดใหญ่ประเภทที่อยู่อาศัย นับเป็นตัวอย่างอัน
ดียิ่งสำหรับนักออกแบบ

ภูมิสงฆ์ ณ. วัดกลางวรวิหาร ได้แสดงให้เห็นคุณค่าของงานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยเรื่อง
ที่พักอาศัย ที่มีใช้เพียงการยกเอาเรือนพักอาศัยของปวงชนทั่วไปมาใช้เป็นที่อยู่สงฆ์แต่เพียงเท่านั้นเท่านั้น
หากแต่ เป็นงานออกแบบขั้นสูงที่ต้องใช้ผู้ออกแบบที่มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเงื่อนไขของวิถีชีวิต
สงฆ์กับรูปแบบอาคารแบบประเพณี

7.3 พื้นที่เว้นว่างระหว่างอาคารและแสงสว่างในอาคาร

การเปิดพื้นที่เว้นว่างระหว่างอาคารแบบไทย ในภูมิยุคต้นนอกจากจะเป็นความชาญฉลาด
ของช่างในการทำให้อาคารโปร่งมีอากาศเคลื่อนไหวถ่ายเทได้สะดวกแล้ว ยังทำให้แสงแดดลอดส่องเข้า
มายังพื้นเรือนได้อย่างเพียงพอทั้งที่บริเวณนอกชาน หรือบริเวณโถงกลางตลอดจนบริเวณพาไลของตัวเรือน

ในยุคหลังเมื่อรูปแบบอาคารเปลี่ยนแปลงไปตามความสะดวกในการดำเนินชีวิต ชาน
เรือนที่เคยเปิดเป็นพื้นที่เว้นว่างระหว่างอาคารแบบไทยทำให้อากาศเคลื่อนไหวถ่ายเทได้สะดวกไปพร้อม ๆ
กับทำให้ผู้อยู่อาศัยเปียกฝนและวัสดุปูพื้นที่เป็นไม้ผุพังเร็วกว่าที่ควรมีพื้นที่ลดน้อยลง เนื่องจากการปรับ
เปลี่ยนชายคาระหว่างเรือนให้เข้ามาชิดกันโดยใช้รางน้ำเป็นตัวเชื่อม แล้วเปิดช่องแสงที่ผนังด้านข้างแทน
พื้นที่เว้นว่างกลางชานระหว่างอาคารที่รับแสงตรงจากดวงอาทิตย์ แม้ว่าการคำนึงถึงแดดและฝนเช่นนี้จะ
ทำให้ผู้อยู่อาศัยสะดวกสบายขึ้นแต่ก็ไม่ทำให้อากาศไม่สามารถเคลื่อนไหวถ่ายเทได้สะดวกจากพื้นแลสู่ฟ้า
ได้อย่างที่เคยเป็น อีกทั้งอาคารส่วนใดที่ไม่สามารถเปิดช่องแสงได้ก็จะเกิดความไม่สว่าง เป็นเหตุให้เกิด
ความอับชื้น แต่ก็ต้องยอมรับว่าเทคนิคในการทำช่องแสงเล็ก ๆ ซ้ำ ๆ กันด้านทิศตะวันตกในภูมิคณะ 2
นั้น สถาปนิกทำด้วยความชาญฉลาดโดยแท้ เพราะไม่เพียงแต่เพื่อความเย็นสดชื่นและเป็นการทอน
ความแรงกล้าของแสงแดดในยามบ่ายของอาคารเมืองร้อนแล้ว แสงสว่างที่สามารถผ่านช่องเจาะเข้ามา
จะปรากฏจังหวะของแสงสลัดเงาที่คมชัดตกกระทบลงบนพื้นภายในอาคาร ทำให้บรรยากาศภายในโถง
กลางดูเคร่งขรึมและแรงกล้าอย่างน่าอัศจรรย์

รูปแบบพื้นที่เว้นว่าง (Form & Space) ที่ใช้งานของอาคารภูมิสงฆ์ ประกอบไปด้วยพื้นที่ใช้
สอยหลัก ๆ ดังนี้คือ

พื้นที่เว้นว่างที่ไม่มีหลังคาคลุม เป็นชานเรือน (นอกชาน) ใช้สำหรับเป็นพื้นที่เว้น
ว่างระหว่างเรือนต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นหมู่กุฏิ และใช้เป็นทางสัญจร

พื้นที่เว้นว่างที่มีหลังคาคลุม เป็นโถงโถง มีผนังเพียง 1 ด้าน (โถงกลาง) ใช้เป็น
บริเวณสำหรับต้อนรับอุบาสกอุบาสิกา

พื้นที่สำหรับสงฆ์อยู่จำวัด เป็นห้องมีผนังโดยรอบทั้ง 4 ด้าน (ภายในตัวเรือน)
ตัวเรือนแบบประเพณีไทยทั่วไป

บรรณานุกรม

ตำนานวัดกลางวรวิหาร พิมพ์ครั้งที่ 2. อนุสรณ์งานปิดทองรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง. สมุทรปราการ: 2508

น. ณ ปากน้ำ พจนานุกรมศิลป์ พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์พลชัย, 2515

ประวัติพระสมุทรเจดีย์ และ วัดกลางวรวิหาร ได้ความอนุเคราะห์จากภิกษุที่คณะ 5 ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

ประทีป มาลากุล, รศ.มล. พัฒนาการบ้านของคนไทย ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ 5 พ.ศ. 2529.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. วินัยมุข (เล่มที่ 1-3) พิมพ์ครั้งที่ 34.
กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. สารานุกรมพระพุทธศาสนา พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ และ ฉัตรชัย อินทรโชติ, เรือนเครื่องผูกขาวนา
เอกสารรายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.ลาดกระบัง, 2524.

สุดใจ สิริทิกำจร. ประวัติสังเขป วัดไผ่ชนดัดพลเสพย์ราชวรวิหาร สมุทรปราการ : อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระราชวิริยาภรณ์ ณ. เมรุวัดไผ่ชนดัดพลเสพย์ราชวรวิหาร, 9 มี.ค. 2518.

เอี่ยม อนันตสานต์. การออกแบบผังเมือง กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518

บรรณานุกรมภาษาอังกฤษ

FRANCIS DK.CHING, ARCHITECTURE : FORM SPACE & ORDER

Van Nostrand Keinhold Company.Inc.1979.

ประวัติผู้ทำการวิจัย

1. ชื่อ   นางวัชรีย์ วัชรสินธุ์
Mrs. Vacharee vacharasin
2. ตำแหน่ง   ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 8
ประจำภาควิชาสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง
3. ประวัติการศึกษา
ปริญญาตรี (สถา.บ.) สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ปริญญาโท (ศศ.ม.) มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ (วิทยานิพนธ์ ดีมาก)
4. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว
“ คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว หมู่บ้านช้าง อ.ท่าตูม จ. สุรินทร์ ”